254
İnceleme

KÜRESEL ÇARKIN DIŞINDA KALANLAR • Kathrin Hartmann

768

Küresel Çarkın Dışında Kalanlar

Kathrin Hartmann

TÜKETİM TOPLUMUNDAKİ YENİ FAKİRLİK

Almanca'dan Çeviren: Etem Levent Bakaç

AYRINTI

KATHRIN HARTMANN

1972 Ulm doğumlu Kathrin Hartmann, Frankfurt'ta Sanat Tarihi, Felsefe ve İskandinavya Filolojisi okudu. Yüksek öğrenimi sırasında serbest yazar olarak *Frankfurter Rundschau*, *Taz* ve *Titanic* için araştırma yazıları yazdı. *Frankfurter Rundschau*'da yaptığı bir staj sonrasında aynı gazetenin "Haberler ve Politika" bölümünde redaktör olarak çalıştı. 2009 yılında *Ende der Märchenstunde* ismiyle ilk araştırmasını yayımladı.. Kathrin Hartmann Münih'te yaşıyor ve çalışıyor.

Ayrıntı: *768*
İnceleme Dizisi: 254

Küresel Çarkın Dışında Kalanlar
Tüketim Toplumundaki Yeni Fakirlik
Kathrin Hartmann

Kitabın Özgün Adı
Wir Müssen Leider Draussen Bleiben
Die neve Armut in der Konsumgesellsinaft

Almancadan Çeviren
Levent Bakaç

Yayıma Hazırlayan
Hazel Bahar Özmen

Son Okuma
Banu Gümüştüs

Originally published in the German language under the title Wir Müssen Leider Draussen Bleiben Copyright © 2012, Karl Blessing Verlag
No part of this book may be reproduced, in any form without written permission from the publisher

Bu kitabın Türkçe yayım hakları
Ayrıntı Yayınları'na aittir.

Kapak Fotoğrafı
Milos Bicanski / Getty Images Turkey

Kapak Tasarımı
Arslan Kahraman

Kapak Düzeni
Gökçe Alper

Dizgi
Esin Tapan Yetiş

Baskı
Kayhan Matbaacılık San. ve Tic. Ltd. Şti.
Davutpaşa Cad. Güven San. Sit. C Blok No.: 244 Topkapı/İstanbul
Tel.: (0212) 612 31 85
Sertifika No.: 12156

Birinci Basım: *İstanbul, 2014*
Baskı Adedi *2000*

ISBN 978-975-539-805-1
Sertifika No.: 10704

AYRINTI YAYINLARI
Basım Dağıtım Tic. San. ve Ltd. Şti.
Hobyar Mah. Cemal Nadir Sok. No.: 3 Cağaloğlu – İstanbul
Tel.: (0212) 512 15 00 Faks: (0212) 512 15 11
www.ayrintiyayinlari.com.tr & info@ayrintiyayinlari.com.tr

Kathrin Hartmann

Küresel Çarkın Dışında Kalanlar

Tüketim Toplumundaki Yeni Fakirlik

Oliver ve annem ile babama

İçindekiler

1. Uygar Nefret 9
2. ... O Halde Pasta Yesinler 34
3. Kentsel Seçkinleştirmeden Zenginlerin Siteleşmesine 101
4. Seçkinlerin Gücü 137
5. Nihayet Birisi, Söylenmesi Gerekeni Söylüyor 173
6. Dayanışmanın Sonu 194
7. Dünyanın Kurtuluşunun Özelleştirilmesi 220
8. Mikro Krediler: Metotlu Çılgınlık 278
9. Gelsin Güzel Hayat! 326
— Teşekkür 334
— Dizin 337

1
Uygar Nefret

"Bir odaya girdiğimizde kimse başını çevirip bize bakmasaydı, konuştuğumuzda kimse yanıt vermeseydi, yaptıklarımızı hiç kimse algılamasaydı, her şeyden kopuk yaşarken herkes bize sanki yokmuşuz gibi davransaydı, içimizden o denli büyük bir öfke ve çaresizlik yükselirdi ki, en ağır bedensel acı bunun yanında bir kurtuluş gibi kalırdı."

William James, ABD'li psikolog, 1890[1]

TÜKETİM TOPLUMU, MEVCUDİYETİNİ NEDEN ÖTEKİLEŞTİRME VASITASIYLA GARANTİYE ALIYOR VE ORTA TABAKA GERÇEKTE DÜŞERKEN GÖZÜNÜ NEDEN YUKARIYA DİKİYOR?

Yönetim katının geniş koridoru, yaşam tarzı dergilerinden bilinen bir yaratıcılıkla döşenmiş o lüks çatı katlarına benziyor. Şık bir köşe büfesinin üzerindeki espresso makinesiyle

1. Joachim Bauer, *Schmerzgrenze: Vom Ursprung alltäglicher und globaler Gewalt*, Münih 2011, s. 59

desenli kâğıtla kaplanmış duvarın önündeki açık renkli sofaya, parlak beyaz mobilyalar eşlik ediyor. Dekore edilmiş bir salon ile lobi karışımı. Fotoğrafçılar ekipmanlarını kurmakla meşgulken; biraz sonra, milyonlarca liralık ciro yapmış çokuluslu bir holdingin sözcüsü olan kadınla röportajım başlayacak. Röportajdan önce rahat bir oturma odası atmosferinde sohbet ediyoruz. Bu kitapla ilgili çalışmalarımdan ve süpermarketlerin artık gıdalarını, yoksullara dağıtmayı hedefleyen gıda bankalarını araştırdığımdan bahsediyorum. Basın sözcüsü bunu "ilginç" bulduğunu ve kendisinin de bu konu üzerine kafa yorduğunu belirtiyor. "İnsanlara yemeğin kıymetini anlatabilmek için nelerin yapılabileceğini çok sık düşünüyorum." Onaylarken, aklıma süpermarketlerin mal rampalarında yığılan ve kaliteleri yetersiz bulunduğu için ayıklanıp kenara atılan sandıklarca gıda malzemesi geliyor. Almanya'da her yıl 20 milyon ton gıda çöpe atılıyor; gerçek bir skandal. Ancak basın sözcüsü başka bir şeyi kastediyor: "Gıda bankalarından yemek alan insanların kamu yararına işler görmekle yükümlü tutulması gerektiğini düşünüyorum." Hoppala. Normalde suç işlemiş gençlere uygulanan terbiye edici önlemler mi? Gıda bağışları olmaksızın yaşamlarını sürdüremeyecek kadar çaresiz bir yoksulluk içerisinde bulunan insanların mı? Gıda bankalarına başvuran insanların zaten süpermarketlerden gıda alacak kadar parası yok diye yemeğin kıymetini gayet iyi bildiğini bir yana bırakalım, çocuklarına tek başına bakmak zorunda olanlar, emekliler ve çok düşük ücretli işlerde çalışanlar midelerine bir şeylerin girmesi için neden sokakları süpürmek ve köpeklerin pisliklerini toplamak zorunda kalsın ki?.. "Yoksa yemeği çöpe atabilirler" diye cevaplıyor basın sözcüsü.

Gıda bankalarından gıda tedarik eden birçok insanla konuştum, onların evlerine gittim, fahri görevlileri gıda dağıtımı yaparken gözlemledim ve artıklar süpermarketlerden alınırken orada bulundum. Bu arada utancın ve kederin hâkim olduğu bir dünyayı tanımış oldum. Her gün aşağılanmalarına ve toplum tarafından takdir ve saygı görmemelerine rağmen

onurlu bir hayat sürdürmeye çabalayan insanlarla tanıştım. İnsanın, artık olarak ayrılmış bir yemek için sıraya girmesi ve sonra da o yemeği çöpe atması absürd bir düşünce. Üst orta sınıfa mensup olan ve gıda bankalarının dünyasını kesinlikle bilmeyen bir kadın böyle bir fikre nasıl varıyor? Bir öğretmenden, Hartz-IV* ailelerinin çocuklarının, bir pizzayı arkadaşlarıyla paylaşmaktansa çöpe atmayı tercih ettiklerini duyduğunu anlatıyor. Demek öyle!

Kenar semtlerden birisinde bir arkadaş ziyareti. Yeni inşa edilmiş ekolojik evin güneş pilleri parlıyor. Sıcak bir bahar günü, terasta oturmuş organik sütlü kahve içiyoruz. Kadın, en yakın şehrin ortaokulunda stajyer öğretmen; okul, deyim yerindeyse "sorunlar okulu." Öğretmen adayı, öğrencilerine sinirleniyor ve gençlerin iş bulamamasını anlayamıyor. Stajyer öğretmene göre gastronomi ve oteller yıllardan beri "yalvar yakar" yetiştirecek eleman arayışında. "Suç onlarda, çalışmak istemiyorlar" diyor. Gerçekten öyle mi? Hem sıkça bahsedilen uzman işgücü eksikliği, hem de meslek öğrenim yeri arzının güya talepten fazla olması tamamıyla bir efsane. 2010 yılında bir meslek öğrenimine başlamak isteyen her üç gençten biri açıkta kaldı. Gıda -Yiyecek/İçecek- Restoranlar Sendikası[2] (NGG), meslek öğrenim yeri arzının son on yılın en düşük üçüncü seviyesinde olmasından yakınmasına rağmen gastronomideki her iki çalışma yerinden birisi bir minijob.[3]

Genç ev sahibi inatçı bir tepki gösteriyor: "Hartz IV parasını tercih ettiklerini ve çalışmaya bayılmadıklarını kendileri

---

* Hartz Konsepti: Almanya'da işgücü piyasasının, büyük şirketlerin istekleri doğrultusunda düzenlenmesini içeren önlemler paketi. Söz konusu önlemler arasında, işsizlik ücretinin süre ve miktar olarak kısıtlanması da yer alıyor. (ç.n.)

2. NGG, Nisan 2011'de Eğitim Bakanı Annette Schavan'ın meslek öğreniminde iyiye doğru bir gidiş olduğu iddiasını eleştirdi. Meslek eğitimi görmeyi bekleyen 85.000 genç bir yer bulamazken, yalnızca 20.000 meslek öğrenimi yeri boş kaldı. Okulu bitiren 320.000 genç gelecek perspektifi olmayan kurs ve stajlarla yetinmek zorunda kaldı. Meslek öğrenimi arzı 580.000 yer ile son on senenin en düşük üçüncü konumundaydı. NGG'nin Başkan Yardımcısı Michaela Rosenberger bu iddiayı "gerçeklerle ilgisi olmayan bir hayal" olarak tanımlıyor.

3. http://www.spiegel.de/wirtschaft/soziales/0,1518,758944,00.html

söylüyor." Bu gençlerin sistemden herhangi bir beklentilerinin kalmadığı göz önünde bulundurulursa, öğrencilerin öğretmenlerine uygulamaktan hoşlandığı türden basit ve anlaşılır tahrikler bunlar. Öğretmenler, orta sınıf mensupları olarak alt tabakanın günlük hayatının çok içindeler. Ayrıncı sosyal politikanın bir dayatması olarak kurbanlara önyargıyla yaklaşıyorlar. Oldenburg Üniversitesi'nin 2009 yılında gerçekleştirdiği bir araştırmaya göre öğretmenler, davranış bozukluğu gösteren ve başarısız olan çocukların daha isimlerinden ayırt edilebildiği görüşünde. Öğretmenlere sevdikleri isimleri ve bu isimlerin kendilerinde ne gibi çağrışımlar uyandırdığını soran araştırmada,[4] bir kadın öğretmen "Kevin bir isim değil, bir teşhis" demekteydi.

ORTA TABAKANIN MÜDAVİMLER MASASINDA

Akşam bir restorandayız, masada bir grup gazeteci ve akademisyen oturuyor. Karınlar tok, bardaklar kırmızı şarapla dolu; eşitler arasında veya en azından benzer düşüncelere sahip olan kişiler arasında olduğu gibi konuşulup anlaşılıyor. Masadakilerden birisi aniden "Hartz IV ödemesi alanlar gıda bankasına yalnızca en son iPhone'u satın alabilmek için gidiyor" diyor. Aslında anlaşılır bir çıkış; çünkü böylesi masalarda insanlar hep önemli görünmek ister. Ancak göründüğü kadarıyla bu cümle birilerini tahrik etmek için dile getirilmemiş. En azından bu korkunç iftira kimseyi rahatsız etmiyor ve kimse itirazda bulunmuyor; birisi onayladığını göstermek için başını sallıyor. Nasıl olabilir? Masada bulunan herkesin, tatmin

4. Oldenburglu eğitim araştırmacısı Astrid Kaiser'in Çocuk Araştırmaları Dairesi'nden meslektaşı Julia Kube ile birlikte yaptığı inceleme bu sonuca varıyor. İki kadın, 2009 yılında 2.000 ilkokul öğretmeniyle bir online anket yapmıştı. Öğretmenlerin büyük çoğunluğu belli isimleri olumlu algılıyor. Charlotte, Sophie, Marie, Hannah, Alexander, Maximilian, Simon, Lukas veya Jacob isimli çocuklar cana yakın, davranış bozukluğu olmayan ve derslerinde başarılı çocuklar olarak algılanırken, Chantal, Mandy, Angelina, Kevin, Justin veya Maurice gibi isimler derslerde başarısızlık ve davranış bozukluğuyla ilintilendiriliyor. Özellikle "Kevin" ismi davranış bozukluğu olan bir öğrencinin basmakalıp ismi olarak görülüyor. http://www.kinderforschung.uni-oldenburg.de/36968.html

olduğu ve takdir gördüğü bir işi var, hatta bazıları ortalamanın üzerinde bir gelire sahip. Herkes üniversite mezunu, politika ve kültürle ilgili, bunun yanında ülke genelinde dağıtımı yapılan en azından bir adet, gazete okuyor. Hatta aralarından bazıları eskiden solcuydu (bugün ise "gerçekçi" olduklarını öne sürüyorlar). Aslında başlıca ahlaki konularda aralarında bir fikir birliğinin olması gerekirdi. Örneğin birisi başka bir grup hakkında "yabancılar işyerlerimizi çalıyor" veya "siyahîlerin hepsi uyuşturucu satıcısı" gibi ayrımcı bir cümle kurmuş olsaydı, karidesler herkesin boğazında tıkanıp kalırdı.

Ancak gazeteci, bu noktada tam bir onay alıyor. Bir diğeri tasdik ediyor: "Hepsinin elinde en yeni cep telefonlarından var. Ayrıca gıda bankasına gidenlerin giyim kuşamı süper. Gerçekten ihtiyacı olanlara ulaşılamıyor bile." Başka birisi söylenenleri tamamlıyor: "Isıtma parası aldıklarından beri, deliler gibi ısıttıklarını duydum." Muhtemelen Thilo Sarrazin'den* duymuş olmalı: "Hartz IV'ten faydalananlar; birincisi evde daha çok zaman geçiriyor, ikincisi sıcağı seviyor, üçüncüsü de evin içindeki ısı ayarını pencereleri açıp kapayarak yapıyor."[5] İnsanın aklına, kimin yalnızca devlete zarar vermek için evini gereğinden fazla ısıtacağı sorusu geliyor. Zaten ayrıca Hartz IV'ten faydalananlar ve diğer yoksullar çoğunlukla kötü yalıtılmış sosyal konutlarda oturuyor ve ısıtma masraflarının ne kadarının karşılanacağı, yerel yönetimlerin kararına bırakılmış durumda. Konutun büyüklüğünü ve ne ölçüde ısıtmanın "uygun" sayılabileceğini yerel yönetimler belirliyor. Ayrılan ödeneği aşan durumunda, yoksullar kendi ceplerinden ödemek zorunda kalıyor. Bu da üşümek veya başka bir eve taşınmak anlamına geliyor. Elektrik, gaz ve sıcak su, standart Hartz IV ödemesine dahil. Örneğin enerji fiyatlarının artma-

* Thilo Sarrazin: Alman Merkez Bankası'nın eski yönetim kurulu ve Sosyal Demokrat Parti üyesi. (ç.n.)

5. "Hartz-IV-Empfänger haben es gerne warm", *Süddeutsche Zeitung* online. http://www.sueddeutsche.de/politik/thilo-sarrazin-hartz-iv-empfaenger-haben-es-gerne-warm-1.442966

sı[6] durumunda olduğu gibi, tüketim standart miktarı aşarsa, Hartz IV'ten faydalananlar yine kendi ceplerine yüklenmek, yani ışıkları kapatmak, soğuk suyla duş yapmak ve borçlanmak zorunda. Hatta içlerinden bazıları elektrik faturasını ödeyebilmek için açlık bile çekiyor.[7] Çevreci seçkinler ısıtma ve elektrikten tasarruf etmek, hatta enerji şebekesine elektrik aktarıp para kazanmak üzere müstakil evlerindeki güneş pillerini devlete sübvanse ettirirken, Almanya'nın yoksulları enerji yokluğu altında eziliyor. İnsanın bilgi edinebileceği konular bunlar. Tabii eğer bilgi edinmek isterse. "Peki, bunları nereden biliyorsunuz" diye soruyorum sonunda. "Burada bahsettiğiniz şekilde davranan insanlardan hiç tanıdığınız var mı?" "Evet, tabii" diyor ikisi de hemen, "ne de olsa Berlin'de yaşıyoruz."

Garip. "Alt tabaka" denilen gruba mensup insanlarla konuşabilmek için gerçekten onları çok aramak zorunda kaldım ve bu insanları şehirlerin kenar semtlerindeki gıda bankalarının ve sosyal mağazaların paralelinde buldum. İnsanlar artık öylesine tanışamıyor ya da buluşamıyor. Almanya'da farklı tabakalar birbirinden artık öylesine uzaklaştı ki, kesişme noktaları neredeyse tümüyle ortadan kalktı ve farklı tabakalardan insanların karşılaşıp iletişim kurduğu yerler yok oldu. İşyerinde böyle bir şey zaten söz konusu değil; çünkü uzun süreli işsizler iş hayatından dışlanmış durumda. Onlar için "işyeri," herhangi bir kurum; görevleri ise tüm hayatlarını devletin müdahalelerine açmak, istihdam yaratma önlemlerine teslim olmak, bilmem kaçıncı anlamsız iş başvurusunu yazmak ve baskılara katlanmak. İnsanlar günlük tüketim alışkanlıkları çerçevesinde artık karşılaşmıyor çünkü yeni yoksullar kitap ile şarabın eşleştirildiği lüks dükkânların, şık butiklerin, haftalık pazarların, organik ürünler satan yerlerin ve alışveriş mabetlerinin dışına itilmiş paralel bir tüketim dünyasına muhtaçlar. Yeni

6.http://www.sueddeutsche.de/wirtschaft/explodierende-energiepreise-frieren-ist-so-schlimm-wie-hungern-1.576593

7.http://www.sozialleistungen.info/news/12.09.2011-studie-hartz-iv-bezug-fuhrt-zu-stromschulden/bzw.
http://www.caritas-nrw.de/wai1/showcontent.asp?ThemaID=1092

yoksulların çoğu ihtiyaçlarını sosyal mağazalardan, elbise depolarından veya gıda bankalarının dağıtımlarından karşılıyor. Belediyelerin kentsel seçkinleştirme politikaları sonucunda, yoksulların kendi semtlerinden ayrılarak daha az değerli semtlere, kimsenin yolunun düşmediği "sosyal odak noktalarına" taşınması nedeniyle artık semtler de ortak değil. Nihayetinde, şehir merkezindeki en ucuz kiralar bile "makul"[8] olmadığından, İş ve İşçi Bulma Kurumu tarafından karşılanamıyor. Yeni yoksullar yoksullaştıklarını arkadaşlarından ve yakın çevrelerinden –eğer hâlâ böyle bir çevreleri varsa– gizlemek zorunda. Yoksulluk artık yalnızca muhtaç olmayı ifade eden acınılası bir durum da değil. Hiçbir yoksul, içinde bulunduğu durumu önüne gelene anlatmıyor. Jimnastik salonlarında, tiyatroda, konserde, sinemada, bar veya restoranlarda ise artık karşılaşılmıyor–ayda 364 Avro ile kültürel ve sosyal hayatın bir parçası olmak mümkün değil. Yoksullaşan pek çok insan bu nedenle kendi içine kapanıyor.

Değer görmenin tüketime veya en azından tüketim imkânına bağlı olması nedeniyle insan topluma ayak uyduramıyorsa, yeni kitaplar veya filmler hakkında görüş belirtemiyorsa, neşeli gecelerde söyleyecek eğlenceli bir şey bulamıyorsa hatta her yeni gün biraz daha tekdüze ve tasalı hale geldiği için kendi hayatına ait hiçbir şey anlatamıyorsa, eski arkadaşlarının kendisine bulaşıcı bir hastalığı varmış gibi davrandığını fark ediyorsa ve herkesin "suçu kendinde ara" diye düşündüğünü hissediyorsa bağlar çabuk kopuyor. Hartz IV; yalnızca yoksullaştırmakla kalmıyor dilsizleştiriyor da aynı zamanda. Özellikle tam da basın sözcüsü gazeteciler, stajyer öğretmenler gibi kanaat önderlerinin önyargılarını yüksek bir sesle dile getirdiği için. Yani gariptir ki, yoksulların dışlanması

8. Uygun bir kiranın yüksekliği ülke bazında düzenlenmemiştir, yerel olarak geçerli olan kiraların alt sınırına ve Kira Yardımı Kanunu'ndaki kira üst sınırına göre alınır. Evin uygun büyüklüğü bir kişi için 45 metre kare, iki kişi için 60 metre kare ve her ilave kişi için ek 15 metre kare olarak kabul edilir. 25 yaşının altındaki Hartz IV hak sahipleri, kendilerine ait bir ev için masraf yardımı talep edemez.

ve orta sınıfın onların sırtından üstünlüğünü sergileme çabaları bağlamındaki karakteristik olgu, öfkenin zengin bir ülkede insanların yemek bağışlarına muhtaç olmasına karşı değil, bu insanların bir cep telefonuna sahip olmasına ve kış aylarında evlerini ısıtmasına karşıdır.

TÜKETİM TOPLUMUNDA YOKSULLUK

Bahis cep telefonundan açılmışken: Cep telefonu kepçe gibi basit bir eşya değil. Mobil telefon sembolik bir güce sahip. Her yerde ve herkesle iletişim kurulabilmesi, video kayıtlarının yapılabilmesi ve insanın internet üzerinden algılanılabilmesi nedeniyle, Arap Baharı'nda da görüldüğü gibi fikir özgürlüğü ve demokrasi anlamına da geliyor. Almanların yaklaşık yüzde 90'ı cep telefonu kullanıcısı,[9] her Alman ortalama 1,3 operatör sözleşmesine sahip. Fakat nüfusun yalnızca yüzde 20'si cep telefonunun Hartz IV alıcıları için asgari varlık şartları arasında yer aldığını düşünüyor.[10] Yoksulların cep telefonu kullanma hakkını yadsımanın, "siz düşüncelerinizi belirtemezsiniz," "siz buraya ait değilsiniz," "sizin maalesef dışarıda kalmanız gerekiyor" dışında bir anlamı yok. Avustralyalı edebiyat profesörü Germaine Greer "Görünmezlik, bilgi çağında öyle ya da böyle ölüm anlamına gelmekte" diyor.[11]

Gizli hiyerarşilerin bulunduğu bir toplumda aidiyet, statü sembolleri üzerinden sergilenir. Bir cep telefonu hâlâ topluma dahil olmanın bir sembolü ve aynı zamanda ayrışmadan elde edilen faydanın fetişidir–aksi durumda Almanlar her iki senede bir yeni bir cep telefonu satın almazdı.[12] Devasa bavullarda taşınan mobil telefonlar eskiden gizli servislerin, politikacıla-

9. IT Branchenverband Bitkom'un yaptığı bir incelemeye göre Almanların yüzde 87'si bir cep telefonu kullanıyor: http://www.connect.de/news/ueber-80-prozent-der-deutschen-mobil-erreichbar-1179488.html.

10. 3.2.2010 tarihli *Stern* anketi. Bkz. http://www.stern.de/wirtschaft/news/maerkte/stern-umfrage-zu-hartz-iv-was-der-staat-zahlen-soll-und-was-nicht-1540480.html.

11. Zygmunt Bauman, *Leben als Konsum*, Hamburg 2009, s. 22.

12. Stiftung Warentest online anketi, http://www.tariftip.de/News/25946/Umfrage-Alle-zwei-Jahre-ein-neues-Handy.html.

rın ve polisin, yani otoritelerin ayrıcalığıydı. Sonra zenginler araba telefonları edindi; bunların teknik donanımı spor arabalarının bagajlarını öylesine dolduruyordu ki, neredeyse golf çantasına yer kalmıyordu. Günümüzde "kültürel yaratıcı"[13] olarak tarif edilen grup kendisini iPhone ile özdeşleştirirken, Blackberry'ler ekonomi patronlarının ve borsa simsarlarının simgesi veya öyleydi. Sonra İngiliz gençler yağmalama seferlerini örgütlemek üzere Blackberry'lerle haberleşti. Sembolik ifade gücü olan bir görüntüydü bu: Yararsızlar, hak iddia ettikleri eşyaları şiddet kullanarak elde etmek için, yeri dolduramaz olarak görülenlerin tekniğini kullanıyordu. Nasıl ekonominin patronları hiçbir şeyi umursamadan cebimizdeki paraları çekip alıyorsa, bu gençler de tüketim toplumunun düz ekran televizyonlar ve marka spor ayakkabıları gibi sembollerini vitrinleri yağmalamak suretiyle sahiplendiler. Başbakan Cameron'ın yağmacıları yalnızca sosyal yardımları kesmek ve sosyal konutlardan atmakla tehdit etmekle kalmayıp onları sosyal paylaşım sitelerinden ve Blackberry hizmetlerinden de dışlamayı gündeme getirmesi bu durumda doğal sayılmalıdır.[14]

Nanda Shrestra, yoksulların küresel tüketim toplumunda bir aidiyet edinmek için gösterdiği umutsuz çabaları şu şekilde tarif ediyor: "Yoksullar ellerinde bulunan az miktarda para ve kaynağın tamamını ya toplumsal aşağılamayı önlemek uğruna, yaşamsal ürünler yerine anlamsız tüketim objeleri için har-

13. Sosyolog Paul Ray ve psikolog Ruth Anderson, ABD'deki değer dönüşümleri üzerine yaptıkları çalışmayı 2001 yılında yayımladı. *The Cultural Creatives: How 50 Million People Are Changing the World* isimli kitaplarında kültürel yaratıcıları iyi eğitimli, sorumlu, sağlık duyarlı, keyif almaktan hoşlanan, gerçeklik arayışında olan ve yüksek gelirli insanlar olarak tarif ediyorlar. Ancak bunlara sanatçı atölyelerinden ziyade reklam acentalarında, dergilerde ve şirketlerin PR bölümlerinde rastlamak mümkün. LOHAS (Lifestyle of Health and Sustainability) tanımı altında tanındılar. Kathrin Hartmann'ın *Ende der Märchenstunde: Wie die Industrie die Lohas und Lifestyle-Ökos vereinnahmt* kitabıyla karşılaştırın.

14. Johannes Kuhn, "Blackberry und Twitter bei den England-Krawallen: Wie gefährlich Camerons Kontrollsehnsucht ist," 12.8.2010 tarihli *Süddeutsche Zeitung*. Bkz. http://www.sueddeutsche.de/digital/blackberry-undtwitter-bei-den-england-krawallen-wie-gefaehrlich-cameronskontrollsehnsucht- ist-1.1130817

camak zorunda kalacakları ya da kendileriyle dalga geçilmesini kabullenmek zorunda olacakları bir konuma sıkıştırılıyor."[15]

Almanya gibi zengin ülkelerde ise insanlar bunun için hor görülüyorlar. Yemek artıkları için sıraya girerken düzgün giysiler giyerek en azından onurlarını koruma çabaları bile onlara karşı yöneltilen suçlamaların bir parçası. Yoksulların yoksul olduğuna inanmamız için açlıktan şişmiş karınları mı olması gerekiyor? Onlara merhamet ve sevgiyle yaklaşmamız için üzerlerinde paçavralar mı olması lazım? Yoksa yoksulluktan farklı bir şey mi anlıyoruz?

"GÖRECELİ YOKSULLUK" YANILGISI

Yoksulluk üzerine araştırmalar yapan Christoph Butterwegge *Armut in einem reichen Land: Wie das Problem verharmlost und verdrängt wird* [Zengin Bir Ülkede Yoksulluk: Sorun Nasıl Basitleştirilip Bastırılmaya Çalışılıyor?] isimli kitabında "Yoksulluk anlayışımız medyanın az gelişmiş ülkelere ilişkin çizdiği mutlak açlık ve sefalet resmiyle şekillenmiş durumda" diye yazıyor ve şöyle devam ediyor: "Kamenz, Karlsruhe veya Kassel'deki yoksulluğun Kalküta, Cape Town veya Karaçi'deki yoksulluk kadar büyük bir sorun teşkil etmediği ve üzerine konuşmaya değmediği gibi bir yanılgı hâkim."[16] Başka bir şekilde ifade etmek gerekirse, yoksulluk burada o denli berbat bir şey değil. Butterwegge'ye göre bunun nedeni "yoksulluğun kendisini burada o kadar sansasyonel bir kılıkta göstermemesi."[17]

Yoksulluk kavramının gerçekten de çok belirgin bir tanımı yapılmamış. "Yoksulluk, farklı ve aynı zamanda yanlış anlaşılmalara yol açabilen ahlak ve duygu yüklü bir kavram." Tek bir "yoksulluk" yok. Bağlı olduğu toplumsal koşullara göre biçimleniyor.[18] Rakamlarla yalnızca belli ölçülerde ifade edilebiliyor.

15. Alıntı: Bauman, *Leben als Konsum*, Hamburg 2009, s. 75.
16. Christoph Butterwegge, *Armut in einem reichen Land: Wie das Problem verharmlost und verdrängt wird*, Frankfurt 2009, s. 14.
17. A.y.
18. A.g.e., s. 12 ve devamı.

İnsanların yemek, giysi, mesken ve tıbbi bakım gibi hayatta kalmak için mutlaka gerekli olan unsurlardan yoksun olduğu durumlarda "mutlak yoksulluk"tan bahsediliyor. Dünya Bankası'na göre, günde 1,25 doların altında gelire sahip olan kişiler mutlak yoksul sayılıyor;[19] dünya üzerinde 1,2 milyar insan mutlak yoksulluk içinde yaşamakta. Dünya Ticaret Örgütü (WTO) ve OECD'ye göre, bir ülkenin kişi başına ortalama aylık gelirinin yarısından daha azıyla geçinmek zorunda olan kişiler göreceli yoksuldur. Almanya'da Federal İstatistik Dairesi tarafından 2009 yılı için hesaplanan net eşdeğer hanehalkı kullanılabilir gelir[20] kişi başına 1549 avroydu. AB tanımlarına göre bunun yüzde 60'ı ile yaşamını sürdürmek zorunda olanlar, yoksulluk tehlikesiyle karşı karşıya gelmiş sayılmakta. Bu miktarın yüzde 40'ına, yani ayda 619,53 avroya sahip olanlar ise göreceli yoksul kategorisine dahil ediliyor. 90'lı yılların başında Almanların yüzde 11,3'ü yoksul iken, bugün bu oran yüzde 14,5'e ulaştı. Almanya'da yaşayan insanların tahminen 200.000 ile 800.000'i mutlak yoksulluktan muzdarip.[21] 11,5 milyon insan, yani her yedi kişiden biri yoksulluk sınırında veya yoksulluk sınırının altında yaşıyor.[22] Almanya'daki yok-

19. Dünya Bankası eski başkanı ve ABD Savunma Bakanı Robert S. McNamara, mutlak yoksulluğu ilk kez şu sözlerle tarif etti: "Mutlak yoksulluk hayatın en kenar noktasında varlığını sürdürmektir. Mutlak yoksullar, berbat yokluklar ve bakımsız ve gurur kırıcı koşullar içerisinde, entelektüel fantezilerimizi ve imtiyazlı koşullar tarafından belirlenen hayal gücümüzü aşan bir şekilde hayatta kalmak için savaşan insanlardır."

20. Eşdeğer hanehalkı kullanılabilir geliri, bir hanenin bir üyesine, eğer reşit olup yalnız yaşasaydı, o hane içerisinde sahip olduğu hayat standardının aynısını (eşdeğer) mümkün kılmak anlamına gelir. Bunu saptamak için tüm hanenin geliri toplanıp bir eşdeğerlik cetveline göre ağırlık saptanır. Bu ağırlık, hanede yaşayan insanların sayısına ve yaşına göre saptanır. Federal İstatistik Dairesi'nin hesabı için: http://www.destatis.de/jetspeed/portal/cms/Sites/destatis/Internet/DE/Content/Statistiken/WirtschaftsrechnungenZeitbudgets/LebenInEuropa/Tabellen/Content75/Einkommensverteilung,templateId=renderPrint.psml

21. Werner Schöning (2005), "Gibt es in Deutschland? absolute Armut?" *Wirtschaftspolik in offenen Demokratien* içinde, der. Lothar F. Neumann ve Hajo Rohman, s. 215'ten itibaren, Marburg. Alıntılayan: Butterwegge, *Armut in einem reichen Land,* s. 20.

22. Alman Ekonomi Araştırmaları Enstitüsü'nün 2010 tarihli bir incelemesinde

sulların çoğu işsiz; yarısından fazlası, 6,7 milyon insan Hartz IV alıyor.

Göreceli yoksulluk–kulağa ne kadar da masum geliyor. Sanki Alman yoksullar, aslında gerçek anlamda yoksul değil de, yalnızca daha az varlıklılarmış gibi. En azından dünyanın başka bölgelerinde sokaklarda açlıktan ölen insanlara kıyasla. Belki şöyle de denilebilir: Tamam, altlarına bir Porsche çekemezler; ama Almanya'da kimse aç kalmıyor; başkalarına bakacak olursak, biz yine iyiyiz! Zengin ülkelerin yoksulları işte bu nedenle en fazla umursamazlıkla; ama çoğu zaman öfke ve hor görülmeyle karşılaşıyor. Örneğin neo-muhafazakâr sosyal bilimci Meinhard Miegel şöyle diyor: [Zengin ülkelerde] herkes için yeterince yiyecek var, kimse çıplak dolaşmıyor ve herkes başını sokacak bir çatıya sahip. Aynı şekilde herkes eğitim, sağlık ve kültür kurumlarının hizmetlerine ulaşabiliyor. Hiç kimse kelimenin gerçek anlamında yoksulluk çekmek zorunda değil."[23] Bu söylenenlerin hepsi yanlış. Buna rağmen Miegel, Almanya'da yaşayan bir kesimin yoksul olarak tanımlanmasını, "yalnızca sosyal statüden değil, yaşamın en elzem unsurlarından yoksun yüz milyonlarca insanın çektiği gerçek sefaletin saygısızca göz ardı edilmesi" olarak görüyor. Miegel'e göre Hartz IV'ten yararlananların "maddi yaşam standardı dünya nüfusunun dörtte üçünün veya Almanya'nın elli yıl önce bulunduğu konuma benzeyen ülkelerin nüfusunun büyük kesiminin yaşam standardından çok daha yüksek."[24] Bu ise zengin ülkelerin yoksullarının karşı karşıya bulunduğu yaşam gerçeklerinin saygısızca göz ardı edilmesi anlamına gelmekte. Elbette Almanya'daki uzun süreli işsizlerin yoksulluğu Etiyopya'da açlık nedeniyle göç eden insanların sefaletiyle karşılaştırılamaz. Nihayetinde, bu gruplardan biri Almanya'da diğeri ise

---

Markus Grabka: http://www.diw.de/documents/publikationen/73/diw_01.c.347307.de/10-7-1.pdf

23. Meinhard Miegel, "In Deutschland muss keiner verhungern", 24.7.2010 tarihli *Die Welt*: http://www.welt.de/kultur/article8611965/In-Deutschland-muss-keiner-verhungern.html

24. A.y.

Etiyopya'da yaşıyor. Göreceli yoksulluğun Afrika'ya kıyasla değil, sosyal çevreye kıyasla ele alınması gerekir.[25] Almanya'daki yoksulluğun ağırlığı yalnızca maddi yoksunluklardan değil, duygudaşlık ve hoşgörü yoksunluğundan da kaynaklanıyor. Hatta bu nedenle tüketim toplumundaki yoksulluk, fakir ülkelerdeki yoksulluktan daha bunaltıcı olabilir.

Elbette savaş sonrasının Almanya'sında çok fakir bir sürü insan vardı. Bunların pek çoğu büyük kayıplara uğramıştı ve yoksulluk yalnızca bu nedenle bile utanç verici bir durum değildi. Kimse herhangi bir mazeret göstermek zorunda kalmıyordu. Bu kitabı yazarken yaptığım araştırmalar sırasında Bangladeş'teki yoksulluğun da korkunç ve yürek yakıcı olduğunu gördüm. Fakat o insanlar yoksulluklarından dolayı suçlanmıyor. Yalnız başlarına kalmış ve suskun değiller, hoşnutsuzluklarını sokaklara taşıyorlar. Ancak Almanya ve Avrupa'nın diğer zengin ülkelerinde, yoksullara kederleri bile çok görülüyor. Yoksullukları bile ellerinden alınıyor.

Bu nedenle Almanya'da görülen yoksulluk, giderek artan sosyal eşitsizliğin bir göstergesi. Madalyonun iki yüzü var çünkü zenginliğin olmadığı bir yoksulluk düşünülemez. Genelde Almanya'da insanlar fakirleştikçe, öbür yanda daha fazla zenginlik daha az elde yoğunlaşıyor. Makroekonomi ve Konjonktür Araştırmaları Enstitüsü (IMK), Alman nüfusunun yoksulluk riski taşıyan kesiminin 2000 ile 2006 yılları arasında yüzde 18,9'dan yüzde 25,4'e çıktığını ve aynı süre içerisinde yüksek gelire sahip katmanların oranının da yüzde 18,8'den yüzde 20,5'e yükseldiğini tespit etti.[26]

Vedalaşırken basın sözcüsü kendisinin de Hartz IV'ü bir seferinde denediğini belirtiyor. Afallıyorum; çünkü eski bir

25. Bremen Üniversitesi'nde sosyoloji profesörü olan ve işgücü piyasası ile sosyal eşitsizlikler üzerine çalışmalar yapan Olaf Groh-Samberg, yoksulluğu şöyle tarif ediyor: "Bir şahıs, ekonomik kaynakları ve bunlarla doğrudan etkileşim halindeki yaşam koşullarının sürekli bir şekilde toplumsal refah düzeyinin altında yer aldığı ölçüde yoksulluktan muzdarip sayılır." Alıntı Butterwegge, *Armut in einem reichen Land*, s. 16.

26. 5 Mart 2008 tarihli Der Tagesspiegel, http://de.wikipedia.org/wiki/Relative_Armut#cite_note-32.

Hartz IV'lünün holding sözcülüğüne yükselmiş olması bana pek olası gelmiyor. İş ve İşçi Bulma Kurumu'nun bir araştırmasına göre Hartz IV'ten faydalanan 1000 kişiden yalnızca 34'ü sosyal sigorta güvenceli bir işe girmeyi başarmakta.[27] Hartz IV nasıl "denenebilir?" Basın sözcüsü bir eyaletin Protestan kilisesinin[28] düzenlediği "Hartz IV orucuna" katıldığını açıklıyor.

"Hartz IV orucu" katılımcıların oruç süresince (veya yalnızca dört haftalığına) gönüllü olarak kendileri için hesaplanan Hartz IV ödemesiyle yaşaması anlamına geliyor. Hartz IV'ün ne olduğunu bizzat yaşamak, elbette iyi niyetli bir davranış olmakla beraber yoksulların yaşam koşullarına duyarlı olmayı ve önyargılardan kurtulmayı hedefleyen de bir girişim. Eyleme katılanların çoğu Hartz IV'ten yaşamanın her şeyden önce feragat etmek anlamına geldiğini muhtemelen anlar. Ancak katılımcıların sefaletin gerçek kapsamını, yani çaresizliği, varlıksal tehdidi, iş kurumundan izin almadan bir geceliğine bile şehirden çıkılamaması yüzünden bireysel özgürlüğün yitirilmesini, insanın tüm özel hayatını iş kurumu önünde ifşa etmesini deneyimlemesi pek olası değil. Hartz IV'ü yalnızca şakasına yaşayanlar evinde kalıyor, işe gidiyor, evinin önünde duran arabasına biniyor ve gelecek tatilin yolunu gözlemeye devam ediyor. Hartz IV orucuna katılanların hiçbirisi elbise depolarından ikinci el giysiler satın almak, gıda bankalarından yemek tedarik etmek veya çamaşır makinesi bozulduğu için umutsuzluğa kapılmak zorunda kalmıyor. Kimse depresyona girmiyor veya para kalmadığı için ayın son günlerini aç geçirmek durumunda değil. Kimse bir başvuruyu yanlış doldurduğu için dolandırıcılıkla suçlanmıyor veya iş kurumunun önerdiği bir işi reddettiği için ceza ve kesintilerle karşılaşmıyor. Hobi Hartzcılarının hiçbirisi bir arkadaşıyla karşılaşmaktan utanmıyor. Tam tersine, anlatabileceği güzel bir hikâyeye sahip artık. Tüketim yorgunu birçok insan kısıntı sayesinde muhtemelen ruhsal bir temizlenme bile yaşıyor. Basın sözcüsü

27. http://www.nachdenkseiten.de/wp-print.php?p=3290.

28. Hartz IV orucunu başka kurumların yanı sıra Hannover Protestan Eyalet Kilisesi ve Hamburg Kilisesi Sosyal İşler Dairesi de organize ediyor.

"Verdikleri para çok sayılmaz tabii. Fakat bununla geçinmek de mümkün. Ancak maalesef organik portakallardan vazgeçmek zorundaydım" diyor. Eh, sorun yok o halde, o kadar da kötü değilmiş!

Yani Hartz IV deneylerinin karşılıklı bir anlayış ve dayanışma duygusu oluşturduğu söylenemez. Bunlar yalnızca katmanlar arasındaki kontak noktalarının ve empati duygusunun ne denli sınırlı olduğunu ve hatta aynı zamanda böylesine iyi niyetli bir eylemin önyargıları daha da alevlendirebileceğini kanıtlamakta. Çünkü bu deneylerde bile yorumlama hakkı Hartz IV'ün altında gerçekten ezilenlere değil, bunu, yoksulların gereğinden fazla sızlandığı şeklindeki şüphelerini onaylamak adına da olsa bir seferliğine "deneyecek" kadar doyuma ulaşmış olanlara tanınmış durumda.

SOSYAL BELEŞÇİLER EFSANESİ

Mayıs 2010'da yayımlanan ve artık yemeklerin yoksullar için fazla bile olduğunu ima eden bir Anne - Will programının adı "Fahri olarak yoksulluğa karşı -aşevleri doyururken tembelleştiriyor mu?" idi.[29] [2008'de yayımlanan başka bir programın adı "Burada kimse aç kalmak zorunda değil– Bir ülke kendisini isteyerek yoksul gösteriyor" oldu.] Göründüğü kadarıyla halkın öfkesi, her türlü krize karşın dünyanın en zengin ülkelerinden birisi olan Almanya'da yoksulların yemek bağışlarıyla doyurulmak zorunda olunması gerçeğine değil, yoksulların bizzat kendilerine yönelik. Süslü püslü bir kadın yurttaş, yukarıda adı geçen program içinde yapılan bir sokak röportajında "Aldıkları paranın karşılığında bir şeyler versinler, bütün gün oturup şişmanlamaktan başka bir şey yaptıkları yok" diyor. Üzerinde pahalı bir palto olan kocası "Ben bütün gün oturup bir de üstüne para almıyorum" diye ekliyor. Oyunu FDP'ye* vermediğini garanti eden başka birisi "Bunlara,

29. Programın basın açıklaması için http://www.willmedia.de/11.0.html?&tx_ttnews%5Btt_news%5D=151&tx_ttnews%5BbackPid%5=9&cHash=fcb1923b6c

* Freie Demokratische Portei [Hür Demokrat Parti] (ç.n.)

bunları temizleme işi verilmeli" diyor. "Bunlara" diyerek kastettiği kişiler Hartz IV alanlar. "Bunları" derken kastettiği ise, kış aylarının Berlin sokaklarında bıraktığı pislik. Röportaj yapılanlar açısından sokaktaki pislik ile uzun süreli işsizler arasındaki fark, sokak pisliğinin kendisine verilen emirlere tepki göstermemesi olsa gerek. Dışişleri Bakanı Guido Westerwelle (FDP) 2010 yılının soğuk Şubat ayında Hartz IV alanların kar küremekle görevlendirilmesi teklifinde bulundu. SPD* politikacısı Hannelore Kraft, Hartz IV almakta olanların sokakları süpürmesini istedi. Yeşillerin Berlinli politikacısı Claudia Hämmerling Hartz IV alanları, sokaklarda köpeklerinin pisliklerini toplamayan hayvan sahiplerinin peşine takma fikrini ortaya attı.[30] Her ne şekilde olursa olsun "pislik" temizlettirme talepleri, yoksulların asosyal bir davranış içerisinde olduğu, başka bir deyişle toplum hesabına yazılan "sosyal hamakta" keyfine baktığı varsayımından besleniyor.

Eski Şansölye Gerhard Schröder 2001 yılında, sosyal güçsüzlere karşı sürek avının merkez yayın organı *Bild* gazetesi üzerinden "Bu toplumda kimsenin tembelliğe hakkı yoktur" diye açıkladı.[31] Tembel işsiz çarpıtması, kırmızı-yeşil koalisyon hükümetinin "Agenda 2010" programı vasıtasıyla Federal Almanya'nın savaş sonrası tarihi içerisindeki en büyük ve kapsamlı sosyal kesintileri gerçekleştirmesine hizmet etti. "Bundan böyle hiç kimsenin toplum hesabına keyif çatmasına izin verilmeyecek. İşsizlere iş tahsisi önerilerinin kabul edilebilirlik kriterlerini değiştireceğiz ve iş tahsislerini kabul edilebilir bir gerekçe göstermeksizin reddeden herkes cezai kısıtlamalarla karşılaşacağını hesaba katmak zorunda kalacak."[32] Schröder,

---

* Sozia/demokratische Partei Deutschlands [Almanya Sosyal Demokrat Partisi] (ç.n.)

30. http://www.abendblatt.de/politik/deutschland/article1391568/Westerwelle-Schneeschippen-fuer Sozialleistungen.html ve http://www.spiegel.de/politik/deutschland/0,1518,682163,00.html ve http://www.taz.de/!50688/

31. http://www.manager-magazin.de/unternehmen/artikel/0,2828,126811,00.html.

32. Ulrike Herrmann *Hurra, wir dürfen zahlen: Der Selbstbetrug der Mittelschicht*, Frankfurt 2010, s. 133.

"Agenda 2010" programını 2003 yılında bu kelimelerle tanıttı. Böylece yalnızca daha adil bir iş ve gelir dağılımının politik olarak başarılamadığını göz ardı etmiş olmuyor, aynı zamanda sosyal adalet hedefinin yerine, verime bağlı adalet tanımını koyarak kurbanları fail konumuna oturtuyordu. Topluma karşı bir talepte bulunma hakkı yalnızca "performans gösterenlere" mahsustu. Veya Franz Müntefering'in tabiriyle "Çalışmayana yemek yok"tu.[33] Kim bilir ne kadar çok sayıda yurttaşın düşüncelerini dile getirmiş oldu sosyal demokratlar?

Tembellik suçlaması aslında çoktan çürütülmüş durumda. Nürnberg'te bulunan İş Piyasası ve Meslek Araştırmaları Enstitüsü bir incelemesinde Hartz IV alanların, nüfusun diğer bölümüne göre daha yüksek bir çalışma motivasyonuna sahip olduğunu gösteriyor. Hartz IV alanların üçte biri çalışıyor; fakat elde ettikleri ücret, asgari geçim düzeyi için bile yeterli değil. Yardım alan beş kişiden dördü vasıflarının altında bir işi kabul etmeye hazır.[34] Aynı enstitü, 2010 yılında Hartz IV alanların yarısının haftada en az 20 saat faydalı bir iş gördüğünü ve olsa olsa 350.000'inin iş arama yükümlülüğüne karşın iş aramadığını, fakat bunların da büyük bir bölümünün yaşlı ve sağlık sorunları yaşayan kişiler olduğunu tespit etmiş.[35] Çok fazla bahsedilen "suiistimal" de göz ardı edilebilecek kadar düşük yani yüzde biri geçmiyor. Hartz IV alanlar 2009 yılında 72 milyon avro geri ödeme yapmak zorunda kalmış ve buna ek olarak işsizlik bildirimlerini gecikmeli yaptıkları veya iş bulma kurumundaki bir görüşmeye gitmedikleri için 3,7 milyon avro ceza ödemiş.[36] Buna karşın yüksek gelirliler herhangi bir ceza ödemeksizin Alman devletinden en az 3,4 milyar avro vergi kaçırmış. Uzmanlara göre Alman zenginlerin Lüksemburg, Liechtenstein ve İsviçre gibi vergi cennetlerindeki banka he-

33. http://www.zeit.de/online/2006/20/Schreiner.
34. http://www.3sat.de/page/?source=/scobel/147524/index.html.
35. http://www.derwesten.de/nachrichten/wirtschaft-und-finanzen/Viele-Hartz-IV-Empfaenger-gehen-Taetigkeit-nach-id3608849.html.
36. http://www.sueddeutsche.de/wirtschaft/sozialleistungen-hartz-ivmissbrauch-ja-aber-begrenzt-1.55376.

saplarında hâlâ en az 250 milyar avro tutarında parası bulunmakta.[37]

FAYDASIZLARIN DİZAYNI VE YOKSULLARIN KRİMİNALİZE EDİLMESİ

Sosyal beleşçi efsanesi nasıl oluyor da böylesine büyük bir inatla varlığını sürdürüyor? Var olmamasına rağmen, neden pek çok insan sosyal beleşçiyi tanıdığını iddia ediyor? Yoksulluklarının arkasında hangi özel yazgıların bulunduğuna bakılmaksızın, nasıl oluyor da insanlar toptancı bir anlayışla "sosyal beleşçi" tanımı altında bir araya toplanıveriyor?

Yoksulların değersizleştirilmesi ve kriminalize edilmesi, başlangıcında yükselen burjuvazinin bulunduğu uzun bir hikâyeye dayanıyor. Yoksullar Ortaçağ'da "Tanrının çocukları" olarak görülüyor, zenginler kendi ruhlarının selameti için onları sadakalarla besliyordu. Yeniçağ'da yoksulluğa bakış tarzı değişti. Kendi suçları olmaksızın muhtaç bir duruma düşen "vakur yoksullar" ile gayri ahlaki yollardan hırsız veya dolandırıcı olarak hileyle yardım sağlayan ve "saygı hak etmeyen yoksullar" arasında ayrım yapılıyordu. Bu sonuncular halkın önünde kırbaçlanıyor veya ülkeden atılıyordu. Kapitalizmle birlikte ücretli işçinin önemi artınca kamçı sehpasının yerini hapishane ve düşkünler evleri aldı; "ıslahevleri" yoksulların "topluma yararlı hale getirilmesi" ve disipline altına almaya hizmet etmekteydi. Sosyal Pedagoji Profesörü Christian Marzahn, ıslahevlerinin oluşturulmasını yoksulluğun ilk ticarileştirilmesi olarak tarif ediyor. Islahevleri; yoksullar sandığının yükünü hafifletecek ve yükselen burjuvazinin ekonomik ve toplumsal çıkarlarını güçlendirecek, başka bir deyişle disiplin altına alınmış ücretli işçiyi biçimlendirecekti. Bunlar, aynı zamanda ahlak öğretmek ve aykırı tutumları cezalandırmak suretiyle sosyal bir kontrol hizmeti görüyorlardı.[38]

37. Alman Vergi Sendikası Liechtenstein, Lüksemburg ve İsviçre banka hesaplarında, Alman vergi dairelerinden kaçırılmış 250 milyar avro bulunduğunu tahmin ediyor. http://www.tagesspiegel.de/wirtschaft/250-milliarden-euro-entgehendem-fiskus/5225320.html.

38. Christian Marzahn (1984), "Das Zucht und Arbertshaus: Die Kerninstituti-

Görüldüğü gibi seçkinler, yoksulları karalama yoluyla hizmete hazır hale getirme işinde öteden beri ustaydı. Bu bağlamda, özellikle yüksek gelirlilerin performansa göre adalet propagandası borusunu öttürmeleri son derece doğal. Çünkü zengin ile yoksul arasında dünya çapında sürekli büyüyen uçurum, yalnızca "performansa göre adalet" ve "sosyal beleşçilik" şeklindeki ikili tanımlama üzerinden haklı gösterilebilmekteydi. Uzun süreli işsizlerin işsiz kalmadan önce vergi mükellefi veya bedensel ve ruhsal tükenmeye kadar çalışan bakım personeli olarak, topluma ne gibi katkılarda bulunduğu, her şeyi örten beleşçilik suçlaması karşısında anlamını yitiriyordu.

Yalnızca bu suçlama, farklı insanların aşağılayıcı "alt tabaka" tanımı ile bir araya getirilmesini mümkün kıldı. Çünkü gerçekten de bu tanıma uzun süreli işsizlerin yanı sıra dahil edilen göçmenler, engelliler, emekliler, dullar, psişik hastalar, madde bağımlıları ve evsiz-barksızların faydasız ve fuzuli olarak damgalanmaktan başka ortak bir yanları yok. Ancak yoksullar yalnızca görünüşte faydasız; çünkü ekonomi bunlardan bambaşka bir noktada, ücret masraflarını düşük tutmaya yarayan endüstriyel yedek işgücü ordusu olarak yarar sağlıyor. Uzun süreli işsizler böylece sadece berbat ücretli taşeron işçiliği ve başka "önlemler" vasıtasıyla neredeyse masrafsız bir şekilde çalıştırılmakla kalmıyor, ekonominin patronları tarafından ücretleri daha da düşürmek, iş piyasasına yönelik kısıtlayıcı kararlar almak ve bu arada kendi servetlerini artırmak için de kullanılıyorlar.

BURJUVAZİNİN BAYAĞILAŞMASI

Bielefeld Üniversitesi'nin devasa beton kulelerinden birinde Disiplinler Arası Çatışma ve Şiddet Araştırmaları Enstitüsü (IKG) bulunuyor. Wilhelm Heitmeyer, bürosunun panaromik penceresinden otuz yıldır Teuteburg ormanını görebiliyor.

---

on frühbürgerlicher Sozialpolitik," *Zöhmen und Bewahren: Die Anfönge bürgerlicher Sozialpolitik* içinde, der. Christian Marzahn ve Hans-Günther Ritz, Bielefeld. Alıntılayan: Butterwegge, *Armut in einem reichen Land*, s. 30.

Mevsimlerden sonbahar, ağaçların yaprakları kırmızı ve sarı renklere bürünmüş. Birkaç ay önce, Heitmeyer'in on yıl boyunca yönettiği "Sosyal Gruplara Yönelik Düşmanlık" başlıklı araştırma tamamlandı. Araştırmada Bielefeldli sosyologlar tarafından farklı sosyal, dinsel ve etnik gruplardan insanların, toplumdaki diğer hayat tarzlarıyla nasıl yaşadığı, ne ölçüde uyum sağladığı ve özellikle de ne gibi önyargılara ve ayrımcılıklara maruz kaldığı incelenmiş. Heitmeyer ve mesai arkadaşlarının analiz ettiği olgular arasında ırkçılık, antisemitizm, islamofobi, yabancı düşmanlığı, cinsel ayrımcılık, evsiz barksızların, eşcinsellerin ve engellilerin aşağılanması ve daha uzun bir süreden beri bir bölgede yerleşik olanların kendileri için talep ettiği ayrıcalıklar yer alıyor. Araştırma, dünya çapında önyargıları inceleyen en kapsamlı bilimsel proje. 2002 yılından beri her yıl, Almanya'da nüfusu temsil niteliği gözetilerek seçilen 2000 kişiyle röportaj yapılmış. Her iki yılda bir bu röportajlar tekrarlanmış ve kişilerin görüşlerinin ne ölçüde değiştiği belirlenmiş.[39]

"Toplumsal tartışmaları inceliyoruz. Sosyal beleşçiler ve Hartz IV alanlar hakkında yapılan tartışmalar hız kazanınca, bu konuya yoğunlaştık ve buna ilişkin sorular sorduk" diyor Heitmeyer. Bilim insanları nihayet 2007 yılında, uzun süreli işsizlerin ayrımcılığa maruz kalan yeni bir kurban grubu oluşturduğunu ve Almanların yarısından fazlasının uzun süreli işsizlere karşı olumsuz bir tavır içerisinde bulunduğunu saptamış. Heitmeyer araştırmanın sonunda "Uzun süreli işsizlerin değersizleştirilmesi yeniden güç kazandı. Burada kararlı bir şekilde bir düşman olgusu yaratılmakta" diyor. Bu saptamaya paralel olarak Almanların yüzde 61,2'si "uzun süreli işsizlerin toplum hesabına keyif çatmasını" ayıplıyor. Yüzde 52,7'si ise uzun süreli işsizlerin gerçekte bir iş bulmak istemediğinden emin. Almanların dörtte birinden daha fazlası iş bulamamanın işsizlerin kendi suçu olduğu görüşünde. Yine Almanların

39. Enstitünün yayınlar için bkz. http://www.uni-bielefeld.de/ikg/publikationen/alle.html.

yarısından fazlası, ciddi olarak finans krizinin nedeninin sosyal devleti istismar edenler olduğunu düşünüyor.[40] Sanki kendilerine yapılan standart ödemeyle borsada kumar oynayıp finans piyasalarının çökmesine neden olanlar Hartz IV alanlarmış, sanki holdinglerin ve ekonominin seçkinlerinin çıkarlarını gözeten politikalardan yoksullar yararlanmış, sanki zor günler için ayırdıkları parayı İsviçre'ye kaçırdıkları için sosyal devletin tasfiyesine yol açanlar yoksullar olmuşçasına...

Neden özellikle kaybedenler, kârlı çıkanlar olarak gösteriliyor? Neden özellikle en zayıflar, en büyük düşmanlığa maruz kalıyor? Heitmeyer ve mesai arkadaşları geçtiğimiz yıllarda özellikle Hartz IV ve finans krizi gibi sosyal dönüm noktalarının "sosyal gruplara yönelik düşmanlık" üzerine olan etkilerini araştırdı. "Bir yanda sermayenin kontrolünü artırması, öbür yanda da ulusal devlet politikalarının kontrolünü yitirmesi söz konusu. Ulusal devlet politikaları meşruiyetini sosyal kaynaşmadan sağlarken, sermaye bu konuya tamamen kayıtsız kalmakta" diyor Heitmeyer ve yoksulların değersizleştirilmesinin nedenini her şeyden önce ticarileşmede görüyor: "Kapitalist bir sistemde verimlilik ve değerlendirilebilirlik mantığı, aile, okul ve sosyal ilişkiler gibi aslında ekonomik ilkelere göre işlemeyen kurumlara giderek daha fazla nüfuz eder. Eğer engelliler, göçmenler, uzun süreli işsizler gibi güçsüz gruplar bu ölçülere göre bir değerlendirmeye tabi tutulursa, otomatik olarak değersizleştirilmenin odak noktasına oturtulurlar."

Almanların yüzde 20'si bu saptama paralelinde "hiçbir toplumun fazla yararı olmayan insanları taşıyamayacağını" düşünüyor. Ekonomik kriz zamanlarında azınlıklara saygı göstermenin veya onları korumanın pek mümkün olmadığını benimseyenler de yüzde 20 oranında. Almanların yüzde 33'ü "ekonomik kriz zamanlarında herkese eşit hakların garanti edilmesinin altından kalkılamayacağı" görüşünde. Bunlar, 2010 yılında tamamlanan "Sosyal Gruplara Yönelik Düşmanlık" araştırmasının tedirgin edici sonuçları.[41] Sosyal güçsüzlere

40. Wilhelm Heitmeyer (Der.), *Deutsche Zustände: Folge 9*, Berlin 2010.
41. A.y.

karşı düşmanlık tümüyle yeni bir görüntü değil. *Bild* gazetesi "Florida-Rolf", "Karibik-Klaus" ve "Almanya'nın en utanmaz işsizi" Arno Dübel gibi "sosyal beleşçilerin" teşhiri sayesinde tirajını sürekli artırıyor. Yeni olan; tüm bu önyargıların yalnızca *Bild* gazetesi gibi sansasyon düşkünü medya organları, Guido Westerwelle gibi malum provokatörler, Thilo Sarrazin gibi hukuk popülistleri ve birahanelerin müdavim masalarının sakinleri tarafından değil, aynı zamanda yüksek gelirliler ve iyi eğitimli orta sınıf tarafından da dile getirilmesidir. Almanların büyük çoğunluğunun, sosyal bölünmenin bilincinde olması ve nüfusun yüzde 63'ünün toplumsal değişimlerden kaygı duyması bu bağlamda insana şaşırtıcı geliyor. Yüzde 46, yaşamını hiç bitmeyen bir mücadele olarak görüyor. Yüzde 59, kendisini maddi olarak kısıtlamak zorunda kalmaktan, yüzde 49 ise hayat standardını koruyamamaktan korkuyor. Nüfusun yüzde 71'i toplumun giderek birbirinden uzaklaştığını belirtiyor. Yüzde 61, orta katmanların yok olduğunu, artık yalnızca alttakilerin ve üsttekilerin bulunduğunu dile getirirken, yüzde 51 toplumdaki çıkarcı zihniyetle baş etmenin zorluğundan yakınıyor.[42]

Almanya'da orta sınıfın toplam nüfus içerisindeki oranı 2000 yılından bu yana yüzde 66'dan yüzde 60'a düştü; nüfusun yaklaşık dörtte biri düşük gelirlilere dahil. Toplumsal farklılıklar azalıp alttakilerin arasına karışma ihtimali arttıkça, insanlar kendilerini aşağıdan daha fazla soyutluyor. Heitmeyer bu durumu şöyle dile getiriyor: "İnsanlar bu bölünmeyi algılıyor fakat bu algı, başkalarını aşağılamalarının önüne geçmiyor. Algılama duyarlığının empatiyle bağlantılı olmaması, meselenin en sorunlu yanlarından birisi. Ekonomik temelli mantık, kaya gibi sert. Bir yanda gelir dağılımını sürekli bir şekilde aşağıdan yukarıya doğru düzenleyen zamane politikaları, diğer yanda ise artık içinden çıkılması mümkün olmayan değişik krizlerin

42. Friedrich Ebert Vakfı'nın 2006 tarihli araştırması: "Gesellschaft im Reformprozess," http://lithium-forum.de/images/MD/FES%20-%20Unterschicht%20161006.pdf

arka planında yalnızca 'gemisini kurtaran kaptandır' ilkesinin geçerli sayılması nedeniyle giderek bayağılaşan bir burjuvazi söz konusu."

SOSYAL STOCKHOLM SENDROMU VE SONUÇLARI

Bu durum, göründüğü kadarıyla özellikle varlıklı insanlar için geçerli. 2010'daki araştırmanın üzücü sonucu; yaşanan krizlerden kârlı çıkanların arasında, toplam gelirden hak ettiği kadar pay alamadığını düşünenlerin oranının artması. Hatta yüksek gelirlilerin daha düşük gelir sınıflarına kıyasla, uzun süreli işsizleri daha fazla değersizleştirdiği görülüyor.[43] Bu memnuniyetsizlik herkesin anlayacağı bir dile tercüme edildiğinde, seçkinlerin ayrıcalıklarından vazgeçmek istemediklerinden başka bir şey ifade etmiyor. Varlıklıların kendilerine yoksullar tarafından kazık atıldığını düşünmesi, gerçeklerin şaşkınlık yaratan bir biçimde çarpıtılması anlamına geliyor.

Bazı rakamları bir daha hatırlayalım: Almanya'da 2007 yılı itibariyle nüfusun en zengin yüzde 1'i toplam servetin yüzde 23'üne sahipti; en zengin yüzde 10 ise yüzde 61'ine. Nüfusun üçte ikisi neredeyse hiçbir şeye sahip değil, alttaki yüzde 70 servetin yalnızca yüzde 9'unu elinde tutuyor. Almanların yaklaşık dörtte biri alt gelir sınıflarına dahil. Dünya genelinde bakınca dağılımın daha da çarpıcı olduğu görülüyor: Özel hanelerin yüzde 2'si dünyadaki para ve mal-mülkün yarısından fazlasına sahip; en zengin yüzde 10 toplam servetin yüzde 85'ini elinde tutuyor.[44] Christoph Butterwegge "Zenginlik olmadan yoksulluk olmaz ve bunun tersi de geçerlidir. Yoksulluk ve zenginlik siyah ve beyaz, ışık ve gölge, gece ve gündüz gibi bir aradadır" diye yazıyor.[45] Bir tarafta kâr maksimizasyonu, diğer tarafta giderek artan bir yoksulluk. Bu durumda varlıklıların, yoksullar lehine olan politikalardan taraf olmaması anlaşılır. Yoksulluğun sürmesi onların çıkarına; fakat kendileri de yoksullaşma

43. http://www.uni-bielefeld.de/ikg/Pressehandout_GMF_2010.pdf,S.4f.
44. Alıntı Herrmann, *Hurra, wir dürfen zahlen*, s. 33.
45. Butterwegge, *Armut in einem reichen Land*, s. 31.

riskiyle karşı karşıya bulunan orta sınıfın seçkinlere yakın durmasını anlamak mümkün değil. ***Taz**** ekonomi redaktörü Ulrike Herrmann *Hurra, wir dürfen zahlen* [Hurra, Ödemeye İzin Var] adını taşıyan kitabında "orta sınıfın kendi kendini aldatmasından" söz ediyor. Çünkü orta sınıf, zenginleri giderek zenginleştiren bir sistemi sorgulamak, varlıklılardan daha fazla vergi alınmasını talep etmek yerine, seçkinler sınıfıyla dayanışma içerisinde girmeyi yeğliyor ve böylece kendi kurtuluşunu değil, sonunu hazırlamış oluyor. Sosyal Stockholm sendromu ve topluma katılımın bireyin ekonomik yararıyla bağlantılı olduğunu onaylamak, seçkinler lehine alınan tüm politik kararları meşrulaştırmakla kalmayıp, geniş kitlelere de yalnızca zarar veriyor. Başka bir deyişle: gelir dağılımının aşağıdan yukarıya doğru olan yapısı sürüyor.

Yoksulların giderek yoksullaştığı ve zenginlerin giderek zenginleştiği herkesçe malum. Ancak bu kitapta yalnızca haksızlıklar teşhir edilmeyecek. Sadece politik reformlar yapılmasını talep etmek meseleyi çok basite indirgemek olurdu; çünkü zenginlere hizmet etmek üzere kurulmuş bir sistemde reformlar, en fazla daha da gerilemeyi önleyebilir. Yalnızca biraz daha fazla dayanışma gösterilmesini talep ederek sosyal vicdana çağrı yapmak da istemiyorum–ne de olsa dünya kiliseler gününü kutlamıyoruz. Burada göstermek istediğim şey, daha ziyade seçkinlerin insan onurunu hiçe sayan hangi stratejilerle varlığını koruyup hepimizi mülksüzleştirdiği. Kimlerin yoksulluk sayesinde zenginleştiği ve devlet politikalarının neden yoksulluğa değil, yoksullara savaş açmış olduğu. Bağışta bulunan zenginlerin neden hayırsever olmadığı ve "sosyal faaliyetlerde bulunan" holdinglerin "sosyal girişimcilik" politikalarıyla neden yoksulluğun yapısını değiştirmediği hatta tam tersine sağlamlaştırdığı. Yoksulluk ve toplumun ilk bakışta rasyonel gözüken ticarileştirilmesinin arkasında, giderek daha fazla onaylanan tehlikeli bir eşitsizlik ideolojisi bulunuyor. Parayla ölçülebilir bir yarar sağlamadıkları taktirde giderek daha

---

* *Die Tageszeitung.* Yeşillere yakınlığıyla bilinen günlük gazete. (ç.n.)

fazla insanın değersizleştirilmesi, toplumda sahteliğin çok fazla yaygınlaşmasının dışında hiçbir anlam taşımıyor. Thilo Sarrazin'in *Deutschland schafft sich ab* [Almanya Kendi Kendini Yok Ediyor] isimli kitabında bu yıkıcı düşünce ekonomik ırkçılığa varıyor. 2010 tarihli "Sosyal Gruplara Yönelik Düşmanlık" araştırmasının sonuçlarının, Sarrazin'in bayağı fesat eserinin bir gecede çok satanlar listesinin başına yerleşmesinden ve henüz "düşünce yasakları" ve yararsız insanlar hakkında hararetli tartışmaların başlamasından önce açıklanmış olması üzüntü verici. Bu uzun süreli araştırmanın sonuçları ırkçılığın ve evsiz barksızların değersizleştirilmesinin bile önemli ölçüde arttığını kanıtlıyor. Eşitsizlik demokrasi için ciddi bir tehdit; farklı değer ölçülerine tabi tutulmak ise güven duygusu, özgürlük ve mutluluk için ciddi bir tehdit.

Ekonomi patronlarının "bu sistemin bir alternatifi yok" şeklindeki formülleriyle korkularımızı, endişelerimizi ve hakkımız olan payı talep etmemizi engelleme girişimlerine artık kanmayalım. Adaletin ne anlama geldiğine, nasıl bir toplum ve dünyada hep birlikte yaşamak istediğimize yanıt araması gerekenler bizleriz. Çünkü seçkinler, bu soruları hiçbir zaman ciddiyetle ortaya atmayacak.

2
... O Halde Pasta Yesinler

"Fabrika avlularından her gün iki tür kamyon yola çıkar. Kamyonların bir kısmı depoları ve mağazaları, diğerleri ise çöplükleri hedef alır."

Zygmunt Bauman, "*Verworfenes Leben: Die Ausgegrenzten der Moderne*[1]

FUZULİLER İÇİN ARTIKLAR: GIDA BANKALARI NASIL ÇALIŞIYOR VE NELERE YOL AÇIYOR?

Elisabeth Müller* pazartesi günleri alışverişe çıktığında evinin yakınındaki süpermarketi görmezden geliyor. Süpermarket oturduğu binanın hemen altında olmasına rağmen, uzun zamandır Elisabeth Müller'in dünyasında yer almıyor.

1. Zygmunt Bauman, *Verworfenes Leben: Die Ausgegrenzten der Moderne* [Yaz Hayatlar: Modernitenin Dışlanmışları], Hamburg 2005.

* İsim değiştirilmiştir.

Tekerlekleri takırdayan bir pazar arabası, eski püskü bir sürü poşet, büyükçe bir bisiklet römorku ve üç çocukla beraber Doğu Münih'teki bir çıkış yolu üzerinde bulunan bir kavşaktan karşıya geçiyor ve beton bir Protestan kilisesinin avlu girişini süsleyen çalılıkların arasında kayboluyor.

Avlunun köşesindeki bira masaları uzun bir sıra halinde yan yana dizilmiş. Masaların üzerinde; tatlılarla meyve, sebze, salata, bebek maması, çorba konserveleri ve tatlılarla dolu olan yeşil kasalar duruyor. İçinde ekmek ve bisküvü bulunan kasalar ise arkası açık bir kamyonetin önünde üst üste yığılmış; öte yandan yerde hâlâ taze sayılabilecek çiçeklerle dolu bir karton bulunuyor. Masaların arkasında beyaz çiçekli mavi önlükleriyle orta yaşlarda erkek ve kadınlar duruyor ve hepsi ilkbahar güneşinin ilk ışınlarını gülümseyerek karşılıyor. İlk bakışta burasının bir pazar yeri olduğu düşünülebilirdi– tabii eğer buraya gönüllü olarak gelmediği her halinden belli o insanların oluşturduğu uzun kuyruk olmasaydı. Aşınmış paltolar içerisinde emekliler, tekerlekli sandalyeli veya koltuk değnekli insanlar, göçmenler, kırık dökük çocuk arabaları ve pazar arabaları eşliğinde kadınlar; herkes başını önüne eğmiş ve yorgun yorgun bakıyor; elleri süpermarketlerden veya ucuzluk mağazalarından yaptıkları alışverişin, günlük hayata dahil olduğu günlerden kalma çanta ve alışveriş torbalarıyla dolu. Yaklaşık 18.000 yoksula bakan Münih Gıda Bankası'nın yirmi dört dağıtım yerinden birisindeyiz.[2] Almanya'da toplam 877 gıda bankası var; bir milyonu aşkın insan haftada bir kez toplam 2.000 dağıtım yerinden yemek alıyor.[3]

"Tüm zamanların en büyük sosyal hareketi"[4] olarak böbürlenen gıda bankalarının çalışma prensibi basit olduğu kadar büyüleyici de: Fahri görevliler süpermarketlerden, ucuzluk mağazalarından ve toptancılardan, satılabilir nitelikte olmamasına karşın hâlâ yenilebilir gıdaları topluyor. Bunlar çoğun-

2. http://www.muenchner-tafel.de/
3. http://www.tafel.de/die-tafeln/zahlen-fakten.html
4. http://www.tafel.de/die-tafeln.html

lukla meyve, sebze ve süt ürünleri gibi çabuk bozulan ve son kullanma tarihinin hemen öncesinde veya sonrasında toplanan mallar; normalde imha edilecek olan bu artıklar, paraları doğru dürüst beslenmeye bile yetmeyen yoksullara dağıtılıyor.

GELİR DAĞILIMININ DÜZELTİLMESİ YERİNE SADAKA

İlk gıda bankaları, altmışlı yılların başında fikrin çıkış noktası olan ABD'de kuruldu. Berlin'deki gıda bankası, takriben 1993 yılında kuruldu; bunu, 1994 yılında Münih'te açılan gıda bankası izledi. Bugün Almanya'da nüfusu 10.000'den fazla olan tüm belediyelerin neredeyse dörtte üçünün kendi gıda bankası var.[5] Başlangıçta evsiz barksızlar ve uyuşturucu bağımlıları gibi hiçbir sosyal gruba tutunamamış insanlara acil yardım olarak oluşturulan bu kurumlar, bugün iş piyasalarında başvurulan "reformlar" sonucunda gıda bağışlarına muhtaç kalacak kadar yoksullaşan yurttaşlara yönelik bir tedarik sistemine dönüştü. 2003 ile 2009 yılları arasında Almanya'daki gıda bankalarının sayısı üçe katlandı. Hartz kanunlarının yürürlüğe girdiği 2005 yılında ani bir artış görüldü.[6]

Elisabeth Müller, römorku ve kahverengi koli bandıyla yamanmış pazar arabasını avluya koyuyor. Çelimsiz ve solgun kadın, rengi atmış anorağının cebinden sakin denilemeyecek kadar büyük bir aceleyle, naylon kaplı bir kart çıkartıyor, izin kimliğini boynuna asıyor ve toplumun onun durumundaki insanlardan beklediğini yerine getirerek kuyruğun en sonuna geçiyor.

Üzerinde neon renginde bir güvenlik yeleği olan kısa boylu, tombul bir kadın elindeki listeyle sırayı dolaşıyor ve izin kimliklerindeki numaralara bakarak üzerine çentikler atıyor. Yalnızca yoksulluğunu kanıtlayabilenler gıda bankasında yer bulabilir. Hartz IV'e veya asgari güvence adı verilen tutara muhtaç olanlar yoksul sayılıyor. Asgari güvenceyi, bir ömür

5. http://www.tafel.de/fileadmin/pdf/Tafel-Umfrage/Tafel-Umfrage_2007_Auswertung.pdf

6. Stephan Lorenz (Yayımcı), *Tafelgesellschaft. Zum neuen Umgang mit Ausgrenzung und Überfluss*, Bielefeld 2010, s. 42

boyu çalıştıktan sonra, emekli maaşları hayatta kalmaya bile yetmeyenler alıyor. Kimliklerde, kimliğin geçerlilik süresi ve o hanede bakıma muhtaç kişilerin sayısı yazılı. Kimlikte belirtilen sayı ne kadar yüksekse, poşetler o kadar çok gıda malzemesiyle dolduruluyor.

Elisabeth Müller'in kimliğinde bir artı beş yazılı. 46 yaşındaki boşanmış kadın altı çocuk annesi; en büyük çocuğu olan 22 yaşındaki kızı evden ayrılmış, ailenin en küçüğü olan oğlan ise üç yaşında. Müller'ler, Elisabeth Müller'in deyişiyle "kocası duvara tosladığından beri" Hartz IV'ten yardım alarak yaşıyor. Altı çocuk ve bir başına Elisabeth Müller... Hartz IV... Kulağa özel televizyon kanallarının çok çocuklu alt tabaka anneleri hakkında yayınladıkları klişe bir program gibi geliyor. Oysa Elisabeth Müller'in hayatı daha ziyade gıda bankalarının ilk hamisi, eski Aile Bakanı Ursula von der Leyen'ın hayatıyla benzerlikler taşımakta. Elisabeth Müller tıp mezunu bir doktor. Yirmi yıl boyunca tıbbi kongrelerin düzenlenmesinde yüksek bir maaşla çalışmış. Şu anda kocası nafaka ödemiyor; Müller ise çocukların bakımını üstlenmek için mesleğini bırakmak zorunda kalmış. Bu, gıda bankalarına muhtaç kalan yalnız annelerin çoğunun yaşadığı bir yoksulluk kariyerinin başlangıcı oldu. Almanya'da çocuklarına tek başına bakanların yüzde 41'i Hartz IV alıyor ve bunların büyük bir çoğunluğu kadın.[7] "Biz kadınlar her yükü üstlenmek zorunda kalıyor ve günün birinde buralara geliyoruz" diyor üç yıldan beri nafaka mücadelesi veren Müller acıyla. Kocası onu terk ettiğinde, altıncı çocuğuna hamileydi. Kirayı nasıl ödeyeceğini bilmediği için çaresizlik içerisinde Gençlik Dairesi'ne başvurması uzun sürmedi. Aile o zamandan beri yardıma ve gıda bankasının gıda bağışlarına muhtaç.

"Buradan bisikletle sık sık geçer ve umarım sıraya girmek zorunda kalacak kadar sıfırı tüketmem diye düşünürdüm" diyor Müller. Kendisi de gıda bankasından yemek alan teyzesi,

7. http://www.welt.de/wirtschaft/article8687262/41-Prozent-der-Alleinerziehenden-beziehen-Hartz-IV.html

sonunda onu ikna etmiş. Teyzesi o zamanlar "Aptallık ve gurur ikiz kardeşlerdir" dermiş. Gururunu yenebildiği için bugün artık seviniyor. "Bu erzaklar için gerçekten minnettarım. Bunlar olmasaydı hayatımızı sürdüremezdik" diyor.

"Merhaba Bayan Müller, nasılsınız? Bugün size ne verınemi istersiniz? Karnabahar? Brokoli? Lahanamız da var" diyor dört yıldan beri gönüllü olarak gıda bankasında çalışan ve yoksulların torbalarını dolduran Christian Liebich. Müller kibarca gülümsüyor: "Teşekkür ederim, mümkünse hepsinden alayım." Sıra ilerliyor. Gönüllülerin çoğu, yoksulların yemek dilendikleri hissine kapılmaktan kendilerini alamıyor. Gıda bankası başına üşüşmelerini engellemek için aşağı yukarı sekiz gönüllü neredeyse bütün bir iş günü, yani yaklaşık altı saat boyunca, kuruluş ve dağıtımla uğraşıyor. Bu nedenle, görevi üstlenenler çoğu zaman emekliler, ev kadınları ve kendileri de gıda bankasından faydalanan yoksullar. Her pazartesi gününü dağıtım yerinde geçiren ve diğer gönüllülerle birlikte çalışmaktan hoşlanan Liebich "Biz bir aile gibiyiz" diyor. Güneşli, yağmurlu ve karlı havalarda, masaları kurup marulları ayıklıyor ve dağıtımın mümkün olduğunca adaletli bir şekilde gerçekleşmesi için bıçağıyla karnabahar ve brokolileri parçalara ayırıyor. Liebich'in kollarını gökyüzüne doğru kaldırıp "İnsanlara onlar için burada olduğumu göstermek istiyorum. Sizler benim burada bulunmama değersiniz" diye seslenmesi bazen biraz fazla coşkulu geliyor. Liebich uzun süre büyük bir araba imalatçısının pazarlama bölümünde çalışmış ve birkaç yıl önce istifa edip serbest olarak yaşam danışmanlığı yapmaya başlamış. Neredeyse tüm gıda bankası elemanları, politikacılar ve Gıda Bankaları Federal Birliği gibi Liebich de gıda bankasında gönüllü çalışmanın "bir dayanışma örneği" olduğunu vurguluyor ve burada konunun özünün yemek için bir şeyler almak olmadığını, gıda malzemelerinin "yalnızca birer taşıyıcı" rolü oynadığını ve kendileriyle burada olan diğer insanlar arasında ilişki kurduğunu ekliyor.

Ancak gıda bankasından faydalananlar, bunu, ilk planda insan sevgisi ve dayanışmanın bir sembolü olarak değil, ha-

yatlarını sürdürebilmek için yemek almaya mecbur oldukları bir sistem olarak algılıyor. Gıda bankasından faydalananların hepsi böyle diyor. Oralarda sıraya girmekten hiç kimse hoşlanmıyor. Yoksulluğun aşağılayıcı damgasını gıda bankaları da yok edemiyor; aksine, gıda dağıtım noktalarının önündeki kuyruklar; toplumun, sayısı giderek artan yoksullara olsa olsa artık gıdaları layık görmesinin, onların duygularına gerçek anlamda ortak olmayı reddetmesinin bir sembolü haline geliyor.

Bu durum, devletin ekonomik süreçlere karışmaması ilkesinden hareketle, her ne pahasına olursa olsun ekonomik büyümenin gerekliliğini savunanların propagandasını yaptığı "trickle-down teorisi"nin çirkin gerçekliği. Söz konusu aşırı liberal ekonomi teorisi, zenginler zenginleştikçe bu zenginliğin zamanla alt tabakalara da sızarak geçeceğini içeriyor. Yani yoksulluğa karşı mücadele yöntemi olarak zenginlerin desteklenmesi. Özel servetlerin artırılması lehine kullanılan bu arsız haklı çıkarma politikası, maalesef Batı dünyasında görülen hükümet programlarının, üstü şu veya bu ölçüde kapalı olmakla birlikte, önemli bir unsuru haline geldi. Aynı teori, eleştirmenler tarafından daha anlaşılır bir şekilde "at pisliği teorisi" olarak tanımlanıyor. Bu tanıma göre serçelere bir iyilik yapılmak isteniyorsa atlara yem olarak en iyi yulafın verilmesi gerekir ki, serçeler atların pisliğinin içerisinden gagalarıyla birkaç yulaf tanesi alabilsin.

Elisabeth Müller bu nedenle küçük çocuklarına pazartesilerin "alışveriş günü" olduğunu söylüyor. Yerel bir derginin yayımladığı fotoğraflı bir haberde gıda bankasından yemek aldığını anlattığından beri, yuvada ve okulda "İğrenç! Anneniz beslenme çantanızdaki ekmeği çöpten topluyormuş" denilerek çocuklarıyla alay ediliyormuş.

Almanya'da 15 yaşının altındaki çocukların yüzde 20'si Hartz IV aileleriyle yaşıyor, hatta bu oran Berlin'de yüzde 35,7.[8] Gıda bankalarının bağışına muhtaç olan çocuk ve gençlerin

8. Karşılaştırın: http://www.focus.de/schule/familie/erziehung/familie-jedes-fuenfte-kind-lebt-in-armut_aid_616459.html

oranı yüzde 15 ile 40 arasında.[9] Hartz IV'ün standart ödemesi; 0-6 yaş grubundaki çocukların günlük beslenmesi için 2,62 avro, 6-14 yaş grubundaki çocuklar için 3,21 avro ve 14-19 yaş grubundaki gençler için 3,52 avro.[10] Çocuk ve gençlerin bu bütçeyle sağlıklı bir şekilde beslenmesinin imkânsız olduğunu, Çocuk Beslenmesi Araştırmaları Enstitüsü'nden (FKE) Mathilde Kersting dört yıl önce ortaya koymuştu. 15 yaşındaki bir gencin sağlıklı beslenebilmesi için ucuzluk mağazasında günde aşağı yukarı 4,68 avro; süpermarkette 7,44 avro harcanması gerekiyor.[11] Bu gerçeği varlıklıların otoriter ve kendini beğenmiş öğütleri de değiştirmiyor. "Alt tabakaların sorunu yoksulluk değil, fastfood yiyeceklerin ve televizyon yayınlarının kitlesel tüketimi" diye açıklıyor neo-muhafazakâr tarihçi ve üniversite profesörü Paul Nolte. Nolte'nin 2003 yılında "başıbozukluğun kültürel kökleri" hakkında haftalık gazete *Die Zeit*'ta çıkan denemesinin oldukça iğneleyici başlığı "Büyük Tıkınma"ydı. "İyi ve makul beslenmenin pahalı olduğu dile getirilip bu vesileyle maddi koşullara ve gelir dağılımının düzeltilmesi talebine geçiş yapılıyor. Ancak bu, tümüyle bir mit. Evde patates, sebze, çavdar ekmeği ve peynirle hazırlanan her yemek, alt tabakadan çocuklara köşedeki büfede veya fastfood restoranında sürekli bir şekilde dayatılan beslenme şeklinden daha ucuzdur–bu arada dayatmanın holdinglerden değil ebeveynlerden geldiğini belirtelim."[12]

FUZULİLER İÇİN ARTIKLAR

Elisabeth Müller'in çantaları sebze ve ekmekle iyice doldurulmuş vaziyette. Süt ürünleri bulunmadığı için, bu sefer peynirli ekmek olmayacak. "Bu hafta da peynirli ekmek olmasın" diye mırıldanıyor Elisabeth Müller. Ay sonu geldi ve sü-

9. http://www.tafel.de/die-tafeln/zahlen-fakten.html
10. Hartz IV ödeme tabloları: http://www.sozialleistungen.info/hartz-iv-4-alg-ii-2/alg-ii-leistungen.html
11. Basın açıklaması FKE: http://www.fke-do.de/content.php?seite=seiten/inhalt.php&details=854
12. http://www.zeit.de/2003/52/Essay_Nolte

permarketten alışveriş yapmaya para yok. Elisabeth Müller'in en çok arzuladığı şeylerden birisi çocuklarını organik gıdalarla beslemek. Bunu, başkalarının bir spor arabanın hayaliyle yanıp tutuşmasına benzer bir şekilde söylüyor.

46 yaşındaki kadın daha sonra belediye salonuna gidip yemek sırasına giriyor. Münih Gıda Bankası'nın bazı dağıtım noktalarında, stok yettiği sürece ücretsiz öğlen yemeği veriliyor. Yemek çoğunlukla firma kantinlerinden geliyor, bazı firmalar gıda bankası için özel yemek pişiriyor. Örneğin Bayern Bankett Gastronomie, devletin 30 milyar avro vergi parasıyla batmaktan kurtardığı Bavyera Eyalet Bankası'nın bir yan kuruluşu.[13] Aynı firma şu anda toplumun büyük takdiri ile devletten hiçbir beklentisi olmayan yoksulların yararına ayda binlerce avro harcama yaparak aşevlerine sponsorluk yapıyor.

Bugün yemekte ıspanaklı balık var. Bayan Müller ve teyzesi yemeği "çok iyi" buluyor; yavaş yavaş yiyorlar, porsiyonlar gün ilerledikçe küçülüyor. Yaşlı bir kadın yemeğin kalitesi konusunda aynı fikirde değil, birkaç lokma aldıktan sonra plastik tabağı olduğu gibi çöpe atıyor.

Bu, refah Batı toplumlarındaki restoran, kantin ve evlerde kimsenin rahatsızlık duymadığı sıradan bir olay. Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü tarafından 2011 yılının Mayıs ayında açıklanan bir araştırmaya göre dünyada imal edilen gıda malzemelerinin üçte biri çöpe gidiyor.[14] Çöpe yemek atmak, tüketim toplumunun tam haklara sahip üyelerinin ayrıcalığı. Sosyolog Zygmunt Bauman *Leben als Konsum*[15] [Bir Yaşam Biçimi Olarak Tüketim] isimli kitabında "Tüketim yanlısı ekonomik sistem, mal satışından yaşıyor; daha fazla para el değiştirirse canlanma yaşanıyor ve paranın her el değiştirişinde bazı tüketim malları çöpe gidiyor" diye yazıyor ve tüketimciliği "fazlalık ve çöp ekonomisi"[16] olarak tarif ediyor. Başka bir deyişle, yemeği ve başka eşyaları çöpe atmak, tüke-

13. http://www.zeit.de/online/seehofer-regierungserklaerung
14. http://www.3sat.de/page/?source=/scobel/155453/index.html
15. Zygmunt Bauman, *Leben als Konsum*, Hamburg 2009, s. 52
16. A.g.e., s. 65.

tim toplumunun temeli. Yani ne kadar çok eşya çöpe atılırsa, o kadar fazla satış yapılabilir. Ancak buradaki belediye merkezinin fakir görüntülü, karanlık girişinde, bir parçacık yemek kapmayı becerebilmiş olan gıda bankası sakinleri arasında bu eylemi tasvip etmeyen bir mırıltı yükseliyor. Artıkların dağıtıldığı gıda bankası gibi paralel tüketim dünyalarında yalnızca mallar değil, adalet ve seçme özgürlüğü de sınırlı. Bu nedenle yoksullar arasında dayanışmanın oluşması pek mümkün değil; onlar daha ziyade birbirlerinin rakibi.

Bu arada Elisabeth Müller'in 13 yaşındaki kızı Klara* da geldi. Güvensiz bir şekilde etrafına bakıyor, kendisini burada rahat hissetmediği belli. Narin, güzel kızın üzerinde dizi delik siyah bir saten pantolon var. Teyzesi "Ne oldu oraya?" diye soruyor, kız üzgün bir şekilde yere bakıyor. Teyzesi "Önemli değil, şimdi moda böyle" diyerek onu teselli etmeye çalışıyor.

Lise öğrencisi olan Klara, ailesinin durumundan, henüz toplumsal beğeninin giyim kuşam ve ceptelefonlarına bağlı olduğunu bilmeyen küçük kardeşlerinden çok daha fazla etkileniyor. Sınıfında arkadaş olmak istediği diğer çocuklar çoğunlukla maddi sorunları olmayan orta sınıf ailelerden geliyor. Onların anne ve babaları, alışveriş turu yapmaları ve McDonalds'ta atıştırmaları için ellerine 50 avro tutuşturma imkânına sahip. Elisabeth Müller bunu yapamaz. Klara'yı bu gibi öğleden sonralarına çok nadiren gönderebiliyor. "Göndersem bile 5 avrodan fazlası mümkün değil" diyor.

Feragat etmek kendisine o kadar zor gelmiyor. Fakat çocuklarına bu kadar az imkân sunabilmesi "gerçekten acı verici." Başkalarına doğal gelen şeylerin çoğunun, onlar için mümkün olmadığını anlayabilseler bile... Bayan Müller'in, kütüphaneden ödünç aldığı kitap ve DVD'ler yardımıyla çocukların dağarcığını en yeni bilgilerle donatma çabalarına ve çocukların da gösterişli giysi, alışveriş ve Fastfood'un hayatta en önemli şeyler olmadığını pekâlâ anlamalarına karşın, belli bir statüye ulaşamayan ve sadakalara muhtaç olan herkes dışarıda kalmak

* İsim değiştirilmiştir.

zorunda. Bu nedenle Klara artık yaz aylarında açık hava havuzuna gitmeye cesaret edemiyor. Aslında Münih'te yoksullar için giriş ücretsiz. Fakat Klara muhtaçlık kimliğini kasada gösterince, diğerleri onunla "berduş kimliği" yüzünden alay etmeye başlıyor.

Süddeutsche Zeitung ile yaptığı bir söyleşide Paul Nolte bir papaz ailesinden geldiğini anlatıyor: "Kapıya her gün berduşlar gelir, para veya yiyecek bir şeyler isterlerdi. Ben de mutfağa gidip ekmeğe tereyağı sürerdim."

Bir zamanlar papazın oğluyken şimdilerde seçkinlerin nefret vaizliğine yükselen Nolte empati duymayı aileden öğrendiğini belirtiyor; empatisinin bugünkü hedefi seçkinler. Herhalde bu nedenle olsa gerek "yükselme mantalitesi"nin eksikliğinden yakınıyor.[17]

Oysa Federal Almanya'nın Batı eyaletlerindeki işsizlerin yüzde 15,8'i yüksekokul mezunu. Doğuda bu oran 13,8. Kültür bilimleri mezunlarının yüzde 80'i öğrenimden sonra iş bulamıyor ve kötü ücretli geçici işlerde çalışmak zorunda kalıyor. İşsizlerin yüzde 1,2'si, üniversitenin hemen akabinde Hartz IV'e başvurmak zorunda kalan 25-35 yaş grubuna dahil akademisyenler.[18] Dolayısıyla Elisabeth Müller gibi insanların sorunu asla eksik "yükselme mantalitesi" değil, hızlı düşüş ve Nolte'nin arzu ettiği gibi gözü hep yukarıda olan orta tabakanın statü kaybetme korkusu. Bayan Müller yeniden çalışmayı çok istediğini söylüyor. Fakat altı çocukla ve nafaka almaksızın normal bir hayat sürdürebilmek için ayda en az 5.000 avro kazanması gerekir. 2.000 avro gibi ortalama bir ücretle, tüm yardımlardan mahrum bırakılacağı için, hali bugünkünden daha kötü olur, giriş hakkını kaybedeceği için gıda bankasından da yararlanamaz.

"Oturma odasındaki cam kâsesini üç kilo tatlıyla doldıranlara, paralarını örneğin meyve sebze veya bir kitap almak için

17. 28.5.2010 tarihli *Süddeutsche Zeitung*, "Reden wir über Geld: Paul Nolte" http://www.sueddeutsche.de/geld/reden-wir-ueber-geld-paulnolte-lieber-karotten-essen-als-gummibaerchen-1.950891-2

18. http://www.spiegel.de/wirtschaft/soziales/0,1518,654532,00.html

de harcayabileceklerini söylemek lazım" diye çıkışıyor Nolte ve yaraya parmağını bastığını belirtiyor.[19] Yoksulların yarasını oldukça derinden kaşıdığı kesin.

Bayan Müller "Bu lafları pek umursamıyorum, ben zaten sabahtan akşama kadar çocuklar için uğraşıyorum" diyor. Yine de gıda bankasına gittiğini erkek kardeşinin bile bilmemesi lazım. "Benim gibileri toplumun asalakları olarak görüyor kardeşim." Bayan Müller'in masasının üzerinde, içinde üç kilo tatlı bulunan bir kâse yok, bir tabak üzüm var. Sekiz yaşındaki oğlu üzüm tabağının yanına yıldızlı pekiyi aldığı matematik ev ödevini koyuyor ve Bayan Müller ev ödevini imzalarken biraz gurur duymaktan kendini alamıyor. Şirin döşenmiş evin duvarlarında başka bir zamana ait olan ve çocukları kumsalda, aileyi Güney Avrupa'nın turistik yerlerinde ve Elisabeth Müller'i o zamanki mesai arkadaşlarıyla birlikte gösteren fotoğraflar asılı. "Üzümler gıda bankasından" diyor Bayan Müller ve gülerek başını sallıyor. Normalde böyle bir lükse hayatlarında yer olmadığını belirtiyor. Ne tür bir lükse izin verdiği sorulunca neredeyse dik başlı bir tavırla "Kahve, evet, kahve. Bazen kahve satın alıyorum" diye cevap veriyor. Sonra fincanına ısıtılmış bitki çayı koyuyor. Kahve bugün yalnızca misafire yapıldı.

ÇÖPTEN MİDEYE

Saat sabah yediye geliyor. Sabah güneşi Münih pazar alanının kenarındaki termoelektrik santralinin kulelerini pembeye boyuyor, bir forklift yolda sakince palet taşıyor, kamyonetler mal dağıtmış, yüklerini boşaltmış olarak geri dönüyor. Yalnızca Münih belediyesinin gıda bankasının ücretsiz kullanımına tahsis ettiği 15 kamyonetlik park yerinde faal bir çalışma var. Motorlar inliyor, araba kapıları çarparak kapatılıyor ve fırsat buldukça şoförlere talimatlar veren koordinatör Ruth Stark'ın cep telefonu durmaksızın çalıyor. Pazar alanındaki iş bittikten

19. 28.5.2010 tarihli *Süddeutsche Zeitung*, "Reden wir über Geld: Paul Nolte" http://www.sueddeutsche.de/geld/reden-wir-ueber-geld-paulnolte-lieber-karotten-essen-als-gummibaerchen-1.950891-2

ve taze gıdalar süpermarketlerin raflarındaki yerlerini aldıktan sonra gıda bankasının faaliyeti başlıyor. Gıda bankasının elemanları, süpermarketlerin ve ucuzluk mağazalarının müşterilerinin raflarda bıraktığı gıda malzemeleriyle dolu sandıkların yığıldığı arka taraftaki yükleme rampalarına yöneliyor. 41 yaşındaki şoför Dimitri,* Münih gıda bankasının on bir ücretli çalışanından biri. Gıda bankaları yıllar içerisinde ve yoksullar çoğaldıkça profesyonelleşmek zorunda kaldı. Her sabah saat yedide başlayan sekiz saatlik teslim ve dağıtım seferlerinin altından, sayıları 400'ü bulan gönüllüyle bile kalkmak mümkün değil.[20]

Ukraynalı Dimitri'nin asıl mesleği diş teknisyenliği. On sene önce daha iyi bir yaşam umuduyla Almanya'ya geldiğinde iş bulamamış ve kursunu alarak bilgisayar operatörü olmuş. Ancak 150 iş başvurusunda bulunmasına rağmen bir işe girememiş. Daha sonra gönüllü olarak gıda bankasına katılıp, burada "Bir-Avro-Job"[21] sahibi konumuna yükselmiş. Dimitri'nin iş arkadaşlarından birçoğu eskiden kendileri de gıda bankasından yararlanıyordu. Gıda bankasında çalışmak, bireysel yoksulluktan kurtaran; ama yoksulluğun paralel dünyasından çıkış anlamına gelmeyen bir kariyerin son basamağı. Dimitri'nin işi şimdi artık yoksullar, yani kendisi kadar şanslı olmayan işsizler için ücretsiz yemek tedarik etmek.

Dimitri yük kamyonetini geri viteste bir ucuzluk mağazasının yükleme rampasının önüne park ediyor ve müşterilerini bekleyen taze ürünlerin durduğu rafların önünden geçerek mağazanın arka girişine yöneliyor; mağazanın elemanlarından biri hiçbir şey söylemeden eliyle kâğıt presinin yanını gösteriyor. Rampanın altında, kapalı bir parmaklığın arkasında çöp varilleri durmakta.

Dimitri iş eldivenlerini ellerine geçiriyor ve içinde gıda

* İsim değiştirilmiştir.

20. http://www.muenchner-tafel.de/about/zahlen-und-fakten/

21. Hartz IV kapsamında reddetme hakkının olmadığı, oldukça düşük ücretli, geçici bir iş. Reddedilmesi durumunda Hartz IV ödemelerinde kısıtlama yoluna başvuruluyor. (ç.n.)

bankası yemeklerinin beklediği sandıkların üzerinde duran çöp çuvallarını yan tarafa kaldırmaya başlıyor. Sandıklarda yığınla muz, plastik kaplı yeşilbiber, marul ve portakal var; içinde güzel patatesler olan bir sandığı orada bırakmak zorunda, patateslerin arasında kapağı açılmış iki şişe bira ve yavaş yavaş çözülen iki dondurulmuş pizza duruyor. Bir sonraki ucuzluk mağazasında ortalıkta hiçbir eleman gözükmüyor; sandıklar kapalı storların önüne dağ gibi yığılmış. Sandıkların birisinde dilimlerce hindi eti çürüyor, bir diğerindeki kırık yumurtalar plastik kaplardan akan yoğurtla kaplı, çöpün üstü sineklerle dolu. Bütün bunlar ihmalkârlık mı yoksa iki haneli milyarlar tutarında ciro yapan gıda holdingleri bozulmuş gıdanın yoksullar için gerçekten fazlasıyla yeterli olduğunu mu düşünüyor?

1994 yılında Münih Gıda Bankası'nı kuran Hannelore Kiethe, süpermarketlerin gıda toplayıcılarına yalnızca çöp devretmemeyi öğrenmelerinin zaman aldığını belirtiyor. Kiethe, Münih Gıda Bankası'nın kuruluşunun 15. yıldönümü vesilesiyle yayımlanan küçük resimli broşürde "Bize çoğu zaman küflenmiş ve yenmesi imkânsız bir çöp yığını veriyorlardı. Arayıp da bulamadıkları bir çöp öğütücüydük" diye yazıyor.

Mağazaların gönüllülere çuvallar dolusu çürümüş patates veya sandıklarca kokmuş balık devretme küstahlığı broşürde komik bir anekdota dönüşüyor: "Fakat kibar hanımlar dayanarak sabırlı ve inatçı olduklarını kanıtladı. Zamanla alay azaldı, hor görme saygıya dönüştü."[22] Bugün artık mağazalar gıda bankası bağışlarını imaj yenileme açısından sosyal angajman olarak gösterebildiklerine seviniyor.

Mağaza zincirleri bu işbirliğinden fayda sağladıklarını, yani atık masraflarından kısmen tasarruf ettiklerini algılamış durumda. Buna karşın Münih Gıda Bankası'nın palet, mukavva, ambalaj ve organik atık masrafları sponsorlara ve çöp idaresinin tanıdığı imtiyazlara rağmen her ay binlerce avro tutmakta.

22. Cornelia von Schelling ve Ann-Christine Woehrl, *... außer man tut es. 15 Jahre Erlebnis Münchner Tafel*, Münih 2009, s. 10.

Berlin Gıda Bankası çöp atık işleri için her yıl 26.000 ile 40.000 avro arasında bağış toplamak zorunda kalıyor.[23] Ucuzluk mağazası Lidl; Berlin Gıda Bankası'nı, kurucu Sabine Werth'in öfkelenmesine yol açmakla birlikte hâlâ bir "çöp öğütücü" olarak tanımlıyor.

Dimitri ambalajları açıyor ve kullanılabilir, yani kusursuz malları yeşil sandıklara koyuyor. Gıda bankaları gıda talimatnamelerine uymak zorunda; çünkü bu talimatnameler çerçevesinde denetime tabi tutuluyorlar. Bu kontrol, gıda bankalarının sıkça vurguladığı doğal bir durum. Yetkililer fırsat buldukça ve hiç durmadan "Bizim yemediğimiz bir şeyi başkalarına vermiyoruz" diye tekrarlıyor. İnsan bu kadar yüce hedefler peşinde olunca, çöp toplayıcı olarak algılanmak istemiyor. Yüce hedefler zamanımızın iki büyük sorunuyla, yoksulluk ve fazlalıkla eşzamanlı bir mücadeleyi içeriyor. Gıda bankalarının toplumda bu denli büyük bir onay bulması, bu mücadeleden kaynaklanmakta. Almanya'da bir yandan her yıl 20 milyon ton gıda çöpe atılırken, diğer yandan yoksulluk giderek artıyor.[24] 11 milyondan daha fazla insan yoksulluk sınırında veya altında yaşıyor.[25] Bu durum, bir bolluk toplumunda bile üstü örtülü bir hoşnutsuzluğa neden oluyor. Ancak gıda bankaları yoksulluk ile fazlalık arasındaki bu boşluğu dolduruyormuş gibi gözüküyor. Federal Gıda Bankaları Birliği'nin tanıtım broşüründe "Almanya'da gıda fazlalığı mevcut–buna rağmen pek çok insan yeterli gıdadan yoksun. Gıda bankaları bir denge yaratma çabasında" deniliyor. Portakal rengindeki "Gıda Bankaları" yazısı ve tabak-çatal-bıçak sembolünün altında motto olarak "Yemekler olması gerektiği yerde" yazılı; Münih Gıda Bankası'nın amentüsü ise "İmha yerine dağıtım". Bu söz kulağa dağıtım adaleti ve "sızlanma, bir köşesinden tut!" çağrısı gibi

23. Guido Kleinhubbert, Alexander Neubacher, "Hartz-Fabrik," 1/2011 tarihli *Der Spiegel*, http://www.spiegel.de/spiegel/print/d-76121041.html
24. http://www.spiegel.de/wirtschaft/soziales/0,1518,723155,00.html
25. "Die Armut wächst rasant," 17.2.2010 tarihli *Süddeutsche Zeitung*, http://www.sueddeutsche.de/wirtschaft/deutschland-die-armut-waechstrasant-1.66494.

geliyor. Ancak ahlakla süslenmiş bu pragmatizm, gıda bankalarının üzerinde yürüdüğü ve fazlalığın fuzulilere dağıtımının yapıldığı dar patikayı gizliyor.

HAKLARI OLMAYAN MÜŞTERİLER

Kibar bir gıda bankası elemanı öğleden sonra bir yoksula tereyağlı ve soğanlı bir çörek ikram ediyor; fakat Rusça aksanlı kadın çöreği hırçın bir tavırla reddediyor. Gönüllü kadının çehresi anında kararıyor ve sıradaki herkesin duyabileceği öfkeli bir ses tonuyla "Çörek kesinlikle taze ve leziz" diye bağırıyor. Sonra "Öyle olsun!" diye tıslıyor ve meydan okuyan bir tavırla çöreği yemeye başlıyor. Belki Rus kadın çörek sevmiyordu, belki de üstünde kürk yakalı bir palto olan ağır makyajlı, yaşlı hanım yalnızca beceriksiz bir şekilde özgüvenli gözükmek istemişti. Her halükârda benzer olaylar sıkça yaşanıyor. Yoksullar elma, marul veya havuçları ellerinde tartıp kahverengileşmiş yerleri veya pörsümüş yaprakları ima ederse, gönüllüler çoğu zaman alınganlaşıyor ve "orası kesilebilir" veya "normal bir süpermarkette de böyle bir şeyle karşılaşabilirsiniz" gibi laflar ediyorlar. Ancak aradaki fark, gıda bankasından yararlananların müşterilerin süpermarketlerde beğenmeyip bıraktığı gıdaları yemeye muhtaç olması. Onlar bir seçeneğe sahip değil. Bu nedenle hiç olmazsa bir parça onur ve müşteri statüsü sergileme çabaları çoğu zaman nankörlük, açgözlülük ve kibir olarak algılanıyor.

Almanya'daki gıda bankalarının çoğu, hizmetlerden faydalananları gerçekten de "müşteri" olarak tanımlıyor ve yemeğin bir "değer" kazanması için onlardan sembolik olarak 1 avro ödeme alıyor.[26] Tüketim toplumunda bireyin katılımı ve onuru, sahip olduğu müşteri statüsüne bağlıdır; özgürlük de görünürde sonsuz ürün seçeneklerinden birisini seçmek ve böylece, yine görünürde, bireysel alım kararları verebilmektir.

26. Stephan Lorenz, Sind Tafelnutzende Kunden – und sollten sie deshalbdafür zahlen?: Stephan Lorenz (Yayımcı): *TafelGesellschaft. Zumneuen Umgang mit Überfluss und Ausgrenzung*, Bielefeld 2010, s. 103 ve devamı.

Jena Üniversitesi'nde sosyolog olan Stephan Lorenz tüketim, fazlalık, beslenme, çevre ve yenilenebilirlik üzerine çalışmalar yapıyor. İki yıldan beri gıda bankaları hakkındaki bir araştırma projesini yöneten Stephan Lorenz, aynı zamanda *Tafelgesellschaft: Zum neuen Umgang mit Überfluss und Ausgrenzung* [Gıda Bankası Toplumu: Fazlalık ve Dışlanmanın Yeni Biçimleri] isimli kitabın yayımcısı. Burada şöyle diyor: "Tam da müşteri statüsünün simülasyonu vasıtasıyla 'sizler tüketim toplumuna dahil değilsiniz' iması yapılıyor. Burada söz konusu olan tedarik piyasada değil, piyasanın yanı sıra gerçekleştiriliyor." Hasarsız, yani "normal" müşterilerin karakteristik özelliği ihtiyaçlarını bağımsız bir şekilde gidermesi. Gıda bankasından faydalananlar gerçek birer müşteri olsaydı, gıda bankasına gitmek zorunda kalmazdı. "Müşteri velinimettir, dilenci değil."

Gerçek müşteriler taleplerde bulunabilir. Gıda bankasından faydalananlar bulunamaz. Bunun nedeni arzın çoğu zaman keyfi olmasıdır. Örneğin gıda bankalarında un, makarna, pirinç gibi temel gıda maddeleri yerine çoğu zaman kiloluk soğan çorbası tozu konserveleri gibi ürünler sunulur. Ancak gıda bankası müşterisi bu yüzden şikâyette bulunamaz. Berlin Gıda Bankası'nın kurucusu Sabine Werth "Gıda bankası müşterileri herhangi bir talepte bulunamaz. Bu bir sorun. Çünkü taleplerin var olduğunu fark ediyoruz. Bazen insanların 'Ben burada para ödedim ve buna karşılık doğru dürüst bir ürün almaya hakkım var' dediğini duyuyoruz; hatta bir seferinde yüksek sesle mırın kırın eden adama 1 avrosunu iade edip 'Aldi'ye git ve güzel bir şey satın al' demiştik" diyor. Bunun anlamı: Ya sana verileni tıkın ya da öl.

Gıda bankasından faydalananlara, onların müşteri statüsüne sahip olmadığı sürekli bir şekilde hatırlatılıyor. Gıda bankasında başkalarının istemediği ürünler bulunduğu için, aynı durum ürün çeşitleri için de geçerli. Böylece tüketim ürünleri piyasasında nelerin revaçta olduğu ve nelerin gözden düştüğü de üzücü bir şekilde gözler önüne seriliyor: Tam o sıralar vejetaryenliğin moda olması nedeniyle daha az et tüketiliyorsa,

gıda bankalarında bol miktarda salam, sosis ve şnitzel bulunur. Eğer gazetelerde çilek yetiştiriciliğinin çevreye zararları üzerine bir haber çıkmışsa ve dolayısıyla sorumluluk sahibi tüketici, ekolojik nedenlerle çilek tezgâhlarından uzak duruyorsa, kışın gıda bankalarında çilek dağları oluşmaya başlar. Şubat ayının ortalarına kadar yılbaşından kalan raklet peyniri sunulur. Normal müşteriler Paskalya tavşanları ve yumurta şeklinde çikolatalar satın alırken, gıda bankasından yararlananlar nisan ayında hâlâ Noel çörekleri ve Noel Baba çikolatalarına sevinirler. Diyoksin skandalından sonra gıda bankasının tezgâhları, endişeli müşterilerin süpermarketlerde yanına bile yaklaşmadığı yumurtalarla dolup taşmıştı. Ve 2011'in mayıs ayında EHEC salgınında bakterilerin marul ve salatalıklarda bulunduğu iddiası ortaya atılınca, bazı gıda bankası dağıtım noktalarında Kuzey Almanya ve İspanya'dan gelen sandıklar dolusu marul ve salatalık birikti; fakat bunlar buralarda da tüketilemedi.[27]

REFAH ÇÖPÜNÜN GÖNÜLLÜ VE GÖNÜLSÜZ TEMİZLEYİCİLERİ

Gıda bankası müşterilerinin yerine getirebildiği tek performans; refah çöpünü ve tüketim toplumunun vicdan azabını temizlemek olsa gerek. Federal Gıda Bankaları Birliği'nin Yönetim Kurulu Başkanı Gerd Häuser, bunun çok önemli bir toplumsal görev olduğu görüşünde. Gıda bankasından yararlananların daha fazla özgüvene sahip olması için mücadele ettiğini belirtiyor: "Onların 'Ben toplum için bir şeyler yapıyor ve ekolojik bir katkıda bulunuyorum' demesini istiyorum. Bu performansı takdir etmeliyiz. Onlar dilenci değil, gıda endüstrisinin öğütücüleri. Onlar olmasaydı bir sürü şeyin çöpe atılması gerekirdi. Çöpe atmak herhalde çözüm olamaz."

Bu sözler kulağa şaka gibi geliyor. Çünkü kimse ekolojik nedenlerle gıda bankasına başvurmuyor, gıda bankasında sıraya

27. http://www.hna.de/nachrichten/schwalm-eder-kreis/fritzlar/ehec-mehrsalat-tafeln-1266815.html Ancak endişe duyulan sebze dağıtılmadı: http://www.hinzundkunzt.de/aktuelles/ehec-tafeln/

girmenin nedeni yoksulluk ve açlık. Ve eğer gıda bankasından faydalananlar özgüvenli bir tavırla üretim fazlalığını mahkûm etseydi, bu, herhalde mağaza zincirlerinin, gıda holdinglerinin ve belki de gıda bankalarının pek hoşuna gitmezdi.

Aslında bu, tam da Freeganlar'ın işi. Hareket, doksanlı yılların ortasında New York'taki küreselleşme karşıtları arasında oluştu. İsim İngilizce serbest, özgür anlamına gelen "free" sözcüğü ile hayvansal ürünler tüketmeden beslenmek anlamına gelen "vegan" sözcüğünden oluşuyor ve kapitalist piyasa ilkelerini reddeden politik bir beslenme biçimini ifade ediyor. Gıda bankasından faydalananlar ve Freeganlar aynı kaynaktan besleniyor. Aradaki fark Freeganların ihtiyaçlarını öylesine ve anarşistçe karşılaması. Geceleri "sefere" çıkıp süpermarketlerin arkasındaki çöp konteynırlarından yenilebilir gıdaları topluyorlar. Freeganlar yaptıkları işe "Dumpster Diving" [Çöplük Dalışı] veya "Containern" [Konteynırlamak] gibi uçuk isimler veriyorlar; çoğu zaman devasa boyutlara ulaşan toplanmış malların resimlerinin sergilendiği Freegan blogları, Freeganların fikir alışverişinde bulunduğu ve birbirlerine tavsiyeler yaptığı forumlar, aralarında gıda değiş tokuşu yapan konteynır semt grupları ve hatta Freeganlar için imal edilen tişörtler mevcut; hatta bazı alternatif sol komün evleri, gıdalarını tamamıyla çöpten temin etmekte.

Tüm bu eylemler yalnızca bireysel bir tüketim boykotu değil; bir hareket, gıda imalatında sömürü, çevrenin yok edilmesi ve insan haklarının çiğnenmesine dayanan ve yoksulluktan başka bir şey meydana getirmeyen kapitalist sisteme karşı politik bir protesto olarak görülüyor. Freeganlar tam da bu nedenle süpermarket zincirleri tarafından baş belası olarak değerlendiriliyor ve süpermarketlerin geceleri çöplerini saklamasına veya çöp konteynırlarını zincirlerle sarmasına neden oluyorlar. Etraftan duyulduğu kadarıyla bazı süpermarketler yenebilecek malzemeleri kullanılmaz hale getirmek için çöplerin üstüne bozuk yemek veya boya döküyor. Büyük bir Freegan çevresinin bulunduğu Büyük Britanya'da çöpü korumak için bekçi hizmetlerine bile başvuruluyor.

Berlin'de bir ara organik gıda satan dükkânların çöp konteynırları özellikle büyük bir rağbet görmekteydi. Organik gıda piyasasının büyüyerek kitlesel gıda pazarlarının bir öğesi haline gelmesinden, organik gıda müşterilerinin organik gıda çeşitlerini tüm mevsimlerde talep etmeye meyilli olmasından ve organik sebzelerin cazibe merkezi haline gelmesinden bu yana eski organik gıda klişelerine ait buruşuk havuçlar varoluş hakkını yitirdi. Bu nedenle artık organik gıdada da üretim fazlalığı mevcut ve bu üretim fazlalığı da gıdaların çöpe atılması anlamına geliyor. Birkaç yıl önce bir organik gıda toptancısı Berlin'in endüstri bölgelerinden birinde çöp bidonlarının her gece otuz kadar Freegan tarafından yağmalandığını saptayınca, bidonların üstüne "Dikkat, Fare Zehiri" etiketini yapıştırdı.[28] Çöpten toplanan iyi yemekler, organik gıda dükkânlarının temiz, asil ve yenilenebilir imajına uymaz. İnsanların bu pahalı meyve ve sebzeleri para ödeyerek satın alması gerekir, çünkü çöpten toplanarak bedavaya getirilen kaliteli gıda malzemeleri değerlerini yitirirler.

Süpermarket zinciri Rewe'nin mağaza müdürlerinden biri 2004 yılında bir Freegana karşı suç duyurusunda bulundu; Almanya'da çöp bile mülkiyettir ve çalınması cezayı gerektirir. Birkaç bayat ekmek ve iki kutu tarihi geçmiş yoğurt ele geçiren Freegan, "suç ortakları"yla birlikte süpermarketin tel duvarının üstünden atladığı için "ağır hırsızlık suçlaması"yla mahkeme önüne çıkartılmıştı. Almanya'da Freeganlara karşı yapılan tek suçlama bu değil. Bu olaydaki sokak müzisyeni kadın, avukat masraflarını karşılamak ve 60 saat kamuya yararlı iş görmek zorunda kaldı.[29] Bu arada Rewe Grubu (Almanya'nın bu ikinci büyük gıda holdinginin yıllık cirosu 53 milyar avrodur) 1993 yılından bu yana gıda bankalarının en büyük gıda bağışçısı konumundadır ve Federal Gıda Bankaları Buluşması'nı

28. Sophie Haarhaus, "Abendbrot aus der Biotonne," 10.10.2006 tarihi *Taz*, http://www.taz.de/1/archiv/archiv/?dig=2006/10/10/a0225

29. Christian Gottschalk, Gnadenbrot für die Diebin, 21.12.2004 tarihli *taz*, http://www.taz.de/1/archiv/archiv/?dig=2004/12/21/a0047

desteklemektedir.[30] Holdingin 2010 yılında Alman Yenilenebilirlik Ödülü'nü kazandığı "Yenilenebilirlik İnisiyatifi"nin bir öğesi de çöp kaynaklı gıda bağışlarından oluşuyor.[31] Rewe'nin danışmanları arasında, kırmızı-yeşil koalisyonun şansölye yardımcısı olarak Hartz IV'ü savunan Joschka Fischer de yer alıyor. Fischer, Hartz kanunlarının yürürlüğe girmesinden bir yıl önce Hartz IV kitlesel yoksulluğa yol açmayacağını, tam tersine sosyal temel güvenceyi koruyarak işgücü piyasasına giriş için yeni fırsatlar sunacağını söylemişti.[32]

Rewe, federal gıda bankalarının yıllık yaz şenliğinde Cumhurbaşkanı Christian Wulff'a "gıda bankalarına günlük bağışların bundan böyle de süreceği" sözünü verdi.[33] Bu vaat, herkesin anlayabileceği bir dile tercüme edilirse aynı zamanda, değerlendirilebilir gıdaların her gün çöpe atılmaya devam edeceği anlamına geliyor.

GIDA İSRAFININ VURGUNCULARI OLARAK SÜPERMARKETLER

Bunun elbette yenilenebilirlikle pek bir alakası yok; çünkü gıda ticaret zincirlerinin kârının temelinde, ihtiyaçtan fazla üretim ve israf yatıyor. Gıda imalatçıları darboğazların, satış dalgalanmalarının, nakliyat sorunlarının ve başka aksaklıkların dengelenebilmesi için her zaman ihtiyacın yüzde 120'si ile yüzde 140'ı oranında üretim gerçekleştirirler.[34] Yani toplam gıdanın yaklaşık dörtte biri zaten çöp için üretilir.

Bu, gıda bankaları sisteminin giderilemeyen temel çelişkilerinden biri. Gıda bankaları, üretim fazlalığına karşı mücadele yürüttüklerini iddia etmekle birlikte, üretim fazlalığı aynı

30. http://www.rewe.de/index.php?id=rewe-deutsche-tafeln
31. http://www.rewe.de/index.php?id=preis-fuer-nachhaltigkeit
32. http://www.tagesspiegel.de/politik/fischer-hartz-iv-fuehrt-nicht-zuarmut-aussenminister-attackiert-lafontaine-und-gysi-gerhard-schroederwird-2006-wieder-kanzler/542112.html
33. http://www.rewe.de/index.php?id=rewe-deutsche-tafeln
34. Stefan, Selke, "Die neue Armenspeisung", 10.1.2009 tarihli *Frankfurter Rundschau*. http://www.fr-online.de/doku---debatte/-tafelbewegung--die-neue-armenspeisung,1472608,2709592.html

zamanda onların başlıca faaliyet ilkesi. Gıda bankaları, gıda holdingleri ve süpermarketler sembiyotik bir ilişki içerisindeler. "Çöpün oluşmasına karşı çıkılmıyor; çünkü gıda bankaları bundan herhangi bir çıkar sağlamaz ve dağıtılacak gıda miktarı azalmış olur" diyor Stephan Lorenz. Gıda bankalarının faaliyet ilkesi, sonsuz ekonomik büyüme hedefinden vazgeçilmesine yönelik bir unsur içermediği gibi, israfın yapısını değiştirmeye de bir katkıda bulunmuyor ve sürece, değer yaratma zincirinin en sonunda, yani çöp bidonunda dahil oluyor. Federal Gıda Bankaları Birliği buna rağmen böbürlenmekten vazgeçmiyor ve kendi çıkardığı *Feedback* dergisinde gıda bankalarının yaptığı işi "yenilenebilirlik hedefli davranışın en iyi örneği" olarak methediyor.[35]

Gıda bankaları Almanya'da yoksullara her yıl 130.000 ton gıda dağıtıyor.[36] Bu rakam devasa bir miktar gibi gözüküyor; fakat bu miktar Almanya'da her yıl çöpe giden 20 milyon ton gıdanın yalnızca ufacık bir parçası. Alman Tüketim Araştırmaları Kurumu, Almanya'da hanelerin 20 milyar avro değerinde gıda maddesini çöpe attığını hesapladı; bunların arasında hâlâ orijinal paketlerinde bulunan gıdalar da var.[37] Gıda zincirlerinin aşırı düşük fiyatlar ve akıl almaz genişlikte bir ürün çeşidi vasıtasıyla –Rewe süpermarketlerinin raflarında 40.000'e yakın farklı ürün mevcut– birbirlerine karşı giriştiği rekabet sonucunda, tüketiciler ihtiyaçlarının çok üzerinde miktarlarda gıda satın almaya teşvik ediliyor ve bunların önemli bir kısmı en sonunda buzdolabında küflenmeye terk ediliyor. Yalnızca on yıllık bir zaman dilimi içerisinde Alman süpermarketlerinde satışa sunulan ürün miktarı yüzde 130 oranında, ürün çeşitliliği miktarı ise yüzde 430 oranında artış gösterdi. Çöp dağları yetmişli yıllardan bu yana yüzde 50 oranında büyüdü.[38]

35. 1/2011 tarihli *Feedback-Magazin*, http://www.tafel.de/derbundesverband/publikationeninfomaterial/feedback-magazin.html

36. Gabriele Goettle, "Eintopf für die ganze Woche," 31.08.2009 tarihli *Taz*. http://www.taz.de/!39830/

37. http://www.heise.de/tp/artikel/33/33516/1.html.

38. Stefan Kreutzberger ve Valentin Thurn, *Die Essensvernichter. Warum die*

Gıdaların büyük bir çoğunluğu daha süpermarket raflarına bile ulaşamadan tarlada yok ediliyor veya gıda toptancıları yalnızca görsel standartlara uygun ürünleri kabul ettiği için hasadın dışında bırakılıyor. Ürünlerin standartlaştırılmasının sebepleri tüyler ürpertici bir basitlikte: Örneğin yalnızca dümdüz salatalıkların bulunduğu sandıklar daha iyi istiflenebiliyor.[39] Bu ve benzeri kriterler yalnızca ticaret tarafından belirleniyor; güçlü ticaret lobileri, AB'nin meyve ve sebze normlarının kendi şartlarına göre ayarlanmasını başardı.

Bazı tahminlere göre bir yandan dünya üzerinde yaklaşık bir milyar insan açlık çeker ve günde en az 20.000 insan açlıktan ölürken, endüstri ülkelerinde imal edilen gıdaların yarısı çöpe gidiyor. Avrupa ve Kuzey Amerika'da imha edilen gıda miktarı dünyada açlık çeken insanların beslenmesine üç kez yetecek boyutlarda.

Perakende zincirlerinin politikası, ürün çeşidinin bütün yıl boyunca satışa sunulmasını öngörüyor. Süpermarketlerin yetkililerine bu konu sorulduğunda omuzlarını silkiyor ve masumane bir bakışla, bunun tüketiciden kaynaklandığını ve "tüketici talep etmeseydi, ürünlerin raflarda olmayacağını" veya "bu ürünler olmazsa, insanların başka bir süpermarketi tercih edeceğini" belirtiyorlar.[40]

Ürün fazlalığı, müşterilerin seçme özgürlüğünün insan hakkı olarak ele alındığı tüketim toplumunda (bu bağlamdaki anahtar sözcük "reşit tüketici") kurucu bir nitelik taşıyor. 100 farklı yoğurt çeşidi arasında seçim yapmanın gerçek bir müşteri talebi olabileceğini tahayyül etmek oldukça zor. Ticaret ve gıda holdingleri; süpermarketlerde yapılan alışverişlerin temel amacının uzun zamandır aç insanları doyurmak olmadığından hareketle, dikkatleri kendi üzerlerine çekebilmek için tok bir karından çok daha fazlasını vaat etmek, tok insanların

Hälfte aller Lebensmittel im Müll landet und wer dafür verantwortlichist, Köln 2011, s. 10.

39. Kreutzberger ve Thurn, *Die Essensvernichter*, s. 45'ten itibaren.

40. Kathrin Hartmann, "Weniger ist oft mehr" – Rewe'den Daniela Büchel ve Andreas Krämer ile söyleşi. Mart 2011 tarihli *Enorm*, s. 69.

acıkmasını sağlamak, yani yeni ihtiyaçlar uyandırmak zorunda. Unilever, Danone, Nestlé gibi gıda holdingleri fonksiyonel gıdalar adı verilen ürünleri piyasaya sürmeye başladı: Örneğin kolesterolü düşüren margarinler, bağışıklık sistemini güçlendiren yoğurtlar, ilave vitaminli müsliler gibi.

Ayrıca en az 400 metre karelik bir satış alanında yaklaşık 40.000 farklı ürün sunan süpermarketlerin, aşağı yukarı 1.000 ürünü düşük fiyatlarla satan ucuzluk mağazalarından farklı olması gerekli.[41] Böylece giderek kabaran ürün çeşidi vasıtasıyla "zor beğenen reşit bir tüketici" imajı çizilmiş oluyor. Bu bağlamda görülen en yapay örnek ejder meyvesi (pitaya) olsa gerek. Pembe bir kabuğu ve meşhur İtalyan Stracciatella dondurmasına benzeyen bir yemişi olan egzotik meyvenin o denli albenili bir görünüşü var ki, süpermarketler meyve bölümlerini ejder meyvesiyle süslüyorlar. Fakat Latin Amerika ve Asya'da yetiştirilen meyve, gerçekte yalnızca yemleme görevi yapıyor gibi. Çünkü meyvenin kendisine öyle çok rağbet yok. Stefan Kreutzberger ve Valentin Thurn, *Die Essensvernichter: Warum die Hälfte unseres Essens auf dem Müll landet und wer dafür verantwortlich ist* [Yemek İmhacıları: Yemeğimizin Yarısı Neden Çöpe Gidiyor ve Bundan Kim Sorumlu] adını taşıyan ortak kitapları için yaptıkları araştırma sırasında, pahalı süpermarketlerde tanesi 5 avroya satılan bu meyvelerin yüzde 80'inin çöpe atıldığını tespit etmişler.[42] Devasa bir gıda ve enerji israfı; dokunmaya karşı bile hassas olan meyveler Latin Amerika ve Asya'dan uçağa yüklenip Alman çöpüne atılmak üzere buraya getiriliyor.

Pahalı süpermarketler "özel kalite" etiketiyle farklılaşmak istedikleri için, kahverengileşen yerleri veya yumuşamış olan sebze, meyve ve marulların derhal ayıklanmasını temel prensip olarak kabul ediyor. Marul veya turp gibi çabuk bozulan sebzeler bu nedenle çoğu zaman yalnızca tek bir gün satışa sunulabiliyor. Valentin Thurn'un, WDR (West Deutscher Run'd-

41. Tanja Busse, *Die Ernährungsdiktatur.* Münih 2010, s. 35–40.
42. Kreutzberger ve Thurn, *Die Essensvernichter*, s. 64'ten itibaren.

funk: Batı Almanya Kanalı) için çektiği *Frisch auf den Müll*[43] [Taptaze Çöpler] isimli filmin kamera ekibi Rewe Grubu'na ait süpermarketlerden birinin konuşkan satıcısına mesai sırasında refakat ediyor. Kadın satıcı, bir marulun tek bir yaprağının bile kahverengileşmesi halinde raftan indirilmesi gerektiğini anlatıyor. Aynı durum yaprakları eksik ama kusursuz bir lahana için de geçerli. Kadın, başını iki yana sallayarak "Yeşil yaprakları düşmüşse lahanayı kimse almıyor. Yeşil yapraklar hâlâ lahananın üstündeyse bile, yemek yapılırken kopartılıyor" diyor; iyi gıdaları çöpe atmanın, işinin bir parçası olmasından hiç hoşlanmadığı her halinden belli oluyor.[44] Burada müşterilerin satıcı veya şube müdürü tarafından ikaz edilmesi ve onlara lahananın yenilebilir durumda olduğunu ve kahverengileşmiş yerlerin bıçakla kesilebileceğini bildirmesi kesinlikle söz konusu olamaz. Tam tersine, tüketim ilkeleri kapsamında "reşit tüketici"nin lahanayı yapraklı veya yapraksız olarak seçme özgürlüğü garanti edilmiş bir haktır. Bu nedenle her iki göbek maruldan biri, her iki patatesten biri ve her beş ekmekten biri çöpe atılır.

Rewe satıcısı, süt ürünlerinin son kullanma tarihinden iki gün önce raflardan kaldırılmasının zorunlu olduğunu anlatıyor. Bir yoğurdun gerçek ömrüyle hiçbir alakası olmaması nedeniyle aslında son kullanma tarihi bile tamamıyla keyfi; yoğurtlar çoğu zaman son kullanma tarihinden üç hafta daha fazla dayanıyor. Raftan kaldırılan ürünlerin yerine hemen sipariş veriliyor, hem de "darboğazları" önlemek için gerektiğinden daha fazla. Tüm rafların her zaman tıka basa dolu olması söz konusu, ne de olsa komünist rejimde yaşamıyoruz. Alman Fırıncılar Birliği Genel Başkanı Helmut Martell "Boş rafları Doğu Alman dükkânlarından biliyoruz" diyor ve bu kelimelerin hepsinde bir tehdit havası var.[45] Almanya'da her yıl 500.000

43. http://web.ard.de/themenwoche_2010/?p=1486.
44. İlk yayımlama: ARD, 20.10.2010, http://www.daserste.de/doku/beitrag_dyn~uid,39a1vydk898puol6~cm.asp.
45. http://www.sueddeutsche.de/wirtschaft/lebensmittelverschwendungunsertaeglich-brot-1.576800-3.

ton ekmek imha edilmekte; pastanelerin ve süpermarketlerin ekmek raflarının kapanış saatine kadar dolu olması gerektiği için, fırın zincirleri yüzde 30 oranında çöp konteynırları için üretiyor.[46]

YEMEĞİN İMHASI VE KÜRESEL AÇLIK

Erwin Wagenhofer'in *We Feed the World* [Dünyayı Besliyoruz] isimli filminin başlangıç sahnesinde tıka basa bayat ekmekle dolu bir kamyon görülüyor. Her gün çöpe attığımız ekmek, dünyadaki açlığı doğrudan artırmakta; buğdaya olan talep büyüdükçe ve çöp bidonu için üretilen ekmek sayısı artıkça, açlık da artıyor. Bunun nedeni, bazılarının devasa israfı vicdan azaplarını hafifletmek üzere "sonuçta ekmeği zaten Afrika'ya gönderemeyiz" sözleriyle açıklamaya kalkışması değil. Bunun nedeni, buğdaya artan talebin hammadde borsalarında buğday fiyatlarını yukarıya fırlatması. İnsan haklarına karşı işlenen bir suç olan tarım spekülasyonu, az sayıda insan için çok kârlı bir iş. Fakat gıda fiyatlarının patlaması ve insanların yiyecek satın alamaması, az gelişmiş ülkelerde yaşayan milyonlarca insan için acı ve ölüm anlamına geliyor. Örneğin 2008 yazında buğday fiyatları ikiye katlanmış ve birçok fakir ülkede, ordu tarafından gaddarca bastırılan ayaklanma meydana gelmişti.[47] Kısaca söylemek gerekirse, müşkülpesent Batılı tüketici, akşamları saat sekize kadar çavdar ekmeği, ayçiçeği ekmeği, patatesli ekmek, çıtır kabuklu ekmek, İtalyan ekmeği, baget ve kahvaltı kruvasanı arasında seçim yapma hakkına sahip olduğu için aç ve çaresiz insanlar ayaklanmak zorunda bırakılıyor.

Fazlalıkların gıda bankalarının yoksul ziyaretçilerine dağıtılması aslında aşırı üretimi ve kârlılıklarını yalnızca buna borçlu olan mağaza zincirlerinin işletme tarzını destekliyor. Gıda bankalarına yönelik angajmanlarını bunun için böylesine vurguluyorlar; bu durum, angajman gıda konusunda

46. Kreutzberger ve Thurn, *Die Essensvernichter*, s. 13.
47. http://www.spiegel.de/wirtschaft/0,1518,547050,00.html.

"sorumluluk" içerisinde davrandıklarını kanıtlamaya hizmet ediyor. Tüm fazlalığı gıda bankalarına bağışladıklarını ima ediyorlar. Fakat fazlalığın ne kadarının gerçekten gıda bankalarına gittiği ve ne kadarının çöpe atıldığı konusunda tedbirli bir suskunluk hâkim. "Söz konusu rakamlar ellerinde mevcut; fakat bunlar açıklanmıyor. Her süpermarket, ürün giriş ve çıkışlarını elektronik ortamda tutuyor. Aradaki fark ağırlıklı olarak çöpe atılan miktar" diyor Valentin Thurn. Thurn ve Kreutzberger'in Alman Gıda Perakendecileri Birliği'ne yönelttiği bir soru üzerine birliğin genel başkanı Michael Gehrling süpermarketlerden çöpe giden ürünlerin, ciroda yalnızca yüzde bire denk geldiğini bu oranın sebzede yüzde beş olduğunu iddia etti. Alman Perakendeciler Birliği'ne göre yılda 150 ton yiyecek gıda bankalarına bağışlanmakta.[48] Bu, yalnızca Münih Gıda Bankası'nın bir hafta içerisinde dağıttığını belirttiği miktar. Gıda bankaları toplamda bir yılda 130.000 ton gıda dağıtıyor. İkisinden birisinin hesaplarında büyük bir hata olsa gerek.

Süpermarket zincirleri gıda bankalarına yaptıkları bağışları keyiflerine göre ayarlayarak, bu bağışlara muhtaç olan "çöpçüler"ini herhalde kontrol altında tutuyor. Bir süpermarket bazen üç sebze sandığına sığan küçük bir öbek bırakırken, bazen de kusursuz mallarla dolu çöp kartonları kamyonetin yarısını dolduruyor. Bu tutum, eleştiriyi önlüyor. Nihayetinde gıda bankaları kendi beyanlarına göre "dikkatleri fazlalıklara çekmek" istiyor ve böylece bağışların sınırlı tutulmasını kendi yararlarına olarak görüyorlar. Berlin Gıda Bankası'ndan Sabine Werth "Firmalar malların aslında ne kadarını satabileceklerini anladıkları için, bize çok daha az miktarlarda veriyorlar. Bu durumu kendi hanemize yazıyoruz. Bunu, başarımızın en önemli ölçüsü olarak görüyorum" diyor. Gerçekte süpermarketlerin çöpe ne kadar mal attığını hiç kimse bilmiyor.

Gıda bankası sponsorları arasında Rewe Grubu'nun yanı sıra ticaret devleri Edeka (ciro: 43,5 milyar avro), Metro (ciro:

48. Valentin Thurn'un Jens Berger ile söyleşisi için bkz. http://www.heise.de/tp/artikel/33/33516/1.html.

30,6 milyar avro), Lidl (ciro: 42 milyar avro) ve Aldi (ciro: 41,8 milyar avro) yer alıyor. Bu beş alışveriş merkezi zinciri Almanya gıda pazarının yüzde 90'ını elinde tutuyor. Ucuzluk mağazalarının pazar payı bu arada yüzde 45'e ulaştı.[49] Almanya pazarı gibi doyuma ulaşmış bir pazarda yalnızca pazar payı satın alarak veya acımasız bir fiyat rekabeti vasıtasıyla yeni kârlar elde edilebiliyor. Almanya uluslararası karşılaştırmada aşırı düşük bir fiyat seviyesine sahip en sert pazar sayılıyor. Pazar payı mücadelesi, en düşük fiyatlar ve en büyük satış alanları etrafında dönüyor. "Kim sevkiyatçılarının fiyatlarını daha aşağıya çekebilir veya onları insafsız alım uygulamalarına zorlarsa daha iyi bir konum kazanıyor. Herkes fiyatını diğerinin altına çekmeye çabalıyor" diye yazıyor yirmi üç hükümet dışı kuruluş birliğinden oluşan Süper Pazar Gücü İnisiyatifi.[50]

Bu baskı doğrudan gıda imalatçılarına yansıyor. İnsan hakları ihlallerinin en çok görüldüğü alanlar içerisinde gıda imalatı ikinci sırada yer alıyor. Yardım örgütü Oxfam'ın Kosta Rica ve Ekvator'dan gelen ananas ve muzların örneğinde, yukarıda adı geçen ve yalnızca Avrupa'da değil dünya çapında giderek yayılan beş holdingin pazar gücü etkisini gözler önüne serdiği araştırmanın adı *Endstation Ladentheke*[51] [Son Durak Dükkân Tezgâhı]. Her şirketin uzun sevkiyat zinciri içerisinde en fazla artı değeri kendisi için alıkoymak istemesi yüzünden, gıdayı imal edenlere neredeyse hiçbir şey kalmıyor. Chiquita ve Dole holdingleri, sosyal kesintileri ödememek için işçileriyle yalnızca iki üç aylık sözleşmeler yapıyor. Muz işçileri Ekvator'da haftada 72 saat, hatta bazen 84 saat ölesiye çalıştırılıyor; fazla mesailer ya zamsız ödeniyor ya da hiç ödenmiyor. Firmalar böylece Oxfam'ın tahminlerine göre ayda en az 43.000 dolar tasarruf ediyor.[52] İş yerlerinde hemen hemen hiç sendika yok;

---

49. http://www.supermarktmacht.de/marktmacht/; Tanja Busse, *Die Ernährungsdiktatur*, s. 35'ten itibaren.
50. http://www.supermarktmacht.de/preiskampf/
51. http://www.oxfamfueralle.de/supermarktmacht.de/wp-content/uploads/20-080923-endstation-ladentheke.pdf
52. A.y., s. 36.

şirketler, ücret kesintisi ve işten çıkarma tehditleri savuruyor. Öte yandan sendika üyelerinin açıklandığı "kara listeler" mevcut. Çalışma koşulları son derecede kötü: İnsanlar, uçakların ekim alanlarına ve aynı zamanda köylere püskürttüğü pestisit yağmuruna maruz kalıyor. Böylesi ekim alanlarının çevresinde yaşayan nüfusun neredeyse yarısında zehirlenme belirtileri ve ağır hastalıklar görülmekte. Toprak ve suyun zehirli olması ve devasa boyutlardaki üretim için giderek daha fazla alana ihtiyaç duyulması nedeniyle, köylülerin, küçük toprak parçalarını kendi ihtiyaçları için işlemesi imkânsızlaşıyor. Bu yıkıcı koşullarda ayakta kalabilmek için plantasyonlarda çalışmaktan başka çareleri yok. Oxfam tarafından 2011 yılında Ekvator'da gerçekleştirilen *Bittere Bananen* [Acı Muzlar] isimli araştırmaya göre muz işçileri ayda ortalama 237 dolar ile, 544 dolar tutan asgari ücretin çok altında çalışmaktalar.

TİCARET HOLDİNGLERİNİN AHLAK STRATEJİLERİ

Ticaret şirketleri ve imalatçılar, müşterilerin alışveriş yaparken vicdan azabı duymasını önlemek üzere yenilenebilirlik mührü edindi. Kulağa hoş gelmekle birlikte, bu mühürler ne ekimin organikliğini ticaretin dürüstlüğünü kanıtlıyor. Örneğin dünyanın en büyük muz üreticisi Chiquita, endüstriye yakın duran ve yıllardır muz plantasyonlarında pestisitlerin daha az kullanılmasını ve insan hakları kurallarının bir şekilde uygulanmasını isteyen Amerikan çevre örgütü Rainforest Alliance ile bir sözleşme imzalamış durumda. Buna rağmen değişen pek bir şey yok: Çoğu işçi hâlâ koruyucu bir giysisi olmaksızın yüksek derecede zehirli pestisitlere maruz kalıyor, sendikalı işçilik engelleniyor ve köylüler hâlâ çok az ücret alıyor. Yapılan bir araştırmaya göre direnç gösteren işçiler, koşullara ses çıkarmayan işçilerden yüzde 20 oranında daha düşük ücret almakta.[53]

Rewe, muzların bir kısmını Chiquita ve Rainforest Alliance ile birlikte sürdürdüğü bir projeden tedarik ediyor. "Kitle-

53. Kathrin Hartmann, *Ende der Märchenstunde*, s. 269.

sel piyasada yenilenebilir tüketimi desteklemek" üzere seçilmiş ürünlerin üzerine "Pro Planet" etiketinin yapıştırıldığı bu proje "Yenilenebilirlik İnisiyatifi"ne dahil.[54] Rewe, bu etiket sayesinde Alman Yenilenebilirlik Ödülü'nü kazandı. Coca Cola, Danone ve Alman Markalar Birliği'nin sponsorluğunu yaptığı ödülün hamisi Angela Merkel. Markalar ekonomisinin lobi örgütü olan Alman Markalar Birliği'nin çatısı altında başka şirketlerin yanı sıra Deutsche Bank, Henkel, Unilever, Nestlé, Danone, Axel Springer, Bayer, BASF ve Kraft Foods yer alıyor, bunların hepsinin ortak yanı, lüzumsuz fazlalıktan ve aşırı üretimden kâr sağlamaları.[55] "Pro Planet" etiketini taşıyan ürünlerin olumlu özelliklerinden biri bilhassa vurgulanıyor ve örneğin Güney İspanya'dan gelen, Rewe'de satılan biber ve domateslerin üzerinde "Sosyal koşullar iyileştirildi" ibaresi bulunuyor.[56]

Almeria, Sierra Nevada ve Costa del Sol arasındaki Endülüs plastik cehenneminde, Münih'ten daha büyük bir alanda Avrupa piyasaları için tonlarca sebze yetiştiriliyor. Her gün 1.000'in üzerinde kamyon İspanya'nın en batıdaki ucundan kuzeye doğru yola çıkıyor. Sebze endüstrisinde on binlerce Afrikalı mülteci çalışmakta. Onlar da koruyucu elbiselerden yoksun pestisit yağmuruna maruz kalıyor ve onlar da toplu sözleşme bazında asgari ücret olan günlük 43 avroyu alamıyor.[57] Bazıları Avrupa'da daha iyi bir yaşam bulmak umuduyla kırık dökük teknelere binerek hayatlarını tehlikeye atarak Afrika'dan kaçmayı bile göze aldı. Şimdi ise, sebze patronlarının yalnızca masrafları mümkün olduğunca düşürüp kendi refahlarını güvenceye alabildikleri takdirde tedarik ettikleri Alman ucuzluk pazarı için hasat kölesi olarak çalışıyorlar. Fas

54. Kathrin Hartmann, Rewe'den Daniela Büchel ve Andreas Krämer ile söyleşi, "Weniger ist oft mehr", *Enorm*, s. 69-70; http://www.rewe-group.com/nachhaltigkeit/gruene-produkte/produktkennzeichnung/pro-planet

55. http://www.nachhaltigkeitstag.de/439-0-Institutionelle-Partner.html ve http://www.markenverband.de/verband/mitglieder

56. http://www.proplanet-label.com/de/produkte/obst-a-gemuese/bestalliance-tomaten

57. Tobias Zick, "Der Ernte Dank", *Neon*; http://www.neon.de/artikel/sehen/wirtschaft/der-ernte-dank/685251

veya Senegal'deki yoksul aileleri destekleyen işçilerin parası, insana yaraşır bir konut için bile yetmiyor. Eğer patronlar tarafından harabeye benzeyen kamplara tıkıştırılmamışlarsa, plantasyonların arasında gizlenmiş veya henüz yok edilmemiş çamlıkların içinde derme çatma barakalarda insanlığa sığmayan koşullarda varlıklarını sürdürmeye çalışıyorlar. Avrupa Yurttaş Forumu'ndan insan hakları savunucusu Albert Widmer, Güney İspanyadaki koşulların "istem dışı katlanılan görüntüler olmadığını, tam tersine bugün dünya çapında hâkim konumdaki agro-endüstriyel modelin değişmez bir unsurunu oluşturduğunu" belirtiyor. "Yalnızca hiçbir hakkı olmayan ve her zaman emre amade bulunan en ucuz sezon işçileri düşük imalat fiyatlarını mümkün kılabilir. Bu üretim biçimini ayakta tutabilmek için farklı tarım işçisi gruplarının birbirlerine karşı kullanılması ve belirli bir işgücü fazlalığının, yani bir yedek işçi ordusunun oluşturulması gerekiyor."[58]

Rewe, bu yedek işçi ordusunun içinde bulunduğu "sosyal koşulları iyileştirmek" için, işçilere üç ay boyunca temiz bir mesken tahsis etmeyi düşündü.[59] Bu, işçilerle düzgün sözleşmeler yapmak ve onlara makul bir konut tutabilecekleri bir ücret ödemekten hiç şüphesiz daha avantajlı. Rewe, insanların ülkelerini terk etmek zorunda kalmasını önlemek üzere Senegal'deki SOS Çocuk Köyü'ne bonkör bağışlarda bulunuyor;[60] böylece çocuklar iyi bir eğitim sayesinde, holdinglerden emeklerinin karşılığını alamayan ve bu nedenle yoksulluk içerisinde bulunan anne ve babalarından daha iyi bir konumda olacak. Makul ücretleri şimdilik başkaları ödesin, bunun için henüz çok erken, belki bu günün birinde gerçekleşebilir.

Oysa Senegal'in dünyanın en yoksul ülkelerinden birisinin olmasından özellikle ticaret zincirleri sorumlu. Avrupa'nın sebze ve süttozu üretim fazlalığı AB tarafından güçlü bir şekil-

58. A.y.

59. Thilo Bode ile söyleşi; 23.04.2008 tarihli *Deutschlandradio*; http://www.dradio.de/dlf/sendungen/interview_dlf/774476/

60. http://www.proplanet-label.com/de/produkte/obst-a-gemuese/bestalliance-tomaten

de sübvanse edilmiş olarak –ki bundan fayda sağlayanlar yine gıda ve tarım holdingleri– Afrika pazarlarına aktarılıyor; daha sonra Senegal ve diğer az gelişmiş ülkelerde, o ülkelerin köylülerinin üretebileceği fiyattan daha düşük fiyatlarla satılıyor. Senegal gibi ülkelerin ekonomilerinin yerlerde sürünmesi bir yanıyla da bu yüzden. Bu nedenle yetişkin Senegallilerin, ne kadar iyi bir eğitim alırlarsa alsınlar günün birinde "ekonomik mülteci" olarak denizde boğulmak veya küresel tüketim kapitalizminin yedek askeri olarak gününü geçirmek dışında bir çaresi olmayacak.

Yoksul ülkelerin sömürülenlerinden Batılı tüketim toplumunun dışlanmışlarına dümdüz bir çizgi çekmek mümkün: Üçüncü Dünyanın refah mağdurları, Birinci Dünyanın refah mağdurları için çöp üretiyor.

Bu ekonomik dünya savaşının sonuçları, ebedi ve çok çeşitli olmakla birlikte, hepsinin başlıca tek bir nedeni var: Aşırı üretim. Dünyadaki suyun dörtte biri israf ediliyor, tropik ormanlar ekim alanlarına daha çok yer açmak için kesiliyor, yerli halklar ve küçük köylüler yerlerinden edilip yoksulluğa terk ediliyor. Aslında başka gıdaların yetiştirilmesi gereken alanlarda, kuzeyin et ihtiyacını güneyin tarlaları vasıtasıyla gidermek üzere hayvan yemi olarak buğday ekiliyor. Dünya buğday hasadının yüzde 57'si hayvan yemliklerine gitmekte.[61] Müşterinin damak tadını "hazır yemek" olarak cezbeden bitmiş ürünlerin üretiminde gerekli olduğu gibi uçak, araba, elektrik santrali, fabrika ve tarım makinelerini de çalıştıran enerji için yağmur ormanları kesilip hurma yağı alanları için yer açılıyor. Malezya ve Endonezya'nın yağmur ormanları neredeyse tükendi. Gıda israfı, hava kirliliğine neden olan gazların en az yüzde 10'unu meydana getiriyor. Tarım artık yalnızca büyük işletmelerin verimliliği göz önünde tutularak yapıldığı için Alman tarlalarında da sübvansiyonlu enerji mısırı ve fil çimeni yetiştirilip güneş pillerine yer açılıyor; bu, yerel elde edilebilecek gıdaların ithal edilmesi anlamına geliyor.

61. Kreutzberger/Thurn, *Die Essensvernichter*, s. 55

Gıda bankası fikrinin dünyada bu kadar büyük bir hızla yayılması şaşırtıcı. Avrupa ve ABD'nin dışında Mısır, Arjantin, Brezilya, Gana, Büyük Britanya, Guatemala, Hindistan, İsrail, Japonya, Ürdün, Kanada, Kolombiya, Fas, Meksika, Yeni Zelanda, Filipinler, Güney Afrika, Güney Kore, Tayvan ve Türkiye'de de benzer kurumlar mevcut.[62] Ancak bu durum, yoksulluğun dünya çapında yok edilmeye başlanmasına dair bir gösterge değil. Tam tersine, belirleyici özelliği fazlalık ve aşırı üretim olan tüketim toplumunun dünyanın diğer bölgelerine ihracı sonucunda, Hindistan ve Afrika gibi yoksul kıtalarda zengin ile fakir arasındaki uçurum büyüyor; aşırı yoksulluk ve aşırı zenginlik artıyor. Bu arada Hindistan'da insanlar açlıktan ölürken ve nüfusun neredeyse yarısı yetersiz beslenirken, çöpe yemek atabilecek kadar varlıklı bir üst-orta sınıf oluştu. Hindistan'ın ilk gıda bankasının beşinci büyük şehir olan Chennai'de açılması tesadüf değil. Tamil Nadu eyaletinin başkentinde görülen ekonomik büyüme Daimler, BMW ve Nokia gibi çokuluslu holdinglerin üretim tesisi kurmasına yol açtı. Cep telefonu üreticisi Nokia, Eylül 2011'de buradaki fabrikasında asgari seviyede geçim sağlayan ücretin de yalnızca yarısını ödediği için eleştirilere hedef olmuştu.[63] Hâlâ tam ispatlanmasa da ekonominin patronları tarafından inatla savunulan Trickle-down teorisi burada da yalnızca ekmek kırıntılarının alt tabakalara sızması biçiminde kendini gösteriyor.

Gıda bankaları her yerde olduğu gibi Danone, Nestlé, Pepsi, Cola, Unilever, Kellogg, Kraft Foods, Procter&Gamble, ilaç holdingi Abbott, Amerikan hazır gıda üreticisi General Mills ve tarımsal hammadde üreticisi Cargill gibi alışıldık şüpheliler tarafından desteklenmekte.[64] ADM ve Bunge şirketlerinin yanı sıra Cargill (ciro: 116 milyar dolar) dünya tarım pazarının gizli hükümdarlarından biri; üçü birlikte soya, buğday ve hayvan yemi gibi tarımsal hammaddelerde küresel ticaretin üçte bi-

62. http://www.foodbanking.org/site/PageServer?pagename=foodbanking_find
63. http://diepresse.com/home/techscience/mobil/692858/Kritik-an-Nokia_Arbeiter-in-Indien-kriegen-Hungerloehne
64. http://www.foodbanking.org/site/PageServer?pagename=support_supporters

rini kontrol ediyor ve Coca Cola, McDonalds, Kellogg, Kraft Foods, Nestlé ve Unilever gibi müşterileriyle işbirliği içerisinde dünya gıda piyasasını elinde tutuyor. Bunlar, dünyadaki açlığın başlıca sorumluları.[65] Global Foodbanking Network tarafından çıkartılan *Food* dergisinin başlığı şöyle: "Cargill: A global force against hunger."[66] [Cargill: Açlığa karşı küresel bir güç]. Sakın bir yazım hatası söz konusu olmasın? Aslında şöyle denilmesi gerekirdi: "A global force against the poor." [Yoksullara karşı küresel bir güç.]

YOKSULLAR ALMANYA'DA DA AÇLIK ÇEKİYOR

Gıda bankaları ürün fazlalıklarına bir "anlam" kazandırarak, temel motoru israf olan tüketim toplumu sistemini ayakta tutuyor. Tüketim toplumu günümüzde ilerleme, yenilik ve medeniyet anlamına gelmekte. Kaynakları hiç kurumayan mal akışları, sayısı giderek artan bir insan grubu için sosyal güvencenin azaldığı bir dünyada, varlığın güvencesini temsil ediyor. Bir anlamda gıda bankaları da bu güvenliği telkin ediyor ve fazlalıkların dağıtılması vasıtasıyla topluma, Almanya'da kimsenin açlık çekmek zorunda olmadığı fikrini aşılayarak, devletin verdiği birazcık parayla doğru dürüst beslenemeyen insanların karşı karşıya geldiği yoksulluk skandalının üstünü beceriyle örtmüş oluyor. Gıda bankalarının kalburüstü kurucularının ve yöneticilerinin böylece Almanya'da gerçekten varolan açlığı gizlemesi vahim bir durum. Sosyal yardım henüz doksanlı yılların başında, ayın ortalama yalnızca 19,5 günü gıda almaya yetiyordu.[67] Birçok yoksulun ay sonlarında açlık dönemleri geçirdiği varsayılabilir. Stefan Selke tarafından yayımlanan *Kritik der Tafeln in Deutschland: Standortbestimmungen zu einem ambivalenten*

65. http://www.berliner-zeitung.de/archiv/vom-globalen-agrarpreisanstiegprofitiert-eine-handvoll-konzerne--sie-beherrschen-den-markt-derabcd-komplex,10810590,10569396.html

66. http://www.foodbanking.org/site/DocServer/October_food_2010rev.pdf?-docID=142

67. Sabine Pfeiffer (2010), "Hunger in der Überflussgesellschaft," *Kritik der Tafeln in Deutschland: Standortbestimmungen zu einem ambivalenten sozialen Phänomen* içinde, der. Stefan Selke, s. 91'den itibaren, Wiesbaden.

sozialen Phänomen [Alman Gıda Bankalarının Eleştirisi: Muğlak Bir Sosyal Fenomen Hakkında Tespitler] isimli derleme için yazdığı "Refah Toplumunda Açlık" başlıklı makalesinde, işyeri ve endüstri sosyologu Sabine Pfeiffer, sosyal yardım alanların yemek davranışlarıyla ilgili olarak yapılan çeşitli araştırmaları değerlendirdi ve yoksulların olağanüstü durumlarda yılın 130 gününde açlık çektiğini veya yetersiz beslendiğini saptadı. Sosyal yardım alanların yüzde 70'i on yıl önce bile yemekten tasarruf ettiği beyanında bulunuyor ve üçte ikisinin parası, gereksinime uygun bir beslenme için yetmiyordu. İşgücü Piyasası ve Sosyal Güvence Paneli'nin 2007 verilerine göre Hartz IV alanların neredeyse yarısı, günün bir öğününden vazgeçmek zorunda kalıyor.[68] Hartz IV alan 20 yaşında psişik hasta bir genç adam aynı yıl içerisinde Speyer'de açlıktan öldü. Özürlülere mahsus bir okula giden ve teklif edilen Bir-Avro-Job'u reddedip yazılı çağrılara uymayan genç adamın aldığı yardımın ilk önce yüzde 10'u ve daha sonra da yüzde 30'u kesintiye uğradı, yardım en sonunda tamamıyla durduruldu. Öğrenme özürlü genç adam daha önce bir rehabilitasyon önlemi kapsamında Sosyal Yardım Kurumu'nun koruması altına alınmıştı. Sosyal yardım, bu konuda muhtaç kişi tarafından bir dilekçe verilmese bile zorunlu bir önlemdir ve sosyal hizmet uzmanları, sorunları yerinde izlemek üzere ev ziyaretleri yapmakla yükümlüdür. Ancak genelde Hartz IV kapsamında eve gelen evrak tehdit ve çağrılarla sınırlıdır ve Hartz IV sisteminin "destek ve teşvik" ilkesi insanların kaderi hakkında masa başında karar verilmesini öngörür. Dilekçe vermeyen ve yoksulluğunu kanıtlayamayan bir kişi, yardım da alamaz. Daha önce de belirtildiği gibi Franz Müntefering açıkça "Çalışmayana yemek yok" demişti. Speyerli Hartz IV alıcısı, sonunda toplumsal yükümlülüklerini yerine getirdi ve aylarca boğazından doğru dürüst bir lokma geçme-

68. A.y.

dikten sonra 15 Nisan 2007'de kalp ve dolaşım yetmezliğinden hayatını kaybetti.[69]

YOKSULLUĞUN ÜSTÜ "EKONOMİ MUCİZESİ GIDA BANKALARI" TARAFINDAN NASIL ÖRTÜLÜYOR?

Dimitri iki saat sonra kamyonetin yük kasasının yalnızca dörtte biri dolu ve hayal kırıklığı içerisinde pazara geri dönüyor. Pazar yönetiminin Münih Gıda Bankası'na kısmen tahsis ettiği bir deponun rampasında Münih Gıda Bankası'nın mavi amblemini taşıyan başka kamyonetler de duruyor. Burada mallar bir kez daha tasnif ediliyor, karton, folyo ve organik çöpler atılıyor. Gıdalar sonra kamyonetlere dağıtılıyor. Hâsılat bugün çok az. Gönüllü kadınların bazıları, pazarcıların elde kalmış malları kendilerine hediye edeceği umuduyla toptancı halinin stantlarına yöneliyor. Pazarcıların çoğu, çiçek desenli koyu mavi önlükler taşıyan kadınları tanıyor, kendi aralarında kadınlara "avcı" diyorlar. Kadınlar halin koridorlarında geziniyor ve kâh orada kâh burada arta kalan bir şey olup olmadığını soruyor. Hiçbir yerde hoş karşılanmıyor ve bazen nazik sorularına karşın 'hayır' anlamına gelen aksi yanıtlar alıyorlar. Kadınlardan biri iki tür pazarcının olduğunu, bazılarının arta kalan malları severek bağışladığını, diğerlerinin ise insanlara bedava yemek vermeyi kabul etmediğini ve "Onlar da bizim gibi çalışsın" dediğini belirtiyor.

Rampada meyve ve taze sebze kasalarıyla ve elli kiloluk patates ve havuç çuvalları duruyor. Münih Gıda Bankası yeterli miktarda gıda toplamadığı zamanlarda, çok miktarda uygun fiyatlı dayanıklı kuru gıda ve sebzeyi satın alarak, yoksullara ulaştırmak üzere dağıtımlara takviye yapıyor. Eskiden kendisi de gıda bankasından yararlanan 50'li yaşlarındaki sakin adam, Charly*, şimdi gıda bankasında şoför ve depo işçisi olarak çalışıyor.

69. Rudolf Stumberger'in yorumu için bkz., "Der Tod heißt Hartz-IV", 19.04.2007, tarihli *Stern;* http://www.stern.de/panorama/kommentar-derhungertod-heisst-hartz-iv-587395.html

* İsim değiştirilmiştir

Charly soğuk hava deposundan bir istif arabasının üzerinde çeşitli erzaklar çıkartıyor: hazır makarna yemekleri, konserveler, hazır çorba paketleri, kekler, bebek mamaları, kahveli içecekler. Gönüllüler, erzakları deneyimli hareketlerle kamyonetlere dağıtıyor ve yardım konvoyu biraz sonra Münih'in kriz bölgelerine doğru yola koyuluyor. Yoksulluğun artmasıyla birlikte gıda bankaları profesyonelleşmek zorunda kaldı. Her gün bir milyon Alman'a gıda yardımı yapabilmek için orta büyüklükteki bir şirketin lojistik standardına ulaşması şart oldu.

Ancak gıda bankalarının başarısı, daha fazla eleştiriyi de beraberinde getirdi. Furtwangen Üniversitesi'nde sosyoloji profesörü olan Stefan Selke[70] araştırma projeleri kapsamında, gıda bankaları üzerinde çalışan ilk kişi. Bu konuyu ondan daha iyi bilen birisi muhtemelen yoktur. Çünkü birkaç yıl öncesine kadar kendisi de işsiz olan Selke, gıda bankalarına yalnızca bilimsel bir açıdan yaklaşmakla kalmadı bir yıl boyunca çeşitli gıda bankalarında gönüllü olarak da çalıştı. Selke de başlangıçta çıkış düşüncesini benimsiyordu; fakat gıda bankalarında gönüllü olarak çalışması sırasında "hayırsever gölge ekonomisi" ile ilgili duyduğu kaygılar giderek arttı. Gözlemlerini *Fast ganz unten: Wie man in Deutschland durch die Hilfe von Lebensmitteltafeln satt wird* [Neredeyse En Altta: Almanya'da Gıda Bankalarının Yardımıyla Nasıl Doyulur?] isimli bir kitapta toparladı.[71] Selke burada "Sosyal bir hareketin bir hedefi olması gerekir. Eğer hedef yoksulluğun yok edilmesiyse, gıda bankaları kendilerini ortadan kaldırmak için çalışmak zorunda" diyor.

Fakat gıda bankaları kendilerini gereksiz hale getirmek yerine, daha da kalıcılaşmak için gayret gösteriyor. Faaliyetin kaydettiği her gelişme, her yeni açılış, her yeni kamyonet, gıda bankalarını, temel hedeflerinden birisi olan yoksullukla savaştan giderek uzaklaştırdığı için, aslında bir skandal olarak

70. http://www.stefan-selke.de/

71. Stephan Selke, *Fast ganz unten: Wie man in Deutschland mit Hilfevon Lebensmitteltafeln satt wird*, Münster 2009.

görülmeliydi. Ancak tam tersine her profesyonelleşme adımı başarı olarak kutlanıyor. Dikkatlerin merkezinde gönüllüler, bonkör sponsorlar, ekonomik rakamlar ve taşıt sayıları dururken, yalnızca yeni iş yerleri, depo alanları, toplanan gıdaların tonajı ve süpermarketlerle yapılan yüksek giderli bağış aksiyonları görülüyor. Gıda bankaları her yeni açılışta ve her yıldönümünde yöneltilen övgüleri gururla kabul ediyor. Selke ise "Böylece yardım asıl amaca dönüşmüş oluyor ve yoksulluğun nedenleri odak noktasından çıkıyor" diye eleştiriyor.

Medyada yoksullardan veya Almanya gibi bir ülkede insanların gıda bağışlarına muhtaç olması utancından ziyade sebze yığınları önünde mutluluk pozları veren gönüllüler, temsili olarak büyütülmüş mukavva çeklerini takdim eden şirket temsilcileri ve gıda bankalarının hamisi olmaya can atan politikacılar yer alıyor. Mesela; politik araçlarla zengin ile yoksul arasındaki makasın kendi şehrinde daha da açılmasına karşı mücadele etmek yerine, medyatik bir iddia kapsamında Berlinlileri gıda bankaları için 50 ton bağışta bulunmaya çağıran Berlin Belediye Başkanı Klaus Wowereit (SPD) gibi.[72]

Bu gibi örnekler giderek yaygınlaşıyor: Kassel'de Mayıs 2011'de toplanan 17. Gıda Bankaları Buluşması'ndan beş hafta önce Kassel Belediye Başkanı Bertram Hilgen (SPD) de Federal Gıda Bankaları Başkanı Gerd Häuser ile bir iddiaya girdi. Toplantının hamisinin girdiği iddianın konusu, Kassellilerin söz konusu toplantıya kadar en az on bir ton pirinç, makarna, kahve tozu, bebek maması ve konserve gibi dayanıklı gıda maddesi bağışında bulunacağıydı. Sonuçta otuz yedi ton gıda bağışı yapıldı ve bağışlanan gıdalar konferansın ardından, birliğin geleneksel olarak kutladığı "uzun masa"da teşhir edildi. Hilgen, "Şehrimizdeki dayanışma çok büyük. Sonucun, iddia miktarını üçten fazlaya katlamış olması beni şaşırttı" diyerek sevincini dile getirdi.[73]

72.http://www.tafel.de/presse/pressemitteilungen/detailansicht/artikel/wowereit-wettet-50-tonnen-lebensmittel-fuer-die-berliner-tafel.html.

73.http://www.tafel.de/aktuell//artikel/stadtwette-11-tonnen-lebensmittelfuer-die-kasseler-tafel.html

Oysa yoksulluğa ilişkin toplumsal bir dayanışmadan bahsetmek mümkün değil. "Yoksullar" sözcüğünün yerine "işsizler" veya "Hartz IV alanlar" koyulursa, Almanların çoğunun bu konuda ne düşündüğü açığa çıkar ve merhamet aniden suçlamaya dönüşür. Bu gerçeği "Sosyal Gruplara Yönelik Düşmanlık" üzerine yapılan araştırma da kanıtlamakta. Bu araştırmaya göre nüfusun yüzde 52,7'si uzun süreli işsizlerin iş bulmak için bir gayret göstermediği görüşünde.[74]

Münih Gıda Bankası, kuruluşunun 15. yıl dönümünde bir fotoğraf albümü bastırdı. Bu albüm gözden geçirildiğinde yoksulların, gönüllülerin başarı hikâyesinin içerisinde bir figüran rolü oynadığı görülüyor. Fotoğraflarda, gıda bankasının cana yakın elemanlarının çantalarını doldurduğu gülümseyen yoksullar var. Alışveriş poşetleriyle, yüklü kırık dökük çocuk arabaları ve ekspanderler yardımıyla tutturulmuş tekerlekli meyve sandıkları gibi doğaçlama çatılmış nakliye araçları yoksulluk ve çaresizliğin gözle görülür kanıtları olmaktan çok, albümü süsleyen estetik objelermiş görüntüsünü veriyor. Resmedilmeye değer bir yoksulluk bu, Carl Spitzweg ve "Fakir Şair"den* selamlar. "Yoksulluk bu durumda artık bir skandal olmaktan çıkıyor ve gıda bankalarının korumasına sığınıyor" derken Selke'nin kafasından böylesi görüntüler geçiyor olmalı.

GIDA BANKALARI VE SİYASET

Albümün önsözünde Münih Belediye Başkanı Christian Ude (SPD) de gıda bankalarını, "Münih'in sosyal yaşamının ve sosyal barışının vazgeçilmesi mümkün olmayan bir temel direği" olarak övüyor. Barış derken, özellikle giderek büyüyen yoksullar ordusuna (henüz) dahil olmayanlar kastediliyor. Zengin Münih şehrinde bile nüfusun yüzde 13,4'ü yoksulluktan az veya çok etkilenmiş durumda ve yardıma muhtaç.[75]

74. Karşılaştır: Heitmeyer (Yayımlayan), *Deutsche Zustände.*

* Carl Spitzweg, Romantizm akımı temsilcilerinden Alman şair ve ressam. *Fakir Şair,* sanatçının en bilindik tablolarından birisidir. (ç.n.)

75. Eyalet Başkenti Münih, Sosyal sunum, "Zusammen helfen. Faktenund Zahlen über Armut in München" Şubat 2010, s. 6.

Politikacılar gıda bankalarını "vazgeçilmez" olarak övünce, bu, aynı zamanda siyasetin iflası anlamına geliyor. Politikacıların görevi sosyal adaletin temini kuşkusuz; ama şehrin patronları bunun yerine karton presleme makineleri hediye etmeyi, gıda bankalarının hizmetine binalar sunmayı, dağıtım noktalarındaki yolları trafiğe kapatmayı, işyerlerini sübvanse etmeyi veya gıda bankalarına para bağışında bulunmayı tercih ediyor. Hatta bazı beldelerde gıda bankalarını bizzat belediye başkanları kurmakta; Aachen'daki gıda bankasının kuruluşu sosyal yardım kurumunun başkanı tarafından teşvik edildi. Stephan Lorenz, Leipzig'teki gıda bankalarının bina bloklarını, mimarlık bürolarına verdiği kamu paralarıyla genişlettirdiğini belirtiyor. Oysa Leipzig şehri aynı zamanda seneler boyunca Hartz IV yardımı alanların kira katkı paylarını kırpmaktan çekinmedi.[76] Nürnberg'te ise şehir yönetimi, Federal Gıda Bankaları Birliği Başkanı Gerd Häuser'in beyanına göre gıda bankasına bir bina tahsis etti. Gıda bankası bina için kira ödemekle birlikte, kiranın bir kısmını bağış olarak geri alıyor.[77] Çocuklarını yalnız başına yetiştiren bir anne, Münih Gıda Bankası'nın dağıtım noktalarından birinde bu uygulamalar hakkında öfkeyle konuşuyor. "Belediye başkanımız gıda bankalarına neden para veriyor? Eğer para varsa, neden bize vermiyor? Neden kimse bize gerçek ihtiyacımızın ne olduğunu sormuyor?" diyor kırklı yaşlarda olan ve kızına spor dersi için yeni spor ayakkabı alamayan kadın. Hemen onun yanında duran aynı yaşlardaki bakımlı kadın, işçi bulma kurumundan gelen bir yazının azarlayıcı tonuna sinirlenmiş. Hartz IV yardımı alan çocuklu dul kadına, derhal iade etmediği 11 avro gibi komik bir miktar fazladan ödeme yapılmış. "Bir suçlu gibi davranıyorlar insana" diyor. Bozuk çamaşır makinesini hangi parayla yenileyeceğini bilmeyen kadın "Biliyor musunuz, yoksulluk hiç durmadan dayak yemek gibi, bir başlayınca sonu gelmiyor" diyor.

76.http://nachrichten.lvz-online.de/leipzig/citynews/leipzig-zahlt-zuwenig-hartz-iv-miete--klagen-am-sozialgericht-aussichtsreich/r-citynews-a-85153.html

77. S. Häusler'in de Antonin ile 22.02.2010 tarihinde yaptığı söyleşi.

Federal Hükümet, Sol Parti'nin mecliste verdiği bir soru önergesi üzerine 2006 yılında gıda bankalarını "sivil toplumsal angajmanın mükemmel bir örneği" olarak tanımladı.[78] Bu tanımlamayı yaparken hükümet, "sosyal devlet politikalarının yalnızca yetersiz bir oranda ulaşabildiği insanlara gıda bankaları vasıtasıyla yardım edildiği" görüşündeydi. Gıda bankalarına bu nedenle "mevcut devlet yardımlarının tamamlayıcı bir unsuru" olarak bakılabilirdi. Politika kendi başarısızlığının üstünü işte böyle örtüyor; sivil angajmanın desteklenmesiyle sosyal politikalarda yapılan kısıtlamaları güya telafi edecek. Politika, "sivil angajmanın güçlendirilmesi" gibi kanunlar vasıtasıyla, anayasaya göre yerine getirmek zorunda olduğu görevleri askıya alıyor.

Yeşil politikacı ve Almanya Protestan Kilise Meclisi Başkanı Katrin Göring-Eckardt, Stephan Lorenz'in *TafelGesellschaft* [Gıda Bankası Toplumu] isimli kitabı için yazdığı makalede coşku içerisinde şöyle diyor: "Gıda bankalarının var olması büyük bir şans. Gıda bankaları hareketi sivil angajman için harikulade bir örnek... Gıda bankaları giderek büyüyen yoksulluk sorununa bir yanıt veriyor... Ama kimler gıda bankalarına muhtaç? Darda kalan ve hayatta diğerleri kadar şanslı olmayan insanlar."[79] Söz konusu bu insanlar acaba Hartz kanunlarının yürürlüğe girmesiyle birlikte kırmızı-yeşil Federal hükümet tarafından çaresiz bir yoksulluğun içine itilen insanlar olabilir mi? Göring-Eckardt, eski yeşil politikacı Jutta Ditfurth'un *Krieg, Atom, Armut: Was sie reden, was sie tun: Die Grünen* [Savaş, Atom, Yoksulluk: Yeşiller Ne Diyor, Ne Yapıyor?] isimli kitabında "Almanya'da tüm sosyal güvenceleri ve insan haklarını kapsamlı bir şekilde yok eden kararlar yığını" sözleriyle tarif ettiği 2010 Agenda programının lehinde oy kullanmadı mı?[80]

78. Fabian Kessel ve Holger Schoneville, "Soziale Arbeit und die Tafeln: vonder Transformation der wohlfahrtsstaatlichen Armutsbekämpfung," *TafelGesellschaft* içinde, der. Stephan Lorenz, s. 38.

79. Katrin Göring-Eckardt, "Warum sollen die Tafeln politisch unterstütztwerden?" *TafelGesellschaft*, içinde, der. Stephan Lorenz, s. 137'den itibaren.

80. Jutta Ditfurth, *Krieg, Atom, Armut, Was sie reden, was sie tun: die Grünen,*

Elbette kullandı. Göring-Eckardt sözlerine şöyle devam ediyor: "Gıda bankaları bu nedenle ikaz noktalarıdır. Gıda bankaları bizi bakmaya ve toplumun en zayıflarını gözden kaybetmemeye zorluyor. Gıda bankaları aynı zamanda, politika yaparken güçlü bir lobisi olmayanların unutulmaması için de uyarıda bulunuyor." Her halükarda yoksulların, seçmenlerini bu arada üst-orta sınıftan toplayan Yeşiller Partisi'nde güçlü bir lobiye sahip olmadığı açıkça ortada. O zamanlardaki iktidar partinin 2003 yılında yaptığı bir açıklamada şöyle deniliyordu: "2010 Agenda programı kapsamındaki Hartz III ve Hartz IV kanun tasarılarına elbette eleştirel yaklaşmakla birlikte, kanun paketini onaylıyoruz. İşsizlik parası alanların gelirleri önemli ölçüde kısıntıya uğrayacak. Bunu maalesef göze almak zorundayız."[81] Evet, maalesef. Bu durum en fazla bize acı veriyor!

Alman Yardım Hizmetleri Örgütü'nün üyesi olan Federal Gıda Bankaları Birliği, aslında basın açıklamaları yoluyla benzer politik kararları eleştiriyor ve ayrıca asgari ücret talebine destek veriyor. Fakat aynı zamanda Gerd Häuser, Gıda Bankaları Birliği'nin 15. kuruluş yıldönümü vesilesiyle çıkartılan broşürde "Sosyal sistemin gerekli bir unsuru olarak siyaset tarafından kabul edilmek ve desteklenmek isterdik" diye yazıyor.[82]

Sosyal yardım kurumlarında yoksulların eline, onurlu bir yaşam sürdürebilmeleri için para yerine yerel gıda bankasının adresinin tutuşturulması vahim bir gösterge. Eylül 2011'de Mannheim Sosyal Mahkemesi, Heidelberg şehrinin, iltica hakkı için başvuranların Heidelberg Gıda Bankası'ndan yardım alabileceği gerekçesiyle sosyal yardımı kısıtlama girişimini geri çevirdi.[83] Heidelberg yerel yönetimi bu karara Baden-Württemberg Eyalet Sosyal Mahkemesi'nde itiraz etti. 2005 yılında Bochum şehri, gıda yardımlarının nakit sosyal ödemelerden gerektiğini öne sürerek, gıda bankalarından yararlanan

Berlin 2010, s. 210.

81. http://www.stroebele-online.de/themen/debatte/20115.html

82. http://www.tafel.de/fileadmin/pdf/Feedback/Feedback_01_2008_web.pdf. s.2

83.http://www.fluechtlingsinfo-berlin.de/fr/pdf/SG-Mannheim_AsylbLG_verfassungswidrig_130911.pdf

yoksulların Hartz IV ödemelerinin kısıtlanması görüşünü dile getirdi. Wattenscheid yerel yönetim başkanının bir televizyon röportajında ortaya attığı bu görüş protestolara yol açtı. Yoksullara çöpten toplayıp ekmeklerine sürdükleri tereyağı bile çok mu görülüyordu? Politikacılar ve yerel yönetimler hemen ortalığı yatıştırmaya çalıştı; gıda bağışları elbette nakit ödemelerle karşılanamazdı ve söz konusu yerel yönetici saçmalamıştı. Ancak aslında önemli bir nokta olan dağıtım adaletinin sağlanmasının keyfi bir şekilde gıda paketleri hazırlayan gönüllülerin değil, devletin işi olduğuna parmak basmış oldu. Aynı yönetici sözü edilen röportajda Almanya'da nihayetinde Amerika'dakine benzer bir sosyal sistem bulunmadığını da ifade etmişti.[84]

Gıda bankaları bu gibi eleştirilere çok hassas bir tepki gösteriyor ve Federal Yönetim Kurulu Başkanı Gerd Häuser'in ağzından şöyle cevaplar veriyor: "Gıda bankalarının başlıca görevi politika yapmak değil. Politikayı politikacılar yapsın. Biz bir parti olmak istemiyoruz" veya "Gıda bankaları var olduğu sürece, vicdan azabı da var. Zaten politikacılar bize bu nedenle böyle güler yüzlü davranıyorlar."

Siyaset gıda bankalarından çok farklı bir şekilde de yararlanıyor, zira gıda bankalarında çalışanların yaklaşık yüzde onu Bir-Avro-Job uygulaması kapsamında çalışmakta. Gıda bankaları bunlar olmaksızın lojistik masrafların altından kalkamazdı. Luise Molling, Lorenz'in *Tafelgesellschaft* isimli derlemesinde "Gıda bankalarında çalışan ve devlet tarafından sübvanse edilen ucuz işçiler, işsizlik istatistiklerinin daha sevimli bir hale getirilmesine ve aynı zamanda siyasetin yol açtığı yoksulluğun en berbat sonuçlarının üstünün örtülmesine katkıda bulunuyor" diye yazıyor.[85]

Stephan Lorenz şöyle diyor: "Gıda bankaları politik bir kurum olduklarını belirtmekle birlikte, bağışları toplayıp dağıt-

84. Klaus Heck, "Die im Dunkeln sieht man nicht," 27.06.2010 tarihli Heise; http://www.heise.de/tp/artikel/20/20576/1.html

85. Luise Molling, "Befördert die neue Arbeitsmarktpolitik den Erfolg derTafeln?", Lorenz, s. 60.

maktan başka bir şey yapmıyorlar. Kuruluşlarının üzerinden neredeyse yirmi yıl geçtikten sonra insan kendi kendine sormadan edemiyor: Politik inisiyatif nerede kaldı? Bundan sonra mı gelecek?"

Gıda bankalarının bir sorunu da, hem siyasetin hem de holdinglerin takdirine ihtiyaç duyması. Bunun sonucunda her ikisini de eleştirebilmek için gerekli olan mesafe yitirilmiş oluyor. "Kendisini sosyal politikaların bir parçası olarak algılayan bir hareket protesto olarak tanımlanamaz" diyor Lorenz. Lorenz'e göre gıda bankaları, yoksullarla dayanışma içerisinde olmak yerine, hâkim sosyal politikanın temsilcileriyle işbirliği yapıyor. Oysa gıda bankalarının politik bir sese dönüşmesi pekâlâ mümkün (ve anlamlı) olabilir. Kendisini gıda bankalarının en büyük eleştiricisi olarak tanımlayan Berlin Gıda Bankası'nın kurucusu Sabine Werth de aynı görüşte. Sabine Werth'in eleştirileri bile Federal Birlik tarafından hoş karşılanmıyor.

Sabine Werth'i ziyaret etmek isterseniz, Berlin toptancı halinin içinden geçiyorsunuz. Burada gıda bankasının gıdalarının tasnif edildiğini bilmeyenler, burasının olağan bir sebze toptancısı olduğunu sanabilir; başkentin gıda dağıtımı bu denli devasa boyutlarda. İstifleme arabaları dağ gibi yığılmış sebze sandıklarının arasında gidip geliyor ve düzinelerce insan malları tasnif ediyor. Yan duvarları banka, mağaza zinciri ve şirketlerden alınan bir sürü sembolik karton çekle kaplanmış olan bir merdivenden çıkıp Werth'in bürosuna ulaşılabilir. Asıl mesleği sosyal pedagogluk olan Werth, gıda bankası yöneticiliğinin yanı sıra, sorunları bulunan anne ve çocukların destek gördüğü Werth Aile Bakımı'nı işletiyor. Gıda bankasındaki çalışmaları için Federal Almanya Üstün Hizmet Madalyası ve Berlin Eyaleti Üstün Hizmet Madalyası'na layık görüldü.

Werth, 1993 yılında Hartz IV'ün çok öncesinde verilen bir konferans sırasında, artık yemekleri evsiz barksızlara dağıtan New Yorklu örgüt "City Harvest"ın adını duyduktan sonra Berlin Gıda Bankası'nı kurdu. Gıda bankasının kuruluş amacı, Berlin'in bütün sosyal ağlarından mahrum bırakılan evsiz

barksızlarına bakmaktı. Bu nedenle Werth, gıda bankalarının Hartz IV alanlar için kurulmuş olduğu görüşüne karşı çıkıyor. Hartz IV alanların büyük bir kısmının ihtiyaçlarının gıda bankaları üzerinden tedarik edildiği günümüzde, hiçbir koşula bağlı olmayan bir temel gelir hakkını savunan Werth de, gıda bankalarının politik angajmanda bulunmak zorunda olduğunu görüyor: "Almanya'da toplam sekiz yüz yetmiş yedi gıda bankasıyız, bu sayı küçümsenemez. Gücümüzün bilincinde olmamız lâzım. Tam da bu denli büyük bir takdir topladığımız için, siyaset tehlikeli olabileceğimizi anlamalı. Ancak gıda bankalarının politika yapmaya yönelik bir dönüşüm içerisinde olduğunu zannetmiyorum." Werth, Federal Birliği de eleştiriyor: "Resmi bir gıda bankaları deklarasyonuna ihtiyacımız var; bunu kendi grubumuzda hazırladık ve artık yalnızca eyalet birlikleri tarafından kabul edilmesi gerekiyor. Deklarasyonda, örneğin gıda bankalarının siyasi bir davranış sergilemesi gerektiği söyleniyor. Bu talebimizde yalnız bırakılıyoruz."

Gıda bankalarında birbirleriyle karşılaşan geniş yığınlar bir protesto kapsamında neden seferber edilemesin? sekiz yüz yetmiş yedi gıda bankası, bir milyon müşteri, elli bin gönüllü, gıda bankalarının neredeyse yarısını doğrudan destekleyen Caritas gibi taşıyıcı kurumlar–potansiyel eksikliği söz konusu değil. Ancak bu konular dile getirildiğinde Häuser, sinirli bir tepki gösteriyor: "Kimseye 'Protesto etmezsen, sana yiyecek yok' diyemeyiz. Bize gelenlerin her şeyden önce seçimlerde oy kullanması bile sevindirici olur. Günlük yaşam mücadelesi içinde olan insanlar gösteri yapmaktan hoşlanmaz. İki çocuğuyla kendi başına kalan bir annenin sokaklara çıkmaya bayılacağını mı sanıyorsunuz?"

Bu sorunun aslında iki çocuklu o anneye sorulması gerekir. Göründüğü kadarıyla kimse bunu yapmıyor. Bu da, gıda bankalarının günlük hayattan ve temsil ettikleri iddiasında bulundukları insanların niyetlerinden ne denli kopuk olduğunu gösteriyor. Yoksulluk, toplumsal dışlanmanın yanı sıra her zaman politik dışlanmayı da içerir. Yoksulların gösteri yapmak

istemediğini söylemek, onları yalnızca vesayet altına almak değil, aynı zamanda dışlamayı da körüklemektir.

ELEŞTİRİ İSTENMİYOR

Gıda bankaları, karşılaştıkları her eleştiride "Biz bir şeyler yapıyoruz!" diyerek gönüllülerin muhteşem çalışmasının ve fiili yardımların arkasına sığınıyor. Häuser "gıda bankaları mucizesi"ni –daha abartılı dile getirilebilir mi?– gıda bankalarının farklı toplumsal sınıfların buluşmalarını organize etmesi şeklinde açıklıyor. Göz göze, yani eşitler arasında bir buluşmadan herhalde söz edilemez; çünkü gönüllü konumundaki emekli hâkim, Hartz IV alanlarla ne de olsa kahve içmek için buluşmuyor. Rol dağılımı son derece belirgin: Bir tarafta alanlar, diğer tarafta da verenler yer alıyor. Gönüllülerin özgüvenlerinin doğru tarafta durmaktan kaynaklandığı, eleştiriler karşısında hakarete uğramış gibi davranmalarından belli oluyor. Werth, gönüllülerin bu nedenle politize edilemeyeceği görüşünde. Bu yapılırsa, gönüllüler çalışmalarını sorgulamaya başlar. "Sert bir politik beyanda bulunursam, kendi yuvasına pisleyen bir kuş olarak görülürüm. Bu suçlama derhal dile getiriliyor. Böylesi hassasiyetler olmasaydı, çok daha fazlasına ulaşabilirdik."

Gıda bankalarının gönüllü angajmanı ekonomi ve siyasetten takdir topluyor. Eleştiri ise her şeyden önce öfkeyle karşılanıyor. Sosyolog Stefan Selke, medyada "gıda bankaları eleştirmeni" olarak görülmekte. "Anne Will" gibi tartışma programlarında, "günümüzün en büyük sosyal hareketi"ni ve "en azından bir şeyler yapmaya çalışan" gönüllülerin çalışmasını karalamaya kalkışan bir dırdırcının rolü biçiliyor Selke'ye çoğu zaman. Selke, gıda bankalarının düşmanı sayılıyor; oysa o, gıda bankalarının karşıtlarını ve taraftarlarını bir tartışma çerçevesinde bir araya getirmek isteyen tek kişi. Bu amaçla

"Gıda Bankaları Forumu"nu[86] –internet tabanlı bir tartışma platformu– hayata geçirdi ve hem eleştirmen hem de gönüllülerin davet edildiği ilk Gıda Bankaları Sempozyumu'nu düzenledi. Selke, Protestan *Chrismon* dergisi için yazdığı bir makalede gıda bankalarını, yoksullukla mücadele etmek yerine "yalnızca yoksullukla başa çıkmaya katkıda bulundukları" için "toplumun arıza servisi" olarak tanımladı. Derginin bir sonraki sayısında Hıristiyan Demokrat Devlet Bakanı ve *Chrismon* yayımcısı Herrmann Gröhe, Selke'nin eleştirisini düzeltti: "Ülkemizdeki yoksullukla, yalnızca devletin yoksullara yaptığı yasal yardımlar çerçevesinde mücadele edilemez–her ne kadar bunlar mücadelenin temelini teşkil etse de."[87] Selke'nin buna yanıtı hiçbir zaman yayınlanmadı.

"Gıda bankaları, yoksulluğa bakıştaki ideolojik dönüşümün bir parçası" diyor Selke. "Gıda bankaları yeni gönüllüler toplumunun prototipi olma yolunda." Selke'ye göre bu toplumda, dava edilebilir yasal hakların yerini yavaş yavaş isteğe bağlı bir sadaka ekonomisi almakta. Yurttaş hakları yerine merhamet duygusu... 2009 yılında yazdığı son derece seçkinci makalesinde "merhametin devrimi"ni talep eden filozof Peter Sloterdijk ise bürokratik para transferlerinin, insanların gurur ve onurunu yok eden "ruhsuz bir yardım" olduğunu, öte yandan varlıklıların gönüllü ve şefkat dolu bağışlarının insan onurunu gözettiğini iddia ediyor.[88]

Haftalık gazete *Die Zeit*'ta Ulrich Greiner de eşitsizliğin toplumsal bir gerçek olarak kabul edilmesini istedi. "Yoksulluğun Onuru: Neden Artık Eşitlikten Bahsetmememiz Gerekiyor?" gibi dikkat çekici bir başlığa sahip olan denemesinde şöyle diyor Greiner: "Devletin, tarihsel açıdan bakıldığında eşsiz boyutlarda olan sosyal hizmetlerinin yoksulluk ve mahrumiyeti

86. http://www.tafelforum.de/

87. http://www.evangelisch.de/themen/gesellschaft/tafeln-gut-dass-essolches-engagement-gibt3598

88. Peter Sloterdijk, "Die Revolution der gebenden Hand", 13.06.2009 tarihli Faz; http://www.faz.net/aktuell/feuilleton/debatten/kapitalismus/die-zukunft-des-kapitalismus-8-die-revolution-der-gebendenhand-1812362.html

hafiflettiğini; ama hiçbir zaman ortadan kaldıramadığını görmek gerekir."[89] Greiner'e göre bu nedenle sosyal devlet "sınırlarına dayanmıştır." İşverenler Örgütü Başkanı Dieter Hundt, Ekonomi Araştırmaları Enstitüsü Başkanı Hans-Werner Sinn, Alman Endüstrisi Federal Birliği Eski Başkanı Hans Olaf Henkel, muhafazakâr tarihçi Arnulf Baıring veya Sosyal Demokrat Parti sağ popülisti Thilo Sarrazin gibi neo-liberal felaket tellalları, bu efsaneyi son on yıl içerisinde o denli sık tekrarladı ki, "sosyal devlet" artık esas sorun haline geldi ve sosyal devletin ortadan kaldırılması da çözüm olarak görülüyor. Bu bağlamda yeni olan olgu, sosyal devletin yok edilmesi gerekliliğinin ahlaki açıdan süslenerek sunulması, yani sosyal devletin merhamet ve insaniyet duygularını tehdit ettiği tezinin ortaya sürülmesi. "Sosyal devletin, insanların somutluğunu değil, yalnızca veren ve alanların soyutluğunu tanıyan katı ödeme mantığı asli insani itkileri yaralıyor. İnsani duyguların yerini yurttaşın yasal hak talebi alıyor" diye yazıyor Greiner ve yeni "yoksulluk onuru"nu, bundan böyle vicdan azabı çekmeksizin sadaka kabul etmenin kolektif bir temeli olarak göklere çıkartıyor.

SON ÇIKIŞ YOLU: AŞEVİ

42 yaşındaki Carola Wagner ve 36 yaşındaki Saskia Fischer* karlı ve yağmurlu havalarda bile her çarşamba Münih Gıda Bankası'nın semtlerindeki dağıtım noktasında sıraya girmenin onurlu bir yanını keşfedemedi. İki kadın alışveriş çantalarını görebilecekleri bir yere; ama biraz öteye bıraktı. Sanki tesadüfen sokakta karşılaşmışçasına sohbet ediyorlar. Masa ve kamyonetler burada sokakta duruyor ve her şey semtteki insanların meraklı bakışlarına açık bir vaziyette.

Bu dağıtım noktası Münih Gıda Bankası'nın bir tür sergi salonu; burayı sık sık ziyaret eden televizyon ekipleri tanınmaktan korkan kullanıcıların zaman zaman huzursuz olma-

89. Ulrich Greiner, "Die Würde der Armut: Warum wir nicht länger von Gleichheit reden sollten," 13.11.2009 tarihli Die Zeit; http://www.zeit.de/2009/47/Klassenkampf

sına yol açıyor. Fakat gıda bankası, kaldırımda ve kamuoyuna açık bir etkinlik olduğundan, televizyon ekipleri kimseden izin almak zorunda değil. Böylece gıda bankasının müşterilerine insancıllık taslayan, gönüllülük müessesesinin övüldüğü televizyon programlarında figüranlık yapmaktan başka bir seçenek kalmıyor.

Bütün televizyon ekipleri iyi niyetli değil. Federal Gıda Bankaları Birliği'nin sözcüsü, özel kanalların Berlin'deki merkez büroya sürekli telefon edip yoksulların bakımsız, güçsüz ve gülünç figürler olarak gösterilip küçük düşürüldüğü şovlar için figüran aradığını, kendilerinin ise elbette bu konuda aracı olmadığını belirtiyor. Ancak sözcü, figüran avcılarının gıda bankası müşterilerini biraz ilerideki köşede bekleyerek kirli programlarına parayla çekmelerinin önlenemediğini ekliyor.

Carola Wagner ve Saskia Fischer de televizyon ekiplerinin gelmesinden hoşlanmadıklarını söylüyorlar. Tanınmaktan çok korkuyorlar. Eğer burada durmasaydı, yoksulluğu dış görünüşünden belli olmayan Fischer "Kafamıza başörtüsü geçirmeyi bile düşündük" diyor. Dağıtım noktası oğlunun okulunun çok yakınında. "Oğlumun öğrenci arkadaşları veya onların anne babaları bunu fark ederse, oğlum okulda alay konusu olur." Elisabeth Müller'in durumunda olduğu gibi, çektiği sıkıntılardan onun ailesinde de kimsenin haberi yok. Saskia Fischer de benzer bir durumda: "Erkek kardeşim burada sıraya giren insanları asalak olarak görüyor ve aşağılıyor." Fischer huzursuz bir şekilde sürekli etrafına bakıyor.

"Buraya gelene kadar toplam beş girişimde bulundum. Kuyruğu görünce hep geri dönüyordum. Sonunda başka çare kalmadı" diyor Fischer. 36 yaşındaki kadının iki çocuğu var; kocası hastalık nedeniyle işini bırakmak zorunda kalmış, şimdi işsiz. Kendisi ticaret asistanı olarak çalışıyor; fakat maaşı o kadar düşük ki, Hartz IV desteği almak zorunda. Çalıştığı firmadan aldığı maaşının düşüklüğü nedeniyle gıda bankasına da başvurmak zorunda kalan Saskia Fischer özellikle müdü-

rünün bu durumu öğrenmesinden korkuyor: "Eğer müdürüm haberdar olursa, derhal işten atılırım." İş yerinden ona iletilmesi gereken bir evrak için arandığında Fischer, hemen binaya gidiyor ve evrakı kendi alıyor. Kimse nerede oturduğunu bilmemeli. Aile aslında normal bir gökdelende oturuyor. Fakat "gökdelen" sözcüğü günümüzde bir meskeni değil, kalitesiz hayat koşullarını simgeliyor. "Gökdelen" sözcüğü, Kevin adı gibi bir teşhis.[90]

Almanya'da yaklaşık 1,5 milyon insan Fischer gibi "destek" almakta, yani çalışmasına rağmen, maaşı yaşamaya yetmediği için Hartz IV'e başvurmak zorunda kalmış. Hatta "destek" alan her beş kişiden birinin tam zamanlı bir işi var. Devlet böylece şirketlerin düşük ücret politikasını sübvanse ediyor ve şirketler elemanlarına ne kadar düşük bir ücret öderse, kârını aynı oranda artırmış oluyor.

Bu durum; Hartz IV alanların, toplumu taşıyanların sırtında bir asalak olduğu şeklindeki genel kanı tarafından üstünün örtüldüğü politik bir skandal.

Nürnberg'te bulunan İş Piyasası ve Meslek Araştırmaları Enstitüsü bir incelemesinde, destek alanların çoğunun çalışma isteğinin ortalamanın üzerinde olduğunu ve hatta normal iş süresinden daha uzun çalışmaya bile hazır bulunduğunu gösteriyor. Destek alanların yüzde 60'ı maaşa muhtaç olmasa bile çalışacağını belirtirken, en az 4,5 milyon işsiz düzenli bir iş bulmaya çabalıyor.[91] Kışlık ceketinin içinde neredeyse kaybolmuş solgun ve ince Carola Wagner gibi. Wagner, iki çocuğunu on üç yıldan beri yalnız başına büyütüyor. Bu arada, vergi müşaviri yardımcılığı ve ev idareciliği olmak üzere iki farklı meslek eğitimi de almış. Aile danışmanı olarak çalışma hayalinden bahsederken son derece kararlı ve hırslı görünüyor. Fakat işçi bulma kurumunun söylediğine göre, bunun için bir sosyal pedagoji diplomasına ihtiyacı var. Wagner şimdi serbest

90. Bkz. Birinci Bölüm: "Kültürlü Nefret".

91. Nürnberg İş Piyasaları ve Meslek Araştırmaları Enstitüsü (IAB), Şubat 2009 tarihli kısa rapor: "Warum Aufstocker trotz Arbeit bedürftig bleiben" http://doku.iab.de/kurzber/2009/kb0209.pdf

çalışmak ve bunun için de ev idareciliğinde ustalık sınavını vermek istiyor. Ancak işçi bulma kurumu bunu da reddediyor, Carola Wagner'in haftanın beş gününde tam günlük ücretsiz stajlar ve Bir-Avro-Job'lar için emre amade olması gerekiyor. Aslında bu duruma angarya da denilebilir. "İnsanların düzenli bir işe sahip olmasının arzu edilmediğinden giderek daha da emin oluyorum" diyor Wagner. Bir memura serbest çalışma niyetinden bahsettiğinde, kadın gülmüş ve "Bunu nasıl olsa başaramazsınız. Hartz IV alan birisi asla böyle şeyler düşünmemeli" demişti. Wagner'in canından bezgin bir şekilde evde oturup ağladığı akşamlardan birisiydi o akşam. Wagner şöyle diyor: "Kanepenin üstünde oturup hiçbir şey yapmasam, kendimi belki de daha iyi hissederim. İnsan gerçekten çalışmak isteyince başlıyor cehennem azabı."

Carola Wagner her şeye rağmen yılmayıp ustalık okulunda bir yer buldu ve işçi bulma kurumu hâlâ masrafları karşılamayı reddettiği için, eğitimi kendi cebinden ödüyor. Tüm engellere karşın 42 yaşında profesyonel bir mutfaktaki yorucu stajına başlayan Wagner, ev idaresi dersinde nasıl tasarruf edilebileceği hakkında konuşma yapma fırsatı bulunca seviniyor. Sıkıntı içerisinde bulunan insanlara her şeye rağmen ev idaresi konusunda gönüllü danışmanlık yapıyor ve ne kadar tutumlu davransa da çaresiz kaldığı için gıda bankasına başvurmak zorunda kalıyor. Ne kadar büyük bir enerji ve işgücü israfı! İnsan kendi kendisine, tekrar çalışmak isteyen ve destek yerine aşağılanmayla karşılaşan Wagner ve diğerlerinin hayata devam etmek için gerekli olan gücü nasıl ve nereden aldıklarını sormadan edemiyor.

Başlangıçta gıda bankasından eve dönünce hep ağladığını söylüyor Wagner. Arkadaşı Saskia gibi önceleri hep yarı yoldan geri dönmüş. En sonunda bir gönüllü onu ikna etmeyi başarmış ve "Siz utanmayın, toplum utansın" demiş. Şimdi her seferinde gönüllülere bir termos dolusu çay götürüyor ve "En azından ben de bir şeyler verebiliyorum duygusunu yaşıyorum" diyor.

Her iki kadın da burada durmaktan hoşlanmadığını belirtiyor. Ayrıca her ikisi de burada sunulan fırsat için minnettar. Wagner tasarruf ettiği parayla, ev kirasının kurum tarafından karşılanmayan bölümünü ödüyor; eğer bunu yapamasaydı kızlarıyla birlikte daha kötü bir semtte daha küçük bir eve taşınmak zorunda kalacaktı.

"Gıda bankası bana sıhhatimi geri verdi" diyor Fischer. Yarını düşünmekten yüksek tansiyon hastası olmuş ve doktorlar tükenmişlik teşhisi koymuşlar; oğlunda ise son zamanlarda ağır astım belirtileri görülmüş. Artık en azından "nefes alabiliyoruz" diyor Fischer ve çocuklarına yeni giysiler temin edebildiğini belirtiyor: "Kik'in ucuz ıvır zıvırlarından veya ikinci elden değil, C&A'dan." Her şeyin yolunda gittiği zamanlar, 10 avro da sinema için ayrılabiliyor. Saskia Fischer'in en son gittiği film, Erwin Wagenhofer'in finans krizi üzerine çevirdiği dokümanter film *Let's Make Money*.

Gıda Bankaları Federal Birliği, ek yardımlar vasıtasıyla yoksullar için finans alanları yaratmak iddiasında. Bu yolla acil sıkıntıların hafifletilmesine rağmen, yapısal yoksulluğun temel nedenlerine müdahale edilemiyor.

Tam aksine gıda bankalarının, beslenme boşluklarını kapatmak için gösterdiği giderek artan gayret, sosyal devletin kendini daha da geriye çekmesini meşrulaştırıyor. Selke, gıda bankalarının tüm coğrafyaya yayılmasının sorunun görünürde çözülmüş olduğu şeklinde bir genel görüntü yarattığını; fakat bu resmin "sosyal ve politik gerçeklikle taban tabana zıt" olduğunu belirtiyor. Yine Selke'ye göre devlet, gıda bankalarını göklere çıkararak "az masraf ve birkaç güzel söz vasıtasıyla tasarruf ettiği parayı başka alanlarda harcıyor."

EKONOMİNİN SEÇKİNLERİ GIDA BANKASI FİKRİNİ NEDEN YAYIYOR?

Bir önceki cümlede söylenen olgu, şirketlerin gıda bankalarının yükümlülüğü altına girmelerinin başlıca nedeni olsa gerek. Şirketler, kârlarının güvence altında olduğu bir ekono-

mik yapıyı savunur. Bunun bir öğesi de işçi haklarının tırpanlanması ve dolayısıyla yoksulluğun kökleştirilmesidir. Münih Gıda Bankası'nın sponsorları arasında, süt çiftçilerine ağır bir fiyat baskısı uygulayan Alois Müller mandırası da bulunuyor. Mandıra, bu sömürüyü protesto eden ve varlıkları tehdit altında bulunan yüzlerce köylünün alım sözleşmesini feshetti. Aynı şirket birkaç yıl önce bir yandan iki fabrikasını kapatıp yüz altmış beş kişinin işsiz kalmasına neden olurken, öbür yandan yüz kırk sekiz yeni işyeri yarattığı için 70 milyon avro devlet sübvansiyonunu cebe indirmişti.[92] İşsiz kalanlar şimdi belki biraz da şansın yardımıyla gıda bankasından tarihi geçmiş bir kutu yoğurt hediye alabilirler. Şirketlere vergi avantajı sağlanması da sosyal devleti zayıflatıp yoksulluğu artırmakta. 2000 ile 2005 yılları arasında Almanya'da şirket kârları ve varlıklardan kaynaklanan gelirler yüzde 31 oranında artış gösterirken, bunlar için ödenen vergiler yüzde 10 oranında azaldı.[93] Alman gıda bankalarının başlıca sponsorları arasında Mercedes Benz de yer alıyor. Araba holdingi gıda bankalarına zaman zaman kamyonet bağışı yapıyor (Motto: Güzel bir amaç için en iyi yaptığımız şeyi, taşıtlarımızı bağışlıyoruz) ve bu bağışlar basında yankı buluyor. Öte yandan 1995-2005 yılları arasında Daimler-Benz AG ve Daimler-Chrysler AG (bugün Daimler AG) Yönetim Kurulu Başkanı olan ve hissedar değerini yılmaz bir şekilde savunan Jürgen Schrempp bir seferinde gururla Daimler-Chrysler'in artık vergi ödemediğini açıklamıştı.[94] Şirket vergilerinin düşüşü kâr payı dağıtımlarının artışıyla başabaş gidiyor. Oysa şirketlerin ödediği vergiler, toplumun şirket kârlarına ortak olabilmesinin tek yolu. Şirketler vergi ödemek zorunda bırakılmadığı için gıda bankalarına duyulan ihtiyaç, yani yoksulluk sürekli artıyor.

92.http://www.stern.de/wirtschaft/news/mueller-milch-die-weckt-was-indirsteckt-543566.html

93.http://www.sahra-wagenknecht.de/de/article/207.steuerdumping_in_der_eu.html

94. Stefanie Hiß (2010), "Übernehmen Unternehmen mit ihrer Unterstützung derTafeln gesellschaftliche Verantwortung?", *TafelGesellschaft* içinde, der. Stephan Lorenz, s. 76.

Bu aşamada çalışmalarını hissedar değeri temelinde bir felsefeyle sürdüren ve şirketleri parçalara ayırıp toplu işten çıkarmalarla sayısız insanı çaresiz bir yoksulluğun kucağına atmış olan McKinsey Danışmanlık Firması'nın, gıda bankalarının baş danışmanlığına getirilmesi pek de şaşırtıcı olmadı. Direktörü Peter Kraljic'in, Deutsche Bank, Daimler-Chrysler ve Volkswagen temsilcilerinin yanı sıra Hartz Komisyonu'nda yer aldığı danışmanlık firması, iki yıl süren bir proje kapsamında gıda bankaları için bir organizasyon modeli hazırladı ve gıda bankaları bu modelin de katkılarıyla kâr amacı gütmeyen son derece profesyonel bir Franchise kurumu haline geldi. McKinsey, gıda bankaları için kamuoyuna açık olmayan iki yayın hazırladı: *Kuruluş El Kitabı ve İşletme El Kitabı.*[95] Federal Gıda Bankaları Birliği bugün artık bu el kitaplarıyla anılmak istemiyor ve bunların yıllardan beri kullanılmadığını, hatta gıda bankalarının çoğunun bu kitapçıklardan haberi bile olmadığını belirtiyor.

"Sosyal devletin yok edilmesi, şirketler için açık, gönüllü ve yasal düzenlemelerin ötesine geçen toplumsal bir anlaşma yoluyla iyi bir imaj edinebilmek üzere gerekli olan alanları yarattı" diye yazıyor ekonomi sosyolojisi profesörü Stefanie Hiß *Tafelgesellschaft* [Gıda Bankaları Toplumu] adını taşıyan derlemede.[96] Şirketler gıda bankalarını destekleyerek özel yardımların da yoksulluğu hafifletebileceğini göstermek istiyordu. Girişimci sorumluluğu tanımı –Corporate Social Responsibility (CSR)– yükselişini doksanlı yılların ortalarında sosyal devletin güç yitirmesiyle eşzamanlı olarak gerçekleştirdi. "CSR'' tanımı "kazan-kazan ilkesi" ile ayrılmaz bir bağlantı içerisinde. Fakat gıda bankalarına yönelik sözleşmelerden özellikle şirketler yarar sağlıyor. Çöp bağışlayan alışveriş zincirleri yalnızca çöplerin imha masraflarından kurtulmakla kalmayıp, bu yoldan para kazanıyor. Örneğin Rewe grubu, müşterilerin

95. Klaus Heck, http://www.heise.de/tp/artikel/20/20576/1.html ve Gabriele Goettle, "Teltower Tisch: Kurzer Blick ins Abseits der Armut," T*afelgesellschaft* içinde, s. 24.

96. Stefanie Hiß, Lorenz, *TafelGesellschaft,* s. 69.

kahve tozu, un, makarna, pirinç, şeker, konserve veya ıtriyat ürünleri gibi dayanıklı ürünleri satın alarak gıda bankalarına bağışlamaya teşvik edildiği "Gıda bankası için bir adet daha satın al" hareketi, ülke çapında düzenli olarak tekrarlıyor. Hatta bazı mağazalarda süpermarket elemanları poşetleri bizzat hazırlayıp 5 avroya satıyor. Rewe grubu 2010 Noel'inde bir basın açıklaması yaparak "Rewe ve Toom marketlerinin 1,2 milyon avro tutarında ürün bağışında bulunduğunu" duyurdu.[97] Fakat bağışların bir milyon avro ile büyük bir kısmını varlıklı müşteriler ödedi. Rewe ise, bu miktara bonkör bir jestle eklediği 200.000 avro[98] karşılığında gıda bankalarından bir bağış makbuzu aldı. Vergi tasarrufu, daha fazla ciro ve yerel basında olumlu bir imaj — buna kazan-kazan-kazan durumu bile denilebilir. Diğer ticaret holdinglerinin bu örneği izlemesi şaşırtıcı olmasa gerek. Böylece Mayıs 2011'de Lidl de müşterilerini bir "bağış haftasına" çağırdı.[99] Diğer tüm ucuzluk mağazaları gibi damping fiyatlardan ve fakir ülkelerdeki berbat çalışma koşullarından çıkar sağlayan holding, bünyesinde çalışanlara yaptığı muamele ve ödediği ücretler konusunda da takdire şayan bir geçmişe sahip değil. Ancak "depozito bağışı" gibi aksiyonlar sayesinde imajı yeniden cilalamak pekâlâ mümkün oluyor. Örneğin böylesi bir hareket kapsamında müşterilerden şişe depozitolarını cebe indirmekle gıda bankasına bağışlamak arasında seçim yapmaları istendi. Hareketin onurluluğu ise depozito bağışında bulunan müşterilerden ziyade Lidl'ın hesabına yazıldı.

Hiçbir gıda bankası bir kara listeye sahip değil. Federal Birlik Başkanı Häuser, bir işbirliğinin asla mümkün olmadığı firmaların olup olmadığı sorusunu yanıtlayabilmek için uzun uzun düşünmek zorunda kalıyor. "Yani, üzerinde alkol reklamı bulunan malları almayız. Savaş oyunlarını da destekleyeme-

97.http://www.rewe-group.com/presse/pressemeldungen/pressemeldungdetail/article/spendenaktion-kauf-eins-mehr-fuer-die-tafeln-bringt-1100-tonnen-lebensmittel/

98. A.y.

99. http://www.tafel.de/aktuell//artikel/lidl-startet-spendenwoche.html

yiz, milyonlarını kendi kendilerine kazansınlar." Savaş oyuncaklarının yenilebilir olmaması ne kadar iyi. Häuser sözlerine devam ediyor: "Lidl'ın içerisine misyonerlik yapmak için girmeyi hiç denemedik. Kapitalist dünya varlığını sürdürecek. Ne dünyayı ne de satın alma politikalarını değiştirebiliriz. Fakat Lidl müşterilerini hassaslaştırmayı başardık." Berlin Gıda Bankası'nın kurucusu Sabine Werth bile dişlerini gıcırdatarak da olsa bu durumu kabul etmek zorunda: "Firmaları kapsamlı bir şekilde eleştirmeye kalkışamayız. Bunu yaparsak bize hiç ürün vermezler."

Metro'nun eski Yönetim Kurulu Başkanı Hans-Joachim Körber sosyal ekonomik faaliyetin "dünyayı düzeltmeyi kendisine görev edinmiş uzun saçlı ve Filistin atkılı insanların değil, soğukkanlılıkla hesap yapan menajerlerin işi olduğunu" saptıyor.[100] Özelleştirme söz konusu olduğunda, ekonominin seçkinlerinin sürekli ortaya attığı argümanlar bunlardan ibaret. Eğer yoksullar üzerinden para kazanmak mümkünse, her şirket –ekonomik faaliyetlerinde ne kadar anti-sosyal olursa olsun– yoksulların avukatlığına soyunmakta. Bu durum, yenilenebilirlik iddialarının rekabette avantaj sağladığının kokusunu aldıklarından beri, şirketlerin adeta birer çevreci meleğe dönüşmesine benziyor. Sosyal ve çevreci geçinmek aynı şekilde işliyor: Her ikisi de şirket vergisi ve işçi hakları gibi kârı düşüren yasal yükümlülükleri es geçmeye ve şirketi ateş hattından uzak tutmaya yarıyor. Şirketlerin kamuoyunu etkilemeye yönelik sosyal anlaşmaları ayrıca, sorunları "yaratıcılıkla' çözme, "dönüşüm" ve "yenilik"leri başlatmaya yalnızca "ekonomi"nin muktedir olduğunu kanıtlama iddiasını taşıyor.

Ancak yoksulluğun bertaraf edilmesi için pek fazla yaratıcılığa ve yeniliğe ihtiyaç yok. Bu, gelir dağılımının düzeltilmesiyle ilgili bir sorun. Yoksullukla mücadeleye ilişkin "yaratıcı çözümler" ise bir anda kabalığa ve duyarsızlığa dönüşebilir. 2009 Noel'inden kısa bir süre önce Leo Burnett Reklam Ajansı'nın yaratıcı yöneticilerinin "Big ideas come out of big pencils"

100. Alıntı: Hartmann, *Ende der Märchenstunde*, s. 189.

[Büyük fikirler büyük kalemlerden çıkar mottosuyla], aklına çok özel bir Noel hediyesi geldi. Frankfurt Gıda Bankası uzun bir zamandan beri depozito toplayıcılarına, yani cam konteynırlarında ve çöp bidonlarında depozitolu şişe arayıp bunları süpermarketlerde nakit paraya çeviren ve böylece bağımsızlıklarını biraz olsun korumaya çalışan yoksullara ulaşamamaktan yakınıyordu. Leo Burnett herhalde "para yenilebilir bir şey değil ki" diye düşünmüş olmalı. Çünkü reklam ajansı, üzerinde "Bu şişenin karşılığında size bir torba dolusu gıda verilecektir" yazılı etiketler bulunan plastik şişeler imal ettirdi. Plastik şişeler gıda bankasının dağıtım noktalarında erzakla değiştirilebiliyordu. Böylece depozito toplayıcılarının "yardım almaya karşı gösterdiği çekingenliğin aşılması"[101] amaçlanıyordu. Fikrin sahibi olan Kreatif Direktör Hans Jürgen Kämmerer açık yüreklilikle şu açıklamayı yaptı: "İlk şişelerimizi merkez garında dağıttık ve hatta birkaç kişinin bizim modelleri bulduğunu bile tespit ettik. Bunların çoğu merkez garın çevresinde dolaşıyor; fakat önümüzdeki haftalarda hareketi genişletip diğer büyük tren istasyonlarını da şişelerimizle donatacağız."

Bu görülmemiş duyarsızlık, reklam çevrelerinde büyük bir coşkuyla karşılandı. Leo Burnett eleştiri yerine, iyi reklam fikirleri için verilen Uluslararası Bronz Medya Aslanı ödülünü aldı. Leo Burnett'ten Andreas Pauli teşekkür konuşmasında "Seçkin şahıslardan oluşan medya jürisinin bizi bir aslanla mükâfatlandırmasına çok sevindik. Bu kategoride oldukça umutluyduk; çünkü Frankfurt Gıda Bankası için yapılan iş gerçekten de tam bir medya işi. Soru şöyleydi: Normalde reklamla ulaşılamayan insanlara nasıl ulaşılır? Ekibimiz bu sorunu son derece yaratıcı bir tarzda çözdü" dedi. "Truva şişeleri" (Hiç kimse "Truva" tanımının olumsuz çağrışımını fark etmemiş gibi görünüyor) Frankfurt Gıda Bankası için bu büyük bir başarıydı. Çoğu olumlu olmak üzere tüm gazeteler bu hareket üzerine haberler yapmış ve yerel televizyon ve radyo da "yok-

101. http://www.pflasterstrand.net/blog/aufgeschnappt/tafelwasser-furflaschen-sammler/

sulluğun insanların zihinlerinde bir konu olarak tekrar yer edinmesine katkıda bulunmuştu." Reklam ve medya alanında araştırmalar yapan Ströer firması sevincini şu sözlerle ifade etti: "Sıfır avroluk bir bütçeyle 90.315 avro değerinde haber yapılmış oldu."[102]

Başkalarının yoksulluğunun bu kadar para kazandırması ne kadar güzel!.. Depozito toplayıcılarının gerçekten gıda bankalarına gidip çöpü çöple değiş tokuş edip etmedikleri hakkında hiçbir yerde hiçbir haber yapılmadı. Onlara kimse bu konu hakkında bir soru da yöneltmedi. Çünkü gıda bankalarının kullanıcılarına zaten bir şey sorulmaz.

DIŞLANMIŞLARIN DIŞLANMASI

Gıda bankalarının yaklaşık 20 yıllık tarihinde, gıda bankalarından faydalananlar ile ilgili kapsamlı bir anket henüz yapılmadı. Kimse bu insanlara servisten memnun olup olmadıklarını, kendilerine iyi ve adaletli davranılıp davranılmadığını, ilke olarak ortaya atılan "dayanışma"yı hissedip hissetmediklerini, gıda bankalarının gerçekten de maddi bir rahatlık sağlayıp sağlamadığını, gıda bankalarının kendilerine toplumsal bir katılımı mümkün kılıp kılmadığını ve sunulan malları uygun bulup bulmadıklarını sormadı. Gönüllülerin toplumsal yükümlülüğünün tek yanlı bir şekilde öne çıkarılması, gıda bankalarında her şeyin adaletli bir biçimde ele alınıp alınmadığı sorusunun dile getirilmesini bile imkânsız kılıyor. Ne de olsa niyet iyi.

Gıda bankalarının gelir dağılımı adaletiyle bir bağlantısının bulunmadığı tek başına rakamlardan da görülüyor. Gıda bankaları yoksulların yüzde onuna bile ulaşamıyor. Almanya'da on bir milyondan fazla insan fakirlik sınırında ya da fakirlik sınırının altında yaşamakta; tüm coğrafyayı kapsayan bir hizmet veremeyen gıda bankaları ise yalnızca bir milyon insana ulaşabiliyor. Gıda bankalarının sekiz ilkesini taahhüt eden herkes bir gıda bankası açabilir. Böylece Kuzey Ren-Vestfalya,

102. http://www.stroeer.de/markt_news.1049.0.html?newsid=5296

Baden-Württemberg, Schleswig-Holstein, Hamburg ve Bavyera gibi zengin eyaletlerde tedarik yoğunluğu çok yüksek iken, ihtiyacın özellikle fazla olduğu yeni eyaletlerde neredeyse hiçbir gıda bankası bulunmuyor.

Münih Gıda Bankası'nın bürosunda, üzerinde çeşitli renklerde minnacık bayraklar bulunan topluiğnelerle dolu bir şehir planı asılı. Gıda bankası Münih'te yirmi dört dağıtım noktası üzerinden yalnızca yoksullara hizmet vermekle kalmıyor, aynı zamanda okullar gibi toplam seksen beş sosyal kuruma da gıda yardımı yapıyor. Buna rağmen burada da yoksulların yalnızca yüzde 10'una ulaşılabiliyor. Münih Gıda Bankası'nın bürosu, toptancı hali alanında eski eser olarak korunan Kontorhaus binasında bulunuyor. Girişte eskiden kalma pirinçten bir tabela asılı. Tabelada "Dilenmek ve Satış Yapmak Yasaktır" yazılı. Gıda bankasının kurucusu Hannelore Kiethe bazen kapılarına gerçekten çok aç ve çaresiz insanın geldiğini ve bu insanların karınlarını doyurmak üzere önce depoya göndermek zorunda kaldıklarını anlatıyor. "Tahayyül edilmesi bile zor; ama hayatlarını nasıl sürdüreceklerini bilmeyen insanlar var. Zengin Münih kentinde bile, bunların sayısı hiç de az değil" diyor Hannelore Kiethe. Bunu samimi bir şekilde içerlenerek dile getiriyor. Bu insanlara yardım edebildiği için mutlu. Fakat tüm iyi niyete ve profesyonelliğe rağmen sınır yüzde 10. "Tüm yoksulları doyuramayız. Ulaşabildiğimiz yüzde 10 elbette yetersiz. Ama elimizden geleni yapıyoruz ve ulaşabildiğimiz insanlar daha şanslı olanlar. Diğerleri maalesef bir şekilde başının çaresine bakmak zorunda. Tabii ki hepsine ulaşabilmeyi almayı çok isterdim."

Ağır mağduriyet yaşayanlara, gıda bankalarının kuruluş amacı gereğince elbette öncelik tanındığını belirtiyor Kiethe alelacele. Fakat gıda kuyruklarına girenler genelde evsiz barksızlar değil; gıda dağıtımları, aşevleri ve elbise depolarına muhtaç olacak kadar yoksulluk içerisinde bulunan yurttaşlar. Giderek daha fazla insan gıda bankalarından yararlanmak istiyor; bekleme listeleri uzun fakat listenin ön sıralarına ge-

çebilenlerin sayısı çok az; çünkü yoksulluk artık pek çok insan için gelip geçici bir süreç değil kalıcı bir durum. Dağıtım noktalarında her gün, utançlarını yenip yardım uman insanlar sıraya giriyor ve omuzları çökmüş bir vaziyette bitkin yüzlerle, ellerindeki resmi dairelerden gelen açık zarflarla beraber müracaatlarını yapmak için sıralarının gelmesini bekliyor. Aralarından bazıları yanında çantalar getirmiş ve poşetlerin gıdayla doldurulduğu kuyruğu dikkatle izliyor.

Fakat bunların çoğu için yalnızca bekleme listesinde bir yer var. Onlar dışlanmışlar arasındaki dışlanmışlar. Alt tabakada da sınıf farklılıkları mevcut. Ne kadar samimiyetle yardım etmek isterse istesin, gıda bankası bu adaletsizliği yok etmek yerine daha da güçlendiriyor. Çünkü ihtiyaçların gıda bankaları tarafından tedarik edilmesi bir hak değil. "Biz resmi bir daire değiliz, gönüllü yardım ediyoruz. Elimizden geleni yapıyoruz; fakat gıda bankalarından yararlanabilmek yasal bir hak değil. İnsanlar bize gelip yardım alabilmek için rica etmeli" diyor Kiethe.

Böylece gıda bankalarından kimin yardım alıp kimin alamayacağı ve bu yardımın nasıl organize edileceği, yetkililerin takdirine kalıyor. Münih Gıda Bankası bir tür tam tedarik sunmak iddiasında. Aslında yalnızca fazlalıkların dağıtım için öngörülmesi nedeniyle, Federal Birlik içerisinde örgütlenen gıda bankalarına ilave mal satın almak yasaklanmış durumda. Fakat Münih Gıda Bankası birliğin üyesi değil. "Gerçekten kötü durumda olan pek çok insanın, her hafta dağıttığımız gıdalar sayesinde ayakta kaldığını biliyor ve onlara haftayı geçirecekleri kadar gıdayı tedarik etmek istiyoruz. İşimizi iyi yapmak niyetindeyiz" diyor Kiethe. İnsanların ihtiyaçlarını eksiksiz bir şekilde tedarik etmek iddiasında, madalyonun bir de diğer yüzü var: Bir yandan her türlü ihtiyaçlarının gıda bankası tarafından karşılanacağı beklentisi insanları daha da fazla edilgenliğe iterken, diğer yandan ihtiyaç adaleti çerçevesinde neyin ihtiyaç olduğu, neyin olmadığını yoksullar değil, onların "tedarikçileri" belirlemiş oluyor. Münih'te bu kişiler temel ih-

tiyaçların, eskiden savaş sırasında olduğu gibi patates, havuç, elma ve ekmekten oluştuğunu belirledi.

Paul Nolte memnun olsa gerek; çünkü bir gazete mülakatında alt tabakadakilerin yalnızca kızarmış patates ve hamburger yememeleri gerektiğini, elma ve havucun tadının da gayet iyi olduğunu belirtti.[103] Bir gönüllü, yaşamsal olmadığı için soğanın temel ihtiyaçlar arasında bulunmadığını açıklıyor. Yoksulların bazen –artıkların yetersiz olduğu zamanlarda– konserve çorba içmesine veya hazır makarna yemesine de izin veriliyor oysa çoğu zaman bunlar bir azarlama nedeni. Bu arada gıda bankalarında da aynı görüş geçerli: Orada da insanların doğru dürüst yemek yapmayı unuttuğu, bütün paralarını pahalı hazır yemekler için harcadığı sonra da öylece kalakaldığı konuşuluyor. Gönüllü bir kadın öfkeyle, insanların eskiden de parasının olmadığını; fakat o zaman sebze pişirdiğini belirtiyor. Gıda bankalarının dağıttığı hazır yemeklerin daha mı iyi olduğu sorusunu ise hakarete uğramışçasına "Ama bu çok farklı!" diye yanıtlıyor. Tabii. "Yüz buldu astarını istiyor" demeye getiriyor herhalde.

Peki ama şimdi hangisi daha adaletli: İlave alım yapmaksızın elde olan az miktarda malı mümkün olduğunca eşit bir şekilde en fazla kişiye dağıtmak mı, yoksa az sayıda insana bir tür tam tedarik sunmak mı? Bu sorunun yanıtı yok. Ayrıca tam tedarik de zaten yalnızca stoklar yettiği sürece mümkün olabilir. "Gıda bankalarının kırılma noktası, burada bir hakkın söz konusu olup olmadığı. Gerekli olan bir şeyi talep etmek, gönüllülükle çelişiyor. Çünkü insanların bu yardıma muhtaç olduğu kabul edildiği anda, bunun bir hak olmasını savunmak gerekir" diyor Stephan Lorenz.

Gıda bankalarının organize edebileceği tek adalet, dağıtımı mümkün olduğunca adil kılmak. Gıda malzemelerinin sınırlı olması ve sıranın sonunda duranların elleri boş dönme riski bulunması nedeniyle, dağıtım her seferinde farklı bir kimlik

103. http://www.sueddeutsche.de/geld/reden-wir-ueber-geld-paul-nolte-lieber-karotten-essen-als-gummibaerchen-1.950891

numarasıyla başlıyor. Buna rağmen, zaman zaman küçük düşürücü itişip kakışmalar meydana geliyor. Çünkü torbanın dolacağından kimse yüzde yüz emin değil. Münih Gıda Bankası, bir fırının kendileri için özel olarak taze ekmek pişirmesinden gurur duyuyor. Dağıtım noktasında ekmek dağıtımı yapan gönüllülerden biri, ekmek bitince bazı yoksulların ağlamaya başladığını anlatıyor. Bazıları bu gözyaşlarını acınma olarak değerlendirmekte. "Bir sürü nakit tasarrufu yaptılar, ekmeği de kendileri satın alamazlar mı?" Araştırmaları sırasında benzer olaylarla karşılaşan sosyolog Stefan Selke, gıda bankalarının eksikleri sürekli bir şekilde tamamlama çabasıyla yeni taleplerin doğmasına neden olmasının ve sonra da bu taleplerle başa çıkamamasının önemli bir sorun haline geldiğini belirtiyor. "Müşteriler"in mızmızlık yapmaları gıda bankalarınca hoş karşılanmıyor. Bunlar kararsızlık durumunda açgözlülük olarak değerlendiriliyor. Çok fazla erzak toplanamadığı günlerden birinde gönüllülerden birisi duyulmaması mümkün olmayan bir sesle "Erzakın az olması bazen gayet iyi yoksa bunlar giderek açgözlüleşiyor" diye mırıldanıyor. Gıda bankalarında çalışan başka bir kadın da yoksulların "çok çabuk şımardığı" kanısında. Şımarmak yoksulların bazen et veya bir şişe duş jeli alabilmesi anlamına geliyor. Gönüllü kadına göre, bir sonraki sefer bunları alamazlarsa hayal kırıklığına uğruyorlarmış. Kendisinin de bir zamanlar masanın öbür tarafında durduğunu ve gıda bağışları olmaksızın geçinemediğini söylüyor kadın. Fakat göründüğü kadarıyla şimdi artık "doğru" tarafta duruyor ve tüm bunları mazide bırakıp unutmuş. Gıda bankasındaki işi, kadının sesini tam bir kışla rengine boyamış. "Küstahlaşanları kapının önüne koyuveririm, kimseye müsamaha göstermem!" diyor ve biraz da gururlanarak bazı yoksulların gıda bankası kimliklerini haftalarca kapattırdığını belirtiyor.

YOKSULLARIN DİSİPLİNE EDİLMESİ

"Agenda-2010" programının koyduğu "Destek ve Teşvik" ilkesi gereğince yoksulların disipline edilmesi gerektiği gö-

rüşü, bir anlamda gıda bankalarında da geçerli. Gıda bankalarında sağlanan yardım, doğru davranışa ve yanlış davranış cezalandırılıyor. Gönüllülere kötü davranan, (olmayan) haklarını yüksek sesle talep eden veya birkaç kere mazeret göstermeksizin yardım almaya gelmeyen herkesin gıda bankasına ulaşım hakkı elinden alınıyor. En sonunda gönüllüler kendilerini amatör pedagoglar olarak görmeye başlayınca, masanın iki tarafı arasındaki hiyerarşi uçurumu belirgin bir biçimde ön plana çıkıyor. "Biz buraya gelen insanları müşteri değil, misafir olarak tanımlıyoruz. 'Misafir' sözcüğü de buraya hoş geldiklerini; ama tanıma uygun davranmaları gerektiğini içeriyor. Misafir gibi davranmayan herkese 'Lütfen bir daha gelmeyin!' deme hakkımız var!" diyor Kiethe ve istemeyerek de olsa fahriliğin ve gönüllülüğün karanlık yanını tarif etmiş oluyor. Başka bir şekilde söylemek gerekirse burada insanlar "iyi" ve "kötü" yoksullar olarak ikiye ayrılıyor ve yoksulluk ahlaki yaptırımlara tabi tutuluyor. Yani yoksullar arasında bir yanda kurbanlar, diğer yanda ise asalaklar var. Gıda bankaları böylece toplumsal güç ilişkilerini yukarıdan ve aşağıdan, içeriden ve dışarıdan hareketle yeniden kurup sağlamlaştırıyor. Gıda bankaları "Parayı veren, düdüğü çalar" özdeyişinin insancıl bir versiyonu.

Laf paradan açılmışken: Darmstadt Gıda Bankası, yakınlardaki bir sokakta para kazanan fahişelere giriş yasağı getirdi ve gıda bankasının müdürü Doris Kappel bu önlemi Frankfurter Rundschau gazetesinde "Bu belirli müşteri grubunu burada görmek istemiyoruz" sözleriyle gerekçelendirdi. Hartz IV alan kadınların burada öğlen yemeği yemesine; pezevenklerle müşteriler için bir çekim merkezi oluşturdukları ve tuvaletlerde makyajlarını tazeledikleri gerekçesiyle izin verilmedi. Bir gıda bankası yetkilisine göre kadın ve çocukların fahişe ve müşterileriyle birlikte (yani iyi ve kötü yoksulların bir arada) yemek yemesi kabul edilemezdi.[104] Bavyera'nın küçük bir şehrindeki başka bir gıda bankasının bir ziyaretçiye koyduğu giriş yasa-

104. http://www.fr-online.de/darmstadt/darmstaedter-tafel-kein-essen-fuerprostituierte,1472858,3174250.html

ğının gerekçesi ise, söz konusu kişinin oradan aldığı gıdaları, paylarına daha az düşenlerle paylaşmasıydı. Ne de olsa vereni, alanı ve oranı gıda bankalarından başka bir merci belirleyemez.

Gıda bankalarının, yoksulluğun özellikle büyük olduğu yerlerde değil, zenginlerle yoksullar arasındaki uçurumun çok derin olduğu yerlerde yoğunlaşması bir tesadüf değil. Çünkü bir gıda bankasını kurup işleten kişiler genelde varlıklı kesime dahiller ve adaletsiz toplum yapısının kendilerine sağladığı avantajın en azından küçük bir kısmını bu vesileyle "geri vermek" istiyorlar.

Doğu Münih'teki kilisenin avlusunda dağıtım noktası kuruldu bile. Üç saatten beri malları tasnif edip stantları kuran gönüllüler biraz bitkince gülümsüyor. Bir saat önce giriş kapısında oluşan kuyruk birkaç dakika içerisinde hareketlenecek. Simsiyah parlayan lüks bir araba kuyruğun yanından hızla geçiyor ve bira masalarının yanına park ediyor. Arabadan şık bir kadın iniyor. Gabriele Schultz'un üzerinde koyu mavi bir ceket, kot pantolon ve deri çizmeler var, boynuna ipek bir eşarp bağlamış. Büyük güneş gözlüğünü sarı saçlarının üzerine yaslamış. Münih Gıda Bankası'nın yönetim kurulunda yer alan Schultz, ayrıca bu dağıtım noktasının da sorumlusu. Fakat sanki biraz sonra Maximilianstraße'de alışveriş yapmaya gidecekmiş gibi görünüyor. Gönüllülerin birçoğu üst sınıf mensubu. Münih, Brüksel ve Berlin'de büroları bulunan büyük bir avukatlık şirketinin sahibiyle evli olan Hannelore Kiethe de öyle. Kiethe, çocukları olduktan sonra çalışmayı bıraktı; oğulları artık büyüdü ve evden taşındı. Hanımefendi şu anda tamamıyla fahri görevine odaklanmış durumda: bu, yalnızca toplumun üst sınıflarına mensup bir kadının yapabileceği bir kariyer. Fahri bir yükümlülüğü yerine getirmek bu çevrelerde saygınlık getiriyor. Seçkinler, görev edindikleri hayırseverlik yükümlülüğü sayesinde, aynı zamanda ayrıcalıklı statülerini de meşrulaştırmış oluyor; çünkü ne de olsa yoksullara "bir şeyler" veriyorlar.

İşletmecilerinin toplumsal statüsü, gıda bankalarının pratik açıdan elbette çok işine yarıyor çünkü onların ekonomi ve politikayla mükemmel bir ilişkileri mevcut, dolayısıyla da sponsor ve bağışçı bulmakta diğer sosyal inisiyatifler kadar zorluk çekmiyorlar. Münih Gıda Bankası'na bir seferinde miras bile bırakıldı, ayrıca bir golf kulübünün çekilişinde yapılan bonkör bağışlar ve Rotary Kulübü'nün bağışladığı bir kamyonet söz konusu. Kamyonetin yan tarafında şimdi Rotary Kulübü'nün arması görülüyor. Olağanüstü toplumsal takdir, kadın işletmecilerin statüsünü elbette daha da artırmakta, onlar evet, orta ölçekli firmaların genel müdürleri, girişimci sayılıyor. Kocaları gibi. Münih Gıda Bankası 15. kuruluş yıldönümünü şanına uygun bir tarzda kutladı. Şehir yönetimi belediye salonunu bir sergi için hizmete sundu ve belediyenin kültür işleri sorumlusu bir konuşma yaptı; Kiethe "Münih Belediyesi yaptığımız işi Münih için yapılan bir faaliyet olarak görüyor ve saygı gösteriyor" dedi. Kutlamaya 500 kişi davetliydi. Bavyera Eyalet Bankası, "evet, evet, ahlaksız Bavyera Eyalet Bankası" (Kiethe), ve Credit Suisse, gıda bankasının çalışanlarına, gönüllülere ve sponsorlara büyük bir büfe hazırladı.

Kutlamaya yoksullar davet edilmemişti. Ama zaten onlar için gıda bankasının 15. yılı bir kutlama nedeni sayılmaz.

Günümüzde hâkim sınıfın ideolojisi, burjuvazinin ekmek kırıntılarının sanki yine 19. yüzyıla geri dönülmüşçesine yoksullara dağıtıldığı, gıda bankalarında ifade buluyor. Tomke Böhnisch, *Gattinnen: Dis Frauen der Elite*[105] [Kadın Eşler: – Seçkinlerin Kadınları] isimli kitabında varlıklı kadınların fahri yükümlülük yerine getirme girişimlerini şu sözlerle tarif ediyor: "Burada yukarıda duran bizler, siz aşağıdakilerle ilgileniyor ve sizlere orta ve alt sınıf mensubu olarak nasıl yaşamanız gerektiğini söylüyoruz. Kadınlar, toplum düzeninin gerektirdiği ilişkiler içerisinde yaşamak zorunda. Nihayetinde hiyeraşi toplumunda, alt kesimde yer alanlar için herhangi bir memnuniyetsizlik nedeninin bulunmaması iyi bir şeydir." Bunları söy-

105. Tomke Böhnisch, *Gattinnen: Die Frauen der Elite*, Münster 1999, s. 76.

leyen kadınlara, örneğin bir varlık vergisi vasıtasıyla toplumsal yapının gıda bankalarına ihtiyaç duyulmayacak bir şekilde değiştirilmesinin daha mantıklı olup olmadığı sorulduğunda, sanki Stalinist eğitim kamplarının kurulması önerilmişçesine şaşırarak bakakalıyorlar. "Ama lütfen, devlet bu insanlar için gerçekten yeterince çaba harcıyor, daha fazlası mümkün değil!" gibi cevaplar duyuluyor. Münih Gıda Bankası bu nedenle kesinlikle politik beyanlarda bulunmuyor; bu, tüzüğünde bile yazılı.

ÖDEME BİRİMİ OLARAK MİNNETTARLIK

Elisabeth Müller bugün yine "alışverişe" geldi. Üzerinde geçen seferki soluk pembe anorak var. Kızı Klara'nın siyah pantolonunun dizi de hâlâ delik. İki küçük çocuğu bisiklet römorkunda oturuyor. Aileyi görünce Gabriele Schultz'un yüzü parlıyor. "Çocuklarına tek başına bakan annelerin ve emeklilerin benim için özel bir yeri var" diyor Schultz. Onların daha az "hatalı" sayıldığı, yardım edilmeye değer "iyi kurban" ve "onurlu yoksul" grubuna dahil edildiği anlaşılıyor. Schultz arabasına gidiyor ve diğer anne babaların önünde Bayan Müller'in çocuklarına küçük hediyeler veriyor. Elisabeth Müller dağıtım noktasındaki tüm gönüllülerin sevgilisi. "Müthiş bir kadın. Kaderine rağmen hiç sızlanmıyor ve hep gülümsüyor!" diyor bir gönüllü eski doktor hakkında. Şikâyet etmesi için yeterince neden var aslında. Bayan Müller'in sızlanmayıp kendisinden beklenen minnettarlığı göstermesi gönüllüleri o denli sevindiriyor ki, gülümsemesinin bazen ne kadar bitkin olduğunu hiç fark etmiyorlar. Gıda bankasında çalışanlar burada yalnızca gıda dağıtmıyor, yoksulların dertlerini dinlemeye de her zaman hazır olduklarını hiç yorulmadan tekrarlıyorlar. Elbette bazen biraz sohbet etmeye vakit oluyor. Ancak hızla ilerleyen sırada çoğu zaman "merhaba", "nasılsınız" ve "hoşçakalın" dışında bir şey söyleme fırsatı olmuyor.

Özellikle şahsi ve bireysel görüşmeler hoşnutsuzluklara yol açıyor. Örneğin Münih Gıda Bankası, Katolik Johanniter

Derneği vasıtasıyla, yürüme engellilerin ve yaşlıların evlerine yardım malzemelerinin taşınmasını organize etmişti. Hemen diğerleri de arayıp gıda paketlerinin eve gönderilip gönderilemeyeceğini öğrenmek istedi. Bazı dağıtım noktalarında, yığılma başlamadan önce gönüllüler, hasta olup da gelemeyenler için erzak sandıkları hazırlıyor. Sevecen ve nazik olmakla birlikte, başkalarının kıskançlığına yol açan bir jest. Bir dağıtım noktasında sırada bekleyen ve çok bitkin gözüken göçmen kadına gönüllülerden biri "İyi misiniz?" diye soruyor. Bir-Avro-Job işyeri, dağıtım noktasına çok uzak olduğu için çoğu zaman geç kalan ve diğerlerinden daha az erzak alan kadın gözyaşları içerisinde isyan ederek gönüllüye "Başkalarına sandık dolusu erzak paketleniyor, neden benim için aynısı yapılmıyor oysa durumumu biliyorsunuz" diye çıkışıyor. Karlı, yağmurlu ve buz gibi soğuk havalarda bile her hafta saatlerce yoksullar için çalışan gönüllü elbette bir de azarlanmak istemiyor. Bunu muhtemelen Bir-Avro-Job sahibi göçmen kadın da tahmin edebilir. Fakat bütün gün aşağılandıktan sonra, teselli ve adalet umduğu bir mekânda da haksızlığa uğramak ağırına gidiyor.

Sınıflar arasında "eşit düzeyde ilişki" gıda bankalarının yaydığı en büyük efsane olsa gerek. Gönüllüler yoksullarla dayanışma içerisinde olmaktan çok uzak, onlara yalnızca yemek veriyorlar. "Biz bir aileyiz" gibi şeyler söylerken, yoksulları değil, diğer gönüllülerle ilişkilerini kastediyorlar. Pek çok gönüllü gıda bankalarında yalnızca kendisini kanıtlıyor. Düzenli iş, gönüllülerin günlük hayatını belirliyor. Ayrıca buradaki yükümlülükler nispeten tehlikesiz ve basit. Evsiz barksızlar, uyuşturucu bağımlıları veya suç işleyen gençlerle uğraşmak zorunda kalmadan, yoksulların çantalarını erzakla doldurmak suretiyle "yerine ulaşan yardım" sağlanıyor. Selke bu nedenle gıda bankaları kapsamındaki faaliyeti "göstere göstere yardım" olarak tanımlıyor. Gıda bankalarındaki gönüllüler, aslında kendileriyle eşit düzeyde bulunabilecek, yani prensipte kendilerine benzeyen, fakat şanssızlık yaşamış insanlarla muhatap oluyor. Birçoğu burada çalışarak kendi kendisine, hâlâ masanın doğru

tarafında durduğunu hatırlatmak istiyor olabilir. Çünkü vericiler ile alıcılar arasındaki rol dağılımı açıkça ortada: Verenler masanın arkasında, alanlar ise masanın önünde duruyor. Sosyolog Georg Simmel'in deyimiyle söylemek gerekirse, gıda bankalarından yararlananlar birer "bakım objesi." Kendilerine yardım edildiği için minnettar olmalılar. Gıda bankasına giden yoksullar bu durumu gizli tutarken; gönüllülerin yaptıkları işi gururla tüm dünyaya ilan etmesinin mutlaka bir nedeni olsa gerek.

Elisabeth Müller de bugün minnettar. Günün fırsatını yakaladı ve tesadüfen masalardan birinin altında bulduğu bir sandık ezik domatese seviniyor. Sandık, olası özel durumlar için gönüllüler tarafından bırakılmış olmalı. Bayan Müller domateslerden salça yapıp buzluğa atacak. Daha zor zamanlar için...

3
Kentsel Seçkinleştirmeden Zenginlerin Siteleşmesine

"İnsanlar kendi içlerinde kalmak istiyor ve bunun için her şeyi yapmaya hazırlar."
Blumfeld, *Die Diktatur der Angepassten*
[Uyumluların Diktatörlüğü]

ŞEHİRLERDEKİ YOKSULLAR ZENGİNLER TARAFINDAN NASIL YERLERİNDEN EDİLİYOR VE POLİTİKA BUNU NEDEN DESTEKLİYOR?

Berlin Schwedter Straße 37-40 adresindeki yeni binanın girişi diğer her yeni bina girişi kadar ruhsuz görünüyor. Duvarlar beyaz ve taş zemin açık bej rengi. Marthashof sitesinin –Prenzlauer Berg semtinde eskiden duvarın geçtiği yerde yükselen yeni bir lüks konut kompleksi– inşaatı tamamlanmış binalarından birinin içindeyim. Posta kutusu sırasının üstün-

deki duvara uzun dikdörtgen bir vitrin gömülü; vitrinin içinde, mekânın soğukluğuyla oldukça bayağı gözüken, oluklu mukavvadan tepelerin üzerinde olağanüstü bir el işçiliği göze çarpıyor.

Anna-Maria Gebhardt, Marthashof'un sakinlerine "hoş geldiniz duygusu" vermesi amaçlanan ışıklı elişçiliğinin karşısında mutlulukla gülümsüyor. İnşaat projesinin basın sözcüsü Gebhardt "Sanatçı, Hans Christian Andersen'in *Yabani Kuğu Kuşları* isimli masalından esinlenmiş" diyor. Çocukların "korunaklı bir oyun alanı" bulduğu bahçe ve parklara sahip sitenin aileler için ne kadar uygun olduğunu anlatırken sesi oldukça duygulu ve masum.

"On bir erkek kardeşin hepsi birer prensti ve göğüslerindeki yıldız ve bellerindeki kılıçla okula gidiyorlardı. Elmas kalemlerle altın tahtalara yazı yazıyor ve okuyabildikleri kadar iyi derecede ezberleyebiliyorlardı; birer prens oldukları konuşmalarından hemen anlaşılıveriyordu. Küçük kız kardeşleri Elisa minik bir cam tabure üzerinde oturuyordu ve krallığın yarısı değerinde resimli bir kitabı vardı. Evet, çocuklar çok şanslıydı."[1] Andersen'in masalı böyle başlıyor. Yatırımcı Stofanel A.Ş. "çevre kente" aşağı yukarı böyle aileleri çekmek istiyor. Şayet prensler olmayacaksa da, on yedi binanın birisinde bahçeli bir ev, bir daire veya bir çatı katı satın almak için metrekareye en az 2.900 avro sayabilecek birilerini. Burada, 12.380 m^2 üzerinde, üst sınıf için (emlakçi dilinde ifade edildiği gibi) yüz otuz "konut birimi" oluşmakta, bunların yüzde 70'i Aralık 2010 itibariyle satıldı bile. Gebhardt özür dilercesine "alıcıların yüzde 80'i yakın çevreden geliyor" diyor çünkü proje çevrede yaşayanlar arasında hoşnutsuzluğa yol açtı ve benzer lüks siteler öteden beri burada oturanları yerlerinden etmeye başladı. Marthashof'un hemen yanındaki Kastaniengärten sitesinin otuz yedi "birimi" ve Volkspark Friedrichshain'daki Townhouse-Quartier Prenzlauer Gärten sitesinin hastane görünümlü

1.Hans Christian Andersen, "Die wilden Schwäne" (1838), *Andersens Märchen, Cilt 1*, Frankfurt/Leipzig 1975, s. 184.

altmış beyaz evi de bu arada satıldı. Kastanienallee'nin güneyine düşen Choriner Höfe ve Kollwitzplatz'da bulunan Palais Kolle Belle sitelerine yerleşilmiş durumda.

Prenzlauer Berg; çoktandır "kentsel seçkinleştirme" sürecinin, yani köhne binalara sahip eski merkezi işçi semtlerinin varlıklı semtlere dönüştürüldüğü sosyo-kültürel ve ekonomik sürecin sembolü haline geldi. Semte daha evvel o zamanlar ucuz olan kiralara gücü yeten öğrenci ve sanatçılar taşınıyor ve doğaçlama olarak yaratıcı bir yapı oluşturup peşlerinden başkalarını çekiyor. Renkli sanatçı birahaneleri, kahvaltı servis eden kafeler, özgün isimli berber ve kuaförler, modern tarzda butikler ve son derece bireyci bir nüfus, semtin değerini ilkin kültürel, sonra da ekonomik açıdan yükseklere taşıyor. Böylesi bir altyapının yansıttığı zarafet ve kentsel yaşam duygusu, yüksek gelirli tabakalara çekici geliyor; artan talep kiraları patlatıyor, eskiden uygun kiralara sahip olan onarımsız evler lüks dairelere dönüştürülüyor ve düşük gelirlilerle göçmenler merkeze uzak ucuz evlere taşınmak zorunda bırakılıyor.

Prenzlauer Berg'te artık yalnızca her beş kişiden biri duvarın yıkılışını bizzat yaşadı, diğerleri sonradan taşınmış, yani nüfusun yüzde 80'i değişmiş.[2] Nüfusun yalnızca beşte biri eskiden beri burada yaşamakta. Lise mezunlarının oranı 1990 yılından bu yana iki misline çıktı, Helmholtzplatz ve Kollwitzplatz çevresindeki en pahalı yerlerde oturanların dörtte üçü akademisyen. Prenzlauer Berg'teki işsizlik oranı Berlin ortalamasının çok altındayken, bazı sokaklarda akademisyen sayısı eskiyle karşılaştırıldığında beş misline çıkmış durumda.[3] Ancak işsizlik oranı, Prenzlauer Berg içerisinde dikkat çekici bir biçimde farklılıklara işaret ediyor: Kollwitzplatz çevresinde yaşayanların yalnızca yüzde 6,4'ü işsizken, yüksek prefabrik binaların Volkspark'ı çevrelediği kirli bölgede bunun iki misli. Göçmenlerin nüfus içerisindeki payı yüzde 11 ile şehir orta-

2. Henning Sußebach, "Bionade-Biedermeier," *Die Zeit* No. 46/2007; http://www.zeit.de/2007/46/D18-PrenzlauerBerg-46

3. Sußebach, *Die Zeit* No. 46/2007.

lamasının çok az altında; ancak burada yaşayan yabancıların tipik yabancı olduğu söylenemez. En büyük göçmen grubunu Fransızlar oluşturuyor, Fransızların peşinden ise İtalyanlar, Amerikalılar, İspanyollar ve Danimarkalılar geliyor. Yani iyi eğitimli, yüksek ücretli soylu yabancılar. Buna karşın Türklerin payı yalnızca yüzde 0,3.[4] Yaşlılar da semti terk etti. Burada yaşayanların büyük kısmı 25-45 yaş grubuna mensup–genç, zinde, güçlü. Gelir dağılımı da bunu gösteriyor. 20 yıl önce Prenzlauer Berg'teki ortalama gelir Doğu Berlin ortalamasının yüzde 20 altındaydı, bugün Berlin ortalamasının yüzde 5 üstünde. 1993 yılında bir onarım alanını andıran Prenzlauer Berg'teki gelirler Berlin ortalamasının yüzde 75'i kadardı, bugün bu oran yüzde 140.[5]

Bu durum kira fiyatlarına da yansıyor. Kollwitzplatz'ta yeni evlerin kirası Berlin ortalamasının yüzde 20 üstünde. Prenzlauer Berg'in sembolü olan Su Kulesi etrafındaki evlerin metrekare satış fiyatı 5.000 avroya kadar çıkıyor. Yalnızca on beş yıl içerisinde şehrin en fakir semtlerinden birisi en zengin semtlerinden birisine dönüştü.

DAR KAFALI PUNKÇILARIN AYAKLANMASI

Şehirlerin Prenzlauer Berg gibi bazı semtlerinde meydana gelen dönüşümler tarif edilirken, "kentsel seçkinleştirme" hâlâ anahtar sözcük grubu olarak öne sürülüyor. Prenzlauer Berg'te görülen "Yuppileşme"yi ve "Bionade"* sevdalılarının oluşturduğu yaşam alanını kınamak veya alaya almak üzere "pilot gözlükleri taşıyanlar", Bugaboo marka bebek arabalarıyla yollara dökülen süper anneler ve Latte-Macchiato içen çevreciler medyada ısrarla ötekileştirilmeye çalışılırken, ana akım tartışmalarda tam da bu klişelerin kendisini kabul ettirmiş olması, Prenzlauer Berg'teki kentsel seçkinleştirme sürecinin çoktan

4. A.y.

5. Andrej Holm, *Wir bleiben alle! Gentrifizierung: städtische Konflikteum Aufwertung und Verdrängung*, Münster 2010.

* Özellikle Almanya'da yaygın olarak tüketilen ve genellikle yüksek gelirli Yuppilerce tercih edilen pahalı bir alkolsüz içecek. (ç.n.)

tamamlandığını göstermekte. Sosyal Bilimci Andrej Holm "Bu durum, oralarda ağırlıklı olarak yaşayan orta tabakanın kendi kendisini referans olarak görmesiyle alakalı. Eğer herhangi bir konu orta sınıfla bağlantılıysa medyada yer bulur; çünkü medyada çalışanlar da orta sınıf mensupları" diyor. "Kentsel seçkinleştirme" sürecinin en keskin eleştirmenleri özellikle bu tanımın öncüleri arasından çıkıyor, ne de olsa döneklerin en büyük eleştirmenlerinin de eskiden dönek olduğu söylenir.[6] Kent yenilenmesi ve değerlendirme süreçleri üzerine çalışan 42 yaşındaki sosyal bilimci "Özellikle kültürel değişimler göze batmakta" diye ekliyor. Berlin Humboldt Üniversitesi'nde Kent ve Yerel Yönetimler Sosyolojisi öğreten Holm, Prenzlauer Berg'teki gelişmeleri iyi biliyor. Doktora danışma ve Kent Sosyologu Hartmut Häußermann yönetimindeki "Doğu Berlin Örneğinde Kent Yenilenmesinin Değişen Koşulları" başlıklı araştırma projesindeki bina onarımlarını incelemiş. Holm'un gözlemlerine göre "kentsel seçkinleştirme" sürecine yönelik eleştiriler, doyuma ulaşmış protestocuların arasından yükseliyor. Sosyal Bilimci Holm bunları "Sivil inisiyatifler bugün, yerleşik nüfusun yüksek kiralar nedeniyle yerlerinden edilmesinden daha çok, yaşam kalitesini sorunsallaştırıyorlar" sözleriyle eleştiriyor. Nihayetinde belli bir imajdan ötürü Prenzlauer Berg'e veya benzer bir şekilde değer kazanan Mitte, Kreuzberg veya Friedrichshain gibi semtlere taşınan insanların, yaşadıkları çevreye ve semtin altyapısına yönelik yüksek beklentileri oluyor. Yalnızca oturdukları ev için değil, yaşam zevki ve hayat tarzı için de para ödüyorlar.

Değerlendirme ve yerinden etme politikalarına karşı doksanlı yılların başında insanları mobilize eden bir hareket, kendisine "Buradan gitmiyoruz!" adını takmıştı ve bu harekette yer alan insanların birçoğu daha DAC (Demokratik Alman Cumhuriyeti) zamanlarında Oderberger Straße çevresindeki DAC'nin kuruluş zamanına ait binaların yıkılmasına karşı başarıyla mücadele etmişti. Aslında bu eski aktivistlerden çok

6. Yanlışlıkla Robert Gernhardt'a yazılan bir F.W. Bernstein sözü.

azı hâlâ burada yaşamakta. Fakat o zamanlar dikilen ağaçlar, kurulan doğal bitki bahçeleri ve yerleştirilen oturma bankları semtin nasıl yeniden geri kazanıldığını hatırlatıyor. Böylece o zamanlar şehrin tam ortasında yalnızca küçük yemyeşil bir cennet bahçesi yaratılmakla kalmadı, bilinçli olmasa da, semti aynı zamanda yeni sakinleri için de çekici kılan o yabanıl romantik hava oluşturuldu. 2007 yılında Pankow Belediyesi İnşaat Müdürlüğü yürüyüş ve taşıt yollarının onarılacağını ve bu vesileyle tüm illegal ağaç ve bitkilerin sökületeceğini ilan ederek sokakta büyük bir hoşnutsuzluğa yol açtı. Yalnızca kiracılar oturdukları binanın önündeki güzel manzaranın yok olacağından yakınmıyordu, aynı zamanda ev sahipleri de gayrimenkul fiyatlarının düşeceğini öngörüyor ve çevrenin gastronomi işletmecileri, semtin çekiciliğini kaybetmesinden ve alay konusu Latte-Macchiato düşkünlerinin sokaktaki mekânlara uzak kalmasından korkuyordu. Sonunda Oderberger Straße Sivil İnisiyatifi'nin (BIOS) kurulmasıyla sonuçlanan gelişme, hayat tarzı talepleriyle ticari ve ekonomik çıkarların karışımından filizlendi ve "itinalı bir onarım" talebinde bulundu; yani ağzı kahve sütüyle köpürmüş bir protesto gerçekleştirdi. Holm bu durumu "Hareketin konusu semt sakinleri değil, ağaçlar ve çalılıklar" sözleriyle eleştiriyor.

"Entweder-Oder Kafenin (Kafe Ya Şu-Ya Bu) önündeki yükseltilmiş bitki bahçesi ve özellikle de bunun içinde büyüyen harikulade süs elması, yetkili firmanın çalışmaları sırasında ekskavatör kepçesinin dikkatsiz bir hareketi sonucunda kökünden hasara uğramıştır. Parklar Müdürlüğü ise şimdi bu ağacın sağlam olmadığını ve sökülmesi gerektiğini belirtiyor. BIOS, süs elmasının korunmasını talep etmektedir." Oderberger Straße Sivil İnisiyatifi'nin bir talebinde böyle deniliyor. Bu, gerçekten de oldukça nazlı bir tutum ve insan NIMBY mantalitesi kokusu alıyor. NIMBY İngilizce "Not in my backyard" deyiminin kısaltılmışı "Bana dokunmayan yılan bin yaşasın" anlamına gelir. İnsanlar yalnızca kendi kapılarının önünde yapılan değişikliklere karşı sesini yükseltiyor. Berlin'de bunun

gibi pek çok semt inisiyatifi var. Bunların bazılarında "kentsel seçkinleştirme" tanımı, artık sadece özel çıkarları korumak için kullanılan içi boş bir kalıp haline gelmiş gibi görünüyor. Çünkü hepsi BIOS gibi ağaçları ve çocuk bahçelerini korumak veya sokaklarındaki trafik gürültüsünü önlemek tarzında ulvi hedeflere sahip değil. Kreuzberg'te NIMBY ilkesi doğrultusunda, varlıklı insanların, uyuşturucu bağımlıları için planlanan bir rehabilitasyon merkezini önlemeye çalıştığı bir semt inisiyatifi bile kuruldu.

Andrej Holm, kafede Latte-Macchiato değil, modası geçmiş sütlü kahve siparişi verirken, semtin yeni ve çoğunlukla yüksekokul mezunu sakinlerinin çok daha güçlü bir mobilizasyon potansiyeline sahip olduğunu belirtiyor. "Yoksullara göre çok daha iyi bir iletişim ağları var ve argümanlarını çok daha güçlü bir şekilde dile getiriyorlar." Yüksek gelirliler gürültü yapıyor, yoksullar ise sessizce ortadan kayboluyor. Merkezi semtlerden bir kez çekildikten sonra, hiç kimse tarafından dikkate alınmıyor ve bundan böyle yalnızca istatistiklerde ortaya çıkıyorlar. Spandau Belediye Meclisi Sosyal İşler Görevlisi Martin Matz (SPD), Federal İşçi Bulma Kurumu'nun istatistiklerini inceledi ve bir yıl içerisinde Spandau, Marzahn-Hellersdorf ve Reinickendorf gibi daha ucuz semtlerin yerel kurum bürolarına, buralardan başka semtlere geçiş rakamına kıyasla Hartz IV alanlardan 2.000 daha fazla kişinin kayıt yaptırdığını saptadı. İşçi Bulma Kurumu'nun Friedrichshain-Kreuzberg, Mitte ve Prenzlauer Berg'in de dahil olduğu Pankow gibi rağbet gören merkeze yakın semtlerdeki bürolarından, merkeze uzak bölgelere aynı oranda işsiz aktarıldı. Bu durum yoksulların yalnızca merkezi semtleri terk etmek zorunda kaldığını değil, gittikleri yerlerden dönüşlerinin mümkün olmadığını da gösteriyor. Matz "Başka çaresi kalmayan insanlar büyük yerleşim bölgelerine göç etmekte" diyor.[7] Çünkü merkezi sosyal konutların kiraları bile giderek artıyor. Berlin konut mevcudunun onda biri,

7. http://www.morgenpost.de/berlin/article1696500/Hartz-IV-Empfaengerverlassen-Berlins-City.html

yani yaklaşık 190.000 konut kamu destekli sosyal konutlardan oluşuyor. 1987 yılının sonrasında inşa edilen 28.000 sosyal konut, kent yönetimi tarafından 3,9 milyar avro ile desteklendi. Berlin'de yaşanan banka skandalı, çok büyük bir borç yükünü de beraberinde getirdiği için, o günün maliye bakanı Thilo Sarrazin, kiracılara garanti edilen desteği kaldırdı. O zamandan beri ev sahipleri masraflar bazında hesaplanan tam kirayı talep edebiliyor ve bu da metrekare başına on iki ile yirmi avro arasında değişiyor. Bunun bir sonucu olarak Potsdamer Platz arkasındaki Fanny-Hensel-Kiez gibi merkeze yakın mekânlarda yüzde 90'a varan yasal kira artışları söz konusu olabilir. Hatta ev sahipleri bu artışı yirmi üç aya kadar geçmişe dönük olarak bile talep edebilir.[8] Yani tam olarak, yerinden yurdundan etme politikası. Kiracıların derhal başka bir yere taşınmaktan başka çaresi kalmıyor. Böylesi zorunlu taşınmalarla karşı karşıya kalan insanlara yardım amacıyla oluşturulan bir arama hattında gönüllü olarak çalışan Margit Bayer* şöyle diyor: "İnsanlar semtlerinde kalabilmek için her şeyi deniyor. Eğer insan, işini ve buna bağlı olarak maddi güvencesini kaybettiyse, elinde kalan en son şeyi, yani evini ve semtteki sosyal çevresini de yitirince dayanma gücünü de kaybediyor." Gönüllülerin de dahil olduğu bir ankete göre, yardım hattını arayanların yüzde 20'si kirayı ödeyebilmek için ay sonlarında aç kalıyor. Hatta çok zor durumda olan bazıları elektriğini bile kestirmiş.

Varlıklıların bir avukat tutmak gibi başka seçenekleri mevcut. Çoğu zaman protesto bile etmeksizin, derhal dava açıyorlar. Kamu düzeninden sorumlu Pankow Belediye Meclisi Üyesi Jens-Holger Kirchner'in (Yeşiller Partisi) önüne 2009 yılında gürültüyle ilgili dokuz yüz otuz üç şikâyet geldi ve bu sayı artış eğilimi gösteriyordu. Köpek havlaması, çocuk bahçelerinden ve çeşitli kulüplerden gelen seslerle inşaat gürültülerinden rahatsız olan bazı semt sakinleri görüşme yoluyla bir anlaşma aramaksızın mahkemeye başvuruyorlar, üstelik bunu yapar-

8. http://de.wikipedia.org/wiki/Sozialer_Wohnungsbau_in_Berlin
* İsim değiştirilmiştir.

ken kamu yararı umurlarında bile değil. Schönhauser Allee boyunca işleyen 2 numaralı metro hattında, Senefelder Platz ile Pankow arasında onarım çalışmaları yapılırken, bazı semt sakinleri kaçınılmaz inşaat gürültülerine karşı direnişe geçti; davacılardan yalnızca üçü mahkemeden inşaatın akşam saat ondan sonra sürdürülemeyeceği kararını çıkarmayı başardı. Bu karar inşaat çalışmalarının tamamlanmasının haftalarca gecikmesine neden oldu. "Ego teröristleri"nin (Stern dergisi)[9] sakin uykusu, binlerce Berlinli'nin metro trafiğinin ikame edilmesi için koyulan otobüslerde haftalarca sıkışması ve uzun bekleme sürelerine katlanmak zorunda kalmasıyla sonuçlandı. Berlin-Mitte Rosa-Luxemburg-Platz'daki açık hava tiyatrosunun kültür gürültüsüne karşı harekete geçen bir başka semt inisiyatifinin adı "Devlet Açık Hava Tiyatrosu'nun Verdiği Gürültü Rahatsızlığına Karşı Birlik" oldu. Tiyatro seyircileri şimdi akşamları saat ondan sonra kulaklık takmak zorunda kalıyor. Bakımlı Schöneberg semtine komşu olan Friedenau'da bir semt sakini, çocuk yuvasına karşı dava açtı ve çocuk yuvasının taşınmasını sağladı. Mauerplatz'a bitişik Falkplatz'ta dumanlar kent sakinlerini rahatsız ettiği için mangal yasağı koyuldu. Spandau'da evli bir çift komşu kızının piyano çalmasını mahkeme kararıyla yasaklattı. "Gençlik Müzik Yapıyor" yarışmasının birincisinin bundan böyle hafta sonlarında evde piyano çalması yasak. Örnekler çoğaltılabilir.

Bu gibi olaylar aslında eskiden taşraya özgüydü. Ancak bireyselleşmenin ve şahsi çıkarları koruma içgüdüsünün gelişmesiyle birlikte köylü zihniyeti şehre nüfuz ediyor ve küçük çatışmalar uzun husumetlere dönüşüyor. Örneğin Prenzlauer Berg'e yeni taşınan ve sükûneti seven semt sakinlerinin şikâyetleri sonucunda efsanevi Knaack Pank Kulübü 58 yıl sonra kapılarını kapatmak zorunda kaldı. Bu dar kafalı yeni Punkçılar, bir zamanlar kendilerini o semte çeken alternatif yaşam tarzlarının son kalıntılarını da mahkeme yoluyla ya-

9. http://www.stern.de/politik/deutschland/schnauze-wessi-ueber-dieego-terroristen-vom -prenzlberg-1528658.html

vaş yavaş yok ediyorlar. Parayı veren düdüğü çalar –her şey bu kadar basit. Her cumartesi günü Kollwitzplatz'ta kurulan ve semte 5.000 ziyaretçi çeken pazar yerini hedef tahtasına oturtarak faaliyetlerini sürdüren ve semtin neredeyse sembolü haline gelen "Semtte Güzel Yaşam" isimli inisiyatif özellikle yadırganası. Semt sakinlerinin, pazaryeri işletmecileriyle defalarca görüşmelerine rağmen pazaryerinin kaldırılması taleplerinde diretiyor ve her cumartesi belediyeye yeni şikâyetlerde bulunuyorlar. Belediye Meclisi Üyesi Kirchner "Bizi suiistimal ediyorlar!" diye öfkeleniyor. Bu arada hem pazaryerine, hem de Kirchner'in bizzat kendisine karşı gürültü ve darp iddiasıyla suç duyuruları yağıyor. Kollwitzplatz'ta oturan Wolfgang Thierse (SPD) bile Pankow Belediyesine bir şikâyet mektubu yazmaktan geri durmadı, hem de Federal Meclis başlıklı resmi kâğıda. Halk adına kendisi için özel avantajlar elde etmeye çalışan bir milletvekili. Bunun adı görevi kötüye kullanmak olsa gerek. İnisiyatifin kurucu ve öncüsü olan semtin şımarık yeni sakinlerinden değil; birleşmeden önce de orada oturmaktaydı ve sokakta bir kafe işlettiği sıralarda kendisi de gürültü şikâyetlerine karşı mücadele etmek zorunda kalmıştı. İnsan zaman içinde kimin, kime karşı ve ne için mücadele ettiğini anlamakta zorlanıyor.

YAŞAM STİLLERİNİN SAVAŞI

Berlin, "Karşıtlık Politikası"nın başkenti olmuş gibi gözüküyor. *Spiegel* dergisi Ağustos 2010'da, toplum yararından çok özel çıkarları gözeten yurttaş protestolarını böyle adlandırdı.[10] Dirk Kurbjuweit ise bunları "öfkeli yurttaşlar" olarak tanımladı. Söz konusu protestoların demokrasinin bir zaferi olarak görülmesi pek mümkün değil. Tam tersine: İnsanların kendi hayatlarını tek başlarına biçimlendirdiği neo-liberal tüketim toplumunda politika özel bir mesele haline geldi. İnsanlar yalnızca tesadüfen aynı yaşam tarzını paylaşıyorsa, hedefe yönelik gevşek ve esnek gruplar halinde bir araya geliyorlar. Doğru ve

10. http://www.spiegel.de/spiegel/print/d-73479952.html

herkese yararlı olan, birey için bir yük anlamına geliyor; çünkü bu durumda birey, daha büyük bir fikir uğruna kendisini kısıtlamak zorunda kalabiliyor. İnsanların kendi bahçelerinde gerçekleştirdiği bu tür devrimler daha ziyade bireyin keyfiyet özgürlüğüne hizmet ediyor. Bu bağlamda tam da, farklı yaşam tarzlarının ve aykırılıkların bir arada barış ve hoşgörü içerisinde yaşayabildiği bir yer olarak görülen Berlin, yeni bir ihbarcılık ve mızmızcılık sahnesi haline geldi.

"Biz bir halkız. Siz başka bir halksınız. Doğu Berlin, 9 Kasım 2009." Beyaz ve sarı harflerle yazılan bu saldırgan mesajlı afişler Alman Birliği Günü'nde Kollwitzstraße, Winsstraße, Helmholtzplatz ve Bötzowviertel'deki duvarlara, ilan sütunlarına ve elektrik panolarına yapıştırılmış. Binaların duvarlarına spreyle yazılan "Suebyalılar, defolun!" parolasından çok daha profesyonel gözüken bu "nefret afişleri"ni (BZ gazetesi)[11] kimin astığı bilinmiyor. Aynı şekilde "biz" ve "siz" ile kimin kastedildiği de belli değil. Doğulular ve Batılılar mı? Yoksa eskiden beri orada yerleşik olanlar ve yeni taşınanlar mı?

Andrej Holm bunun gibi sataşmaların yalnızca lüzumsuz olmakla kalmayıp aynı zamanda tehlike de yarattığını düşünüyor: "Böylesi afişler medyada sosyal-yapısal değişiklikler veya kira artışları üzerine çıkan yeni rakamlara kıyasla çok daha fazla ses getiriyor. Medya, kentteki gelişmelerin ekonomik ve politik arka planına ilişkin haberler vermek yerine "semtlerdeki kültür mücadelesi"ne yoğunlaşıyor.[12] Politikacılar farklı hayat tarzlarına, özellikle de zenginlerin hayat tarzına karşı duyulan hoşgörüsüzlükten yola çıkarak siyasetten arındırılmış bir "kıskançlık tartışması" inşa ediyor. Bu tartışmanın içine rahatlıkla Berlin'in merkezinde kundaklanan lüks arabalar da dahil edilebiliyor ve sonuçta, politik yetkililer hayat tarzlarının mücadelesini polis baskısının daha da artırılması için bir gerekçe olarak kullanıyor. Kimse bunu Holm'den daha

11.http://www.bz-berlin.de/bezirk/prenzlauerberg/die-hass-plakate-vomprenzlauer-berg-article647143.html
12. Andrej Holm, *Wir bleiben alle*, s. 69.

iyi bilemez. Holm, 2007 yılında terörist bir örgüte üye olduğu şüphesiyle tutuklandı. Bilim adamına yapılan suçlama, Militan Grup (MG) adını taşıyan ve çeşitli kundaklama eylemlerinden sorumlu tutulan bir yeraltı örgütünün üyesi olmaktı.[13] Holm, Federal Kriminal Dairesi'nin yaptığı bir İnternet araştırması sırasında dikkatleri üzerine çekmiş ve Federal Daire Holm'un bilimsel çalışmalarında Militan Grup tarafından da kullanılan bazı sözcükleri kullandığını belirlemişti. Söz konusu sözcükler "kentsel seçkinleştirme" ve "taşeron işçilik" gibi sosyolojik tanımlardı. Holm bir yıl boyunca gözetim altında tutuldu ve sonra dört hafta hücre hapsi yedi. Siyaset, dışlama ve seçkinleştirme süreçlerini tartışmak yerine, bu süreçlere ait temel kavramları suç unsuru gibi gösterıneyi ve bilimi bir bütün olarak yargılamayı tercih ediyor.

DIŞLAMANIN SON AŞAMASI: SÜPER KENTSEL SEÇKİNLEŞTİRME

2010 kışının berbat soğuk bir günü. Keskin rüzgâr, evlerin önündeki kar tanelerini öteye beriye savuruyor. Schwedter ve Oderberger, Straße'nin Bernauer Straße ile birleşip bir üçgen oluşturduğu arsanın üzerindeki alçak binanın parlak mor ve yeşil duvarları, havanın griliğine karşı koymaya çalışıyor. Duvarlardan birisinin üzerine beyaz çiçekler resmedilmiş; Marthashof showroom'una çıkan küçük avlunun girişi, aynı zamanda evin cephesini de kaplayan koyu kahverengi delikli bir plakayla çevrelenmiş. Avluda yuvarlak çizgili parlak yeşil plastik koltuklar duruyor, koltukların yanındaki sarmaşık parmaklığında ise bir morsalkımın kalıntıları asılı. Yatırımcı Stofanel firmasının reklam kampanyasında belirtildiği gibi "Morsalkımların Altında" birkaç yüz metre ileride Marthashof sitesi görünüyor. Morsalkım çiçekleri yaz aylarında Marthashof'un 3.000 m^2 büyüklüğündeki bahçesini süsleyecek.

"Morsalkım, güneş alan mekânlarda çok çabuk büyüyen ve dallarıyla her türlü sarmaşık parmaklığını sarmaya meyilli

13. http://www.zeit.de/2007/35/Militante-Berlin/komplettansicht

olan bir sarmaşık bitkisidir. (...) Morsalkımın hesapsız büyüme özelliği çatı kiremitlerini yerinden oynatarak, yağmur suyu borularını sıkıştırarak, çitleri eğerek ve parmaklıkların çıtalarını yerinden çıkartarak binalara zarar verebilir."[14] Stofanel morsalkımdan daha iyi bir sembol seçemezdi. Çünkü morsalkım Stofanel firmasına "şehrin ortasında doğaya yakın yaşamak" gibi romantik bir satış argümanı olarak hizmet ederken, çevrede yaşayanlar için yüksek gelirliler tarafından yerlerinden edilmelerinin bir sembolünden başka bir şey değil. Böylesi lüks siteler bir süreden beri, her yeri inatla sarıp sarmalayan sarmaşık bitkisi gibi yaygınlaşıyor. Fakat çevre sakinlerinde en çok hoşnutsuzluk uyandıran site Marthashof.

Marthashof Semt İnisiyatifi, Prenzlauer Berg'te zenginlerin saldırısından uzun süre muaf kalabilen son köşelerden birisindeki bu gibi konut projelerini "kentsel seçkinleştirmenin tsunamisi" olarak tarif ediyor ve semte daha fazla pahalı dükkân, şarküteri, lüks restoran ve butiğin açılması sonucunda bu tsunaminin tüm semti boğmasından korkuyor. "Burası daha birkaç sene öncesine kadar kendi halinde bir öğrenci semtiydi" diyor 1998'den beri Marthashof'un arka cephesine bitişik Oderberger Straße'de oturan Claudia Hering. Şimdi ise yalnızca arabalardan bile semtin değişimi görülebiliyor. Sokaklardaki öğrenci hurdalarının yerini koyu renk lüks arabalar almış. Örneğin bir fırın gibi "normal" bir dükkâna hiç rastlanmıyor. "Bunun yerine yeni taşınanlar için her şey daha farklı bir biçimde satışa sunuluyor." Genel görüntüye tasarım dükkânları ve lüks butikler hâkim. İkinci el butiklerde de yalnızca pahalı marka ürünler bulunuyor, hatta çocuklar için bile. Eskiden beri burada oturan yalnızca dört yaşlı var. "Onları herkes tanıyor, zaten göze de çarpıyorlar" diyor Hering. "Eski yaşlılar"ın yerini kafelerde oturan bakımlı ve pahalı giysili "yeni yaşlılar" almış. Çocuklarına yalnız başına bakan 47 yaşındaki kadın, uygun fiyatlı ürünler temin etmek için giderek daha uzun yolları göze almak zorunda kaldığını belirtiyor. Sanat tarihçisi olan

14. http://de.wikipedia.org/wiki/Wisteria

Hering, kısa bir süre öncesine kadar Hartz IV almaktaymış; şu anda politik bir vakıfta pek de dolgun olmayan bir ücretle çalışıyor. Yüksek gelirlileri semte çeken alternatif sol atmosferi, bir zamanlar onun gibi insanlar yaratıyordu. Bohem kültürün çekiciliği, çok para kazandırıyor.

Oderberger Straße 44 adresindeki binanın giriş katında "Kauf dich glücklich" (Satın Almak Mutluluktur) isimli dükkân bulunuyor. Vitrin camındaki yazı rengârenk kesilmiş harflerden oluşuyor, ortaya öylesine serpiştirilmiş 50'li ve 60'lı yılların mobilyaları ise dondurma salonu-butik kombinasyonunun şamatalı atmosferini tamamlıyor. Dükkân, semtte giderek daha fazla sayıda gözüken turistler ve İskandinav tasarım elbiseleri satın alan varlıklılar sayesinde tam bir altın madeni. İşletmeciler "satın almak mutluluktur"[15] temalı konsepti, toplam sekiz Alman şehrinde uygulamaya koydu. Claudia Hering, aynı binada bir daire kiralamanın, ısıtma hariç, metrekare başına 18 avroya ulaştığını belirtiyor. Buna karşın aynı sokakta organik ürünler satan ve benzer bir müşteri grubuna hitap ettiği için Marthashof yatırımcılarına pek çok pazarlama argümanından birisi olarak hizmet eden dükkân kapanmak zorunda kalmış. Dükkânın işletmecisi yüzde 100 oranındaki kira artışının altından kalkamamış.

Kentsel seçkinleştirmeden kâr sağlayanların bile artık semtte barınamaması, ekonomik sürgünün son basamağını oluşturmakta. Zaten daha önceden değer kazandırılmış mekânlarda gerçekleştirilen değerlendirme süreçleri süper kentsel seçkinleştirme olarak adlandırılıyor. Bunun anlamı, yüksek gelirli orta tabakanın gerçek zenginler tarafından yerinden edilmesi. Bunu daha düşük bir statüye sahip olanlarla yüksek statülülerin tam bir değiş tokuşu izliyor, yani şehir politikalarının aslında güvenceye almak zorunda olduğu sosyal olarak uyumlu bir karışımın tam tersi.

Claudia Hering uzun bir süreliğine şanslıydı. Oderberger Straße'deki bina, kamu parasıyla onarıldığı ve ev sahibi bu

15. İşletmeci Andrea Damen ve Christoph Munier ile yapılan bir söyleşi, 26.06.2011 tarihli *Taz*, http://www.taz.de/!73245/

kentsel onarım programı kapsamında 15 yıl boyunca kiraları artıramadığı için, o eski dairesinde oturmaya devam edebildi. Fakat ev sahibi de artık pastadan payını almak istiyor ve kiracıların hayatını giderek zorlaştırıyor. Hering'in kirası yüzde 20 oranında arttı; kira sınırlaması kaldırıldığından beri ev sahipleri kirayı her yıl bu oranda artırabiliyor. Claudia Hering bu duruma ne kadar dayanabileceğini bilmiyor. Tanıdıklarından bazıları başka bir yere taşındı bile.

Yenileştirmenin büyük bir bölümü doksanlı yılların ortalarına kadar devlet tarafından finanse edildi. Kira seyirlerinin belirlenmesi ve sosyal planlar vasıtasıyla, birleşme sonrasında sosyal olarak uyumlu bir yenilenmenin sağlanması bekleniyordu. Prenzlauer Berg onarım bölgesindeki ev sahiplerinin üçte biri binalarını devlet yardımıyla ve avantajlı kredilerle onarmaya başladı. Buna karşılık kiraları 15-20 yıl boyunca belli bir oranın üstünde artırmama yükümlülüğüne girdiler. Böylece semtte oturanlar, onarımdan sonra da kirasının altından kalkabileceği bir daire bulabildi. Arsalar ve binalar birbiri ardına özel yatırımcılara satıldıktan sonra bile, kira üst sınırları ve vergi avantajları (yatırımcılar için) semtte oturanların yüzde 40'ının yenileştirme sonrasında eski evlerine geri dönmesini veya semtte benzer bir ev bulabilmesini mümkün kıldı. 2008 yılında kira üst sınırları mahkeme kararıyla kaldırıldı ve onarımcılara tanınan vergi avantajları da sona erdi. Yatırımcılar o zamandan beri lüks mülkiyetler üzerinden para kazanmaya yoğunlaşmakta. Uygun fiyatlı kiralık evlerin korunması gayrimenkul holdinglerinin çıkarlarıyla örtüşmüyor, yani kârlı değil. Daha şimdiden Prenzlauer Berg'teki konut alanının yüzde 30'u, kira bedellerinin semtin eski sakinleri tarafından ödenmesi mümkün olmayan özel kat mülkiyetlerden oluşuyor.

Marthashof'un Showroom'u ziyaret edildiğinde bu sorunların hiçbirisi hissedilmiyor. Burada her şey armonik ve huzurlu. "Yeşil bir vaha"nın huzur ve güveniyle nasıl reklam yapıldığını görünce insan, hareketliliğiyle sevilen Prenzlauer Berg'in tam ortasında bir konut kompleksi değil de bir sana-

toryum yapıldığı zannediyor. Hoparlörlerden sessiz bir lobi müziği geliyor, geniş duvarlardaki afişlerde sitenin bilgisayar simülasyonları görüntüleniyor. Ayaklı bir bölmenin üzerinde "Gözleri sevindiren asalet, kalbe huzur veren armoni" yazılı; yazının yanında ahşap zeminli ve beyaz güneşlikli çatı teraslarının resimleri bulunuyor; başka resimlerdeyse morsalkımların kapladığı oturma banklı çardaklar ve pencereleri zemine kadar uzanan, tasarım mobilyalarıyla döşenmiş aydınlık daireler görülüyor. Bunların arasında Prenzlauer Berg "izlenimleri" asılı: yani kafelerin, çevredeki dükkânların, çocuk bahçelerinin, meşhur Kulturbrauerei binasının, Kollwitzplatz'daki pazar yerinin ve söylendiğine göre benzerleri arasında Avrupa'nın en büyüğü olan Senefelder Platz'daki organik ürünler pazarının fotoğrafları. Showroom'un içinde bile çocuklar için bir oyun odası mevcut. Hatta fotoğrafların birisinde Prenzlauer Berg'in sevilmeyen sembolü, bir bardak Latte Macchiato görülüyor. İsteyene Showroom'da az kahveli sıcak süt veriliyor; köşede bembeyaz parlayan bir Bulthaup mutfağı kurulmuş, Bulthaup B1 modeli seri olarak dairelere monte edilmekte. Mekâna soğuk Apple şıklığında beyaz plastik mobilyalar da serpiştirilmiş, bunların arasında Philippe Starck objelerini anımsatan parlak yeşil plastik köpekler duruyor. Tüm bunlar kentsel üst-orta sınıfın statü sembolleri; altından musluklarla değil, böylesi tasarımlarla cezbedilebilen kültür yaratıcılarının zevkini oluşturan temel taşlar... Bu aralar Fransız star tasarımcı Starck süper zenginlere birinci sınıf adreslerde komple döşeli daireler, daha doğrusu "kent merkezlerinde bireysel vahalar" satmaya yoğunlaştı. "Haute Couture Servisi"nin fiyatı metrekare başına 5.000 ile 7.000 avro arasında değişiyor. Starck, tasarımlarını "Smart Tribe" denilen gruba satıyor, bunlar "ilgili olan, bilinçli yaşayan ve hayatı güzelleştirmek isteyen" insanlar ve daha da önemlisi bunları yapabilmek üzere gerekli olan güce sahipler.[16] Fransız tasarımcı şu anda Berlin Mitte'de hükümet semtine yakın bir yerde Spree nehrine bakan ve içinde kişisel

16. Kathrin Hartmann, *Märchenstunde*, s. 38'den itibaren.

bakım merkezi barındıran seksen yedi dairelik bir kompleks geliştiriyor. Aslına bakacak olursak böylesi dairelerin kendine özgülük ve emsalsizlik anlamındaki bireysellikle pek alakası yok; çünkü alıcının aralarından seçim yapabileceği yalnızca dört farklı donanım modeli mevcut. Banyolarda beş farklı model var. Buradaki estetik anlayışı bireysel olmaktan ziyade bir örnek, fakat yine de bireyselliğin en önemli öğesi olan çoğunluğa karşı sınır çekme sağlanmış oluyor: Esas mesele üstünlük sağlama, kitle zevkiyle farklılaşma, bu bağlamda Bulthaup ve Philippe Starck müstesnalardan oluşan bir kulübün köşe taşları. Tüketim toplumuna kimin dahil olup kimin olmadığı, kişisel zevkler üzerinden belirleniyor. Marthashof'un reklam sloganı "Özgürlük alanı ile esenliğin, güvenlik ile iyi komşuluğun armonisi" ancak burada iyi komşu ile semt sakinleri değil, bu adacık kapsamında para cüzdanın kalınlığı üzerinden seçilen insanlar kastedilmekte. Böylesi dışa kapalı "konut birimleri" artık yalnızca kültürel değil, aynı zamanda sosyal bir sınırlamanın da ifadesi. Hayat tarzları, sosyal farklılıkların göstergesi. Aynı sosyal çevre içerisinde yaşamak güven hissi veriyor. Bu nedenle oturma ve yaşam alanını yalnızca benzer insanlarla paylaşabilmek, en önemli pazarlama argümanı. İnsanların kendi benzerleriyle bir arada bulunmak için ödediği yüksek fiyat, Fransız sosyolog Pierre Bourdieu tarafından "mekânsal farklılaşma kârının ekstra masrafı" olarak adlandırılıyor.

SOSYAL DÜŞÜŞE KARŞI İTİBARLI ADRESLER

Hartmut Häußermann[17] evinde televizyonun önünde duruyor. "Şuna çabucak bakabilir miyiz?" Televizyonda Federal Hükümet-Eyaletler Programı, sosyal kent üzerine bir parlamento oturumu gösteriliyor. Alman şehirlerinin beş yüz yetmiş "sosyal odak noktası"nda uygulamaya koyulacak olan programın bütçesi biraz önce 107 milyon avrodan 28 milyon avroya indirildi. Häußermann 1995 yılında programın değer-

17. Hartmut Häußermann 31 Ekim 2011 tarihindeki görüşmemizden bir yıl sonra öldü.

lemesini yönetiyordu. "Tamam, şu anda bir şey yok; fakat arada sırada bakmam lazım, televizyonu arka planda çalıştırabilir miyiz?" Häußermann şehrin bölünmesi, ekonomik ve sosyal dışlama ve eğitimde fırsat eşitsizliğine karşı verilen mücadelenin öncüsü sayılıyor.

Häußermann Prenzlauer Berg'teki evinin büyük mutfak masasının bir kenarına oturuyor. Kollwitzstraße, kentsel seçkinleştirmenin merkezi. O zamanlar henüz üniversite öğrencisiyken neredeyse bomboş duran binaya gelmişti; bugün hâlâ çoğunun orada oturduğu bir grup insanla birlikte binayı onardı. Kimseyi yerinden etmediğini belirtip gülüyor: "Ben kesinlikle bir kentsel seçkinleştirici değilim." Bunu hafif ironik bir biçimde söylüyor, kentsel seçkinleştirme kavramını kullanmaktan hoşlanmıyor. Doktora danışmanlığını yaptığı Andrej Holm gibi o da, bu tanımın dışlama sorunsalını hafife indirgemesinden endişeleniyor.

"Yoksul ile zengin arasında ayrım her zaman oldu, iç içe yaşama hiçbir zaman yoktu." Sosyal olarak yükselen kişi taşınıyor, bu hep böyleydi. "Şimdiye değin zenginler kentten uzaklaşır ve kentin kenarlarındaki olağanüstü homojen semtlere yerleşirlerdi. Şimdi bunun tersine bir gelişme görüyoruz: Şehrin merkezinde yaşamak artık prestij kazandırıyor."

Kentler, kırsal alanın tam tersine uzun bir süre boyunca politik ve sosyal özgürlüğün ve böylece yabancıların entegrasyonunun mekânı sayılıyordu. Yüzyıl geçişinde kentsel altyapının kurulması toprak sahiplerinin özel çıkarlarına karşı gerçekleşti. Sınıf farklılıkları kentlerin açık toplumunda, o zamanlar geleneksel feodal bir yapıya sahip olan kırsal kesime göre daha az göze batıyordu ve sınıf aidiyetinin ötesine geçen sosyal bağlantılar herkes için mümkündü. Kentler heterojenliğin ve hoşgörünün, kırsal kesim ise homojenliğin ve hoşgörüsüzlüğün simgesiydi.[18] Sonuçta kentlerde dar bir alanda yabancılarla

18. Hartmut Häußermann, Andreas Kapphan (2004), "Berlin: Ausgrenzungsprozessein einer europäischen Stadt", *An den Rändern der Städte* içinde, der. Martin Kronauer ve Walter Siebel, Frankfurt, s. 207.

birlikte yaşama zorunluluğu var. "Herkes için geçerli normlar koymayan bu farklılık kültürü, entegrasyon etkilerinin gelişmesini sağlıyor." Büyük kentin anonimliği merkezkaççı tarzlara koruma sağladığı gibi, kültürel üreticiliğin de kaynağı. "Kentsel kalitenin temelinde çeşitlilik var" diyor Häußermann. Sosyal karışım bunun önemli bir önkoşulu.

Hiyerarşi toplumunun sona ermesinden sonra görülen sosyal ayrışmanın nedeni, varlıklıların kent merkezinden kenar semtlere taşınması ve yoksulların şehrin iç bölgelerinde yoğunlaşmasıydı. Alt kentleşme olarak tanımlanan bu kaçış, şehir çevrelerinde varlıklı halkaların meydana gelmesine ve özellikle merkeze yakın bölgelerde "sorunlu semtler"in ortaya çıkmasına yol açtı. Bugün bu gelişme neredeyse tam tersine döndü. Varlıklılar kent merkezlerine taşınıp Marthashof gibi projeler kapsamında kendilerini komşularından soyutluyor. Hem kentin içinde olmak hem de komşularıyla aralarına mesafe koymak istiyorlar. Andrej Holm, kent merkezlerindeki bu alt kentleşmeyi şehir merkezinde "kenar semtlerin simülasyonu" olarak tanımlıyor.

Häußermann'ın güzel; ama eski binadaki dairesinden yirmi dakikalık yürüme mesafesinde şehrin ilk kendi içine kapalı lüks konut sitelerinden biri bulunuyor: Volkspark Friedrichshain'daki İngiliz örneğine göre inşa edilmiş Prenzlauer Gärten sitesi şehrin tam ortasında sıra evlerden oluşan huzurlu bir kır ortamı. Altmış beyaz ev Privatstraße'yi çevreliyor, evlerin kapılarına merdivenler gidiyor, her evin tropik ahşap mobilyalı bir terası; arka tarafta da havlu büyüklüğünde bahçeler var. Burada her şey tek tip. Tam ortada bir oyun alanı ve su oyunlarının yapıldığı bir bahçe var; burası bir anlamda, şehrin merkezinde antrasit renginde demir bir çitle çevrili köy çeşmesi. İçinde kimse olmayan bekçi kulübesinin yanındaki raylı kapı açık duruyor. Özellikle ABD'de ve giderek Asya ile Afrika'nın fakir ülkeleri veya Hindistan, Çin yahut Rusya'da rastlanan dışa kapalı bir konut sitesinin (Gated Community) tüm özellikleri burada mevcut. Böylesi siteler ağırlıklı olarak sosyal farklılıkların çok

büyük olduğu yerlerde oluşuyor. Avrupa'nın zengin ülkelerinde de varlıklılar ile yoksullar arasındaki uçurum giderek derinleştiği için, bu manzara Fransa, İngiltere ve İspanya'da da görülüyor. Gerçi Prenzlauer Gärten'de şimdiye değin bir bekçi yok ve raylı kapı her zaman açık duruyor, ayrıca Privatstraße'ye giriş de serbest. En azından şimdilik. Fakat içeriye girince, insan kendisini davetsiz bir misafir gibi hissediyor. Beyaz evlerin katı tekdüzeliğinin, darlığının, temizliğinin, yapay huzurunun ve cansız sessizliğinin boğucu bir etkisi var. İnsan sürekli izleniyormuş gibi bir hisse kapılıyor. Burada gerçekten de kırsal bir hava hâkim; fakat komşular tarafından sosyal bir kontrole tabi olmak, buranın sakinlerinin kendi seçimi.

Häußermann bu kendi içine kapanmayı, olası suçlardan duyulan gerçek bir korku olarak değerlendirmiyor. Bunun gibi konut sitelerini orta tabakanın sosyal düşüş korkusunun bir ifadesi olarak görüyor. "İnsanlar lüksün homojenliğinde kendilerini güvene alıyor. Ortak çıkarların beraberliğini arıyor ve çocuklarının da kendileri gibi çocuklarla birlikte büyümesini istiyorlar" diyor kent sosyologu. Bulthaup mutfağının tutacaklarına tutunabilen birisi, sosyal uçuruma yuvarlanmaz herhalde.

Evlerin önünde üst-orta sınıfın arabaları duruyor: yeni Golf ve Mini Cooper'lar; fakat aynı zamanda Mercedes ve Porsche gibi üst sınıf arabaları da görülüyor. İnsan burada ya arabalarından inip merdivenlerden kapıya koşturan takım elbiseli adamlarla ya da otuzlu yaşlarda olan ve "Gated Community" sözcüğünü duyunca bıkkın bir ifadeyle başını öbür yana çeviren çocuk arabalı annelerle karşılaşıyor. Annelerin burayı, yatırımcı firmanın reklam sloganında denildiği gibi "Berlin'in ortasında bir cennet" olarak gördüğü ve bunun hakkında sorgulanmaktan hoşlanmadığı anlaşılıyor.

Prenzlauer Gärten'de üst-orta sınıftan bireyleri otuz beş ile elli beş yaş aralığında olan aileleri yaşıyor: medya çalışanları, hukukçular, tasarımcılar ve Dış İşleri Bakanlığı'nın özellikle Batı Almanya'dan buraya atanan memurları. "Berlin'de yeni bir orta sınıf oluşuyor" diye seviniyor Willo Göpel, Prenzlauer

Gärten projesinin yaratıcısı. Townhouse projesi zaten bu "nazik yetişen bitki"ye dayanıyor: "Bu gelişmeye yatırım yaptık." Burada oluşturulan konut biçimiyle ilgilenenler, seçkinlerden ziyade üst-orta sınıfa mensup insanlar. "Bu insanlar sıra evlerden geliyor ve dolayısıyla yine aynı tarzda bir ev arzu ediyor." Ama geleneksel bir anlayışla banliyö bölgesinde değil, şehrin merkezinde. "Müşteri her şeyi anında istiyor" diyor Göpel, "kendine ait bir arsası olan müstakil bir ev, ayrı bir bahçe, kilitlenebilir ayrı bir garaj, yüksekliği 3,70 metre olan bir kat ve bir çatı terası." Yatırımcı Asset Grubu tüm bunları Prenzlauer Gärten'de yerine getirdi. Sitedeki evler bu nedenle on ay içerisinde satılmıştı ve bir bina da ilave olarak inşa edildi. Yeni kentsel halk katılımı, müşteri istekleri anlamına geliyor ve eğer şehir özel bir etkinliğe dönüştüyse, şehrin şekillenmesi de bu gelişmeye paralel olarak bireysel zevkler doğrultusunda gerçekleşecek. Prenzlauer Gärten'de de üç yerleşim modeli arasında seçim yapılabiliyor: "Liberty State" modelinde müşteri kaba inşaatı üstleniyor ve sonra kendisinin bulduğu bir iç mimarı görevlendiriyor. Müşterilerin çok azı bu modeli seçti. Büyük çoğunluk "Classic" veya "Modern" modelde karar kıldı. "Modern" model en fazla tercih edilen oldu: abartısız tasarımlı "zamana uygun genç estetik,"[19] endüstri parkeli ve banyoda siyah arduaz taşlı Philippe-Starck-Stili.

Tarihçi, Mimar ve PR-Uzmanı Göpel, Kreuzberg'te daha önce de, sert protestolara neden olan Paul-Lincke-Höfe isimli bir lüks konut ve ticaret projesini yönetmişti. Bunun gibi sitelerden kâr sağlayan herkes gibi, o da, 'Gated Community' (Etrafı Çevrili Güvenlikli Yaşam Alanı) tanımını reddediyor. "Burası son derece sıradan bir kiralık konut" diyor ve normal evlerde de kapının bütün gün açık olmadığını ekliyor. Prenzlauer Gärten'de günün birinde raylı kapının kapalı olabileceği ihtimali yadsınmıyor. Paul-Lincke-Höfe sitesinin kapısı senelerce açık kaldı. Sonra hırsızlıklarda artış görüldü. O zamandan beri kapı geceleri kapalı.

19. http://www.prenzlauer-gaerten.de/

DUVARLARIN ARKASINDAKİ ARKADYA

Bir zamanlar Almanya'nın bir duvarla bölündüğü yerde, şimdi koyu renk bir metal parmaklık yeni bir sınır oluşturuyor. Parmaklık boyunca direklerde harekete duyarlı sensörler asılı; oradan yürüyüp Toskana evleriyle eski Berlin köşkleri arası bir mimariyi anımsatan açık renkli zarif villalara bir bakış atmak isteyen herkes kameralar tarafından izleniyor. Aralarda gül, hibiskus ve –evet– morsalkımlar büyüyor. En azından dışarıdan görülebildiği kadarıyla, çünkü Unesco Dünya Kültür Mirası olarak kabul edilen ve Havel nehri üzerinden Babelsberger Sarayı'na doğru olağanüstü güzellikte bir manzaraya sahip olan Glienicker Horn'un bu 23.000 metrekare büyüklükteki bölümü, dışarıya kapalı bir topluluğun kontrolünde bulunmakta. Burada 1999 yılından bu yana Amerikan modeline göre inşa edilmiş ilk Alman Gated Community duruyor: Arkadya Potsdam. Ana girişin hemen yanında "Arkadya" yazılı.

Arkadya, insanların çobanlar gibi dünyevi sorun ve toplumsal baskılardan özgürleşmiş ve mutlu bir şekilde yaşadığı ülke. Erken çağdaş dönemde bölgesel devletler gelişmekte ve yüksek aristokrasi meşruiyet baskısına maruz kalmaktayken, özgür çoban düşüncesinden toplumsal baskıların ötesinde bir yaşam sürdürmek özlemi doğdu. Aristokrasinin bu hayalinden bireysel özgürlük fikri gelişti; burada kastedilen özgürlük elbette yüksek aristokrasinin özgürlüğüydü. Arkadya'daki elli konutun 5.500 avro metrekare fiyatına satılması, herhalde zenginlerin megalomaniyle yitirme korkusu arasında gidip gelen rüyalarıyla bağlantılı olsa gerek.

İsimsiz bir zil butonu, tanınmayan ziyaretçilerin istenmediğini belli ediyor. Yalnızca randevu alanlara giriş izni var, bunu yirmi dört saat hizmet veren bekçilik firması sağlıyor. Gazeteciler pek hoş karşılanmıyor, sitenin sakinleri rahat bırakılmak istiyorlar. Aslında makul, ne de olsa bunun için çok para ödüyorlar. Örneğin; yalnızca güvenlik hizmeti için konut başına her ay 1.300 avro. Birkaç yıl önce ilk mülk sahipleri Arkadya'ya taşınırken medyada büyük bir tantana yaşanmıştı. Oysa vahşi

Berlin'in kapılarının ardında ve zaten üst sınıfın yaşadığı bakımlı ve uyuşuk bir bölgenin tam ortasında kurulan zenginler gettosu kulağa oldukça gülünç geliyor. İnsan kendi kendisine bu insanların neden korktuğunu soruyor. Villaları Glienicker Köprüsü'nün öbür tarafında bulunan Günther Jauch ve Wolfgang Joop'tan korkuyor olabilirler mi acaba?

Uwe-Peter Braun uzun süre Arkadya'nın bir tür basın sözcülüğünü yaptı ve duvarları Barok tarzında boyalı olan, ilave bir alarm tesisatına sahip zenginlere özgü gösterişli çöplerle dolu iki yüz yetmiş metrekare büyüklüğündeki çatı katını gönüllü olarak herkese sergiledi. Karısıyla birlikte gerçek Dali ve Picasso çizimlerine, siyah bir piyanoya ve bir zamanlar Napolyon'un kullandığı bir yazı masasına sahip olduğu haberi *Spiegel Online*'da, *Manager Magazin*'de ve *Süddeutsche Zeitung*'da yer buldu. Uzun siyah saçlı Meranolu karısı Andrea, eve geri dönerken her şeyin yerinde durduğundan emin olmanın insana huzur verdiğini ve yeraltı garajında korkmadığı için kendisini özgür hissettiğini belirtiyor. Uwe-Peter Braun da güvenlik öğesini vurguluyor: "Yoksulluk bizde de giderek artıyor ve güvenlik durumu keskinleşiyor; bu bağlamda insanın kendisini izole etmesi önemli."[20] Federal Kriminal Dairesi'ne göre konutlara yapılan soygunlar son on yılda üçte bir oranında gerilemiş.[21] Yoksullar tarafından tehdit edilmek en fazla bir his olabilir, en azından günlük hayatta yoksullukla hiçbir şekilde karşılaşılmayan Potsdam'ın villalar bölgesinde ve zenginlerin kendi aralarında yüksek duvarların arkasında yaşadığı hesaba katılacak olursa. Buranın sakinlerinin vurguladığı güvenlik, her şeyden önce bir statü ve üstünlük sembolü. Potsdam'ın tel örgüleri, teşhir edilen zenginliğin son derece bayağı bir ifadesi. İnsanlar burada fakirlere karşı değil, diğer zenginlere karşı duvarlar örüyor. Kimin tel örgüleri daha uzun, kimin direkleri daha yüksek? Buna bir *comparatio genitalis* de denilebilir, Yani

20. Thorsten Schmitz, "Geschlossene Gesellschaft," 18.11.2010 tarihli *SüddeutscheZeitung*, s. 3.

21. Julian Heisler, "Todsicher in der Isolation," 22.10.2009 tarihli *Spiegel Online*; http://www.spiegel.de/panorama/0,1518,656192,00.html

zenginler ve iyi eğitimliler arasında bir tenasül uzvu karşılaştırması.

KRİZ BÖLGESİNDE DAHA GÜZEL OTURMAK

"Hak ettiğiniz tatile gönül rahatlığı içerisinde çıkabilmeniz için, güvenlik sistemimiz rezidansınızın tam kapsamlı bir korumasını sağlıyor. Modern güvenlik konseptleri bunu mümkün kılmakta. Central-Park-Rezidans'ında yaşamayı size mümkün olduğunca güzel yapabilmek amacıyla servis, konfor ve güvenliği en önplanda tutuyoruz."[22] Central Park Rezidans'ın ana sayfasında böyle deniliyor. Almanya'nın ikinci Gated Community'si şehrin kenar bir semtinde değil, Leipzig'in tam merkezinde Clara-Zetkin Parkı'nda yükseliyor. Metrekare fiyatları 4.500 avroya kadar çıkıyor. Stil olarak Akdeniz mimarisiyle Almanya'nın kuruluş zamanına özgü mimari arasında bir yerde olan iki binadaki dairelerin hemen hemen hepsi satıldı. Siteyi dövme demirden bir parmaklık çevreliyor; birisinin parmaklığın üzerinden tırmanma ihtimaline karşı polisle doğrudan bir bağlantı mevcut. Ayrıca bir bekçinin görevlendirilmesi de planlanmıştı. Neden bir otomatik ateşleme sistemi kurulmadı acaba? Ne de olsa günlük hayatın tüm külfetleri bu yeni Arkadya'ların dışında tutuluyor. Burada cep telefonunuzla küvetin dolmasını sağlayabilirsiniz ve buzdolabınız stokları kendi başına yönetiyor.

Bu sitenin tam da Leipzig'in ortasında olması, Häußermann gibi kent sosyologlarının 'Gated Community'ler toplumun parçalara ayrılmasının bir ifadesidir" şeklindeki tezini kanıtlıyor. Sosyal farklılıklar Leipzig'te özellikle büyük. İstatistiklere göre Leipzig Almanya'nın en yoksul büyük şehri. "Yoksulluğun başkenti"nde nüfusun yüzde 19'u yoksulluk sınırının altında yaşarken, nüfusun yüzde 27'si yoksulluk tehdidi altında bulunuyor. Almanya ortalaması bunun yaklaşık yarısı, yani yüzde 14. Ayrıca yüzde 12,5 ile Leipzig Almanya'nın en yüksek işsizlik oranına sahip.[23]

22. http://www.cpr-le.de/start/information/

23. Jana Hensel, "Reich an Armut," 19.08.2010 *Die Zeit;* http://www.zeit.

Üst-orta sınıfın statü korkusu üzerinden iyi kazanç sağlanabiliyor. Özel konut sitelerinin tüm yatırımcıları müşterilerine bir güvenlik konsepti sunuyor. Bazen bu durum absürt bir şekil alıp tam da koruma konusu olan tehdidi kışkırtmakta. "Park yeri bulamıyor musunuz? Arabanıza zarar verileceğinden mi korkuyorsunuz? Arabanız karanlık yan sokaklarda ve yeraltı garajlarında yeterince güvende değil mi? Bu endişeler geçmişte kaldı. CarLoft dünyasına hoş geldiniz." Yatırımcı Johannes Kauka, insanların arabalarını yanına alabildiği lüks daireleri bu sözlerle pazarlıyor. Arabadan inmeksizin özel bir asansörle daireye geliniyor, araba terasa park ediliyor ve arada sırada salonun penceresinden bakmak suretiyle küçük sevgilinin sokakta yakılmadığından emin olunuyor. Çok sayıda araba kundaklama vakasının yaşandığı Kreuzberg Reichenberger Straße'de Almanya'nın ilk CarLoft'u duruyor. Yanan arabalar bile bazıları için ticari bir temel teşkil etmekte; alevler içindeki lüks taşıtlar Kauka açısından bir anlamda masrafsız bir reklam filmi oluşturdu. Tüm yatırımcılar gibi müşterilerine "büyük kentin dezavantajlarını değil, avantajlarını pazarlamak isteyen" Kauka, CarLoft ile yangını körüklemiş oldu ve Kreuzberg semti şiddet kullanarak tepki gösterdi. CarLoft özel mülkiyetin toplum yararına karşı zaferini sembolize ediyor; Kreuzberg, nüfusun en yoğun olduğu semtlerden birisi ve sosyal farklılıklar burada oldukça belirgin. Yabancıların oranı yüzde 23 ile bütün semtler arasında ikinci sırada. İşsizlik oranı yüzde 19, çalışan kişi başına net gelir ise ortalama 800 avro. Kreuzberg'in bazı bölgelerinde çocukların yüzde 70'i Hartz IV ile yaşamını sürdürüyor, semtte büyük uyuşturucu sorunu var ve kentin hiçbir semtinde ortalama yaşam süresi bu kadar düşük değil.[24] Aynı zamanda kiralar ortalama kira düzeyinin yüzde 120'ye varan bir oranda üstünde ve Kreuzberg-Friedrichshain'daki kiralar ortalama yüzde 7,2 oranında artış gösterdi.

---

de/2010/34/S-Leipzig

24. Kerstin Kohlenberg, "Die Krieger von Kreuzberg," Die Zeit, 25.02.2010; http://www.zeit.de/2010/09/DOS-Carloft.

Çok katlı bir otoparkın cazibesine sahip olan CarLoft isimli beyaz bina Paul-Lincke-Ufer sitesine dahil. CarLoft, sokağın daha az varlıklı sakinleri için bir provokasyondan başka bir şey ifade etmiyor. CarLoft'un karşısındaki eski binanın kiracıları pencerelerine bu iki sözcüğü yapıştırmış: "Siktir git." Bir yürüyüşün saldırgan mottosu "CarLoft'u yıkalım!" idi. Binanın cephesine boya torbaları atıldı, pencereler taşlandı, CarLoft'a karşı toplam yirmi saldırı meydana geldi. Kaba inşaat bittikten sonra yapılan eğlence sırasında köpekli polis ve bekçiler binanın etrafında devriye gezdi; evin hemen önünde, polislerin bir süreliğine gece gündüz bekçilik yaptığı beyaz bir konteynır duruyordu.

Bütün semte kafa tutan bu kale, tam da şiddete karşı korumayı amaçladığı çevrenin gözünü korkuttu. Sonuçta araba asansörü olan lüks dairelerin yalnızca yedi tanesi satılabildi. Kauka ticari işlerini şimdi, zengin ile yoksul arasındaki uçurumun kimseyi rahatsız etmediği ve ikamet edilebilir birçok katlı otoparkın, zenginlerin sevimli bir kaprisi olarak görüldüğü Frankfurt, Münih, Düsseldorf, Varşova, Brüksel, Kapstadt, Petersburg, Meksiko City ve Abu Dabi gibi yerlerde sürdürüyor.

Bu kadar yoğun bir nefretle karşılaşan adam telefona kendisi çıkıyor, cep telefonunun numarası CarLoft'un ana sayfasında yazılı. Johannes Kauka, çok belirgin Berlin aksanını dizginleyip son derece resmi bir tavırla "Basınla artık görüşmek istemememe anlayış göstereceğinizi umuyorum" diyor. Sonra öfkesini serbest bırakıyor ve yarım saat boyunca müşterilerini kaçıran "teröristler"e; kendisini kâr etmekten başka hiçbir şey düşünmeyen bir leş yiyici gibi gösteren basına; değişim değil "tek tip kültür" peşinde olan solculara küfrediyor ve semtlerin işte bu yüzden çöküntüye uğradığını ileri sürüyor. Kriz bölgesinde daha güzel oturmak aslında şu anlama geliyor: Yatırımcılar ilkönce kentin sert kulisiyle müşterileri cezbedip bu sert kulis içerisinde bir vaha kurmayı amaçlıyor; sonra da kulisin canlanmasından ve bu pazarlama şovu kapsamında kendini figüran olarak hisseden insanların, yaşam alanlarının cafcaflı

kelimelerle satışa çıkartılmasına karşı ayaklanmasından korkuyorlar.

KULİS CANLANIRSA

"Berlin Mitte ile Prenzlauer Berg arasında kalan bölge çok özel bir yer. Burada hayat var, Paris Saint Germain ya da 50 yıl önceki Manhattan veya Münih Schwabing gibi"[25] diye heyecanla anlatıyor Stofanel AG'nin bir yarısını oluşturan inşaatçı Ludwig Stoffel. Aşağı Bavyera'nın Straubing kentinden gelen inşaat müteahhidi Stofanel AG'yi 2008 yılının başında, İtalyan giyim holdinginin varisi olan karısı Giovanna Stefanel ile birlikte kurdu. İki milyoner 2005 yılında duygusal zekâ konulu bir seminerde tanışmış ve daha fazla para kazanmak üzere isim, yetenek ve varlıklarını birleştirmeye karar vermişler. Şu anda Berlin'de toplam 300 milyon avro tutarında yatırımları var. Yalnızca Marthashof'u değil, Griebnitzsee'de süper zenginler için bir villa sitesi olan "Tilia Living Ressort"u ve Zehlendorf'taki Truman Show'u... özür dileriz, Truman Plaza'yı yapıyorlar.

Ancak bu ikili medyada açıkgöz fırsatçılar olarak değil, şefkat dolu "enerjik çift" (Bild Gazetesi) olarak yer buluyor. Karı koca Nepal'a otuz çocukluk bir öksüzler evi bağışında bulundu ve öksüzler evinin bütün çocukları bağışçılara "anne" ve "baba" diye sesleniyor.[26] Röportaj konuları metrekareler, avrolar ve semt çatışmaları etrafında değil, tam tersine sevgi, güzellikler ve yaratılan "değerler" etrafında dönüyor. İnsanların "huzur ve güven" bulabileceği ruhu olan konutlar" inşa etmek isteyen "Bavyeralı" ile "İtalyan eşi" hakkında çıkan bir portrenin başlığı "Yin ve Yang Birbirini Kusursuz Bir Şekilde Tamamlarsa"[27] olarak koyuldu. Bir yaşam tarzını pazarlanmak görüldüğü gibi duygulara hitap etmeyi gerektiriyor.

25. http://www.spiegel.de/flash/flash-23199.html
26.http://www.bild.de/regional/berlin/liebe/ivnestiert-drei-millionen-euro-in-berlin-4628206.bild.html
27. http://www.epochtimes.de/649569_wenn-sich-yin-und-yang-perfektergaenzen.html

"Sanatçı olmak isterdim; ancak yeteneksizim. Fakat inşaat yaptırmak gibi eşsiz bir imkânım var. Güzel bulduğum seçkin yerlere bir sanatçı edasıyla bir şeyler yerleştirebiliyorum. Bir heykeltıraşın heykeli bulunduğu yerden kaldırılabilir. Bir şehre veya mekâna biçim verebilmek inanılmaz bir mutluluk" diyor Ludwig Stoffel Berlin'de sahip olduğu inşaat olanakları hakkında. Biraz daha sade ifade etmek gerekirse, şöyle denilebilir: Almanya'nın hiçbir yerinde Berlin'de olduğu gibi merkezi semtlerde kolayca ve çok uygun fiyatlarla arsalar bulabilmek ve buralarda inşaat yaparak çok para kazanmak mümkün değil. Stofanel AG'nin merkezi, Pariser Platz'ta, yani hemen Brandenburger Tor'un yanı başında, tüm bina şirkete ait. *Die Welt* gazetesi inşaat şirketi üzerine çıkan bir yazıya "Başkent İçin Bavyera Görkemi" başlığını atmıştı. Fakat bu başlığın gerçeklerle hiçbir alakası yok. Çünkü Ludwig Stoffel kazandığı milyonları güzel evlerle değil, alışveriş merkezleriyle ve ticaret ve sanayi binalarıyla yaptı.

Çevre halkına sormadan dayatılan 65 milyon avroluk Marthashof sitesinin mottosu "tavizsiz konut." Marthashof evlerinin müşterilerine "tavizsiz" olarak satılan şey, çevre halkı açısından yalnızca insafsızlık anlamına geliyor. Çevredeki eski evlere kısmen yalnızca beş metre mesafe bırakılarak inşa edilen başlangıçta sekiz katlı olarak planlanmış olan altı katlı binalar çevre binaların görüşünü kapatıp evlerin içini gölgede bırakıyor. Fakat inşaat projesinin tartışma ve protestolara yol açmasının tek nedeni bu değil. Marthashof Semt İnisiyatifi, konut kompleksini "anti-sosyal plastik" olarak adlandırıyor. İnşaat alanında İkinci Dünya Savaşı'na kadar, kırsal kesimden şehre gelen ve hizmetçi olarak şansını denemek isteyen genç kızlar için bir yurt ve eğitim kurumu vardı. Binalar savaşta yerle bir oldu ve birleşmeden sonra boş arsayla ilgili farklı planlar geliştirildi. Bir ilkokul ve park yaptırılması düşünülüyordu. Ancak kent yönetimi bunlar için kaynak ayırmadı ve böylece Federal Emlak İşleri Dairesi (BIMA) arsayı, aileler için uygun ve yeşil alanı da koruyan ekolojik bir inşaat yapmayı vaat eden Stofa-

nel AG'ye sattı. Bu durum kulağa neredeyse yeşil, çevre dostu ve çocuklu aileler için bir uzlaşma gibi geliyor. Fakat doğa dostu bu konut sitesinin çevre halkına hiçbir yararı olmayacak. Semt daha da yoğunlaşacak, eskiden semtin çocuklarının oynadığı yabanıl park, yatırımcıların oyun alanına dönüşecek ve burada "doğaya yakın oturmaya uyumlu" ve "kamuya yarı açık" olarak tasarlanmış bir bahçe oluşacak. Parka yalnızca Schwedter Straße'den girilebilecek ve akşamları muhtemelen kapatılacak. Semt inisiyatifi, bu gerekçelerle yeni gelenlerin eski semt sakinleriyle ilişki kurmaktan ziyade mülklerini dış etkenlere karşı korumak amacında olduğunu düşünüyor. İnisiyatiften Claudia Hering "Parka kim girecek ki? Kimse buna cesaret edemez. Zaten mülk sahiplerinin ilk toplantılarından birinde kapının kapalı kalması kararı alınır" diyor. Güvenlik konseptine bahçelerde harekete duyarlı sensörler ve görüntülü diyafon sistemleri de dahil. Hering, Marthashof'u "Gated Community light" olarak tanımlıyor.

Mor satış pavyonunun hemen arkasındaki evin duvarında futbol oyuncularını gösteren devasa bir grafiti var, pencerelerin birinden üstünde semt inisiyatifinin internet adresinin yazılı olduğu bir flama sarkıyor. Aslında Marthashof da bu alternatif havadan beslenmekte. Giovanna Stefanel-Stoffel "inşaatların ruhsuzluğundan" her zaman rahatsız olduğunu belirtiyor. Ancak Stofanel tam da Schwedter Straße'de son derece duyarsız davranmakta. Stofanel satış pavyonunun açılışını 1 Mayıs'tan önceki akşama koydu; oysa 1 Mayıs'ta otonom gruplar sokağın karşı tarafındaki Mauerpark'ta arbedeler için toplanacaktı. Semt inisiyatifi yatırımcıyı ikaz edince, yatırımcı herhalde biraz endişelenmiş olsa gerek. Biraz punk, imaj için iyi olabilir; fakat projeye karşı ayaklanmalar göze alınamaz, hele iyi komşuluk ilişkileriyle reklam yapılıyorsa. Claudia Hering semt inisiyatifi üyelerinin açılış eğlencesi için inşaatçılar tarafından bizzat evlerinden alındığını hatırlıyor. Yatırımcılar semt sakinlerine yakın gözükmek istemişler. Otonomlar buna rağmen mor Showroom'u taş ve boya torbalarıyla bombardı-

mana tuttu. Açılışın ertesi günü mor satış pavyonunu zırhlı polisler tarafından korunmaktaydı; şantiye ise hâlâ koruma altında. Yatırımcılar Marthashof'un kaba inşaatı bittikten sonra yapılan kutlamaya seçkin misafirler davet etmişti. Misafirler arasında Anhalt Prensi ve Saksonya Kontu Julius Eduard ile Anhalt Prensesi Corinna da bulunmaktaydı. Kentin politikacıları da ordaydı, Klaus Wowereit bir kutlama mesajı gönderdi. Belediye Başkanı, komşu Kastaniengärten sitesinin açılışında bizzat yerini almış ve o tarihte, kendilerini yeni gelişmeler nedeniyle tehdit altında hisseden insanları anlamak gerektiğini söylemişti. "Öte yandan değişimden başka bir yol olmadığının altının çizilmesi gerekir, değişimin tek alternatifi kötü koşulların sürekli kılınmasıdır. Bunu arzu etmiyor ve uluslararası bu metropolün geleceğine inanıyoruz. Bunun için bir şeylerin değişmesi lazım. Yenilikler tehdit değil, zenginliktir."[28] Bu, son oldu. Belediye Başkanı, Marthashof inşaat kutlamasına gönderdiği mesajda çevre halkının korkularına tek kelimeyle bile değinmedi: "İddialı bir proje böylece gerçekleşme safhasına giriyor. Projenin ailelere uygun yapısını ve serbest alan konseptini olduğu gibi, zevkli mimarisini ve iklimsel koruma önlemlerini göz önünde bulunduran enerji temin planlamasını da memnuniyetle karşılıyorum."[29]

ŞİRKET OLARAK ŞEHİR

"Kentsel seçkinleştirme, şehre katılımı para üzerinden düzenleyen bir mekanizmadır. Direksiyonda politika, ekonomi ve yatırımcılar bulunuyor. Yerinden edilme durumu; hedeflenen bir şey, tesadüfen ortaya çıkan bir olgu değil!" diyor Christoph Twickel *Gentrifidingsbums: oder Eine Stadt für alle*[30] [Kentsel Bir Şeyleştirme veya Herkes İçin Bir Şehir] adlı kitabında. 50'li ve 60'lı yılların kenti, refah devletine dayanan

28. Anselm Weidner, *Brunnenviertel/Marthashof. Der "soziale Äquator" als neue Grenze*, 03.03.2009 tarihli Deutschlandradio.

29. http://www.marthashof.de/preview/downloads/090923_PM_Richtfest_FIN_ML.pdf

30. Christoph Twickel, *Gentrifidingsbums: oder eine Stadt für alle*, Hamburg, s. 5.

bir modeli izliyordu. Almanya'da 1949 ile 1973 arasında 12,5 milyon yeni konut inşa edildi, bunun yarısı sosyal konuttu. Ön planda sosyal denge dururken, hedef de herkes için bir şehir yaratmaktı. Sanayi işyerlerinin seksenli yılların ortalarında başlayan tasfiyesiyle birlikte sosyal kent girişimci kente dönüştü. Eski endüstriler, üretim masraflarının daha düşük olduğu az gelişmiş ülkelere taşındı. Batının metropollerine hizmet sektörü yerleşti, yani reklam ve PR acenteleri, müşavirlik şirketleri, emlak firmaları, medya holdingleri ve eğlence endüstrisi. Yeni ekonominin yeni insanlara ihtiyacı vardı; daha iyi eğitimli, daha yüksek gelirli ve tüketimi seven bir tabakaya... Kültürel yaratıcılığın küresel seçkinlerine ihtiyaç duyuldu. Örneğin; Hamburg bu "yeni entelijansiya"yı çekmek için henüz 1985 yılında 4,5 milyon marklık bir kampanya başlattı. O zamanki SPD Belediye Başkanı Klaus von Dohnanyi'nin "şirket sahipleri, üst düzey yöneticiler ve serbest meslek sahipleri"ne yönelik sloganı "Hamburg: Kuzeydeki Güç" oldu. "Hamburg sosyal açıdan güçsüzlerin belli imkânlara sahip olduğu; fakat sosyal açıdan güçlülerin, yani daha yüksek gelirlilerin ve dolayısıyla daha fazla vergi ödeyenlerin kendilerini değersiz hissettiği bir kente dönüşmemeli" diyordu Dohnanyi.[31]

Bu konsept bugün lokasyon pazarlaması olarak adlandırılıyor; çünkü kentler artık sosyal mekânlar olmaktan çıktı ve kendilerini birer şirket olarak görüp lokasyon avantajları kapsamında birbirleriyle rekabet ediyor. Bir şehirde ne kadar çok sayıda varlıklı insan varsa, o kadar iyi; çünkü bunların mülkiyet, tüketim ve yatırım için parası var. Ayrıca varlıklılar proje geliştiricilerine, mimarlara, inşaat firmalarına, PR acentelerine ve tüketim ürünü holdinglerine de para kazandırıyor.

Kentler bu nedenle kendilerini bir marka olarak tanıtmak zorunda. Bunun bir öğesi de kentsel logolar, yani küresel çapta tanınan kendine özgü işaretler. Hamburg'ta bu işlevi Elbphilharmonie Konser Salonu'nun yerine getirmesi düşünüldü, İsviçreli star mimar ikili Herzog ve de Meuron tarafından tasar-

31. A.y., s. 27'den itibaren.

lanan ve Kaiserspeicher A binasının üzerine inşa edilen devasa bir yapı. *Spiegel* dergisinde belirtildiği gibi, Hamburg'a özgü bir "özgürlük anıtı."[32] Hafencity'ye (liman semti) yakın bir yerde ele alınan örnek proje, o zamanlar söylendiği kadarıyla Hamburglu zenginlerin bağışları ve lüks konut sitelerinin satışıyla finanse edilecekti. "Elbphilharmonie, kentin Hafencity'nin gelişimine duyduğu inancı kanıtlayarak yatırımcılara güven sağladı" diyordu Ole von Beust.[33]

Bugün ise Elbphilharmonie, Federal Cumhuriyetin en büyük inşaat skandalı haline geldi; Hochtief inşaat firmasının ilave talepleri, Hamburg bütçesini en az 476 milyon avro fazladan borç altına sokacak.[34] Twickel'e göre kentin kültürel harcamalarının yüzde 40'tan fazlası, yalnızca çok varlıklı bir seyirci grubunu çekebilen Elbphilharmonie'ye gidiyor. Kapsamında ayrıca bir de beş yıldızlı otel planlanan konser salonu megastarların sahnesi oldu. Her halükârda konser salonu, otel ve lüks daireler, binayı finanse eden Hamburglu vatandaşlar için pek ulaşılabilir bir mekân değil. Bununla birlikte zamanda Belediye Başkanı Ole von Beust bütçe açığına yönelik yapılması gereken tasarruf önlemlerinde herhangi bir "tabu" tanınmayacağını ilan etti.[35]

FRANKFURT: ALIŞVERİŞ CENNETİNDEN KOVULMAK

Satın alma gücüne sahip kentliler için yeni, şehir içi alışveriş dünyaları da yaratılıyor. Buralarda yalnızca mağazalar ve zincir dükkânlar yan yana sıralanmakla kalmıyor, Fred Perry, Puma, Adidas, American Apparel ve Apple gibi (kısmen pahalı) markaların sancak gemisi mağazaları bulunuyor. 1990 yılından bu yana şehir merkezlerindeki satış alanları neredeyse ikiye katlandı. Büyük Britanya'da bunlar "Malls without Walls" diye adlandırılıyor. 2008 yılı Avrupa Kültür Başkenti Liverpool'da bu gelişme özellikle hissedilir boyutlarda. Eski

32. http://www.spiegel.de/spiegel/print/d-45424922.html
33. Twickel, *Gentrifidingsbums*, s. 49.
34. http://de.wikipedia.org/wiki/Elbphilharmonie
35. Twickel, *Gentrifidingsbums*, s. 49.

işçi kentinin merkezi, bina bölmeleri bir ahtapot gibi her yöne uzanan alışveriş merkezi "Number One" tarafından neredeyse tümüyle sarılmış durumda. Fakat aynı zamanda alışveriş merkezlerinin bir tür rönesansı da yaşanmakta: AVM'ler yeşil alanlardan ve şehrin kenar semtlerinden merkeze taşınmış oldu. Yıldız mimarların tasarladığı AVM binaları, kentlerin hareketli ve görülmeye değer yeni yerleri. Örneğin mimar Massimiliano Fuksas'ın, 47.000 metrekare satış alanı üzerinde 100 dükkânı barındıran ve Almanya'nın en uzun yürüyen merdivenine sahip olma övgüsüne hak kazanan devasa cam palası "My Zeil." Söz konusu alanda bir zamanlar Merkez Postane ve Almanya'nın ilk yüksek binalarından birisi olan televizyon kulesi duruyordu. Bunların hemen yanında yer alan *Frankfurter Rundschau* gazetesinin redaksiyon binası ve Hoechst AG'nin yönetim binası ile birlikte savaş sonrası mimarinin eşsiz bir görüntüsü oluşmaktaydı. Hoechst binasının yerinde şimdi lüks bir otel var, diğer binalar tüketim mabedi için yıkıldı. Şehrin doğusunda eski toptancı hali binasının iskeleti duruyor, 20'li yılların endüstri mimarisinin Martin Elsässer tarafından inşa edilmiş önemli bir anıtı. Daha on yıl önce burada rengârenk bir hareketlilik vardı; ön tarafta mal indirip yükleyen kamyonlar, arka tarafta ise yük istasyonu ve endüstri vinçlerinin göklere yükseldiği Osthafen. Alana ve hal binasına herkes girebiliyor, büfelerde sabahın erken saatlerinde akşamdan kalanlar kamyon şoförlerine, gündelikçilere, sebze satıcılarına ve burada ısınan evsiz barksızlara katılıyordu. O zamanlar bünyesinde henüz böylesi eski endüstri binalarını barındıran bir işçi semti olan Ostend; göçmenler, öğrenciler ve yaşlılar için de uygun fiyatlı konut imkânı sunmaktaydı. Bugün ise Ostend'in görüntüsüne, büyük paralar harcanarak onarılan bira fabrikalarıyla beraber endüstriyel binalara yerleşmiş galeriler, lüks kulüpler ve restoranlar hâkim. Main nehrinin hemen yanında, eski Westhafen'de olduğu gibi, kutu biçimli renkli binalardan oluşan lüks bir yerleşim bölgesi yükseldi. Hava kararıp kocaman pencereler aydınlanınca, lüks hayat tarzını resmeden bir Noel takvimi görüntüsü ortaya çıkıyor.

Avrupa Merkez Bankası'nın hal binasına taşınacağı haberi semtin değerinin artmasına yol açtı. Mimari bir anıt ve aynı zamanda Frankfurtluların kendilerini özdeşleştirdiği bir bina olan toptancı haline bundan böyle kimse giremeyeceği gibi, görüntüsü de neredeyse tamamen kaybolacak. Şehir imar planına göre artık gökdelen yapılmaması gerekmesine rağmen toptancı hali, tadilatlar ve iki dev gökdelen tarafından gözlerden uzaklaştırılmış olacak. Toptancı halinin arkasındaki Main kıyısında, şehrin nehre, ufuk çizgisine ve Elsässer'in muhteşem yapısına bakan en güzel yerlerinden birisinde kısa bir süre öncesine kadar toptancı halinin işlettiği bir kafe vardı. Sanayi vinçlerinin altındaki bira masaları ve kıyıdaki ahşap vagonlar artık yok oldu. Yeni yapılanmaya uymadığı için cafe kapatıldı, onun yerini bankacılar için cam ve çelik konstrüksiyondan oluşan pahalı bir işletme alacak.

Hausen semtinde sekiz binadan oluşan dev bir kompleksde bulunan Frankfurt Borsası, Frankfurt finans merkezini terk etmeye karar verdi ve işletme vergileri daha düşük olduğu için komşu belde Eschborn'a taşındı. Bu da genel çıkarların zararına atılmış bir adım, Frankfurt şehri önemli bir vergi mükellefini yitirmiş oldu. Borsa ise taşınma sayesinde yılda 100 milyon avro tutarında bir vergi tasarrufu sağlamayı umuyor.[36]

"My Zeil" Şubat 2009'da açıldığında 120.000 insanın akınına uğradı. Yapının heyecan uyandırıcı olduğunu kabul etmek lazım. Cephenin ortasında, içe doğru incelen ve bir girdap etkisi yaratan devasa, tünel gibi bir delik var. İsminde bir iyelik zamiri barındıran alışveriş merkezinde aynı zamanda, Abercrombie ve Fitch'e ait Kaliforniyalı In-Labels Hollister giyim markasının Avrupa'daki iki şubesinden birisi bulunuyor. AVM'deki tek vitrinsiz dükkân burası; karanlık ve kısmen kepenklerle kapatılmış camların arkasında hiçbir şey gözükmüyor. Giriş bazı kulüplerde olduğu gibi bir zincirle kapatılmış, zincirin arkasında insanlar kapıcı tarafından içeriye bırakıl-

36.http://www.fr-online.de/rhein-main/fonds-kaeufer-veraergert-neueboerse-sucht-mieter,1472796,3387368.html

mayı bekliyor. Dükkânın çok dolu veya küçük olduğu da söylenemez; burası giriş katının en büyük ikinci dükkânı. Dolayısıyla ne mutlu H&M'dekilerden pek de farklı görünmeyen iç karartıcı pamuklu tişörtlere bakabilme ve hatta satın alma imkânına kavuşanlara. Bu arada H&M mağazası yan tarafta, 90'lı yıllardan kalma eski alışveriş merkezi Zeil-Galerie'de bulunuyor.

Zygmunt Baumann *Leben als Konsum* isimli kitabında "[Tüketim toplumunun] şaşırtıcı performansı, bireyler arasında uzanan mekânı tüketim malları pazarlarıyla doldurmasında yatıyor; söz konusu mekân, insanları birbirine bağlayan iplerin örüldüğü ve onları birbirinden ayıran parmaklıkların inşa edildiği mekân" diye yazıyor. "My Zeil" alışveriş merkezinin en üst katında beş parasız gençler öğleden sonralarını Almanya'nın en büyük Satürn mağazasının vitrinlerine ve Almanya'nın en çok ciro yapan sokağına bakarak geçiriyor.

Halka açık mekânların tüketim atmosferine kurban edildiği tüm diğer büyük kentler gibi, burada da aylak aylak dolaşmak, kaykay binmek, içki içmek ve dilenmek hoş karşılanmıyor. Araç trafiğine kapalı alanların birçoğu bu nedenle Business Improvement Districts olmuş, yani içinde yaratılan temiz tüketim atmosferinden bütün dükkânların yararlandığı kısmi özelleştirilmiş alanlar. Bu konseptin bir parçası da, yoksul olduğu tahmin edilen her şeyin, yani ucuzluk dükkânlarının, kullanılmış malların satıldığı depoların ve köşe birahanelerinin yok olması. Böylesi kısmi özelleştirilmiş alanlarda merkezi bir yönetim, ortak temizlik ekipleri ve bekçilik hizmeti var. Yerleşik dükkânlar; ev sahibi haklarına dayanarak dilenciler, punklar ve alkolikler gibi tüketime zararlı özneleri kovdurabiliyor. Bunu, bazen son derece saldırgan bir tarzda güvenlik güçleri veya polis vasıtasıyla, bazen de daha dengeli bir şekilde mimari koşullar üzerinden, yani sokakta oturma veya uzanma hakkını engelleyerek veya bunları en azından sınırlayarak yapıyor. Wilhelm Heitmeyer ve meslektaşlarının 2011 yılında *Alman Koşulları* başlıklı çalışmasında, evsiz barksızların karşı-

laştığı toplumsal reddin arttığı saptaması son derece karakteristik. Soru sorulanların yüzde 38'i şehirlerde evsiz barksızları nahoş bir duyguyla izlediğini belirtirken, yüzde 35,4'ü dilenen evsiz barksızların trafiğe kapalı alanlardan uzaklaştırılması gerektiğini ileri sürmüş.

4
Seçkinlerin Gücü

"Güzel bir numara: Sistemi eleştirmek hakkını, sistemden avantaj sağlayanlar kendilerine saklı tutuyor. Sistemin dibini tanıma imkânına sahip olanlarınsa öfkeli, kinci ve kıskanç oldukları bahanesiyle kozları ellerinden alınıyor."

Max Horkheimer'in 1950 ile 1969 yılları arasında tuttuğu notlarından[1]

ZENGİNLER TOPLUMA NEDEN VEDA EDİYOR VE AVANTAJLARI İÇİN NASIL SAVAŞIYOR?

"Geçerli bir referandum başvurusu için 61.438 imzaya ihtiyacımız var!" diyor yuvarlak gözlüklü ve kır saçlı adam. Adamın üzerinde takım elbise ve açık mavi bir gömlek

1. Susann Witt-Stahl, *Hoffnung Führt in die Hölle*," 2011 tarihli *Hintergrund*, s. 59.

var, boynuna kırmızı bir kravat bağlamış. Terli yüzü yorgun gözüküyor. Kasım ortasındaki bu pazar günü vakit oldukça ilerledi, aslında artık pazartesi oldu. Konuşmacı bilinçli bir ara veriyor ve kaşlarını yukarıya doğru kaldırarak dinleyicilere bakıyor; dinleyiciler arasında telaşlı bir kıkırdama ve fısıldama yayılınca sırıtıyor ve önündeki kâğıda odaklanıyor: "Şimdi kısa yoldan rakamı söyleyeceğim. İmzasını mektupla gönderenler de dahil edilecek olursa..." –kıkırdama artıyor– "tamam, bunları göz ardı edelim. Kendi ekibimizle topladığımız imzalar..." – ellerini havada sallıyor ve bağırıyor: "YÜZ SEKSEN İKİ BİN VE..." Bundan sonraki rakamlar isterik sevinç çığlıkları arasında kayboluyor. Takım elbiseli adamlar ve sarıya boyanmış bakımlı saçlara sahip kadınlar zafer sarhoşluğu içerisinde alkışlıyor ve yerlerinde hopluyorlar. Ortalık FDP'nin (Hür Demokrat Parti) seçim kutlamalrına benziyor, tabii eğlenmeyi gerektirecek zamanlara ait bir seçim kutlamasına... Bu Elli saniyelik özel video[2] seçkinlerin sosyal ezilmişlere karşı Hamburg eğitim savaşında elde ettiği kısmi zaferin bir belgesi. Üst tabaka ağırlıklı "Öğrenmek istiyoruz" protesto kampanyasının öncüsü Walter Scheuerl, referandum başvurusu kapsamında ilkokul süresinin uzatılmasına karşı toplanan imzaların sayısını ilan ediyor.

İlkokul süresinin uzatılması Hamburg'taki siyah-yeşil koalisyonun (Hıristiyan Demokratlar–Yeşiller koalisyonu) karara bağladığı eğitim reformunun en önemli ve devrimci öğesiydi ve ilkokulun altı yıla uzatılmasını öngörüyordu. Daha küçük sınıflarda ve ilave öğretmenlerle İskandinav modeli örnek alınarak iki fazladan yıl görülecek ortak dersler, özellikle sosyal açıdan güçsüz öğrencilerin daha henüz dördüncü sınıftan sonra gerçekleşen ayıklanmanın kurbanları olmasını önlemeyi hedeflemekteydi. 2010 yılının Hamburg modeline göre bir çocuğun; altıncı sınıftan sonra sekiz yıllık liseye mi yoksa ortaokul ile lisenin birlikte yer aldığı ve bakalorya sınavının daha önce olduğu gibi 13. sınıftan sonra yapıldığı bir tür genel okula

2. http://www.youtube.com/watch?v=KOi9LSgvbkg&feature=related

mı devam edeceğine artık aileler değil, öğretmenler konferansı karar verecekti. *Die Zeit* gazetesi "Öğrenmek İstiyoruz" ayaklanmasını "Gucci protestosu"[3] olarak tanımladı. Çünkü uluslararası çapta faaliyet gösteren Graf von Westphalen avukatlık bürosunun kıdemli ortağı doktoralı avukat Scheuerl'in öderliğindeki inisiyatif; şirket sahiplerinden, avukatlardan, doktorlardan oluşmakta ve Schleswig-Holstein Prensesi Ingeborg ve Kont Magnus Lambsdorff ile Kontes Karoline Lambsdorff gibi soylular tarafından desteklenmekteydi.

Bu inisiyatif gerçekten de Hamburg modelinden daha iyi bir alternatifi hayata geçirmek için mi mücadele ediyordu? Eğitimin genel seviyesini yükseltmek mi istiyordu? Yoksa "Öğrenmek İstiyoruz" inisiyatifinin kurucuları, aslında yalnızca zaten daha iyi konumlu çocuklarına ilave ayrıcalıklar sağlayan seçici okul sisteminin daha da güçlendirilmesinin mi peşindeydi? Gerçekte "kendi" liselerinin, daha doğrusu daha iyi eğitimlilerin ve geleceğin yöneticilerinin okulu olarak liselerin sembolik değeri için mücadele etmiyorlar mıydı?

Seçkinler hakkında araştırmalar yapan Darmstadtlı Michael Hartmann, Panorama isimli televizyon programında bu protestoya ilişkin olarak "Seçkinler kendilerini aşağıya karşı kapatıyor. Bu, aşağıdan kimse yukarıya gelemezse, yukarıda hemen hemen her şeyin olduğu gibi kalacağı anlamına geliyor" dedi.[4] Buna göre Hamburg'un göstermelik asilerini, ilgilendiren tek şey çocuklarının giderek küçülen pasta için verilen mücadelede daha avantajlı bir konum edinmelerini sağlamak. Alt tabakaların daha iyi bir eğitim alması, seçkinler açısından, göründüğü kadarıyla, kendi çocukları için potansiyel bir rekabet anlamına gelmekte. ARD (Alman Devlet Televizyonu) programı *Politmagazin*, söz konusu protestoyu "kast toplumunun son meydan muharebesi" olarak tanımladı.

"Biz çocukların daha erken yaşta ayrılması taraftarıyız. Başarısız öğrencilerin başarılı öğrencilerle birlikte eğitim gör-

3. http://www.zeit.de/2009/18/Lsp-Schulreform
4. Panorama programı; http://www.youtube.com/watch?v=IUiAu8Dozgc

mesinin kendileri için herhangi bir yarar sağlamayacağından emin olmamız nedeniyle, başarıya endeksli bir eğitim sistemini savunuyoruz" diyor kürklü bir kadın *Panorama* muhabirine Hamburg'un lüks semti Blankenese'de kurulan haftalık pazarda. Bir adam ise bu sözleri "Sosyal güçsüzlere ayrıcalıklar tanıyarak sosyal ayrıcalıklıların mağdur edilmesi gerekmiyor" diye tamamlıyor. Demek sokaktaki büyük adam –eğer ona sokakta rastlamak mümkün olursa– böyle düşünmekte.

"Öğrenmek İstiyoruz" inisiyatifi Nisan 2009'da eğitim reformuna karşı ilk gösterisini yaparken sokakta çok sayıda büyük adama rastlanıyordu. Yüksek ve çok yüksek gelirlilerden oluşan 4.000 kişilik bir kalabalık Gänsemarkt'tan belediye binasına doğru harekete geçti. İyi giyimli insanlar dış görünüşlerine yakışmayacak bir tarzda gürültü çıkartarak Jungfernstieg üzerinden Binnenalster boyunca ve kentin lüks alışveriş bölgesi içerisinden yürüyordu. Görmüş geçirmiş insan yığınının liderliğini yapan Walter Scheuerl "Buradayız ve gürültü yapıyoruz; çünkü eğitimimiz elimizden alındı" diye bağırıyordu.[5] Sağ tarafına pahalı Alsterhaus mağazasını, sol tarafına da lüks Vier Jahreszeiten otelini alan seçkinler protestosu burada bir anlamda kendi soyluluğunu da teşhir etmiş oldu. Yürüyüşün sonunda Gänsemarkt'ta, üstünde koyu mavi bir Polo gömlek olan Scheuerl –hava sıcaktı– yumruğunu kaldırarak sevinç çığlıkları atan kalabalığa "İlkönce ben söylüyorum, sonra hep beraber bağırıyoruz: Başarabilir miyiz? Evet, başarabiliriz! Bir kere daha! Başarabilir miyiz? Evet, başarabiliriz!" diye seslendi. Bir başka nümayişçi kürsüden aşağıya "Gururluyuz; çünkü Hamburglu ların çoğunluğu burada!" diye bağırdı. Pardon; ama "eğitim inisiyatifi"nin matematikte herhalde yardıma ihtiyacı var. 4.000 kişi tüm Hamburglu ların yaklaşık yüzde 2,4'üne denk geliyor. Ancak bu taşkın yuvarlamanın arkasında başka bir mesaj gizli: Burada parası olanlar toplandı ve önemli olan onların ne dediği. Parayı veren, düdüğü çalar. Mitingde daha sonra kampanyanın en tanınmış destekçisi ve FDP üyesi Sky

5. http://www.zeit.de/2009/18/Lsp-Schulreform

Dumont mikrofona çıktı ve "Ben, bayanlar, baylar, siyasete *benim* çocuklarım hakkında karar verme yetkisini vermiyorum" dedi.[6] Aslında Sky Dumont ve "Öğrenmek İstiyoruz" inisiyatifinin taraftarları çocuklarını özel bir okula göndermekte tamamıyla özgür. Varlıklıların çocuklarının yüzde on biri zaten özel bir okula gidiyor. Seçkinlerin kendi ayrıcalıklarına ilişkin kopardığı yaygaranın, anne ve babalarının böylesi bir güce ve seçme hakkına sahip olmayan çocukların, belki de, yazgısını belirlediği Sky Dumont'un aklına herhalde hiç gelmiyor.

Bu etkili gösteri yukarıdakilerle aşağıdakiler arasında başlayan ve sert yöntemlerle sürdürülen bayağı bir sınıf savaşının ilk perdesiydi. Sosyolog Michael Hartmann "seçkinlerin radikalleşmesi"nden bahsederken, seçkinlerin "kendi çıkarlarını daha büyük bir sertlikle savunmasını" kastediyor. Bu arada söz konusu savunma o denli sertleşti ki, "Öğrenmek İstiyoruz" taraftarlarından birisi yürüyüş esnasında, elinde "Alt tabakadan üst tabakaya selamlar: Okulunuz size kalsın" yazılı bir pankart taşıyan bir karşı göstericiyi ittirdi ve onun yere düşerek omzunu incitmesine neden oldu.[7]

ZENGİNLERİN, "LİSELERİ" İÇİN VERDİĞİ AMANSIZ MÜCADELE

"Öğrenmek İstiyoruz" inisiyatifi 2008 yılının ilkbaharından beri mevcut. O zamanlar nezih Othmarschen semtinin Hochrad Lisesi veli kurulunda bulunan Walter Scheuerl internette siyah-yeşil hükümetin, ilkokullarla ilgili kararı da içeren koalisyon sözleşmesini okumuş ve veli kurulunun dağıtım listesi üzerinden tüm velilere göndermişti. "Şimdi kentte yüz binlerce kişi hoşnutsuz" diye düşünmüş ve kendi kendine "kim bu işi üstlenecek? Her zaman başı çeken birisinin olması lazım, en ideali okullar, medya hukuku ve kriz iletişimi konularında bilgili ve bağımsız birisi!.."[8] diye sormuştu. Kriz iletişimcisi 50 yaşındaki Scheuerl'in hiç tanınmadığı söylenemez. 2010 yılın-

6. http://www.youtube.com/watch?v=IUiAu8Dozgc
7. http://www.taz.de/!50280/
8. Yazarın 28 Kasım 2010'da Walter Scheuerl ile yaptığı söyleşi.

da ucuz tekstil imalatçısı Kik'i, Christoph Lütgert'in ödüllü *Kik Hikâyesi: Ucuz Tekstilcinin Çirkin Metotları*[9] isimli röportajını yayımlayan Kuzey Almanya Radyo ve Televizyon Kurumu'na (NDR) karşı temsil etmekteydi. Lütgert bu röportajda holdingin Bangladeş'teki fabrikalarında yürürlükte olan imalat koşullarını anlatıyordu. Lütgert, röportaj sırasında o zamanki Kik Genel Müdürü Stefan Heinig'in gözünün önüne ağır hasta olan Bangladeşli bir oğlanın fotoğrafını tutuyor ve "Bu çocuğun kuzeni Kik'te çalışıyor ve ona bakıyor. O kadar az para kazanıyor ki, onu bir doktora bile gösteremiyor. Bununla ilgili bir şey söylemek ister misiniz?" diye soruyor. Heinig ise sırıtıyor ve röportajcıyı başından savıyor. Bu röportajdan kısa bir süre sonra NDR, avukat Scheuerl'den bir yazı aldı; yazıda Kik patronuyla yapılan görüşmenin ve patronun lüks villasının fotoğraflarının gösterilemeyeceği, hatta malzemenin imha edilmesi gerektiği belirtiliyordu. Scheuerl yazıda ayrıca röportajda gösterilen kadınların Kik'te çalışmadığını veya yalnızca nadiren çalıştığını vurguluyordu ve hatta mahkeme kararıyla NDR'in Kik hikâyesini tekrar yayımlamasını önledi. Lütgert kadınlara yeminli bir açıklama imzalatmak üzere bir kez daha Bangladeş'e uçtu ve sonunda NDR mahkemede kazanan taraf oldu.[10] Scheuerl avukat olarak kürk hayvanı, domuz ve tavuk yetiştiricilerini ve hayvanlara gösterdiği kötü muamele nedeniyle eleştiri oklarının hedefi haline gelen Krone sirkini de PETA gibi hayvanları koruma gruplarına karşı temsil ediyor.[11] Örneğin; PETA, doğal koşullarda üretilmiş yumurta sattığını iddia eden Landkost-Ei üretici birliğini incelemeye almış ve belirtilen şekilde üretilen tek bir yumurta bile tespit edememişti. Hayvan hakları savunucuları buna karşın tavukların çok kötü koşullarda tutulduğunu video çekimleriyle kanıtladı. Landkost firması derhal Scheuerl'i devreye soktu.[12] PETA yet-

9. http://daserste.ndr.de/panorama/aktuell/panoramakik104.html
10. http://daserste.ndr.de/panorama/archiv/panoramadiereporter134.html
11. Özet: www.walter-scheuerl.net
12. http://www.sueddeutsche.de/wirtschaft/eu-streit-ums-ei-im-stall-derfreien-huehner-1.361441

kilileri Scheuerl'in "iş ahlakından yoksun bir avukat" olduğu görüşündeydi.[13] "Öğrenmek İstiyoruz" hareketi dahilinde ne denli uzlaşmasız ve acımasız bir tavır içerisinde olduğuna bakılacak olursa, ahlak anlayışı gerçekten de sorgulanabilir gibi gözüküyor. Örneğin okullarda beklenen "kaos"un kaba saba korku filmi sahneleri vasıtasıyla canlandırıldığı propaganda spotunda, masaların üzerinde bağıra çağıra oynayan çocuklar ve bir okuldan diğerine koşturup seslerini inşaat gürültülerine karşı duyurmak için avazı çıktığı kadar bağırmak zorunda kalan öğretmenler görülüyor. Bu görüntülerden sonra inci küpeli bir kadın, çocuklarının geleceğiyle ilgili olarak başkalarının karar vermesi durumunda kendi yetkisinin elinden alınmış olacağından yakınıyor.[14] Acemice çekilmiş bu video ne denli gülünç olursa olsun, eğitim reformu taraftarlarının üzerinde yarattığı baskı hiç de eğlenceli değildi. Scheuerl, Nazilerle karşılaştırmaları dahi ileriye sürmekten kaçınmadı ve (daha önce yürüyüşte "Christa cadısı" olarak tanımladığı)[15] Hamburg Eğitim Müdürü Christa Goetsch'ü, sözcülüğünü yaptığı eğitim reformu kapsamında "nasyonal sosyalist pedagoji geleneğinin önde gelen isimlerinden Peter Petersen"i model almakla suçladı.[16] İnisiyatif, reformun uygulama aşamasıyla görevlendirilen eğitimciler hakkında bilgiler toplamaktan ve bunlara kendi özel hayatlarıyla ilgili Scheuerl tarafından imzalanan, "başarısız iş başvuruları" ve gençlik yıllarında "komünist parti üyeliği" gibi detaylar içeren yazılar yazmaktan bile geri durmadı. Hamburg Eğitim Müdürlüğü bu adımı "açık bir yıldırma denemesi" olarak niteledi. Scheuerl, gerekçe olarak kamuoyunun eğitim reformunun kimler tarafından yapıldığını bilmeye hakkı olduğunu gösterdi.[17] İnisiyatifin gayrı resmi bir medya ortağı gibi

13. www.walter-scheuerl.net
14. http://www.youtube.com/watch?v=DMk7GHTSS9s&feature=related.
15. http://www.zeit.de/2009/18/Lsp-Schulreform
16. Scheuerl bu sözler için kısa bir süre sonra özür diledi; http:// www.abendblatt.de/hamburg/article1275315/Offensiv-undkompromisslos-Der-Siegeszug-des-Walter-Scheuerl.html
17. Panorama programı; http://www.youtube.com/watch?v=IUiAu8Dozgc

öne çıkan Hamburg Radyosu ve *Morgenpost* gazetesinin yanı sıra *Bildzeitung* da karalama kampanyasına katıldı ve Yeşil-Alternatif Liste'nin (GAL) Eğitim Komitesi üyesi Hans-Peter de Lorent'i gazetenin manşetine taşıdı: "Eğitim reformu eski komünistin ellerinde."[18] Scheuerl "Eğitim Reformuna Evet" isimli karşı inisiyatifi de topa tuttu. Eğitim reformunun taraftarlarının örgütü, maskot olarak Süpermen kostümlü bir baykuşta karar kılmıştı. Kendi diktikleri baykuş kostümleri içerisinde ve kartondan yaptıkları baykuşlarla bilgilendirme stantları açıyorlardı. Avukat Scheuerl, karşı inisiyatife bir ihtarname gönderdi ve Süpermen logosunu kullanmaya devam etmeleri durumunda marka haklarını ihlal nedeniyle 150.000 avro ceza ödemek zorunda kalacaklarını bildirdi. "Son derece olağan bir prosedür. Bu bir marka ihlali ve hiç komik değil. Süpermen markasını kullanarak insanları kendi kampanyalarına yönlendirmelerine izin verilemez!"[19] dedi. Ama bununla da yetinmedi ve internetteki bir veli forumunda şöyle bir teklifte bulundu: "Grubunuzun logosu, ilkokullardaki kârlı yöneticiliklerden birini kapmak üzere lateks bir Süpermen kostümüne girmeye çalışan fazla kilolu bir ilkokul müdiresi, yani şişko bir baykuş olsun. Bu vesileyle logonun adının, şubat ayında Goetsch'ü destekleyenlerin listesine önayak olan Angelika F. [isim yazar tarafından kısaltılmıştır] olarak koyulmasını öneriyorum."[20] Scheuerl daha sonra kadından özür diledi.

"Öğrenmek İstiyoruz" hareketi ilkokul süresinin uzatılmasını referandum yoluyla önlemeye karar verdiğinde, 62.000 imza toplamak üzere üç hafta zamanı vardı. Yani günde 3.500 imza toplaması gerekiyordu. Bu iş için, başlangıçta imza başına bir avro verilen ve daha sonra saat başına ödeme yapı-

18.http://www.fr-online.de/wissenschaft/schulpolitik-blankenesebeinhart,1472788,3077750.html

19. Yazarın Scheuerl ile söyleşisi.

20. Bu içerikli elektronik postanın bir kopyası yazarda mevcut. "Menschen und Schlagzeilen" isimli ve 12.02.2010 tarihli NDR programında da bundan alıntı yapılmıştır; http://www.proschulreform.de/historie/wwl-maerchen-check/wir-wollen-lernen-medienberichte/

lan üniversite öğrencilerini görevlendirdi. Kampanya bürosu şehir merkezinin en iyi yerinde tutuldu ve FDP reklam panolarını ödedi. Bir kampanya şefi görevlendirildi; toplam 2.100 kişi imza topluyordu.[21] İmza listeleri zengin semtlerin dükkânlarında, doktor muayenehanelerinde ve avukatlık bürolarında duruyordu; golf kulüplerinde ve zenginlerin gittiği başka yerlerde de imza toplandı. Görevliler huzurevlerini bile ziyaret etmekteydi. "Öğrenmek istiyoruz" hareketinin, varlıklı Osdorf semtindeki "Batı Hamburg'un en güzel alışveriş merkezi"[22] olduğu söylenen Elbe gibi tüketim mabetlerinde bilgilendirme masaları bulunuyordu. "Eğitim Reformuna Evet" isimli karşı inisiyatifin aynı yerde masa açması, yeterli yer olmadığı bahanesiyle reddedildi.

"Öğrenmek İstiyoruz" hareketi bir yandan elindeki tüm imkânları kullanarak ürkek orta sınıf ile kendine güvenli üst sınıfın ilgi ve imzasını kazanmaya çalışırken, Scheuerl öbür yandan Hamburg Senatosu'nun bir reklam acentesini 200.000 avro karşılığında eğitim reformu için bir kampanya düzenlenmesi ile ilgili olarak görevlendirmesini eleştirdi. Bunu yalnızca vergi gelirlerinin çarçur edilmesi olarak görmüyor, bir adım daha ileri giderek kanuna aykırı buluyordu; kampanyanın durdurulmasını talep etti; fakat talep kabul edilmedi.[23] Oysa daha önce de referandum organizasyonlarında bulunmuş olan Hamburg Ver.di sendikasından Klaus-Dieter Schwetscher *Taz* gazetesine verdiği bir demeçte "'Öğrenmek İstiyoruz' inisiyatifinin kampanyasının masrafları 200.000 avroyu çoktan geçmiştir, buna eminim" diyor.[24] Parayı kimin verdiği bugüne değin belli değil. "Öğrenmek İstiyoruz" büyük bir beceriyle yasadaki bir açığı kullanmış. Hamburg Referandum Kanununa göre 2.500 avronun üzerinde bağışta bulunan herkesin isim ve adresiyle belirtilmesi gerekiyor. Fakat ortadaki tek bağışçı,

21. A.y.
22. http://www.elbe-einkaufszentrum.de/de/seite/das_center/das_Center.php
23.http://www.abendblatt.de/hamburg/article1452712/Scheuerl-fordert-Stopp-der-Kampagne.html
24. http://www.taz.de/!55694/

Scheuerl tarafından kurulan "Hamburg'ta Daha İyi Bir Eğitimi Destekleme Derneği." Tüzüğe göre derneğin amacı "Öğrenmek İstiyoruz" hareketini desteklemek.[25] Dernek 2008 yılından beri 240.000 avrodan fazla bağış toplamış. Angelika Gardiner "Öğrenmek İstiyoruz" inisiyatifinin "kurnaz avukatlarına" "Şimdiye kadar böyle bir paravan örgüt hiç kurulmamıştı" diye öfkeleniyor. Gardiner, on üç yıldan beri Hamburg'ta halk inisiyatiflerini destekleyen ve onlara danışmanlık hizmeti veren Daha Fazla Demokrasi Derneği'nde çalışıyor.[26]

SOSYAL GÜÇSÜZLERE KARŞI VARLIK STATÜSÜNÜN KORUNMASI

İnsan, Scheuerl'in bürosunun toplantı odasında onunla karşı karşıya otururken, her fırsatta hır gür çıkaran ve "meslek ahlakı olmayan" bir avukatla muhatap olduğu hissine kapılmıyor. Scheuerl sakin, nazik ve saygılı bir intiba uyandırıyor, eski ve iyi bir aileden geldiği belli. 2010 yılının kasım ayındayız; üç ay önce temmuzda "Öğrenmek İstiyoruz" hareketi referandumu kazandı. 276.304 vatandaş dört yıllık ilkokulun korunması ve 218.000 vatandaş ise ilkokulun iki yıl uzatılması lehine oy kullandı. Sonucun nispeten ucu ucuna olması, "Öğrenmek İstiyoruz" inisiyatifinin öyle büyük bir "kartopu etkisi"[27] yaratmadığını ve nüfusun çoğunluğunu temsil etmediğini kanıtlıyor. Seçime katılım yalnızca yüzde 39 olmakla birlikte, varlıklıların yaşadığı Hafencity, Walddörfer gibi Batı semtlerinde ortalamanın üzerinde.[28] Referandumun sonucu yalnızca ilkokulların süresinin uzatılmasının değil, aynı zamanda Hamburg Senatosu'ndaki siyah-yeşil koalisyonun da sonu anlamına geliyordu. Belediye Başkanı Ole von Beust referandumun hemen arkasından istifasını açıkladı ve benim Scheuerl ile bu-

25. http://www.taz.de/!55694/ und http://www.wir-wollen-lernen.de/foerderverein_gegen_primarschule_satzung.html
26. http://www.taz.de/!55694/
27. Yazarın Scheuerl ile söyleşisi.
28. http://www.sueddeutsche.de/karriere/volksentscheid-zur-grundschulzeit-hamburg-hat-gesprochen-primarschule-abgelehnt-1.976627

luştuğum günün gazeteleri Yeşil-Alternatif Liste'nin Hıristiyan Demokratlarla ortaklığı bozduğu haberini verdi.

Bu durum Scheuerl için varlık statüsünü koruma mücadelesinin bittiği anlamına gelmiyordu. Referandumdan hemen sonra, eğitim reformuna karşı elde edilen zaferi güvenceye almak üzere "Öğrenmek İstiyoruz" kampanyasını bir seçim hareketine dönüştürme düşüncesini gündeme aldı. "Eğer 'bu hareket seçimlere girmezse, SPD'nin birinci, CDU'nun da ikinci parti olma ihtimali yüksek, FDP'nin senatoya girip giremeyeceğini ise kimse bilemez. Yani sonuçta bir Kırmızı-Yeşil veya Kırmızı-Kırmızı-Yeşil koalisyonu meydana gelebilir. Bu durumda Goetsch yine senatör olur ve her şeye, CDU'nun direnci azalmış olsa da yeniden başlarız. Yani belli bir ertelemenin haricinde hiçbir şey kazanmayız." Scheuerl ayrıca bu şekilde "itinalı bir bütçe idaresine" ve "ekonomi ve limanın geliştirilmesine" katkıda bulunmak istiyordu. "Öğrenmek İstiyoruz" kampanyasından bir parti doğmadı; fakat Walter Scheuerl CDU eyalet listesinden bağımsız aday olarak seçime girdi ve Belediye Başkanı Ahlhaus'un arkasından en yüksek oyu aldı. Şimdi Hamburg temsilciler meclisinin üyesi ve eğitim komisyonunun başkanı. Bu görev çerçevesinde CDU içerisinde eğitim politikasıyla ilgili ağırlık noktaları koymak istiyor.[29]

Walter Scheuerl karısı, oğlu ve kızıyla birlikte Blankenese'deki villa bölgelerinden birinde oturuyor. Bu bölgede, gelecekle ilgili herhangi bir endişesi olmayanlar yaşamakta; bölgenin ortalama geliri 94.500 avro.[30] Scheuerl "Öğrenmek İstiyoruz" hareketinin bir seçkinciler hareketi olduğu suçlamasını reddediyor: "Bu suçlama hiçbir zaman somut bir argümana dayanmadı ve her zaman bir kutuplaştırma çabası oldu." Scheuerl ayrıca Hamburg'taki öğrencilerin yarısından fazlasının liselere kayıtlı olduğunu belirtiyor. "Bunlar elit falan değil, bunlar çocuklarının liseye gitmesini isteyen veliler."

29. Scheuerl'in konumu hakkında: http://www.walterscheuerl.de/walter_scheuerl_positionen.html

30. http://hamburglinks.wordpress.com/2009/03/14/einkommen-groseunterschiede-zwischen-den-hamburger-stadtteilen/

Ancak bir diğer gerçek ise Hamburglu öğrencilerin yüzde 10'unun okulu mezun olmadan terk ettiği, tüm Almanya'da bu sayı 800.000'e ulaşıyor. On beş yaşındaki gençlerin dörtte biri doğru dürüst yazıp okuyamıyor. Almanya'nın üç bölümlü eğitim sistemi uluslararası alanda eleştirilmekte. UNICEF "Disadvantage in Rich Countries" başlıklı incelemesinde, Alman eğitim sisteminde öğrencilerin çok erken bir aşamada ayrıldığını ve bu ayrışımın daha sonra kırılamadığını saptıyor. OECD Genel Sekreteri Angel Gurría, Almanya'da, üst tabakanın çocuklarının yüksek öğrenim görme şansının daha alt tabakaların çocuklarına göre iki mislinden fazla olmasını eleştiriyor: "Ancak bu eşitsizlik Almanya'da okul sisteminin yapısıyla açıklanabilir. Okul çağındaki çocuklar daha henüz on yaşında okul sisteminin farklı dallarına dağıtılıyor ve bu arada sosyal açıdan zayıf ailelerin çocukları çoğunlukla beklentilerin daha düşük olduğu dallara gönderiliyor."[31]

İlkokul süresinin uzatılmasının arkasında yatan fırsat eşitliği düşüncesi Scheuerl için ideolojikleştirilmiş toplum politikası anlamına geliyor. "İlkokulun uzatılmasında taraftar olanların büyük çoğunluğu Sol Parti'de, bir kısmı da Yeşil-Alternatif Liste veya SPD'nin sol kanadında." Eğitim reformu fraksiyonların ortak tavrıyla karara bağlandı; fakat sosyal adalet veya toplumun genel çıkarları söz konusu olunca, performans ideolojisinin vaizlerinin aklına komünizm sopasını sallamaktan başka bir şey gelmiyor. "Bilinç altındaki sosyo-politik temel, liseye devam eden öğrencinin ekonomik koşullarının daha iyi olduğu, onun zamanının ve derslerinin dezavantajlı öğrenciye verilmesi gerektiği üzerine kuruluydu. Bu, çok saçma" diyor Scheuerl. "Öğrencilere artık kendi sorunlarına değil, başkalarının sorunlarına eğilmeleri görevini yüklemek sosyal açıdan övgüye değer bulunabilir. Fakat bu, herkesin daha iyi bir konuma gelmesine yol açmaz, tam tersine öğrenciler arasındaki makas daha fazla açılır." Aslında bu konuda yapılan çeşitli

31. Anguet Gurria, OECD Genel Sekreteri, 18.9.2007 tarihli "Bildung aufeinen Blick" programında, http://www.oecd.org/document/10/0,3746/en_2649_33717_39319882_1_1_1_1_1,00.html

incelemelerin kanıtladığı gibi, bu söylenenin tam tersi geçerli: Çocukların daha uzun bir süre birlikte ders gördüğü ülkelerde okul performansları ve fırsat eşitliğinde adalet daha yüksek. Çünkü bu durum okuldaki başarının Almanya'da söz konusu olduğu gibi ailevi arka plandan değil, gerçek performanstan kaynaklanmasını sağlıyor. Pek çok inceleme bugünkü sistemde üst tabakaların orta derecede yeteneklere sahip çocuklarının bile liseye girebildiğini fakat buna karşın sosyal açıdan güçsüz ailelerin daha iyi performans gösteren çocuklarının bunu başaramadığını kanıtlıyor.[32] Örneğin Berlin'de yapılan *Element Studie* [Element İncelemesi], daha uzun bir ilkokul süresinin genel olarak daha iyi sonuçlar verdiğini ve iyi öğrencilerin de bundan yarar sağladığını göstermekte.[33]

Eğitim konulu araştırmalar yapan ve PISA incelemelerinin uluslararası koordinatörlüğü görevini sürdüren Andreas Schleicher şöyle diyor: "PISA incelemesinin alt kısmında yer alan ve eğitim sistemlerini erken seleksiyon felsefesine göre belirlemiş olan Almanya, Macaristan veya Çek Cumhuriyeti gibi ülkelere bakacak olursanız, bu ayrıştırıcı sisteme sahip ülkelerin başarılı ülkeler arasında yer almadığını görürsünüz. Bu saptamaya ilişkin tek bir istisna bile yok."[34]

BİR SİLAH OLARAK ORTA SINIF KORKUSU

Stefanie von Berg'in evindeki büyük yemek masasının üstünde bir Noel çelengi asılı, masanın etrafı siyah Arne Jacobsen sandalyeleriyle çevrili. Mumlar yanıyor, şık bir cam çaydanlığın içinden buharlar yükseliyor ve fonda klasik müzik çalıyor. "Ben de elitlere dahilim. Babam profesör, doktoramı yaptım, yönetici konumundayım ve hatta soylu sınıfındanım; bütün bunlara rağmen yine de insanlara fırsat tanınmamasını kabul etmem mümkün değil" diyor von Berg.

32.http://www.welt.de/die-welt/vermischtes/hamburg/article7283671/Bildungsforscher-sprechen-sich-fuer-die-Primarschule-aus.html
33. http://www.zeit.de/online/2008/17/element-studie
34.http://www.archiv-der-zukunft.de/downloads/materialien/th/schleicher_dvd.pdf

Mesleği pedagogluk olan kadın "Eğitim Reformuna Evet" hareketinin kurucusu ve sözcüsü, ayrıca 12 yaşında bir oğlan çocuğunun annesi ve yenilikçi bir eğitim veren Rellingerstraße okulunun eski veli kurulu başkanı. Stefanie von Berg, Yeşil-Alternatif Liste'den (GAL) Hamburg Temsilciler Meclisi'ne seçilmiş. Masanın etrafında "Eğitim Reformuna Evet" hareketinin Constanze Petersen, Christian Lührs ve Michael Dürrwächter başka üyeleri de oturuyor gibi. Referandumun üzerinden aylar geçmiş olmasına rağmen, hâlâ hayal kırıklığı hâkim. Dernek, Scheuerl'in kamuoyuna yönelik çalışmalarına başlamasının çok sonrasında kurulmuştu. "Onu ilkin pek ciddiye almadık, eğitim reformu kararı zaten alınmıştı" diyor von Berg ve Christian Lührs bu sözleri "Bizim imza toplamamız söz konusu değildi, yalnızca yasayı desteklediğimizi dile getirdik" diye tamamlıyor. Umutsuz bir mücadeleydi–para, güç ve karalamalara karşı rasyonel argümanlar. Constanze Petersen aslında bir doktor ve o zamanlar Scheuerl gibi Othmarschen'daki Hochrad Lisesi'nin veliler kurulunda olduğu için "Öğrenmek İstiyoruz" hareketinin propaganda tarzını bizzat ve yakinen yaşadı. "Tamam, ben de golf oynuyorum. Orada bir ninenin 'Liseler kaldırılacakmış' argümanıyla kadınlardan nasıl imza topladığını izledim." Hatta imza veren kadınlardan birinin "Bu durumda torunlarım 'onlarla' aynı sınıfa gitmek zorunda mı kalacak?" diye sorduğunu duymuş. "Onlar" ile kastedilenler göçmenler ve alt tabakalara mensup çocuklar oluyor. Böyle aşağılayıcı sözlerle, varlıklı semtlerde eğitim reformu hakkında bilgi veren von Berg de karşılaşmış: "O maymunlar kendi okullarında kalsın." Hatta Bayan von Berg'in "Öğrenmek İstiyoruz" inisiyatifinde olduğunu sanan yaşlıca bir kadın, Elbe alışveriş merkezinin önünde şöyle demiş: "Böylesine gönüllü olmanızı çok müthiş buluyorum. Tüm bu yabancıların Hamburg'tan çıkıp gitmesini sağlayamaz mısınız?"

Constanze Petersen bir açıklama arıyor: "Othmarschen'da yüksek okul mezunu olup da çalışmayan pek çok kadın var. Bunlar yalnızca çocuklarını yetiştirmekle meşguller ve bu

misyonu yitirmekten ve kendi çocuklarının da okulda pek iyi olmadığının belli olmasından korkuyorlar." Nezih Hochrad lisesinde bile çocukların üçte birinin özel derse ihtiyacı var.

"Korkular körüklendi, "Öğrenmek İstiyoruz" hareketinde hiçbir zaman somut gerekçeler gösterilmedi. İnsan korkarsa, kendisini rasyonel argümanlara kapatır" diyor Stefanie von Berg. Tartışmalarda Scheuerl ve adamları hep yenilgiye uğratılmış. "Bu, seçimin sonucundan da görülüyor, ucu ucuna oldu. Olumlu tarafından bakacak olursak, birçok insan eğitim reformundan yanaydı" diyor Lührs ve ilkokul süresinin uzatılmasından aslında yarar sağlayacak olan kesime ulaşamadıkları için üzüldüğünü belirtiyor. "Alt tabakaya bir türlü yaklaşamadık." Ama zaten bunların büyük bir kısmını oluşturan göçmen veliler seçme hakkına sahip değildi. Michael Dürrwächter'in oğlu bir özürlü okuluna devam ediyor. Bu okulun müdiresi de okulundan vazgeçmek istememiş. Dürrwächter bunun nedeninin, müdürenin Eppendorf'ta oturması ve kendi çocuklarının değişiklikten etkilenmemesi olduğunu tahmin ediyor.

"Eğitim Reformuna Evet" hareketinin üyeleri işin en kötü yanını, yerleşik eğitim sisteminin şimdi artık senelerce değiştirilemeyecek olması olarak görüyor. Koalisyon ortaklarının imzaladığı "Hamburg Okul Barışı" eğitim reformunu takip eden on yıl boyunca okul sisteminde hiçbir değişiklik yapılmayacağını öngörüyor. Lührs "Bu, tüm ülke için bir sinyal. O zamanlar herkesin gözü Hamburg'un üzerindeydi. Şimdi artık kimse böyle bir şeye cesaret edemez" sözleriyle endişesini dile getiriyor.

EĞİTİMDE ADALET YERİNE ELİT EĞİTİMİNİN DESTEKLENMESİ

Federal Eğitim Bakanı Annette Schavan, Hamburg referandumunun sonucunu övdü. Referandumun sonucu "liseler ve vatandaşların özgüveni açısından iyi bir haber"di. Hıristiyan Demokrat politikacı muhafazakâr ve performans temelli bir eğitim sistemini desteklemekte. Baden-Württemberg'in Eği-

tim Bakanı olarak, elemeyi güçlendiren tartışmalı sekiz yıllık liseyi hayata geçirmişti. Schavan siyah-sarı federal hükümette elit destek programını hızlandırdı. Bu kapsamda 160.000 üniversite öğrencisi devlet burslarıyla desteklenecekti.[35] "Elit desteği" burada kelimenin tam anlamıyla alınabilir çünkü destek alanlar gerçek anlamda ihtiyacı olanlar değil. Alman üniversite öğrencilerinin büyük bölümü akademik ailelerden geliyor. Burslardan yararlananlar da özellikle akademisyenlerin çocukları. Buna rağmen Federal Hükümet ve Eyaletler, doktora çalışmalarını ve bilimsel araştırmaları desteklemek ve az sayıda "üst sınıf üniversiteye" ödüllendirmek üzere 2013-2017 için bütçeden 2,7 milyar avro ayırdı.[36] Bu miktar, toplam 10,7 milyar avroluk eğitim bütçesinin beşte biri.[37]

Hükümet böylece desteğe yukarıdan başlamış oluyor. Zaten varlıklı olan öğrenciler daha fazla destek görüyor. Akademisyen ailelerde her 100 çocuktan 83'ü bir üniversiteye kaydını yaptırıyor; akademisyenlik geleneği olmayan ailelerdeyse bu sayı 23. Yüksek okullarda okuyanların yalnızca yüzde 8'i göçmen ailelerin çocukları. Ancak eleme zaten seneler öncesinde ilkokulda başlıyor. Orada daha dördüncü sınıftan sonra bir yaş grubunun yüzde altmışı, yüksek okul imkânı pratikte sıfırlanarak veya yalnızca dolaylı yollarla kısıtlanarak elenmiş oluyor. "Elit desteği" elbette ekonominin patronlarının da çok sevdiği bir slogan. Örneğin Federal Endüstri Birliği "Almanya elit desteği olmaksızın rekabet edemez!" diye uyarmıştı.[38] Ekonomi ne zaman uyarırsa, aslında hep isteklerinin yerine getirilmesini talep ediyor ve aksi durumda en azından Batı Avrupa'nın büyük bir çöküntüye uğrayacağını iddia ediyor. Örneğin Google'a "Jürgen Großmann" ve "uyarıyor" yazıldığın-

35. http://www.tagesspiegel.de/wissen/stipendien-fallen-nicht-vomhimmel/3697056.html

36. http://www.spiegel.de/spiegel/print/d-80362876.html

37. 2010'da: http://www.rp-online.de/politik/deutschland/bundestagbestaetigt-bildungsetat-1.2294935

38. http://www.stern.de/wirtschaft/arbeit-karriere/karriere/eliteforscherhartmann -zum-manager-wird-man-geboren-600040.html

da, 150.000 isabet kaydedilmekte.[39] Enerji holdingi RWE'nin genel müdürü etrafa, "enerji darlığı"ndan başlayarak, "ekolojik diktatörlük" ve "ekonomik büzülme"ye varan korku senaryoları yaydı. Amacı nükleer enerjinin terk edilmesini mümkün olduğunca uzun bir süre önlemekti.

Federal Eğitim Bakanlığı da en son PISA araştırmalarından beri Almanya kadar hiçbir endüstri ülkesinde okuldaki başarı ve eğitim imkânlarının sosyo-ekonomik köken tarafından belirlenmediğini biliyor.[40] Bakanlığın İnternet sayfasında böyle deniliyor. Örneğin; beşinci sınıf öğrencileri arasında yapılan bir araştırmaya göre, lise mezunu bir babanın çocuğunun liseye geçiş yapabilmek için lise mezunu olmayan bir babanın çocuğuna kıyasla üçte bir oranında daha az puana ihtiyacı oluyor. Federal Meclisin Büyüme, Refah, Hayat Standardı adlı komisyonu Kasım 2011'de şöyle yazıyordu: "Toplumun sahip olduğu yüksek eğitim seviyesi, ekonominin sürekli bir şekilde gelişmesini güçlendirir ve toplumsal refahın önemli bir faktörüdür." Buna karşın Almanya, diğer endüstri ülkeleriyle karşılaştırıldığında eğitime gülünç derecede az para harcıyor. Gayri safi milli hasılaya oranla devlet ve özel sektör harcamaları doksanlı yılların ortalarında yüzde 6,8'den 2008 yılında yüzde 6,2'ye geriledi. Böylece Almanya, OECD karşılaştırmasında diğer endüstri ülkelerinin çok gerisinde yer alıyor.

PERFORMANS BAZINDA ADALET MİTİ

"Öğrenmek İstiyoruz" hareketini sert bir şekilde eleştiren araştırmacı Michael Hartmann da üç parçalı okul sisteminin eğitimde adaleti önlediğini buna karşın sınıfsal farklılıkları körükleyip performans bazında adalet efsanesini ayakta tuttu-

39. http://www.google.de/search?q=%22J%C3%BCrgen+Grossmann+warnt%22&ie=utf-8&oe=utf-8&aq=t&rls=org.mozilla:de:official&client=firefox-a#sclient=psy-ab&hl=de&client=firefox-a&hs=td&rls=org.mozilla:de%3Aoffic ial&source=hp&q=%22J%C3%BCrgen+Grossmann%22+warnt&pbx=1&oq=%22J%C3%BCrgen+Grossmann%22+warnt&aq=f&aqi=&aql=&gs_sm=e&gs_upl=4340l7088l0l7432l4l4l0l0l0l1l1842l4305l7-2.1l3l0&bav=on.2,or.r_gc.r_pw.,cf.osb&fp=3865180040d67f3c&biw=1280&bih=658

40. http://www.bmbf.de/de/6549.php

ğunu düşünüyor. Hartınann şöyle diyor: "Eğitim kullanışlı bir açıklama örneği. Temize çıkartıcı bir işlevi var. İnsanlara loto oynayın denilmiyor, tam tersine çaba gösterirse herkes başarıya ulaşabilir deniliyor."

Bu, Hartz IV alanların çocuklarına ve yoksullara özel ders, spor derneği, müzik okulu, ders malzemesi, okul gezisi veya öğlen yemeği için devlet desteği sözü veren federal eğitim paketinde üstü kapalı bir şekilde ifade edilen basit bir argüman. Ancak Çalışma Bakanı Ursula von der Leyen'in henüz Aile Bakanı iken meclisten geçirdiği eğitim kuponları aslında maalesef bir aldatmaca. Çünkü bunlar esas itibarıyla ne eğitimi destekliyor ne de, çok gerekli olmasına rağmen, eğitim sisteminin geliştirilmesine maddi kaynak aktarıyor, yalnızca kişilere ödeme yapılırken sorumluluk kişilere yüklenmiş oluyor. Esasen yılda 100 avro ile ne doğru dürüst bir özel ders (kaldı ki özel ders hakkı tanındığında çoğunlukla geç kalınmış olur, yani öğrenci sınıfta kalma tehlikesiyle karşı karşıyadır) ne de bir spor derneğinde üyelik veya müzik okulunda keman dersi ödenebilir. Bunun da ötesinde eğitim kuponları iki sınıflı toplumu destekliyor ve çocukları yoksul, velileri ise sorumsuz olarak damgalıyor. Çünkü eğitim kuponlarının, paranın gerçekten çocuklara ulaşmasını güvenceye almanın haricinde ne gibi bir anlamı olabilir?

Kuponlar yürürlüğe girdiği 2011 yılının başında pek rağbet görmedi. Bunun nedeni velilerin çoğunun yeterince bilgilendirilmemesi ve başvuruda bulunmanın bir vergi beyanı kadar karmaşık olmasıydı. Ayrıca araştırmalarım sırasında yüz yüze görüştüğüm birçok Hartz IV mağduru, eğitim kuponlarının yürürlüğe girmesiyle birlikte yoksulluklarını gizleme uğraşlarının sekteye uğramasından ve tamamen açığa çıkmaktan çekinmekteydi. Yoksulların ürkekliği ise muhafazakâr nefret vaizlerine, aşağılayıcı argümanlarının kanıtı olarak hizmet ediyor. Örneğin Berlin'in Hıristiyan Demokrat Vekili Frank Steffel "Eğitim kuponları yalnızca çocukların yararına kullanılabiliyor, kuponlarla tütün ve alkol alıp kafayı çekmek mümkün değil" diyor.[41]

41. http://www.welt.de/politik/deutschland/article13226288/Bildungsgutschei-

Ursula von der Leyen da ikazcı bir dille velilerin suçundan bahsetti. Doğrudan şöyle de diyebilirdi aslında: İşte görüyorsunuz, istemiyorlar; çocukları umurlarında bile değil, yapacak bir şey yok. Aile Mahkemesi Hâkimi Jürgen Borchert buna itiraz ediyor: "Gerçek olan, istisnasız tüm araştırmaların bunun tersini ortaya koyduğu, yani özellikle en alt gelir seviyesindeki velilerin eğitime çok önem verdiği ve çocuklarının eğitim olanaklarından yararlanması için borçlanmayı ve hatta aç kalmayı bile göze almasıdır."[42]

Hartmann için siyaset ve ekonominin sürekli yenilediği "daha fazla eğitim" talebi sıradan bir pazar vaazından başka bir şey değil. "Eğer samimi olsalardı, ilkönce kendi kendilerine 'okul ve üniversitelerin bizim için değeri ne?' diye sormaları ve sonra da eğitim alanını limon gibi sıkmaktan vazgeçmeleri gerekirdi. Okul ve üniversite binaları çürüyor. Son on yılda neredeyse 1.500 profesörlük kürsüsü tasarruf önlemlerine kurban gitti. Sosyal bilim bölümlerinin yüzde onu rafa kaldırıldı, bazı dersler kelimenin tam anlamıyla yok edildi."[43] Hartmann'ın ne demek istediği, onu 1999 yılından bu yana sosyoloji dersleri verdiği Darmstadt Teknik Üniversitesi'ndeki kürsüsünde ziyaret edince anlaşılıyor. Yüksekokulun bazı bölümleri şehir merkezindeki Hükümet Sarayı'nda (Residenzschloss) yer alıyor. Görkemli dış görünüş aldatıcı. Binanın içi oldukça kırık dökük, her yerde deliklerle dolu duvarlardan alçılar dökülüyor. Sembolik bir görüntü.

Hartmann *Der Mythos von den Leistungseliten* [Başarılı Elitler Miti] başlıklı ampirik incelemenin yazarı. Bu incelemede sosyal köken ile ekonomi, politika, bilim ve adalet mekanizmasındaki yönetici konumlara ulaşma arasındaki bağ-

ne -lassen-sich-nicht-versaufen.html

42. Frontal'in Borchert ile 28.6.2011 tarihli söyleşisi; http://www.zdf.de/ZDFmediathek/beitrag/video/1372268/Bildungsgutscheine-ein-Flop%253F#/beitrag/video/1372268/Bildungsgutscheine-ein-Flop%3F

43. 21.10.2007 tarihli Stern Michael Hartmann'ın Arno Luik ile söyleşisi; http://www.stern.de/wirtschaft/arbeit-karriere/karriere/eliteforscher-hartmann-zum-manager-wird-man-geboren -600040.html

lantıyı ele almış. Sonuç: Bu konumlar çok büyük bir oranda üst sınıfların çocuklarının elinde bulunuyor. Üst düzey menajerlerin yüzde 85'i, yönetici adalet bürokratlarının yüzde 65'i ve politikacıların yüzde 70'i, nüfusunsa en fazla yüzde 3,5'ini oluşturan üst sınıflardan geliyor. Nüfusun bu küçük bölümü, Almanya'nın toplumsal gelişmesini belirliyor, elbette kendi çıkarlarına göre.

Hedeflerinden birisi de, seçkinliğin sözlükte "en iyilerin kalması" olduğu anlamına geldiğinden hareketle, performansa göre adalet efsanesini ayakta tutmak. Tamam, en iyiler üstte fakat bunun sebep ve sonuç ilişkisi ne?

Elitler, en iyilerin kendileri olduğunu ve tam da bu nedenle yukarıda bulunduklarını iddia ederek ve statülerini başarılarının bir sonucu olarak açıklayarak orta sınıfın herkesin yükselebileceği şeklindeki inancını ayakta tutuyor. Gerçi Almanların yüzde 28'i kökenin, varlık sahibi olmak için, "çok sık" önemli bir rol oynadığını ve yüzde 52'si "sıkça" önemli olduğunu düşünmekte. Bununla birlikte yüzde 68, zenginlikle ödüllendirilen "yetenekler"in var olduğu kanısında ve yüzde 82 ise "herkesin kendi gayretiyle zenginleşme özgürlüğüne sahip olmasını" iyi buluyor.[44]

Zengin olmak elbette kimseye yasak değil. Ancak ortalama yurttaş, malını mülkünü beş yıl içerisinde yalnızca yüzde 1,6 oranında artırabilmişken, en zengin yüzde birin zenginliği yüzde 10 oranında artış gösterdi.

Michael Hartmann'ın keşfettiği üzere, en üst düzeydeki kariyerleri çok farklı mekanizmalar belirlemekte. Seçkinler askerlerini kendi içinden topluyor: "Varlıklıların çocuklarının çok daha iyi bir kariyer şansına sahip olması, şirketlerin yönetimini elinde tutan ve böylece kimin üst düzey konumlara getirilip kimin getirilmeyeceğine karar veren kişilerin, tavır ve davranış açısından kendilerine benzeyenleri seçmesinden kaynaklanıyor. Varlıklılar oyunu kendileri gibi olanlardan

44. Federal Çalışma ve Sosyal İşler Bakanlığı, *Einstellungen zum Reichtum*, s. 75. Alıntılayan Ulrike Herrmann, *Hurra, wir dürfen zahlen*, s. 48.

yana kullanır. Buradaki belirleyici kriterler; davranış kodlarını yakinen bilmek, kapsamlı bir genel kültür, girişimci düşünce yatkınlığı ve her şeyden önce şahsi bağımsızlıktır.

Üst düzey yöneticiler bunu gizlemeye gerek görmüyor. "Ekonominin genel havasını menajerler açısından algılamak üzere" üst düzey yöneticilerin görüşünü alan LAB Menajer Paneli'nin bir katılımcısı şöyle diyor: "En üst konumları hedefleyen bir kariyer için yalnızca mesleki yetenekler yeterli değil. Bunun için daha ziyade şirket içerisinde, adayı destekleyen ve ona yol gösteren etkili kişilerle ilişki ve bağlantılar gerekli. [...] Söz konusu ilişki ve bağlantılar yerli yerindeyse, mesleki ve insani açıdan ortalama veya ortalamanın altı özelliklere sahip kişilerin bile, üst düzey yöneticilik konumlarına ulaşmak üzere gerekli ilişkileri olmayanlara göre daha fazla şansı bulunmakta."[45]

Yani çalışkanlık ve iyi notlar değil, belli bir dünya görüşü, statü bilinci, kültürlü bir davranış tarzı ve aşağıya doğru sosyal bir mesafe bırakmak belirleyici faktörler arasında. "Seçkinler giderek paralel bir dünyaya kayıyor. Toplumun üst kesimi büyük ölçüde kendi arasında kalıyor." Alt kesimin ilgi alanları ve sorunları hiç umursanmıyor, hatta varlık düzeyi arttıkça umursamazlığın da yoğunlaştığı söylenebilir. Kaliforniya Üniversitesi'nin 2010 yılında yaptığı bir araştırma, zenginlerin pek fazla duygusal zekâya sahip olmadığını göstermekte. Araştırmacılar, alt tabakalara mensup insanların üst kesimle karşılaştırıldığında daha merhametli ve insancıl olduğunu ortaya koydu.

Bir yandan ekonomik gücün homojen olduğu ve üst düzey yönetim konumlarının üst sınıf mensuplarına ayrıldığı, diğer yandan ise ekonomi seçkinlerinin toplumsal-politik bir güce sahip olduğu ve bu gücü kendi çıkarları için kullandığı görülüyor. Daha yüksek bir mercinin, yani politikanın görevi ise bu toplumsal-politik gücü meşru kılmak.

45. A.y., s. 49.

POLİTİKANIN ELİTLEŞTİRİLMESİ

Michael Hartmann, şimdiye değin sosyal açıdan her kesime açık olan politikacılar tabakasının da, ekonomi seçkinleri gibi giderek tek bir kökene yöneldiğini gözlemledi. Hükümet binyıl dönümüne kadar üçte iki oranında orta sınıf mensubundan ve işçilerden oluşmaktaydı, bugün bunun tam tersi söz konusu: Kabinenin üçte ikisi üst sınıf mensuplarından oluşuyor. Çalışma Bakanı von der Leyen, yetmişli yıllarda Bahlsen firmasının Genel Müdürü olan ve daha sonraları Niedersachsen eyaletinin başbakanlığına yükselen sanayici Ernst Albrecht'in kızı. Thomas de Maizière, ülkenin soyluluk unvanına sahip en zengin ailelerinden birisinin halefi olan Karl Theodor zu Guttenberg'ten sonra Merkel Hükümeti'nin ikinci soylu savunma bakanı. Maizière Hugenot, önemli bir aileden geliyor, babası Ulrich Federal Ordu'nun Genel Kurmay Başkanı, abisi ise Commerzbank'ta üst düzey bir menajerdi. Rainer Brüderle, bir tekstil sanayicisinin oğlu; Aile Bakanı Kristina Schröder'in babası başsavcı, annesi emlakçi ve kocası Ole Schröder ise İçişleri Bakanlığı'nda hukukçu ve müsteşar. Dışişleri Bakanı Guido Westerwelle'nin babası avukat, Schäuble'nin babası ise vergi mali müşaviri ve Baden-Württemberg Eyalet Meclisi üyesi. Kabinenin neredeyse üçte biri avukatlardan oluşuyor. Benzer bir durum Gerhard Schröder'in kırmızı-yeşil hükümetinde de söz konusuydu. Gerçi eski şansölyenin kendisi bir işçi çocuğu ve eski Dışişleri Bakanı Joschka Fischer'in babası bir kasap. Ancak Otto Schily'nin babası bir demir-çelik fabrikasını yönetiyordu. Hans Eichel ve Peer Steinbrück'ün babaları mimardı, Wolfgang Clement'in babası inşaatçıydı, Herta Däubler-Gmelin diplomat kızı ve Brigitte Zypries bir işadamının kızıydı. Pekâlâ, eğer seçkinler yalnızca ekonomi, yargı ve bürokraside değil, politikada da yoğunlaşmışsa, halkı artık ne ölçüde temsil edebilir? Bu kabine üyeleri günlük ve gerçek hayatta sıradan yurttaşlara ve yoksullara ne kadar yakın olabilir? Ve politikacılar gelir ve imtiyazların dağılımında üst sınıfın çıkarlarını gözeten bir tutumu çoktan benimsemedi mi?

Hepsi bununla kalmıyor. "Seçkinler arasında bir sektörden diğerine giderek artan bir geçiş var; bu, Almanya'da yeni bir durum" saptamasını yapıyor Hartmann. Bir yandan işadamları ve hukukçular politikaya girerken, diğer yandan da üst düzey politikacılar, şirketlere ve işadamları derneklerine geçiyor. Hem de eskiden olduğu gibi denetim kurullarına değil, yönetici konumlarına. Politikanın zirvesinden ekonominin zirvesine yatay geçiş yapan ilk kişi Roland Koch oldu. Hıristiyan Demokrat politikacı 2010 yılında sürpriz bir kararla Hessen başkanlığından ayrıldı ve kısa bir süre sonra inşaat holdingi Bilfinger-Berger'in (Ciro: 8,12 milyar avro) yönetim kurulu başkanlığını üstlendi. Koch'un tahmini yıllık maaşı 1,5 milyon avro.[46] Sıradan insanların çıkarları savunularak böylesine cazip bir işi elde etmek mümkün değil.

Yolsuzluk karşıtı Transparency International örgütü, politikadan holdingin zirvesine gerçekleşen ani geçişi sert bir şekilde eleştirdi. Bilfinger-Berger şirketi, Koch'un eyalet başbakanlığı sırasında Frankfurt Havaalanı'nın kuzeybatı pisti gibi tartışmalı inşaat işlerini almıştı. Alınan işlerin hacmi 80 milyon avroydu. Hessen Eyaleti, bunun gibi işleri veren hava limanı işletmecisi Fraport AG'de üçte bir oranında paya sahip. Şimdiki Denetim Kurulu Başkanı Karlheinz Weimar, o zamanlar Koch'un kabinesinde maliye bakanıydı.[47] Federal Maliye Bakanlığı'nın eski şef iktisatçısı Markus Kerber, şimdi Alman ekonomisinin şef lobicisi ve Federal Alman Endüstri Birliği'nin Başkanı. Kerber başkanı olduğu birliği "politika ile ekonomi arasında bir iletişim noktası" haline getirmek ve "ekonomi ile politikanın bağlarını geliştirmek" istediğini belirtiyor. Sanki bu gerekliymiş ve sıradan bağlardan bahsedilebilirmiş gibi. Son yirmi yıl içerisinde sosyal devletin tasfiyesinden başlayarak ücret yan masraflarının işverenler için düşürülmesinden bonkörce tanınan vergi avantajlarına varıncaya kadar neredeyse tüm politik kararlar ekonomi seçkinlerinin lehine

46. http://taz.de/!60522/
47. http://taz.de/!60522/

alındı; bankaların kamunun iyiliği için kurtarılmasının sözünü bile etmeyelim. Gelir dağılımı hep aşağıdan yukarıya doğru gerçekleşti. Kerber bu arada politikaya atılmadan önce yatırım bankacısı olarak çalışmıştı ve görev yaptığı bankalar arasında Deutsche Bank da bulunuyordu.

Bu tür utanmazlıklar sonsuza değin sıralanabilir ve söz konusu listede yer alanlar yalnızca muhafazakâr ve liberallerden ibaret değil. Ekonominin taleplerini ne denli büyük bir başarıyla yerine getirdiğini kanıtlayanlar arasında Schröder'in ilk kabinesinden bir dizi bakan da var. Geriye bakıldığında Agenda 2010 iyi bir iş başvurusu temeli gibi gözüküyor: Andrea Fischer Sağlık Bakanı sıfatıyla hizmetleri yok etmek veya en azından pahalılaştırmak suretiyle yasal sağlık kurumlarını "modernize etti." İlaç endüstrisinin kârlarına dokunmadı ve görev süresinden sonra ilaç endüstrisinde çok iyi bir iş bulduğu dikkate alınacak olursa, bu tutumunun meyvelerini toplamış oldu. İlkin uluslararası PR firması Pleon'da Healthcare bölümünün yöneticiliğini yaptı, bugün ise "sağlık politikası ve ekonomisi" üzerine danışmanlık hizmeti veriyor.[48] Kırmızı-yeşil hükümette Tüketici Hakları, Gıda ve Tarım Müsteşarı olan Matthias Berninger, görev süresinin dolmasından sonra kapağı Amerikan gıda holdingi Mars'a attı ve Mars'ın Avrupa'daki imajını düzeltmekle görevlendirildi. Holdingin imaj çalışmalarına acilen ihtiyacı var; çünkü yıllardan beri kakao tedarikçilerinin köylüleri ve çocukları sömürdüğü suçlamasıyla karşı karşıya. Nükleer enerji karşıtı olarak bilinen Yeşiller Partisi'nin eski başkanı Gunda Röstel, Alman enerji holdingleri arasında en yüksek nükleer enerji üretim oranına sahip olan EnBW firmasının denetim kuruluna girmekten bile çekinmedi.[49] Joschka Fischer'e gelecek olursak, eski Dışişleri Bakanı'nın post-politik kariyeri nefesleri kesiyor. Avrupa'nın en büyük karbondioksit salgılayıcısı olan RWE enerji holdinginin lobiciliğini sürdürmesinin yanı sıra, ticaret holdingi

48. http://www.andrea-fischer.de/de/publikation/varia/index.shtml
49. http://www.spiegel.de/wirtschaft/unternehmen/0,1518,758021,00.html

Rewe, Siemens ve araba üreticisi BMW için de danışmanlık yapıyor. Ayrıca Madeleine Albright'ın, müşterileri kesinlikle gizli tutulan müşavirlik şirketi Albright Group LLC'de de faaliyet göstermekte.[50]

Bir kez daha netleştirmek gerekirse: Bir zamanlar demokratik bir şekilde seçilen halkın temsilcileri, nüfusun geniş bir bölümünü hiçe sayarak siyaset yapmalarının meyvelerini, şimdi ekonomide sahip oldukları cazip işler vasıtasıyla, topluyorlar. Oysa politikacılar aslında bağımsız kalmak için düzenli bir iş yapmak zorunda.

Bu bağlamda sözüm ona sosyal demokrat Wolfgang Clement'in yaptığı düzenleme özellikle ahlaka aykırı. Clement, Federal Çalışma Bakanı olarak taşeron işçilikte süre sınırlamasını kaldırmış ve taşeron işçiliğin yasal çerçevesini "liberalleştirmişti." Görevinden ayrıldıktan iki dakika sonra Almanya'nın beşinci büyük taşeron işçilik şirketi Deutscher Industrieservice'in (DIS) denetim kurulu koltuğuna yerleşti. Deutscher Industrieservice, bugün personel hizmetleri alanında dünya lideri olan İsviçre holdingi Adecco (ciro: 18,7 milyar avro) tarafından satın alındıktan sonra Clement, taşeron işçilik davasını daha da geliştirebilmek üzere, Adecco'nun finanse ettiği İşgücü Araştırmaları Enstitüsü'nün başına geçti.[51] Aynı iş için daha az ücretin ödendiği ve sosyal güvencenin tanınmadığı bu modern kölelik, kırmızı-yeşil hükümet tüm kısıtlamaları kaldırdığından beri sürekli bir yükseliş içerisinde. Taşeron işçilikle 2010 yılında 26 milyar avro ciro yapıldı.[52]

Cem Özdemir, Omid Nouripour ve Katrin Göring Eckardt gibi yeşil politikacılar, beş yüz üyesinden iki yüz altmış yedisinin ekonominin temsilcilerinden oluştuğu seçkin Atlantikbrücke Derneği'ne* bile katıldı. Derneğin üyeleri arasında

50. Jutta Ditfurth, *Krieg, Atom, Armut, Was sie reden, was sie tun: die Grünen*, s. 240 ve devamı

51. http://www.freitag.de/2006/43/06430503.php

52. Ditfurth, s. 224

* Atlantikbrücke 1952 yılında kurulmuş, Almanya ile ABD arasındaki ekonomik ilişkileri geliştirmeyi amaç edinmiştir. (ç.n.)

Jürgen Großmann (RWE Yönetim Kurulu Başkanı), Hilmar Kopper (Deutsche Bank'ın eski Yönetim Kurulu Başkanı), Matthias Wissmann (Otomobil Endüstrisi Birliği Yönetim Kurulu Başkanı), Alexander Dibelius (Finans krizi sırasında ağır bir şekilde eleştirilen yatırım bankası Goldman Sachs'ın Genel Müdürü) ve Kai Diekmann (*Bild* gazetesinin Yazı İşleri Müdürü) da yer alıyor. *Faz* gazetesi Atlantikbrücke Derneği'ni "Almanya'da özel şahıslarca politik alana sempati yaratıcı, arabulucu ve çabuklaştırıcı bir tarzda etkide bulunmak üzere başlatılan nadir çabalardan biri" olarak tanımladı.[53] Yeşillerin temsilcilerinin de bu seçkin kulübe alınması, eski direniş partisinin gösterdiği gelişme açısından son derece anlamlı.

Meslek ve endüstri birlikleri, özel sektöre yakın vakıflar, finans piyasasının seçkinleri, neo-liberal ekonomistler ve medya baskı yaptı. Kırmızı-yeşil hükümet, işsizliği düşürme sözünü yerine getiremediği için açıklama yapmakta zorlanıyordu. Sonunda hükümet "Daha fazla büyüme ve istihdam" mottosuyla, ülkenin en güçlü vakıflarından birisi olan Bertelsmann Vakfı'nın hükümetin ilk yüz gününe yönelik ekonomik ve politik talepleri doğrultusunda hazırladığı "Agenda 2010" önlemler paketini açıkladı. Önlemler paketi işsizlik yardımı ile sosyal yardımın sosyal yardım başlığı altında birleştirilmesini, işsizlik parasının süresinin kısaltılmasını, işten çıkarmaların kolaylaştırılmasını, ücret yan masraflarının düşürülmesini, işsizlerin her tür işi yapmaya zorlanabilmesini ve işgücü piyasasındaki baskıların sertleştirilmesini öngörmekteydi. Jutta Ditfurth, *Krieg-Atom-Armut: Was sie reden, was sie tun: Die Grünen* [Savaş-Nükleer-Yoksulluk: Yeşiller Ne Diyor ve Ne yapıyor] isimli kitabında kırmızı-yeşil hükümetin "sermayenin uzun Noel istekleri listesini" böylece yerine getirdiğini belirtiyor.[54]

Kitap; Yeşillerin sol bir direniş partisinden bir tür yeşil astarlı liberal partiye dönüşüme ışık tutarken, partinin politik

53. http://www.atlantik-bruecke.org/ueber-uns/gremien/ ve http://www.bild-blog.de/20116/kleine-bruecken-unter-freunden/
54. Ditfurth, s. 217

ana akıma kapılmaksızın, muhafazakâr görüşleri benimsemeksizin ve ekonomik gücün yanında yer almaksızın muhalefetten hükümete yükselmesinin kesinlikle mümkün olamayacağını gösteriyor.

Yeşiller, seksenli yıllarda sosyal eşitliği savunuyor ve nükleer enerji, savaş ve kapitalizme karşı geliyordu. Bu, doksanlı yıllarda değişti; parti yönetimi sol kanatla pragmatik kanat arasındaki farkın üstünü örterek yeni seçmene yani, "2000 yılının tüketim sever yurttaşına"[55] yöneldi. Yeşiller bu adıma uygun olarak hükümet ortaklığı süresinde tüm temel görüşlerini terk etti ve doksanlı yılların sonunda Kosova'da uluslararası hukuka aykırı gayri meşru savaşı desteklemesinin yanı sıra, nükleer enerjiden çıkış olarak yutturulmak istenen "Nükleer Enerji Konsensüsü"nü imzalamak suretiyle siyah-sarı hükümetin nükleer enerjiye dönüş politikasının temelini hazırlamış oldu.[56] Agenda 2010 önlemler paketi, parti içerisinde oyların yüzde 90'ını alarak onaylandı.

Durum böyleyken, Yeşillere hâlâ büyük bir güven duyulması şaşırtıcı. Gerçekte görüş değişikliğini çevreci partinin yalnızca tabanı ayıpladı. Orta sınıfın ana akım seçmenleri Yeşillerin tüm ilkelerine ihanet etmesini gerçekçi politikayla ve mantıklı olarak değerlendiriyor ve bu adımları "hükümet etmeye yeterlilik kanıtı" olarak olumluyor. Yeşiller bugüne değin Agenda 2010 üzerinden yalnızca avantaj elde etti.

Yeşiller; ekonomi dostu, orta sınıfa yakın, teknolojik coşkuya sahip ve çevreci olduğu için bir tür "rahatına düşkünlerin partisi" haline geldi. Geçmişlerine ait direniş partisi olma efsanesini hâlâ koruyabilmeleri nedeniyle güvenilir sayılıyor, Yeşillerin değişim yanlısı olduğuna ve "diğerlerinin" çok daha

55. A.y., s. 212

56. Kırmızı-yeşil hükümet, 14 Haziran 2000 tarihinde nükleer santrallerin işletmecileriyle nükleer enerjiden çıkış konusunda anlaşma sağlamış ve bunu 2002 yılında Atom Kanununa dahil etmişti. Tesislerin kapatılma kararı tesisin yaşına göre değil, üretilen enerji miktarına göre veriliyor: 32 yıllık standart işletme süresinden hareketle tesislerin ne kadar Terawatt/Saat üreteceği belirlendi. Böylece santral işletmecileri işletme süresini bir sonraki Federal seçimlere kadar ertelemeyi başarmış oldu.

kötü sonuçlar vereceğine inanan sadık tabanının bir kısmını korumaya devam ediyorlar. Ayrıca orta-üst sınıftan da yeni seçmenler kazanmayı başardılar. Hür Demokrat Parti (FDP) vekillerinden Martin Lindner bu akrobatlığı biraz da kıskançlıkla "Yeşiller, Porsche Cayenne kullanıcısını, Kreuzberg'te Porsche Cayenne'leri kundaklayanla yeşil bir örtü altında bir araya getiriyor" sözleriyle tarif ediyor. Yeşiller bir anlamda bir "yaşam duygusu" pazarlamayı başarıyor.

POLİTİKA ZENGİNLERİ NASIL KAYIRIYOR?

Orta-üst ve üst sınıf koşullarında yetişmiş insanların politikaya hâkim olması, toplum için elbette bazı ağır sonuçları beraberinde getiriyor. Bu kişiler; toplumu taşıyanlar ve toplum tarafından beslenenler hakkındaki görüşlerini yasama çalışmalarına ve politik tartışmalara aktarıyor. Krizin masraflarının bu bağlamda alttakilere yüklenmesi, kaçınılmaz bir sonuç olarak ortaya çıkmakta. Ne de olsa politikacılar, içinden geldikleri ve aidiyet duygusuyla bağlı oldukları çevrelere yükümlülükler veya mali zararlar yüklemek istemez. Bu nedenle finans krizinin hesabını spekülatörlerin değil, devletin ödemek zorunda olduğu hemen kesinleşti. "Oysa yüzde 20 veya 30 oranında özel bir kâr vergisi tamamıyla yeterliydi" diyor Michael Hartmann. Fakat yalnızca asalaklara yarayan sosyal devleti yok etmek, "seçkinlerin dünya görüşüne çok uygun." Ve aynı zamanda pek çok Federal Almanya yurttaşının dünya görüşüne de.[57] Aynı görüş "batık Yunanlar"ın kurtarılması bahis konusu olduğu zaman da ortaya çıkmıştı. Milyarder armatörlerin on yıllar boyunca neredeyse hiç vergi ödememesine karşı herhangi bir öfke yükselmedi. Hayır, suçlu tembel Akdenizliydi; proto-ırkçı bir kanaat, ciddi günlük gazetelerde haftalarca dolaştı durdu.

Halkın öfkesini gecikmiş olarak bankacılara ve menajerlere yönelten durum; bunların finans krizinin başlamasından sonra da çok yüksek kârlar elde etmeyi ve uçuk maaşlar al-

57. Wilhelm Heitmeyer (Yayımlayan), *Deutsche Zustände*, Sayı 9, Berlin 2010.

mayı sürdürmeleri oldu; bunu sürdürebilmelerinin bir nedeni de devlet tarafından kurtarılacaklarından emin olmalarıydı. Aslında zenginlerin serveti, hisse senetleri ve kazançlarının hepimiz tarafından ve hepimizin ortak parasıyla kurtarıldığı kamuoyunda pek algılanmadı.

Politikacıların, bankacı ve menajerlerin "açgözlülüğü" karşısında ucuz bir ahlakçı tavır takınarak bağırıp çağırmaları çok fazla şaşırtıcı değildi. Örneğin; eski Maliye Bakanı Peer Steinbrück 2008 yılında parlamentoda hükümet adına yaptığı bir açıklamada "sürekli daha fazla kâr için gösterilen çılgın çabalar"ın bir son bulması gerektiğini belirtti.[58] Bir dakika, kimdi bu Peer Steinbrück? Evet, evet, şimdi hatırladım; Steinbrück'ün başında olduğu bakanlık 2001 yılında finans piyasaları düzenlemesini kaldırmış, türev finansal araçların ticaretini liberalleştirmiş, 2003 yılında "yatırım modernizasyonu" adı altında yatırım fonlarına serbestlik tanımış ve böylece "açgözlülüğe" yasal bir temel hazırlamıştı. Bugün ise "Gri finans piyasalarını kurutmalı, gölge bankaların faaliyetlerine son vermeliyiz" diye bağırıp çağırıyor ve türev finansal araçlar gibi çok riskli spekülasyonların geniş ölçüde sınırlandırılmasını savunuyor.[59] "Yük mü? Geçmiş olsun! Siz gençleri çok zor bir hayat bekliyor"[60] gibi otoriter lafları ortalama Beckmann izleyicileri tarafından beğeniyle dinlenen asırlık eski şansölye Helmut Schmidt, ortak yazılan *Zug um Zug* [Adım Adım] isimli kitap aracılığıyla Steinbrück'ün şansölye adaylığına yeşil ışık yakmış oldu. *Spiegel* dergisi Schmidt'in hoşgörülü "Bunu başarabilir" saptamasını kapağa taşıdı.[61] Steinbrück'ün bunu başarabileceğini büyük koalisyonun maliye bakanı olarak kanıtladığını belirten Schmidt, daha birkaç ay önce "yatırım bankacılarının

58. http://www.sueddeutsche.de/politik/die-finanzkrise-und-ihre-folgensteinbrueck-fordert-ein-ende-der-gier-1.698074
59. http://www.sueddeutsche.de/geld/macht-der-finanzmaerktesteinbrueck-legt-sich-mit-spekulanten-an-1.1174232
60. http://www.neon.de/artikel/sehen/politik/meine-meinung-derkonjunktivkanzler/685040
61. http://www.spiegel.de/politik/deutschland/0,1518,793387,00.html

Almanya'yı boka batırmasına" öfkelenmişti.[62] Oysa o meşum bankacılar, Schmidt'in ideal adayı Steinbrück'ün çağırdığı ruhlardan başkaları değildi. Görünen o ki, Schmidt ve Steinbrück seçmenlerin amneziden muzdarip olduğunu düşünüyor. İşin kötüsü de bu doğru. Michael Hartmann bu durumu şöyle dile getiriyor: "Seçmenler bunu gerçekten unuttu, daha doğrusu farkına bile varmadı. Finansal düzenlemelerin kaldırılması zaten basında yer almadı. Tüm bunlara kapalı kapıların ardında birkaç kişi tarafından karar verildi." Bu açıdan bakıldığında Steinbrück, elitlerin yalnızca kendilerinin ne yapılması gerektiğini bildiği inancı için iyi bir örnek. Steinbrück'ü, neredeyse azizlik mertebesine yükseltilen eski şansölyenin tavsiyesiyle ve olağan parti içi prosedürlerden muaf tutarak şansölye adaylığı tahtına oturtma çabaları, seçkinlerin bildiğini okuma tavrı için olağan görülebilir.

SPD şimdi eğer seçim kampanyasına en yüksek vergi dilimini yüzde 42'den yüzde 49'a yükseltme sözüyle start veriyorsa, sosyal demokratlar da Almanlar'ın çoğunluğunun Alzheimer hastalığına yakalandığına inanıyor sayılır. Çünkü zenginlere daha önce hiçbir hükümetin cesaret edemediği boyutlarda vergi avantajları sağlayan ve en yüksek vergi dilimini yüzde 53'ten yüzde 42'ye düşüren hükümet, kırmızı-yeşil kabineden başkası değildi. O zamanlar asgari 9 milyon avro yıllık geliri olan en zengin 450 Almanın reel vergi yükü 1998 ile 2002 yılları arasında ilk kırmızı-yeşil federal hükümet tarafından yüzde 41'den yüzde 34,3'e düşürüldü. Yıllık asgari 22 milyon avro gelire sahip en zengin 45 Alman'daki vergi yükü düşüşü yüzde 45'ten yüzde 32 olarak, dörtte birden daha fazla bir oranda gerçekleşti. Ortalama bir Alman'ın serveti 2002 ile 2007 yılları arasında 15.000 avrodan yalnızca 15.288 avroya yükseldi, yani artış ihmal edilebilecek kadar düşük oldu. Asgari 222.295 avro tutarında bir servete sahip en üst yüzde on'un servet artışı ise yüzde 6,6 oldu. Bu dönemden en kazançlı çıkanlar, asgari 817.181 avroluk bir servete sahip en üst yüzde bir'di. Bu gru-

62. Die Zeit, 15 Temmuz 2011, s. 1.

bun serveti beş yıl içerisinde yüzde 10 oranında arttı. Nüfusun tüm servetinin neredeyse dörtte birini elinde tutan bu küçük grup böylece yaklaşık 150 milyar avro kazanmış oldu. Nüfusun en zengin yüzde 10'unun geliri yaklaşık 100 milyar avro iken, ödedikleri vergi yalnızca 20 milyar avro. Gelir bazında nüfusun en üst yüzde 10'luk grubunun servetlerinden elde ettiği gelirin yüzde 80'i, hiçbir şekilde vergilendirilmemekte.[63]

"Brütün içinden daha fazla net" ve "zahmetsiz refah" sloganları o zamandan beri yalnızca zenginler için geçerli. Büyük koalisyon, zengin dostu politikalarını sürdürdü ve 2009 yılında, sermayeden elde edilen faiz, temettü gibi gelirleri standart olarak yalnızca yüzde 25 ile vergilendiren faiz ve hisse senedi vergisini yürürlüğe koydu. Sermaye şirketlerinin, kendisine bağlı alt şirketlerin veya şirket paylarının satışından elde edilen kârı, 2000 yılından bu yana vergiden tamamen muaf tutuluyor.

En zengin yüzde bir, 2005 yılında tüm gelir vergilerinin yüzde 22,7'sini; en zengin yüzde 10 ise yaklaşık yarısını ödedi. Bu durum, Peter Sloterdijk'in Faz gazetesinde çıkan manifestosunda "gelir vergisi vasıtasıyla kamulaştırma" diyerek sızlanmasında da görüldüğü gibi toplumun "temel direkleri" tarafından severek kullanılan bir argüman. Ancak gerçek şu ki, bu yüzde 10 aynı zamanda tüm gelirlerin de yüzde 40'ını elde ediyor. Bunun dışında kalan varlıklara, 1997 yılında servet vergisinin kaldırılmasından bu yana, hiçbir şekilde dokunulmuyor ve dolayısıyla devlet o zamandan beri toplam 100 milyar avro daha az vergi topladı.

Bunun ötesinde gelir vergisi, toplam vergi gelirlerinin en fazla üçte birini oluşturmakta. Katma değer vergisi gibi dolaylı vergiler orta ve alt gelir gruplarına üst gelir gruplarına göre çok daha fazla yük bindiriyor. Bu arada Almanya, ABD'den sonra en fazla mülk milyonerinin bulunduğu ülke konumuna gel-

63. Andrea Dernbach'ın Michael Hartmann ile söyleşisi; http://www.tagesspiegel.de/politik/deutschlands-eliten-haben-sich-radikalisiert/1783446.html

di.[64] Finans krizinin başladığı 2007 yılında bunlara yetmiş iki bin kişi daha eklendi. 1998 yılında Almanya'da altı yüz elli bin dolar milyoneri vardı, 2006 yılında bu sayı 1,9 milyona yükseldi ve zenginlerin vergilerinin sürekli bir şekilde düşürülmesi sayesinde böylece üçe katlanmış oldu.[65]

YASAL VERGİ DOLANDIRICILIĞI VASITASIYLA ZENGİNLİK

Schön reich -Steuern zahlen die anderen- Wie eine ungerechte Politik den Vermögenden das Leben versüßt [Zenginlik Güzel -Vergiyi Başkaları Ödüyor- Adaletsiz Bir Politikanın Varlıkların Hayatını Nasıl Güzelleştirdiği] isimli kitap ekonomik bir polisiye romanı gibi okunabilir. Yazarlar Sascha Adamek ve Kim Otto milyoner, vergi memurları ve vergi müfettişleriyle konuşmuş, posta kutusu firmalarını ifşa etmiş ve son yılların politik kararlarını mercek altına almışlar. Sonuç: "Federal Almanya süper zenginler için bir vergi cenneti."[66]

Zenginler yalnızca bonkör vergi kolaylıklarıyla ödüllendirilmekle kalmıyor, resmi makamlar tarafından geniş ölçüde rahat bırakılıyor. Hartz IV alanlar, her bir sent için kontrol edilip en küçük istismar saptamasında ağır cezalarla karşılaşırken, Alman gelir milyonerlerinin yalnızca ortalama yüzde 15'i düzenli bir şekilde denetlenmekte. Oysa Federal Sayıştay'ın verilerine göre her milyoner denetimi ortalama 135.000 avro ek vergi talebiyle sonuçlanıyor. Toplam 16.000 gelir milyoneri (tüm mülkleri hesaba katılan dolar milyonerlerine karşın, gelir milyonerlerinde yalnızca yıllık gelir baz alınmaktadır ve bunlar dolar milyonerlerinin bir parçasıdır) olduğu düşünülürse,

64. Bir milyon dolardan fazla finansal varlığa sahip olan kişiler, kendi kullandıkları gayrimenkuller dikkate alınmıyor.

65. Adamek ve Otto: http://www.hintergrund.de/20100105641/wirtschaft/wirtschaft-inland/politik-finanzbehoerden-und-vermoegende.htm. Almanya'da zenginlerin sayısıyla ilgili resmi bir veri yok, farklı tahminler mevcut ve bunlar kesin değil.

66. Sascha Adamek ve Kim Otto, *Schön reich -Steuern zahlen die anderen-Wie eine ungerechte Politik den Vermögenden das Leben versüßt*, Münih 2009, s. 33'ten itibaren.

en az 1,7 milyar Avro vergi kaybı ortaya çıkar. Ancak vergi dairelerindeki nitelikli personel sayısı son derece yetersiz olup, giderek azalmaktadır. Her şirket denetçisi yılda 1,5 milyon avro tahsilât yapıyor ve devlet için oluşan personel masraflarını fazlasıyla karşılıyor. Buna rağmen Almanya'da 2.700 şirket denetçisi ve 300 vergi müfettişi açığı bulunuyor.

Bunun da ötesinde denetçi ve müfettişler mesleklerini düzgün bir şekilde icra etmenin imkânsız olduğu koşullar altında çalışıyor. Yalnızca personel ve işlem süresi değil, donanım eksikliği de söz konusu. Pek çok vergi dairesinde beş yüz memur internet girişli tek bilgisayarı paylaşıyor. Holdinglerin kârlarını ele alan ekonomi dergilerini herkes kendisi satın almak zorunda. Bir vergi memuru; yazarlara, biriken dosyaları eritmek üzere serbest meslek sahiplerinin gelir vergisi açıklamalarının hiç bakılmadan kabul edildiği "gelgeç haftaları"ndan bahsetti. Özellikle varlıklı insan sayısının yüksek olduğu eyaletlerin vergi dairelerinde eleman kesintisine gidildi ve böylece 3,7 milyon şirketin yalnızca 200.000'i denetlenebildi.

Ekonomi patronlarının, bürokrasinin ve devlet giderlerinin daha da azaltılması doğrultusunda sürekli yinelediği talepler onlara nakit para halinde geri dönüyor. Dolandırıcılık makbul hale geldi. Politika, vergi suçlularının yasal takibatını lakaytlaştırmak suretiyle şirketleri cezbetmeyi ve kendi eyaletinde tutmayı amaçlıyor. Ver.di Sendikası'na göre Federal hazine böylece her yıl 12 milyar avro gelirden oluyor. Adamek ve Otto yıllık toplam zararın 70 milyar avro olduğunu tahmin ediyor. Bunun 30 milyar avrosu vergi kaçakçılığından kaynaklanıyor. Adamek ve Otto'ya göre vergi dolandırıcıları bugüne değin yurtdışına tam 500 milyar avro kaçırdı. Toplumun parasını çalmak ceza gerektiren bir suç; fakat politika, vergi kaçakçılarını hapse tıkmak yerine sürekli onlara özel aflar çıkartıyor. Gerhard Schröder 2004 yılında vergi kaçakçılarını, kara paraların tekrar Almanya'ya dönmesi karşılığında vergi matrahının yarısını silerek ödüllendirdi. Bu adım sayesinde devletin 100 milyar avro gelir elde edeceğini umuyordu; fa-

kat bir milyar Avro'dan fazla toplanamadı. Hükümet yasaları ve denetimleri sertleştirmek, vergi dairelerinin donanımlarını geliştirmek, vergi cenneti koşullarını kurutmak ve banka gizliliğini kaldırmak yerine, vergi suçlularının verilerini içeren CD'ler için milyonlar ödeyip, suçluların kendi kendilerini ihbar etmeleri halinde cezayı işleme koymuyor. Federal Maliye Bakanı Schäuble'nin İsviçre ile imzaladığı ve kara paralar için yüzde 20-30 arasında bir ödeme öngören vergi anlaşması, bu nedenle vergi dolandırıcılığının meşrulaştırılmasından başka bir anlam taşımıyor. Ayrıca zaman aşımı kuralı nedeniyle yalnızca son 10 yıl içerisinde İsviçre'ye kaçırılan paralara ulaşmak mümkün, yani devletin kasasına sadece on milyar avro girecek.[67] Bu tutar, yurtdışında yattığı tahmin edilen kara para miktarının yalnızca yüzde 2'sini oluşturuyor. Attac bu anlaşmayı "vergi kaçakçılığı ve kara para aklanmasına yataklık"[68] olarak tanımladı. Her şeye rağmen anlaşmayı halk önünde savunmak insanın tüylerini ürpertecek derecede kolay; çünkü kamuoyu araştırmalarına göre, Almanların yüzde 60'ı vergi dolandırıcılığını basit bir suç olarak görüyor.

"THE GİVİNG PLEDGE" ZENGİNLİĞE İNSANSEVERLİK KILIFI

Süper zengin Amerikalıların 2010 yazında cüzdanlarını çıkartıp servetlerinin bir kısmını küresel bağış kutusuna boşaltmaları ne gösterişliydi ama! Dünyanın en zengin adamları Warren Buffet ve Bill Gates tarafından başlatılan "The Giving Pledge" (Verme Vaadi) inisiyatifine toplam 57 milyarder katılarak servetlerinin yarısını hayırsever amaçlar için bağışladı. Sonuç olarak ne kadar toplanabildiği belli değil fakat etrafta 600 milyar dolara varan tahminler dolaşmakta. Bu rakam federal bütçenin iki katından fazlası; ama hâlâ finans krizinde oluşan zarardan az. Süper zenginler böylece bir yığın vergiden

67. http://www.handelsblatt.com/politik/deutschland/schaeuble-hofft-aufzehn-milliarden-euro-aus-der-schweiz/4402234.html

68.http://www.attac.de/aktuell/neuigkeiten/detailansicht/datum/2011/08/29/schaeuble-begeht-beihilfe-zu-steuerflucht-und-geldwaesche-1/?no_cache=1

tasarruf etmiş oldu. Ayrıca bağışladıkları parayla ne yapılacağına da kendileri karar veriyorlar. Örneğin Warren Buffet'in bağışı, sosyal bir maske altında küresel ekonomi seçkinlerinin servet artışını gözeten şüpheli projelere de destek veren tartışmalı Bill&Melinda Gates Vakfı'na gitti.[69] Bağışçıların arasında, gerici ve muhafazakâr dünya görüşü doğrultusunda eşcinsel evliliklere karşı Nikaragua'da bir katedralin inşaatını desteklemek üzere para harcayan hızlı restoran kurucusu ve ABD'nin en büyük şahsi bağışçılarından Tom Monaghan de bulunuyor.[70]

Yazarlar Matthew Bishop ve Michael Green, aslında zenginlerin yoksullara sofralarındaki kırıntıları bıraktığı on dokuzuncu yüzyıla geri dönüşten başka bir şey olmayan bu tavrı, 2008 yılında "insansever kapitalizm" olarak tanımladı. Aynı adı taşıyan kitaplarının (Philantrokapitalismus) alt başlığında "Bağışlar dünyayı nasıl kurtarabilir?" deniliyor.

Oysa araştırmalar zengin bağışlarının sosyal uçurumu derinleştirdiğini kanıtlıyor. Varlıklılar çoğunlukla üniversitelere ve kültürel kurumlara bağışta bulunmakta. Bunun yoksullara bir faydası yok. Zenginler bu yolla, insanların hafızasında olumlu bir yer edinen asil koruyucu imajını satın alıyor. Çelik baronu Andrew Carnegie (1835-1919), bir vakıf kuruluşu ve Carnegie Hall'un yapımıyla imajını parlatan ilk Amerikan işadamlarındandı.

"The Giving Pledge" kısmen çok ağır eleştirilerin hedefi oldu. Buna rağmen sosyal demokrat ve yeşil politikacılar Almanya'nın süper zenginlerini bu girişimi taklit etmeye çağırdı. Yeşillerin başkanı Claudia Roth bunun iyi bir örnek oluşturduğunu ve bağışta bulunabilecek durumda olan herkesin bağış yapması gerektiğini belirtti. Bu, tüm zenginliğin bir avuç kişide yoğunlaşmasını sağlayan siyasetin iflas beyanıydı.

Görünüşe bakılırsa devlet en büyük hizmeti, devleti yok etmek isteyenlere, yani zenginlere ve ekonominin seçkinlerine

69. *Los Angeles Times*, 7 Ocak 2007; Darkclouds over good works ofJates Foundation.

70. http://www.zeit.de/2010/33/Superreiche/seite-2

götürüyor. OECD'nin, hiçbir OECD ülkesinde gelir eşitsizliği ve yoksulluğun, binyıl dönümünden bu yana, Almanya'da olduğu kadar artış göstermediği şeklindeki saptaması bütün bu gelişmenin gerçekçi bir resmini veriyor.[71] Siyaset ise zenginleri, sorumluluklarını üstlenmeye zorlamak yerine, seçkinlerin daha da zenginleşmesine destek veriyor. Orta sınıfın öfkesi "yukarıdakilere" karşı değil, arzu edildiği gibi en aşağıdakilere karşı yöneliyor. Çünkü ekonomi ve politikanın yanı sıra, seçkinlerin etkisini güçlendirmek ve "performans bazında adalet" masalını ayakta tutmak hedefini gözeten bir diğer güç daha var iş başında: Medya.

71. http://www.spiegel.de/wirtschaft/soziales/0,1518,801730,00.html

5
Nihayet Birisi, Söylenmesi Gerekeni Söylüyor

"Bu sınıfın mensupları otoriteyi parlaklığı ve güç sembolleriyle birlikte seviyor, kendilerini onunla özdeşleştiriyor ve bu bağlantıdan güvence ve güç çekiyorlardı. Hayatları pırıl pırıl olmasa bile sağlam temeller üzerine kuruluydu. Ekonomik açıdan kendilerini güvende hissediyorlardı ve evlerinin patronuydular; bazı isyankâr duygulara sahip olsalar da, bunlar çok derinlerde uykuya çekilmişti."

Erich Fromm'un "Nazi İmparatorluğu'nun Arifesinde İşçi ve Memurlar" başlıklı incelemesinden (1929)[1]

KÜLTÜR VE SANAT SAYFALARI SEÇKİNLERİN HAKLARINI NASIL SAVUNUYOR?

Gevşeme amaçlı küçük bir bilmece: Aşağıdaki alıntılar hangi gazetelerden?

1. Ditfurth'tan alıntı, s. 216

1) "Gerçekten de günümüzde modern uluslardan oluşan her nüfusun yaklaşık yarısı, vergiden muaf tutulan ve varlığını sürdürmesi vergi mükelleflerinin performansına bağlı olan gelirsizlerden veya az gelirlilerden meydana geliyor."[2]

2) "Fakat öbür yandan Almanya'da bu denli nefret edilen sosyal sistemimizin hâlâ kitlesel bir göç alacak kadar çekici olduğu kuşkusu uyanıyor; bu durum, yabancı bir ülkeye göç edenlerin, mutluluğu kendi gayretleriyle yakalaması gerektiğini içeren göçmenlik ilkesini tersyüz ediyor."[3]

3) "Çok sayıda anlayışlı polisiye hikâye yazıldı, ben bir tane daha yazmayacağım. Kötü geçirilen bir çocukluk; vurmak, kırmak ve öldürmek için geçerli bir bilet değildir."[4]

4) "Seçimlerde sosyal demokratlar, gençler arasında çok kötü; buna karşın ilkokul mezunları ve emekliler arasında çok iyiydi. İlkokul mezunları ve emekliler korunmayı hak ediyor fakat geleceği onlarla kuramazsınız."[5]

5) "Yalnız yaşayan annelere iyi bakılıyor. Bunların yüzde 40'ı Hartz IV alıyor, hem de yoksullardan daha iyi koşullarda. Çalışmaya değmez. Yeni bir partner bulmaya da."[6]

6) "Hükümet çocuk yapma hakkını, insanların istediği sıklıkta kamu hesabına çocuk yetiştirme hakkı olarak yorumladığı sürece, alt tabakanın kadınları hamile kalmayı sermayeleri olarak görecek. Yalnızca hayat boyu nafaka yerine, ödemeleri beş yılla sınırlayan bir sosyal reform paketi etkili olabilir. [...] Böylesi bir sosyal devlet dönüşümü, sosyal ağ sistemlerinin kötüye kullanımına da son verecektir."[7]

7) "İnsanlık onuruna, insanın kendi ayakları üstünde durma ve kendisinden sorumlu olma yükümlülüğü ve devlet yar-

2.http://www.faz.net/aktuell/feuilleton/debatten/kapitalismus/die-zukunftdes-kapitalismus-8-die-revolution-der-gebenden-hand-1812362.html
3. http://www.zeit.de/2010/08/01-Hartz-IV
4. http://www.zeit.de/2010/49/Ueberfall-Gewalt-Jugendkriminalitaet/seite-4
5. http://www.zeit.de/2009/41/Zeitgeist-41
6.http://www.faz.net/aktuell/wirtschaft/wirtschaftspolitik/arbeitsmarktundhartz-iv/alleinerziehende-die-haetschelkinder-der-nation-1909446.html
7.http://www.faz.net/aktuell/wirtschaft/wirtschaftspolitik/arbeitsmarktundhartz-iv/gastbeitrag-zu-hartz-iv-sozialhilfe-auf-fuenf-jahrebegrenzen-1950620.html

dımı bile olsa başkalarının hesabına yaşaması durumunda utanç hissetmesi de dahildir. Herhangi bir karşılık ödemeksizin böylesi yardımlar alanlar için, bu durum acı verici olmalıdır. Tam da böyle bir duygu bu durumdan kurtulmak üzere teşvik edici olabilir."[8]

CEVAPLAR:

1) Peter Sloterdijk *Faz* gazetesinde 2) Giovanni di Lorenzo *Die Zeit* gazetesinde 3) Susanne Leinemann *Die Zeit* gazetesinin *Leben* ekinde 4) Josef Joffe *Die Zeit* gazetesinde 5) Georg Merck ve Rainer Hank *Frankfurter Allgemeine Sonntagszeitung* gazetesinde 6) Gunnar Heinssohn *Faz* gazetesinde 7) Gerd Habermann *Die Welt* gazetesinde.

Aslında yukarıdaki alıntılara benzer cümleler *Bild* gazetesinin veya Thilo Sarrazin'in çalışma alanı sayılır. Fakat bu basit bilgelikler biraz usturuplu ifade edildiğinde eğitimli okurlara hitap eden ciddi gazetelerde de kendisine yer bulabilir. Her halükarda mesaj aynı: Sosyal asalaklar toplumun sırtında bir yük olarak yaşıyor. Sosyal güçsüzlere yapılan saldırılar, (genelde devletten iyi bir maaş alan) akademisyenler ve ciddi medya organlarının bile bu saldırıya katılmasından bu yana kendini çok belli eder oldu. İyi eğitimli yurttaşların gazetesi *Die Zeit* ile nefret tohumları yayan *Bild* gazetesinin yakınlaşması, soylu yabancı ve *Zeit* başyazarı Giovanni di Lorenzo'nun yabancı karşıtı tezlerinin *Bild* gazetesinin birinci sayfasında yer almasından da anlaşılıyor. *Bild* Ocak 2010'da di Lorenzo'nun "sosyal ağların kitlesel yabancı göçüne uğradığı" iddiasını şu sözlerle başlığına taşıdı: "*Zeit* başyazarı Giovanni di Lorenzo nazik bir tartışma başlatıyor: Neden Almanlara göre daha fazla göçmen Hartz IV alıyor?"[9] Oysa bu sorunun hiçbir anlamı yok, Yabancılar Kanunu reformu kapsamında ailelerle ilgili yapılan değişiklikler, çoktan son derece sınırlayıcı bir düzenleme getirdi.

8.http://www.welt.de/debatte/kommentare/article10635485/Einseltsames-Recht-auf-Kosten-anderer-zu-leben.html?wtmc=RSS.Debatte.Kommentare
9.http://www.bild.de/politik/2010/aller/warum-kriegen-sie-haeufigerhartz-iv-als-deutsche-11525578.bild.html

Ailesini Almanya'ya getirmek isteyen her göçmen, ailenin tüm masraflarını üstlenebileceğini kanıtlamak zorunda.[10]

Birçok iddia böyle çok basit bir şekilde çürütülebiliyor, Peter Sloterdijk'in toplumun vergi yükünün devlet destekli düşünür olarak, kendisi de dahil, başarılılar tarafından taşındığı şeklindeki iddiasının çürütüldüğü gibi. Felsefe profesörü Sloterdijk, "Bağışlayan Elin Devrimi" başlıklı çağrısında devletin "para emici bir canavar" olduğu ve devletin vergi politikasını "kleptokrasi" olarak adlandırmak gerektiği gibi abartılı saptamalardan geri durmuyor. Çağrısında ayrıca dar gelirlilerin kıskanıp suçladığı seçkinleri ciddi olarak "kendi kendilerini aşağılamaktan" vazgeçmek ve mülklerini korumak üzere bir "mali iç savaş" başlatmak için teşvik de ediyor.

Frankfurtlu Habermas öğrencisi ve sosyal felsefeci Axel Honneth ise *Zeit* gazetesinde yayımlanan karşı yazısında, Sloterdijk'in "ham düşünceleri" hakkında şöyle diyor: "Sloterdijk yapayalnız durduğu zirveden geleceğin biçimlendirilmesine yönelik epeydir yolu gözlenen, göz yaşartıcı sosyal devlet hayalinin nihayet paramparça edildiği parolaları açıklıyor."[11]

Honneth aynı yazıda Sloterdijk'in sözlerini "yukarıdan başlatılan bir sınıf savaşının entelektüel hortlayışı" olarak tanımlıyor. "Böylesi bir savaş parolasının, çılgınlığı ve neredeyse nefes kesen düşüncesizliği göz önünde bulundurulduğunda yaratabileceği rahatlatıcı kahkaha; bu cümlelerin sahibinin medya tarafından sevilen, politik kamuoyu tarafından saygı duyulan ve yüksekokullar tarafından unvanlarla süslenmiş bir entelektüel olması karşısında yarıda kalmakta" diyor Honneth. Honneth'in yazısı, *Die Zeit* gazetesine itibar kazandırabilecek bir sonsöz olurdu. Fakat gazete sonsözü Sloterdijk'e vermeyi tercih etti ve ona "Neden Her Şeye Rağmen Haklıyım" gibi nahoş bir başlık altında, Honneth'in görüşlerine karşı tezlerini bir kez daha takdim edebileceği tam iki sayfalık bir yer ayırdı.[12]

10. http://www.freitag.de/politik/1007-giovanni-di-lorenzo-auslaenderhartz-zeit
11. http://www.zeit.de/2009/40/Sloterdijk-Blasen
12. http://www.zeit.de/2010/49/Sloterdijk-Reichensteuer

Sağ-popülist propaganda bilişim ağı İyilik Ekseni yazarı Gunnar Heinsohn'un, *Faz* gazetesinde açıklanmasına izin verilen biyo-politik görüşleri tehlikeli ve uygunsuz bir gelişmeye yol açtı. Heinsohn giderek daha fazla eğitimsiz çocuğun bir tür ödül olarak adeta memurlaştırılmasına son vermek üzere sosyal yardımların beş seneyle sınırlandırılmasını öngören talebi vasıtasıyla toplumdaki "gereksizlerin" fazla çoğaldığını açıkça dile getirmiş ve böylece sosyal güçsüzlerin çocuklarının toplum için daha az değeri bulunduğunu ima etmiş oldu. İnsan onurunu hiçe sayan sıradaki adım hangisi acaba? Zorunlu kısırlaştırma mı yoksa?

Alt tabaka mensuplarının para için tavşanlar gibi doğurduğu iddiasına ilişkin gerçekler ise şöyle: Hartz IV alan kadınlara kürtaj ücretsizken, gebeliği önleyici ilaçlar standart Hartz IV ödemesinden karşılanmak zorunda. Pro Familia Köln'ün 2007 yılında yaptığı bir araştırma, istemeden hamile kalan kadınların yüzde 80'inin doğum kontrol hapı veya spiral gibi güvenli; ama pahalı yöntemlere para ayıramadığını göstermiş. Aynı zamanda kadınların üçte birinden fazlası, ALG II* almaya başladığından beri, bir çocuk doğurup durumunu maddi ve sosyal olarak kötüleştirmemek için daha iyi korunduğunu ifade etmiş. Bu durum, istemeden hamile kalan kadınların yüzde 80'i için geçerli.[13] Ancak bu tartışmada zaten gerçeklerden daha çok, gelir ve hakların dağılımı önemli. Bu bağlamda gazeteciler de seçkinlerin değer yargılarına severek hizmet ediyor ve eskimiş düşünce kalıplarını temcit pilavı gibi tekrarlıyorlar. Çok fazla sosyal eleştiri, reklam almaya ve tirajı artırmaya fayda sağlamıyor.

Axel Honneth; böylesi kültür sanat sayfası yazarlarını her türlü toplumbilimsel teoriden uzaklaşmış, yalnızca genel kabul gören ilkeler çerçevesinde görüş bildiren "normalleştirilmiş entelektüeller" olarak tanımlıyor. Gerçek toplumsal eleştirinin

* Hartz IV kapsamında bağlanan işsizlik parası. (ç.n.)

13. Pro Familia Köln Yıllık Raporu, *Verhütung: Grundbedürfnis oderLuxus?* Zur Verhütungssituation von ALGII-Empfängerinnen.

tam da bu alışılagelmiş ilkeleri sorgulaması gerekirken, bu yazarlar uyumlu olmak zorunda.[14] Giovanni di Lorenzo, normalleştirilmiş entelektüelin neredeyse prototipi olarak görülebilir. Di Lorenzo bir yandan göç tezleriyle alttakilere tekmeler savururken, öbür yandan yukarısıyla, örneğin "Helmut Schmidt ile, Bir Sigara Eşliğinde" başlıklı bitmek bilmeyen yazı dizisinde veya eski Savunma Bakanı Karl-Theodor zu Guttenberg için başlattığı PR aksiyonunda olduğu gibi ittifak arayışına giriyor. Di Lorenzo ve zu Guttenberg bağlamında örnek bir birliktelik söz konusu: paralı soylu ile yazar soylunun buluşması. *Vorerst Gescheitert* [Şimdilik Başarısız] isimli röportaj kitabının yazar fotoğrafında di Lorenzo ile zu Guttenberg'i birbirinden ayırmak neredeyse imkânsız; her ikisi de gömleğinin üstüne ince, koyu renk bir kazak geçirmiş, aralarında kayıt cihazı duruyor, arkalarında ise Londra'daki lüks otel odasının beyaza boyalı şöminesi gözükmekte. Gerçi di Lorenzo kendi gazetesinin yazı kurulunda ve meslektaşları arasında çok eleştiri ve alayla karşılaştı; fakat yumuşak bir dille sürdürülen ve doktora çalışması intihalcisinin görüşünü yalnızca belli belirsiz açığa vuran röportaj, zu Guttenberg'in rehabilitasyonunu destekler niteliğini koruyor. Nihayetinde zu Guttenberg politikaya geri dönmeye istekli gibi görünüyor. Maalesef birçok Alman da aynı görüşte. Nüfusun yüzde 49'u Karl-Theodor'un tekrar siyaset sahnesine geri dönmesini arzulamakta.[15]

ÜST SINIF ÇOCUKLARI YAZI KURULLARINDA

Michael Hartmann medyada görülen bu "dikkate değer gelişme"nin çoktandır farkında. Bunun başlıca nedeni, kendisinin de bir seçkinler uzmanı olarak rağbet gören bir röportaj partneri olması. Çünkü Hartmann, seçkinler modelinde ısrar eden muhafazakâr redaktörlerin duymaktan hoşlanmadığı şeyler söylüyor. "Seçkinleri eleştiren birisi olarak bu konumları savunmam ve onlardan yana olmamam, bu insanları gerçek-

14. http://www.taz.de/1/archiv/archiv/?dig=2002/11/13/a0161
15. http://www.spiegel.de/politik/deutschland/0,1518,800756,00.html

ten öfkelendiriyor" diyor. Seçkinler hakkında araştırma yapan *Faz* redaktörlerine çok sayıda ayrıntılı röportaj vermiş. Bu redaktörler her seferinde onun ağzından seçkinci eğitim modeli yanlısı bir laf alabilmek için gayret göstermiş. Sonuçta dile getirdiği argümanlar metne alınmamış. Hartmann bu durumu, metindeki ağırlıkların daha röportaj yapılmadan istenildiği gibi koyulması ve bilim insanı statüsünün aşağılanması olarak görüyor.

Hartmann'ın doktora öğrencisi Klarissa Lueg *Habitus, Herkunft und Positionierung: Die Logik des journalistischen Feldes* [Davranış, Köken ve Konumlanma: Gazetecilik Alanının Mantığı] başlıklı doktora çalışmasında üç önde gelen Alman gazetecilik okulunun örneğinde gazetecilerin kökenini ve bu kökenin mesleklerine etkisini inceledi ve kendi içinde bütünlüklü bir köken grubu buldu. Araştırmanın sonuçları homojen bir düşünce şemasının geliştirilmesine izin veriyor. Lueg'a göre gazetecilik öğrencilerinin yüzde 68'i üst-orta sınıflardan, anne ve babaları akademisyen, işadamı veya doktor; kalifiye veya düz işçilerin çocuklarına okullarda hiç rastlanmıyor. Gazetecilik okulları gazetecilik eğitiminin uzman kadro merkezi sayılmakta. "Bir gazetecilik okuluna girmeyi başaran herkes, aslında bu mesleğe adım atmış sayılır" diyor Lueg bir okul müdürünün ağzından. Gazetecilik öğrencileri okullara mesleki seçkinler olarak kabul ediliyor ve farklı bir eğitim gören gazetecilere göre büyük dergi ve medya organlarının önemli konumlarına çok daha sıklıkla gelebiliyor.

Bunun anlamı, orta-üst sınıfların gazetecilikte söz sahibi olması, konuları seçmesi, işlemesi ve bunu yaparken hedef aldığı grubu gözden kaybetmemesi. Lueg, okul müdürleriyle yaptığı görüşmelerde, ekonomi dünyasında olduğu gibi davranış biçiminin bu okullara kabul açısından en önemli rolü oynadığını tespit etti. Güven uyandıran bir tavır, medya hakkında bilgi sahibi olmak, konuşma becerisi, dil duygusu, esneklik ve alçakgönüllü bir imaj, belirleyici olan faktörler. Bunlar bir öğrencinin geçerli kültürel ve sosyal sermayesini oluşturuyor.

İlk bakışta şaşırtıcı olan bir sonuç ise, toplumun üst kesimlerinden gelen öğrencilerin yazı işleri müdürlüğü konumuyla hiç ilgilenmeden köşe yazarı, başyazar, yorumcu, magazin gazetecisi veya yurtdışı muhabiri gibi kanaat önderliği içerikli konumlara ulaşmaya çalışmaları. Yazı işleri müdürlüğünü, ezici bir çoğunlukla alt sınıflardan gelen öğrenciler hedeflemekte. Onlar için müdürlük pozisyonu ekonomik ve sosyal yükselme anlamına geliyor. Bu, yazı işleri müdürlerinin bugün artık entelektüel kanaat önderleri olmadığını, özellikle medya krizi zamanlarında şirketi onaran genel müdür konumunu aldığını ve bunun zor, imaj fakiri bir işi içerirken, maaşının da ekonomi sektörüne göre vasat ölçüleri geçmediğini gösteriyor. Böyle bir pozisyon üst sınıflar için ilginç olmaktan uzak.[16] İşadamlığına soyunan herkes, zaten daha başlangıçta ekonomi sektörüne geçer. McKinsey örneğinde olduğu gibi başka firmaların düzene sokulması görevi, yüksek bir maaş ve hatırı sayılır bir takdirle ödüllendirilir.

Michael Hartmann gazeteciliği kendi kendini ayakta tutan bir sistem olarak görüyor: "Gazeteciler ağırlıklı olarak orta sınıftan geliyor. Durum böyle olunca kimse önkoşulları sorgulamıyor, karşılıklı görüşmelerde kendisini garantiye almaya çalışıyor." Her şeyden önce aşağıya doğru tekmeler savurmak, ekonomi ile güç arasındaki karmaşık ağı aydınlatmaktan daha kolay. "Bununla karşılaştırıldığında Hartz IV çok basit görünüyor; ortada bir resim var ve insan bu resmi anlayabildiğini hissediyor." Ayrıca güçlülere ve hâkim ana akıma karşı durmak çok daha tehlikeli. "Bunu yapmanın kariyere bir faydası yok." Hartmann bir tarafta, zaten seçkin çevrelerde dolaştıkları için yazdıklarına gerçekten inananların bulunduğunu, diğer tarafta ise giderek artan toplumsal bölünme karşısında belli bir rahatsızlık hissine kapılanların durduğunu belirtiyor. "Fakat rahatsızlık hissedenler de her şeyin yazdıkları gibi olmasını istiyor."

16. Klarissa Lueg, *Habitus, Herkunft und Positionierung: Die Logik des journalistischen Feldes*, Darmstadt 2011; kullanıldığı anda henüz yayımlanmamış, taslak halindeydi.

Onlar bunu yaparken "Almanya'nın krizden hiçbir ülkenin başaramadığı kadar iyi çıktığı" düşüncesine sarılıyor. Böylece Hartz IV de haklı çıkartılmış oluyor ve sorgulanmasına gerek kalmıyor. Şık olmamakla birlikte, başka çaresi yok. Maalesef, evet, maalesef! Bu durum "hoş olmayan bir gerçek" olarak sunuluyor; böylesi "hoş olmayan gerçekler" hâkim sınıfın en severek başvurduğu bahane. Hâkim sınıfa mensup eski McKinsey menajeri Utz Claasen, Arnulf Baring, Hans-Olaf Henkel ve eski McKinsey patronu Herbert Henzler gibi yorumcu ve "uzmanlar" yıllardan beri ekranlarda politik açıkoturumları domine etmekle kalmıyor, aynı zamanda kendi "gerçekleri"ni yayıyorlar, "sosyal adaletin sınırları"nı gösterdikleri (Baring) ve örneğin Claasen gibi Almanya'nın "ayağını yorganına göre uzatmadığını" tespit ettikleri kitaplarla kamuoyunun gönlünü hoş tutuyorlar. "Ayağını yorganına göre uzatma" tavsiyesi elbette kendileri ve çevreleri için geçerli değil.

SOLLN KAHRAMANI DOMİNİK BRUNNER: BİR MEDYA DARBESİ

Münih Filarmonisi'nin yeraltı garajında simsiyah parlayan limuzinler park halinde, folklorik ve ipek kumaştan gece elbiseleriyle kadınlar, ellerinde bir şampanya kadehi, konser salonunun fuayesinde geziniyorlar. 2010 Eylülü'nün bir cumartesi gecesi, Filarmoni'de Münih Radyo Orkestrası ilkönce Beethoven'in bir keman konçertosunu sonra da Bach Korosu'yla birlikte Brahms'ın "Alman Ayini"ni çalıyor. Oyuncu Wolf Euba, Adalbert Stifter'in *8 Temmuz 1942 Güneş Tutulması*'nı okuyor, metinde günün orta yerinde karanlığın dünyaya nasıl çöktüğü çok duygusal bir tarzda anlatılmakta. "İnsanın elli yıl boyunca bildiği ve elli birinci yılda içeriğinin ağırlığı ve korkunçluğunu algıladığı şeyler vardır." Televizyon sunucusu Anouschka Horn sahneye çıkıyor ve "Hayatını hiçbir şey gözetmeksizin ortaya koydu, başkalarını kurtarmak için kendisini kurban etti" diyor. Aynı türden birisi yaşamıştı uzun yıllar önce; ama şimdi ve bugün İsa'dan sonra ikincisi de

var: Dominik Brunner. "Banliyö treni kahramanı" (*Bild* Gazetesi) bir yıl önce, Anouschka Horn'un ima ettiği gibi insanlığın kurtuluşu için olmasa bile, Münih'in zengin semtlerinden Solln'un bir tren istasyonunda çocukları korumak üzere birtakım gençlerle giriştiği bir çatışmada hayatını kaybetmişti.

Dominik Brunner Vakfı bu konseri Brunner'in ölümünün birinci yıldönümü vesilesiyle düzenledi; konser, merhum kahramana gösterilen saygı gösterilerinin zirve noktası. Brunner, ölümünün hemen, ardından Bavyera Liyakat Nişanı, "Aktenzeichen XY Medeni Cesaret Ödülü ve Federal Almanya Birinci Sınıf Liyakat Nişanı'na layık görüldü. Babasının fabrikasında mali işlerden sorumlu yönetim kurulu üyesi olarak çalışan hukukçunun memleketi Ergoldsbach'ta, Brunner'in anısına gerçek boyundan büyük bir heykeli dikildi. Heykel bir törenle ve Bavyera İçişleri Bakanı Joachim Herrmann tarafından açıldı. Bir kreş ve çocuk yuvasına ev sahipliği yapan Dominik-Brunner Binası'nın önünde, çocuk korur vaziyetteki bir adamın heykeli var; bir diğer Dominik-Brunner Binası ise Landshut'ta hizmete girdi. Münih Belediyesi Solln'daki bir sokağa Dominik-Brunner Yolu adını verdi, Hessen kenti Dietzenbach'ta artık bir Dominik-Brunner Meydanı var. Bavyera politikası ve cemiyetinin büyükleri –sırasıyla Bavyera Başbakanı Horst Seehofer, Bavyera İçişleri Bakanı Joachim Herrmann, Münih Belediye Başkanı Christian Ude, FC Bayern Menajeri Uli Hoeneß, Münih Sparkasse Yönetim Kurulu Başkanı Harald Strötgen ve Münih Emniyet Müdürü Wilhelm Schmidbauer– konserin program dergisi için anma yazıları yazmışlar. Münih Başpiskoposu Richard Marx ise Brunner'in davranışını "Komşunu kendini sevdiğin gibi sev" diyen Hıristiyanlık ana prensibinin hayata uygulanışı olarak görüyor.[17]

Böylece Münih Gasteig'taki akşamın bir kutsamaya dönüşmesi için bütün hazırlıklar tamamlanmış oluyor. Sunucu Horn kendisini de aşarak "Her zaman, aynı durumda İsa olsa

17.http://www.dominik-brunner-stiftung.de/userfiles/Programm_Dominik_Brunner_Konzert.pdf

ne yapardı?' diye kendi kendine sor!" önerisinde bulunuyor. Fakat İsa gerçekten de kendi varlıklı semtindeki evine giderken bunu mu yapardı, yani kötü koşulların içinden gelen bir gencin suratına yumruk mu atardı? Bunu kesin olarak bilmek pek mümkün gözükmüyor.

Buraya kadar sözü edilen olay şöyle cereyan etmiş: Dominik Brunner, 12 Eylül 2009'da S7 banliyö hattında Solln istikametine doğru gitmekteydi. Trende 17 yaşındaki Sebastian L. ile ondan bir yaş daha büyük olan Markus S.'nin dört öğrenciyi soyup dövmekle tehdit ettiğini gördü. Brunner öğrencileri korumak üzere önlerine geçti ve polisi aradı. Görmezden gelmeden müdahale etmek elbette cesur bir adım ve medeni cesaret kanıtı. Brunner gençlerle birlikte Solln istasyonunda trenden inince, gençler o zamanlar 50 yaşındaki adamı acımasızca döverek öldürdü. 2010 yazındaki duruşmaya kadar, olayın tüm medya organlarında yer alan aktarılmış versiyonu bu şekildeydi.

Olayın ertesi günü Uli Hoeneß, Münih Allianz-Arena'da altmış dokuz bin seyirci önünde bir yas konuşması yaptı: "Sevgili şehrimizde inanılması güç bir olay gerçekleşti. Münihli bir yurttaş, çocukların soyulmasını ve taciz edilmesini önlediği için acımasız serseriler tarafından dövülerek öldürüldü. [...] Başkalarını korumak için hayatını feda eden bir insanın anısı önünde saygıyla eğiliyoruz." Futbolcular yas bandıyla oynadı. Brunner'in ölümünden üç gün sonra Münih'te açık havada beş yüz kişinin katıldığı dini bir ayin düzenlendi; yapılan saygı duruşunda tüm şehir içi trafik bir dakikalığına durduruldu. Daha öğlen olmadan Horst Seehöfer ve Federal Cumhurbaşkanı Horst Köhler, Bavyera Liyakat Nişanı ve Federal Liyakat Nişanı'nın verileceğini ilan etmişti. Şansölye Angela Merkel de Münih'e bir mesaj yolladı; kervana boksör Vladimir Klitschko, oyuncu Maria Furtwängler ve televizyon vaizi Jürgen Fliege gibi meşhurlar da katılmıştı. Vaiz Jürgen Fliege daha davanın duruşması yapılmadan gençler hakkında bir karar vermişti: "Bu cinayet toplumumuzu kökten bir değişikliğe uğratma potansiyeline sahip."[18]

18. http://www.dominik-brunner-stiftung.de/Stimmen-der-Oeffentlichkeit

Fliege aslında böylece yalnızca genel kamuoyu görüşünü yansıtmış oldu: Polisçe bilinen işsiz, asosyal ve kaba serseriler cesur ve saygın bir işadamını, arkadaşları ve iş ortakları tarafından barışçıl ve ağır başlı olarak tarif edilen, köklü bir adalet duygusuna sahip olan bir yurttaşı alkolün de etkisiyle acımasızca öldürdü. Yakın çevresinden sızdığı kadarıyla Brunner 50. yaş gününde kendisine hediye alınmasını istemiyor ve hediye almak isteyenlerin bir hastaneye bağışta bulunmasını arzu ediyormuş. Doğum yerinin belediye başkanı Brunner'i "en olumlu anlamda bir centilmen" olarak tanımladı.[19]

DAVA VE KARAR

İlerleyen günlerde işlenen suçla ilgili diğer gaddar ayrıntılar medya tarafından gün ışığına çıkardı. *Bild* gazetesi Brunner'in polise yaptığı imdat çağrısını yayımladı. Soruşturmayı yürüten memurlardan biri tutanağa, bir insanın dövülerek öldürüldüğünü dinlemenin korkunç olduğunu belirtti ve öfkeden kudurmuş haldeki saldırganlardan birini "Hayvan gibi bağırıyordu" sözleriyle tarif etti.[20] Başsavcı Barbara Stockinger, daha sonra ortaya çıktığı üzere maalesef biraz aceleci olan şu açıklamayı yaptı: "Brunner'in, ölüme sebebiyet veren yirmi iki ağır yarası vardı." Aslında bu açıklamanın yapıldığı anda henüz kesin bir otopsi raporu ortada yoktu.[21] Buna rağmen iddianamede yapılan suçlama "adi sebeplerle işlenmiş cinayet" oldu.

2010 yazında ele alınan dava sırasında kahramanlık resmi sallanmaya başladı. Birden fazla şahit, şiddet eylemlerinin Brunner'in baş sanığın yüzüne yumruk atmasından sonra tırmandığını izlemişti. Kahramanın yumruğu o ana kadar tutanakların yan cümlelerinde "kendini savunma" olarak gözlerden uzak tutulmuştu. Tren görevlisinin ifadesine göre Brunner, ceketini ve sırt çantasını kenara koyup yumruklarını havaya kaldırarak sanıkların üzerine yürümeden önce "Şimdi burada

19. http://www.spiegel.de/spiegel/print/d-69065798.html
20. http://www.spiegel.de/panorama/gesellschaft/0,1518,656858,00.html
21. http://www.spiegel.de/panorama/gesellschaft/0,1518,655255,00.html

olay çıkacak" diye bağırmış. Bunun üzerine Sebastian L. "Kendini çok güçlü sanıyorsun, ha!" diye onunla dalga geçmiş ve Brunner, Markus S.'in yüzüne yumruk atmış. Yumruğu yiyen S. birkaç saniye sonra tepki gösterebilmiş ve arkadaşı L.'nin de yardımıyla çılgın gibi kurbana vurmaya başlamış. Ancak L. bir müddet sonra Brunner'i bırakmış ve hatta Brunner yerde yatarken Markus, S.'i durdurmaya çabalamış. Brunner'in davranışının gerçekten meşru müdafaadan mı kaynaklandığı yoksa kendi gücünü gözünde fazla büyütüp gençlere kimin patron olduğunu göstermek istediğinden mi kaynaklandığı açıklık kazanmış değil. Her şey mümkün; ama ne olursa olsun sonuçta Brunner'in davranışı bu şiddeti haklı kılınıyor; burada bir suç işlendi ve Brunner'in ölümü dehşet verici. Ancak yine de işadamının başlangıçtaki davranışı, medyanın merhumu oturtmaya çalıştığı 'örnek insan' modelinin aniden sorgulanmasına yol açtı. Brunner kendi hayatını tehlikeye atmıştı. Tüm uzmanların böylesi durumlarda gerginliğin azaltılması tavsiyesinde bulunması boşuna değil. Fakat savcılık kahramanlık efsanesini körüklemeye devam ederek Brunner'in tüm davranışlarının "doğru olduğunu" öne sürdü.[22] Mahkeme sırasında gün ışığına çıkan bir başka yeni bilgi ise Dominik Brunner'in darbelerden değil kalp yetmezliğinden öldüğüydü. Kalbi sağlıksız bir büyüklükteydi ve olay anındaki strese dayanamamıştı. Sanıkların sebebiyet verdiği yirmi iki yara sağlıklı bir insan için ölümcül olmazdı. Aslında bu idrakin, sanıklara uygulanacak ceza ölçüsü açısından çok büyük bir değişiklik yaratması ve cinayet suçlamasının yerini, ölüme sebebiyet veren darp suçlamasının alması gerekirdi. Fakat savcılık cinayet suçlamasında ısrar etti. Gerekçe: Saldırganlar müdahale ettiği için Brunner'den öç almak istiyordu.[23] Markus S., Gençlik Ceza Kanunu'ndaki azami cezanın yalnızca çok az altında, dokuz yıl on ay, Sebastian L. ise yedi yıl hapis cezasına çarptırıldı. Halkın duygularıyla tamamen uyumlu, ibretlik bir ceza.

22. http://www.fr-online.de/meinung/leitartikel-auf-den-zweitenblick,1472602,4510754.html

23. http://www.spiegel.de/panorama/justiz/0,1518,716008,00.html

Adaletin medya tarafından kurulan baskıya boyun eğdiği söylenebilir mi? Medya halkın genç saldırganlardan duyduğu korkuyu körükleyip, alt sınıflardan gelen şiddete herkes adına karşı koymaya çalışan beyaz şövalye Dominik Brunner'in daha önce eşi benzeri görülmemiş bir saygı görmesini mi sağladı gerçekten? Jörg Schindler, olayı *Frankfurter Rundschau* gazetesinde şu sözlerle yorumladı: "Savcılar; yasalara göre suçlananların hem aleyhine hem de lehine kanıtlar toplamakla yükümlüdür. Brunner davasındaki sekiz duruşmanın ardından olayın gelişmesine ilişkin önemli konularda belirsizlik hâkim. Ancak bir şey çok açık ortada: Savcılık, cinayet suçlamasını güçlendirmek üzere pek çok lehte kanıtı görmezden geldi." *Spiegel* dergisinden Gisela Friedrichsen ile *Frankfurter Rundschau* gazetesi dava sürecini eleştiren az sayıdaki gazeteden biriydi.

Zaman geçtikçe ve gecikmiş olarak kamuoyuna ulaşan bu hukuksal incelikler artık önemli bir rol oynamıyor, herkes kahramanlık hikâyesini duymak istiyordu. Solln kahramanı için Münih Filarmonisi'nde düzenlenen konser kararın açıklanmasından birkaç hafta sonra gerçekleşti. Brunner'e saygısını göstermek üzere karısıyla birlikte Regensburg'tan gelen yaşlı bir beyefendi "Olayın özüyle ilgili olmayan konuları tekrar açmanın bir manası yok!" diyor ve bununla Brunner'in attığı yumruğu kastediyor. Genç bir adam omuzlarını silkerek "Nihayetinde kimse kimseyi birisini soymaya zorlayamaz" diyor. Pazar elbiselerini giyinmiş bir adam "Hukuksal nüanslar Brunner'in yaptığını ortadan kaldırmaz" diye buyuruyor ve "Eğer bu olay New York-Bronx'ta olsaydı, kimse ilgilenmezdi" diye ekliyor. Sansasyonel olan, olayın Solln'da gerçekleşmesi ve Münih'in huzurunun yara alması. Ne de olsa: "Biz, kendimizi burada hep güvende hissettik."

Meselenin püf noktası ve herkesin tek bir ağızdan dile getirdiği dehşetin nedeni tam da bu olsa gerek: "Bu gibi" insanların yolu, zenginlerin kendi aralarında kaldığı şık semtlere genelde düşmüyor. Suç zengin semtlerde yalnızca hırsızlık biçiminde boy göstermekte.

Gerçekten de Brunner olayı, örneğin Emeka Okoronkwo olayından çok farklı. Nijeryalı Okoronkwo, Mayıs 2010'da Frankfurt merkez istasyonunun yakınlarında birkaç adamın iki kadına bir salsa kulübünün önünde tükürdüğünü ve onları taciz ettiğini görmüş ve müdahalede bulunmuştu. Okoronkwo da bunu örnek bir biçimde yapmadı. Daha sonra sanık sandalyesine oturtulacak olan Robel G.'ye yumruk attı ve ona bıçak çekti. Robel G. Nijeryalının elinden bıçağı alıp 21 yaşındaki gencin kalbine sapladı. Okoronkwo kan kaybından hayatını kaybetti. Cenaze törenine yüz kişi gelmesine rağmen, hiç kimsenin aklına Okoronkwo'ya bir liyakat nişanı vermek gelmedi, anısına bir heykelin dikildiği veya böyle bir şeyin planlandığı da bilinmiyor. Robel G. ise cinayetten değil, kasıt olmaksızın adam öldürmekten hüküm giydi.[24]

Münih Filarmonisi'nde düzenlenen görkemli gece, mahkeme sürecinde Brunner'in erdemliliğine ilişkin bütün kuşkuları gidermek amaçlı gibiydi. Bir anlamda kahramanlık heykelinin kaidesinde oluşan çatlakları tekrar yapıştırması bekleniyordu. Konseri, işadamının ölümünden kısa bir süre sonra arkadaşları tarafından kurulan Dominik Brunner Vakfı düzenlemişti. Vakfın, bir golf turnuvasından elde ettiği 25.000 avroyu bağışlayan Traunstein Rotary Kulübü gibi zengin destekçileri var.[25] Kahramanın cilasının dökülmesi, danışma meclisinde Uli Hoeneß ve Maria Furtwängler gibi medya ikonlarının oturduğu vakfın imajını kirletmekle kalmaz, tören ve yorumlarla medya ve kamuoyundaki peşin mahkûmiyetin yardımına koşan federal, yerel ve kent politikacılarının imajını da zedelemiş olurdu.

"Medeni cesaretin olmadığı bir yerde, özgürlükten bahsedilemez" mottosuyla faaliyet gösteren Dominik Brunner Vakfı'nın, Brunner'in medeni cesaretin sembolü olmasında önemli bir payı bulunmakta. Vakfın yönetim kurulu üyesi

24. http://www.fr-online.de/frankfurt/fall-okoronkwo-gericht-entscheidetauftotschlag,1472798,8529124.html
25. http://www.dominik-brunner-stiftung.de/node/245

Andreas Voelmle "Birisinin hayatını feda etmesinin bir anlamı olması lazım. Bunun boşu boşuna bir kayıp olmaması için, uzun vadede bir şeyler meydana getirmeliyiz" diyor. Voelmle aynı zamanda PR acentesi Engel & Zimmermann'ın da yönetim kurulunda. Engel&Zimmermann şirketi kriz iletişimi konusunda uzmanlaşmış bir kuruluş; Wiesenhof ve Kik gibi holdinglerin yanı sıra, Brunner ailesine ait olan Erlos AG tuğla fabrikası ve Dominik Brunner Vakfı'na da danışmanlık hizmeti veriyor. Şirketin merkezi, Starnberger Gölü'nün yakınlarındaki küçük Gauting kentinin parkla çevrili bir şatosunda.

Voelmle ve diğer vakıf üyeleri medyada çıkan haberleri ve davayı dikkatle izledi. "Dava başlayınca herhangi bir yorumda bulunmamayı kararlaştırdık. Cezanın yüksekliği bizi ilgilendirmiyordu, nasıl olsa Brunner hayata geri dönmeyecekti." Birçok röportaj teklifi almışlar; ama bunlardan hiçbirisini yanıtlamamışlar. Fakat ilk yumruğun Brunner'den geldiği haberleriyle birlikte kamuoyundaki genel havanın dönmeye başlaması karşısında "yönetim kurulundan arkadaşların saçları diken diken oldu; Brunner'in bir sokak serserisi gibi gösterileceğinden ve bu sonu hak ettiğinin söyleneceğinden korktuk." Bunun üzerine tepki gösterıneyi kararlaştırmışlar. "Onu tanıyan herkes, ağır başlı bir insan olarak biliyor. Çok korkmuş olması lazım yoksa ilk vuran o olmazdı." Bu nedenle, daha önce röportaj tekliflerini geri çevirdikleri muhabirleri arayıp "medyayla aktif bir iletişim" kurmuşlar. "Fikrimizi değiştirdik." Suçlu-Kurban saptırması hakkında haberler yayınlayan *Süddeutsche Zeitung, Welt am Sonntag* ve *Frontal 21* ile röportajlar yapılmış.

Mahkemenin sonucunu iletişim profesyonellerinin çalışmasına bağlamak çok basit olur. Hiç kimsenin bu kadar büyük bir etki gücü olamaz. Brunner davası, daha ziyade farklı kaynaklardan beslenen ve kendi ivmesiyle canlılık kazanan bir olaya dönüştü. Bir tarafta dramatik renklerle tehlikeli, hatta duygusuz genç saldırganlar tarafından çizilmiş ahlak yoksunu bir resim, öbür tarafta da kusursuz bir kahramana duyulan büyük ihtiyaç durmaktaydı. Etkili kanaat önderleri, güçlü

bir politik kampanya ve medyanın gayretleri olayı orta sınıf mensubu kahraman üzerinde yoğunlaştırıyor ve ayaktakımına haddini bildiren kahramanın ölümü, hikâyenin diğer unsurunu teşkil ediyordu. Bir anlamda her şeyin iyi bir biçimde sonuçlandığı bile söylenebilir: Gençlerin eşi benzeri olmayan sertlikte cezalandırılmasıyla birlikte, kahramanın öcü alınmış oldu.

LİSELİLER VE ALT TABAKA CANAVARLARI

Benzer olayların ne kadar farklı –kötü– geliştiğini başka bir örnekte netleştirelim: Berlinli metro zorbası Torben P. olayı. on sekiz yaşındaki genç, Nisan 2011'de zilzurna sarhoş bir vaziyette Friedrichstraße metro istasyonunda yirmi dokuz yaşındaki bir adamı öldüresiye dövmüş, adamın yüzünde dolu bir kola şişesi patlatmış ve yere düşürüp kafasını defalarca tekmelemişti. Burada da medeni cesarete sahip insanlar vardı; bir turist olaya müdahale etti ve kendisi de yaralandı. Kurban ağır yaralarla hayatta kalmayı başardı.

Münih zorbalarından farklı olarak, Torben P. iyi bir aileden geliyor ve liseye devam ediyordu. Fakat Torben'in anne ve babası ağır hasta, hatta erken emekliydi; babası parkinson hastası, annesi ise çeşitli depresyonlardan muzdaripti; Torben defalarca okul değiştirmişti. Ruhen belki yorulmuş olan ve bir anlığına raydan çıkan genç bir adam–raydan neden çıktığıyla ilgili olarak yalnızca tahminler yürütülebilir. Hâkimler de anlayışlı davrandı ve geleceğini ağır bir hapis cezasıyla tamamen yerle bir etmemek adına genç adamı nispeten hafif denilebilecek iki yıl on ay gençlik cezasına çarptırdı. Torben P.'nin, cezanın infazına kadar Berlin'deki Katolik Liebfrauen Lisesi'ne –performans düşüklüğü gösteren üstün yetenekliler için bir lise– devam etmesine izin verildi. *Die Zeit* gazetesi "Mahkeme suçluyu kurban etmedi, canavardan bir insan yaptı" diye yazdı.[26] Gazeteciler bu kadar yoğun bir empati gösterebiliyormuş demek ki; fakat herkese değil. Örneğin Markus S. ve Se-

26. http://www.zeit.de/gesellschaft/zeitgeschehen/2011-09/berlin-ubahnurteil

bastian L. gibi alt tabaka canavarlarına göstermediler. Onların olayında yüksek hapis cezalarının anlam ve anlamsızlığı, sosyal kurumların genişletilmesi ve gençlerin uyguladığı şiddetin nedenleri üzerine bir tartışmaya gerek görülmedi; bunun yerine şiddeti meydana getiren uzun bir zincirin sonunda tekrar yalnızca bir tür "gözlemleme kültürü" ve daha fazla medeni cesaret talep edildi, yani bütün sorumluluğu bireye yükleyen bir tamir mekanizması ön plana çıkartıldı.

Dominik Brunner Vakfı medeni cesaretin geliştirilmesi ve bu bağlamda meydana gelen olayların kurbanlarının desteklenmesinin yanı sıra şiddete yatkınlığın önünü almayı da kendisine amaç edindi. Vakıf, çocuk ve gençlere yönelik övgüye değer bazı projeleri destekleyerek, farklı sponsorlarla çocuk yuvaları, öğrenci danışma merkezleri ve acil durumlar için barınaklar tesis edebileceği Dominik Brunner Evleri açmayı planlıyor. Bu, vakfın medyadaki varlığını garanti altına alan vefat sonrası bir Brunner saygısı anlamına da geliyor. Ancak planın Münih ayağını oluşturan Dominik Brunner Evi'nin açılması şimdilik askıya alındı. Komşular bir gettonun oluşmasından korkmaktaydı.

Üstün yetenekliler için açılan okullarda yerleri olmayan iki Münihli saldırganın kamuoyuna canavar olarak tanıtılması kolaydı. Aslında iki gencin hayatı henüz çok küçük yaşlarda çığırından çıkmıştı. Sebastian L. daha dört yaşındayken anne ve babası ayrıldı; ikisi de alkolikti. Rahat uyuyabilmek için Sebastian da on yaşında içmeye başladı. Annesi bir beyin felci geçirdi, hâlâ komada. Kısa bir süre sonra babası alkol bağımlılığından öldü ve cesedini Sebastian buldu. Sebastian L. yurtlarda ve benzer kurumlarda kaldı, buralardan sürekli kaçtı; içiyor, esrar kullanıyor ve hırsızlık yapıyordu; çevresi onun gibi doğru yoldan çıkan gençlerle kuşatılmıştı. Gençlik Adli Yardımı'nın bir temsilcisi Sebastian'ı "hüzünlü, yapayalnız bir genç" olarak tarif etti. Markus S.'in de ailevi koşulları karanlıkta kaldı, yalnızca abisine odaklanması saptanabildi; abisi Markus'un tek dayanağı ve idolüydü. Ağabey şu anda uyuşturucu ticareti

nedeniyle hapiste, bu durum Markus'ta polise karşı dizginleyemediği bir nefretin oluşmasına yol açtı. Hiç kimse bu çocuklara empati göstermedi ve hiç kimse onlara bir şans vermedi. Ceza Hukuku avukatı ve yazar Ferdinand von Schirach, "Beş yıl içerde kalan birisinin hayatı bitmiştir!" diyor. "On yıl hapis yatan bir insan elbette değişir; fakat bu, olumlu yönde bir değişim olamaz."[27]

Bu olayın medyadaki yansımasının gözden geçirilmesi, seçkinler üzerine araştırmalar yapan Michael Hartmann için tezlerinin bir kanıtı anlamına geliyor. "Yorum, belli bir dünya görüşü temelinde yapıldı: Bu, bizden biri! Eğer insan yalnızca kendisi gibi düşünenlerle bir araya gelirse, bu durum kendi kendini yeniden üretmeye başlar ve sonunda tek gerçek halini alır."

SIFIR-TOLERANS STRATEJİSİ

"Bir kadın gecenin geç saatlerinde Berlin'in bir sokağında yürüyor. [...] Sokak tanıdık; kızının okuluna ve oğlunun çocuk yuvasına giden yol. Burası onun semti, Wilmersdorf, on yıldan beri burada yaşıyor. Attığı adımlar çok net duyuluyor, yeni çizmelerinin topukları sağlam; çizmelerin çıkardığı ses güven veriyor." Susanne Leinemann'ın kaleme aldığı öfkeli hikâye bu sözlerle başlıyor. "Saldırı" *Zeit* gazetesinin eki *Leben*'de kapak konusu olarak yer aldı.[28] Leinemann o akşam acımasız bir saldırının kurbanı oldu; kadın soyuldu ve üç genç tarafından sopalarla dövüldü. Korkunç bir olay, Leinemann aldığı yaralar sonucunda –kafatası çatlaması, beyin zarı yırtığı, beyin travması– ölebilirdi de. Fakat bu metinde rahatsız edici unsur, saldırının anlatılması değil, anlatı içerisindeki iyelik zamirleri: *kızının* yolu, *oğlunun* yuvası, *onun* semti. "Semtin yaşadığı şoku anlamak için, Berlin'i anlamak lazım. Elbette suç eğilimi var. Soygunlar, saldırılar vs. Fakat şehirde buna rağ-

27. "Gerçeği bilmek istemiyorum," Ferdinand von Schirach *Neon* söyleşisinde, Kasım 2011, s. 46.

28. http://www.zeit.de/2010/49/Ueberfall-Gewalt-Jugendkriminalitaet

men işler durumda olan ve bir ada gibi çıkış yollarınca çevrelenmiş birçok semt de var. Örneğin Ludwigkirchplatz etrafındaki küçük semt. Burada insanlar birbirini tanıyor, kolluyor ve birbiriyle selamlaşıyor. Sorunlar konuşarak çözülüyor; çok konuşarak, bazen de parayla; ama kesinlikle kaba kuvvetle değil. 'Bunlar semtimizi mahvediyor' diye öfkeleniyor daha sonra bir tanıdık; 'bunlar' diyerek saldırganları kastediyor. Gerçekten de öyle, dışarıdan geldiler, hiçbir bağlarının bulunmadığı bir metro istasyonunda" diye devam ediyor Leinemann. İçeridekiler dışarıdakilere karşı; herhalde hiçbir *Zeit* okuru "biz içeridekiler" ve "biz semt sakinleri" duygusuna karşı koymamıştır. Leinemann'ın kurbanın bakış açısından dile getirdiği görüşler, okurun kendisini birinci şahısta anlatanla özdeşleştirmeye zorluyor. "Beraberlerinde getirdikleri bir çantadan kalın bir merdiven kolu çıkartıyorlar, oturdukları yerde kuruluş yıllarına ait bir tırabzandan sökmüş olmalılar. Kuruluş yıllarında doğru dürüst yapılar yapılıyor ve masraftan kaçınılmıyordu – dolayısıyla kol masif ve tornadan çıkmış gibi. En gençlerinin elindeki Tırabzan Kolu büyük bir topuza benziyor, bir beysbol sopası gibi, o sopayla bana vuracak şimdi. Kuruluş zamanına ait bir tırabzan parçasıyla öldürülmek çok absürt. Normalde romanlar yazıyorum, eğlendirici romanlar; son romanımda kuruluş zamanı önemli bir rol oynuyor." Suça eğilimli alt tabaka tam da üst sınıfın sembolleriyle üst sınıfa vuruyor. Herhalde *Zeit* okurlarının elindeki el yapımı, fildişi yumurta kaşığı korkudan yere düşmüştür. "Saldırganlara bakıyor ve hiçbir şey hissetmiyorum. Karşımdaki üç tipi tanımıyorum, onlarla hiçbir şey yaşamadım, tartışmamız olmadı, hiçbir şey olmadı. Bizi birbirimize bağlayan tek şey, beni neredeyse öldürmüş oldukları gerçeği. Öylesine, yoldan geçerken, keyifleri öyle istediği için. Aslında kim oldukları ve neden böyle oldukları beni hiç ilgilendirmiyor. Eğer burada kısaca hikâyelerini anlatıyorsam, onları düşündüğüm için değil, kamuoyunu aydınlatmak ve dışarıya tamamen kapalı yurt eğitiminin ve bir takım pedagojik önlemlerin korkunç yanlış sonuçlarını herkese göstermek

için. Şimdiye değin saldırganların tarafından çok fazla anlayışlı hikâye yazıldı, ben bunlara bir yenisini eklemeyeceğim. Kötü geçirilen bir çocukluk, cinayet ve darp için bir özür veya gerekçe olamaz" diye tamamlıyor Leinemann kurbanlık anlatısını. Saldırganlardan ikisi, beş ve dört buçuk yıl olmak üzere hapis cezasına çarptırılıyor; üçüncü saldırganın iki buçuk yıllık cezası tehir ediliyor. Leinemann yazısını "sert ve doğru" diyerek bitiriyor.

Olabilir. Her kurban, saldırganların ağır bir şekilde cezalandırılmasını ister. Öldüresiye dövülen bir kadından empati ve sağduyu beklenemez. Zaten kararları bu nedenle kurbanlar değil hâkimler veriyor. *Zeit* metni, bilinçli olarak "politically incorrect" yani suçlulara sözde bir anlayış göstermeksizin ve kurbanın çaresiz öfkesiyle yazılmış. Yazı nahoş bir çıkarcılıkla ("kadın ve çocuklar her şeyden önce gelir!") orta sınıfın derin hoşnutsuzluğunu körüklüyor ve dışlama ile ayrımcılığı temize çıkartıyor. Yazar, "korumaya alınmış" genç suçlulara çok fazla anlayış gösterilmesini kınarken, aslında bazı şeylerin görmezden gelinmesini talep etmekte. Bu Sıfır-Tolerans söylevi, 2011 yazında bazı vandalları sert cezalara çarptıran İngiliz hâkimin bir gence söylediği sözleri anımsatıyor: "Toplumun dürüst üyeleri senin gibilerden bıktı, sizlerden yorulduk."[29]

Bu, tarafsızlığını en azından koruması beklenen bir gazetecilik ürünü vasıtasıyla yukarıdan aşağıya doğru başlatılan bir sınıf savaşından başka bir şey değil. Fakat Leinemann'ın metni eleştiri yerine, ülkenin soylu kalemlerinin birbirlerine layık gördüğü en saygın gazetecilik ödülünü, Henri-Nannen Özel Ödülü'nü aldı. Leinemann, göründüğü kadarıyla, doğru kişilere hitap etmişti.

29. http://www.faz.net/aktuell/politik/ausland/krawalle-in-grossbritannien-warum-wolltest-du-stehlen-james-lee-11112970.html

6
Dayanışmanın Sonu

"Yapılan işin iğrençliği arttığı ölçüde, ücret düşüyor."
Karl Marx, *Komünist Manifesto*, Şubat 1848

POLİTİKA İŞYERLERİNİ VE İNSANLARI EKONOMİNİN LEHİNE NASIL YOK EDİYOR?

"Sosyal yardımları Sosyal Yardım Kurumu tarafından değil İş ve İşçi Bulma Kurumu tarafından dağıtılmaya başladığından ber sosyal dolandırıcılık girişimleri göründüğü kadarıyla artış gösterdi. İş ve İşçi Bulma Kurumu memurlarının verdiği çarpıcı örneklere göre, kendisini işsiz gösteren pek çok insan aslında bir iş bulmak değil, hile yoluyla sosyal yardım elde etmek peşinde. Yine bazıları kaçamaklar yoluyla ve talimatnameleri ustaca yorumlamak suretiyle, reform kanun-

larının ruhunu zedeleyecek bir şekilde sosyal yardım almayı başarıyor."[1]

Diksiyondan da belli olduğu üzere bu cümleler *Bild* gazetesinden değil, kulağa hoş gelen başlığı *Dürüstlere Öncelik: Sosyal Devlette* İstismar, *Yağma ve Self-servis* karşıtı olan bir bilgilendirme broşüründen. Bu otuz iki sayfalık propaganda metni, kırmızı-yeşil hükümetin Federal Ekonomi ve Çalışma Bakanlığı tarafından Ağustos 2005'te yayımladı. Aşağı yukarı altı ay önce, Ocak 2005'te, İş Piyasasında Modern Hizmetler için Dördüncü Kanun, kısaca Hartz IV yürürlüğe girmişti. Kanun işsizlik yardımıyla sosyal yardımın birleştirilmesini öngörüyordu ve fiili olarak her ikisinin de düşürülmesi anlamına gelmekteydi. Gerçi sosyal yardım o güne değin İşsizlik Parası II'den daha düşüktü; fakat ihtiyaç durumunda Sosyal Yardım Kurumu tarafından konut donanımı, okul malzemesi, giyim ve Noel katkısı olarak destekleniyordu. Sosyal yardım daha ziyade bireysel ihtiyaçlar temelinde belirlenirken, Hartz IV ödemeleri götürü usulü uygulanıyor. Ve iş piyasaları reformundan önce işsizlik parasının (son ücretin yüzde 60'ı) süresi sigortalı çalışma süresine göre belirlenirken, İşsizlik Parası I, bugün bir seneyle sınırlı. Yalnızca Elli yaşının üstündekiler on sekiz ay ve Elli sekiz yaşının üstündekiler iki yıl destek almakta. Bu durum, bir yıl içerisinde yeni bir iş bulamayan herkes için baş döndürücü bir hızla yoksulluğa düşüş anlamına geliyor.

Hartz kanunlarının yürürlüğe koyulmasının temelinde işsizlere karşı o zamana kadar eşi benzeri görülmemiş bir kışkırtma kampanyası, toplumda genel bir asalaklık kuruntusu ve yazar Albrecht Müller'in *Meinungsmache: Wie Politik, Wirtschaft und Medien uns das Denken abgewöhnen wollen* [Düşüncelerin Manipülasyonu: Politika, Ekonomi ve Medya Düşünme Yeteneğimizi Nasıl Elimizden Alıyor?] başlıklı kitabında belirttiği gibi "devletin buyurduğu kuşku" yatıyor. "Bundan böyle hiç kimse toplum hesabına ayaklarını uzatıp

1. Federal Sanayi ve Çalışma Bakanlığı, *Vorrang für die Anständigen. Gegen Missbrauch, "Abzocke und Selbstbedienung im Sozialstaat,"* Ağustos 2005, s. 2-3

keyfine bakamayacak. Yapması kendisinden beklenebilecek bir işi geri çeviren herkese yaptırımlar uygulanacak. Bu arada kabul edilebilirlik kriterlerini değiştireceğiz." Şansölye Schröder Agenda 2010'u mecliste bu sözlerle tanıttı. Schröder'e göre işsizliğin sorumlusu işyeri açığı değil, işsizlerin kendisiydi ve yanlış yorumlara yer yoktu. Programın mottosu olarak "Destek ve Talep" deniliyordu. Mottonun içeriğiyle işsizlere yeterince sert davranıldığı taktirde, iş aramaya başlayacakları ima ediliyor. Schröder, yaptırımların sonucunda iki milyon yeni işyeri ummaktaydı. Şansölyenin rüyalarının gerçekleşmemesi bir yana, işsizlerin sayısı önemli bir artış gösterdi. Bu durumun sorumlusu olarak kamuoyuna "sosyal asalaklar"ın bozuk ahlakı sunuldu; işçi haklarının altının oyulması ve iş güvencesinin laçkalaştırılmasını hızlandıran yanlış hükümet politikaları, şirketlerin bu durumu yoğun bir şekilde işten çıkarmalar için kullanmasına yol açtı.

Federal Çalışma Bakanı Wolfgang Clement'in önsözünü yazdığı broşürün dili, bu söylenenlere uygun bir kabalıktaydı: "Böylesi bir yararcılık mantalitesi, çalışma isteği olanlara ve gerçek yoksullara zarar veriyor. İş piyasasından hileyle çekilen her avro, mantıklı bir destek için kullanılamıyor. Yardım ödemelerinin istismarı hoşgörüyle bakılabilecek bir suç değil, gerçekten yardıma ihtiyacı olan ve vergilerini dürüstçe ödeyip bu devlete güvenen milyonlarca insanın dolandırılması anlamına geliyor. [...] Bu nedenle istismarı ortaya çıkarmak ve önlemek için elimizden gelen her şeyi yapacağız. Sosyal devletin adalet anlayışı, kendi kendilerine bakamayacak durumdakilere veya ikinci bir şansa ihtiyacı olanlara yardım etmeyi gerektirdiği gibi, hakları istismar eden 'kara koyunlar'ı da kararlılıkla deşifre etmek zorundadır. Yalnızca gerçekleri olduğu gibi ve tarafsızlıkla görebildiğimiz ölçüde ülkenin geleceğini olumlu yönde etkileyebiliriz."

Anekdot şeklinde anlatılan ve her taraftan alaylı ve aşağılama akan dolandırıcılıkların yer aldığı birinci bölümün başlığı "Sağılacak İnek Olarak Sosyal Devlet: Kamu Yararı

Paylaşılıyor" diye atılmış. "Almanya'da birahane fıkraları, 'Gün ağırırken balkonda çıplak bir adam duruyor; adam kadının kocası değil...' diye başlar. Fakat buna benzer aile felaketleri yalnızca boynuzlanmış kocaların beklenenden önce eve gelmesiyle baş göstermez. Sabahın erken saatlerinde kapıyı çalan bazen de ARGE'nin – İş ve İşçi Bulma Kurumu-Belediye Çalışma Grubu – kontrol ekibidir. Her halükarda Mannheimli Dieter Schuster, sabahın köründe merdivenlerden alçak sesli konuşmalar ve 'kontrol ekibi' sözcüğünü duyunca ne tarafa gitmesi gerektiğini hemen anlamıştı. Kaçarcasına don gömlek yatak odasından teras kapısına seğirtti. Dışarıda çiseleyen yağmur ve buz gibi soğukla karşılaştı – kontrol ekibi maalesef Mart başında gelmişti."[2] Söylendiğine göre bu olayla Mannheim İş ve İşçi Bulma Kurumu karşılaşmış. Broşürün devamında buna benzer başka anekdotlar sıralanıyor. "İş ve sosyal yardım kurumlarının elemanlarının henüz karşılaşmadığı hiçbir beyan veya bahane neredeyse yok." Gizli tutulan hayat arkadaşları, fantom konutlar, dilekçelerde yer alan yanlış bilgiler, üzeri örtülmüş mal mülk, yurtdışından sosyal dolandırıcılar ve kaçak işçilik. "Göründüğü kadarıyla hiç kimse kamu hesabına evine bir duvar dolabı almaktan rahatsızlık duymuyor."[3] Broşürden edinilen izlenime göre, sosyal asalaklık ve "yararcılık mantalitesi" Almanya'da alıp başını yürümüş. "Biyologlar, 'gıda ihtiyaçlarını gidermek için zaman zaman veya sürekli olarak başka canlıların –ev sahiplerinin– sırtından yaşayan organizmalar' için 'asalak' tanımını kullanıyorlar"[4] Bu alıntının bir RTL-2 belgeselinden değil, kırmızı-yeşil hükümet belgelerinden yapıldığının burada bir kez daha vurgulanması gerekiyor.

Böylesi bir umacıyı inşa eden herkesin iki amacı olabilir: Bunlardan birincisi başka koşullarda kabul ettirilmesi mümkün olmayan önlemleri haklı göstermeye çalışmak, yani Hartz IV alanların özel hayatını onur kırıcı bir şekilde gözler önüne

2. A.y., s. 4.
3. A.y., s. 12.
4. A.y., s. 10.

sermek, hatta yatak odalarını bile gizlice ispiyonlamak. Ancak zenginler hiç rahatsız edilmeksizin kendilerini fakir gösterip servetlerini yurtdışına aktarabilirken, bu bağlamda büyük çapta dolandırıcılık yapma imkânı zaten son derece düşük. Sosyal asalaklık umacısının ikinci amacı ise dikkatleri dağıtmak. Hartz IV alanların içerisindeki istismar oranı gerçekte yalnızca yüzde bir.

Bu yöntemle yeni işyerleri yaratmak mümkün olmadı, tam tersine... Bu arada iş başına gelen siyah-sarı hükümetin büyük bir başarı olarak tanıttığı ettiği "istihdam mucizesi," varlığını, yeni inşa edilen devasa düşük ücret sektörüne borçluydu. Bugün 7,3 milyon insan ayda 400 avro karşılığında Mini-Job'larda çalışırken, 900.000 taşeron işçi daimi elemanların ücretinin yarısını alıyor. Bu, Almanların yüzde 10'unun yaşamakta bile zorlandığı ikinci sınıf bir işe sahip olduğu anlamına gelmekte. Zar zor suyun üstünde durabilen; ama istatistiklerde hiç gözükmeyen serbest meslek sahiplerinden, istatistikleri makyajlamak üzere meslek eğitiminden meslek eğitimine veya bir stajdan diğerine gönderilen ve giderek artan belirsiz sayıdaki insandan hiç bahsetmeyelim bile. Korkutucu bir rakam "istihdam mucizesi" efsanesini daha baştan yalanlıyor: Her dört işsizden biri derhal Hartz IV'e başvurmak zorunda kalıyor. Bu rakamı, İş ve İşçi Bulma Kurumu Aralık 2011'de açıkladı. Buna göre 2,8 milyon insan işsiz olduğunu beyan etti ve bunların 737.000'i İşsizlik Parası I talebinde bulunamıyordu; başka kelimelerle söylemek gerekirse, Hartz IV dışında başka taleplerde bulunabilmek için çok kısa bir süreliğine çalışmış veya çok düşük bir ücret almışlardı. Yani, Hartz IV girdabına kapılan birisinin bu girdaptan kurtulabilmesi mümkün değil.

İKİNCİ SINIF İŞÇİ

Muşamba örtülü masada, üzerine hediye ambalajı parçaları yapıştırılmış yeşil bir virofiksaj kâğıdı duruyor. Kâğıda güzel bir el yazısıyla "Sana bu güzel gününde neleri hediye etmek isterdim" yazılmış. Başlığın altında şu liste yer alıyor: "Bir eh-

liyet, bir araba, kendine ait bir ev, gitmek istediğin yere doğru güzel bir seyahat." Sonra da şu cümleler geliyor: "Bunları alamayacağımı biliyorsun. Ama sana yine de şunları söylemek istiyorum: Hayatımda başıma gelen en güzel şeysin sen. Hayatımın en önemli olayısın, her şeyimsin. Seni kendi hayatımdan daha çok seviyorum." Franziska'nın 18. yaş günü için hazırlanmış bir tebrik kartı bu. Anne Birgit Kramer köşeli bir bankta oturuyor; kolluğun üzerinde fiyat etiketli yün şeritler var. Birgit Kramer, kâğıdın üzerine bir parça daha yapıştırıp gülüyor ve "Nasıl buldun?" diye soruyor.

Kartı çok güzel ve yürek yakıcı buluyorum. Birgit için her şeye rağmen güzel bir gün. Franziska Meslek Okulu'nu bitirdi ve bir müzayede firmasında eğitimine başladı. Ama hepsi bundan ibaret değil: Birgit Kramer kollarını havaya kaldırıyor ve "ARGE'den kurtuldum!" diyor.

Hükümetin dediklerine inanırsak elli iki yaşındaki kadın "istihdam mucizesi"nin bir parçası. Bu, tam günlü ve sigortalı bir işe sahip olduğu anlamına gelmiyor. Birgit, Bir-Avro-Job'undan sonra sosyal mağazada 400 avro bazında bir Mini-Job için süreli bir sözleşme elde etmeyi başardı. Buna rağmen memnun ve "Şimdi yine nefes alabiliyorum" diyor. Bütçesi bundan böyle bıçak sırtında. Franziska'nın çıraklık maaşı net 400 avro, çocuk parası ve nafakayla birlikte Hartz IV'ün biraz altında bir gelire ulaşıyorlar. Şimdi artık kira, ısıtma ve diş doktoru masraflarını kendileri ödemek zorunda oldukları için, eskiye göre daha kötü durumdalar. "Hiçbir tersliğin olmaması lazım" diyor Kramer. Zaten hiçbir zaman çok fazla seçim imkânına sahip olmadı. Franziska bir eğitim yerine kavuştuğunda, Birgit, kızının başka bir eve çıkmaması durumunda Hartz IV ödemelerinin kesintiye uğrayacağını öğrendi. Yalnızca kızının evden taşınması durumunda kendisi için yine Hartz IV talebinde bulunabiliyordu. "Kızıma bir ihtimal taşınması gerekebileceğini söylerken hüngür hüngür ağladım."

Neredeyse tüm diğer Hartz IV alanlar gibi, Birgit Kramer de çok normal bir iş biyografisine sahip. Kramer eğitimli dış

ticaret uzmanı ve senelerce bir sigortada çalışmış. Kızı için bir çocuk yuvası bulamayınca, iyi bir iş teklifini geri çevirmek zorunda kalmış. "Sonra her şey üst üste geldi." Başka kelimelerle ifade etmek gerekirse, senelerce değişik işlerde çalıştı, temizlik yaptı, süpermarketlerde raflara ürün doldurdu, telefonla pazarlama işiyle uğraştı. Altı yıl sonra hastalandığı için işten çıkartıldı. Bunun hemen sonrasında aile felaketi geldi: Kocasının çifte yaşantısı deşifre oldu ve gün ışığına yalnızca başka bir kadın değil, aynı zamanda ödenmemiş bir sürü fatura da çıktı. Birgit hiçbir suçu olmaksızın şahsi iflas açıklamak zorundaydı ve sonunda Hartz IV dilekçesi vermekten başka bir çaresi kalmadı. İki yıl içerisinde tek bir iş teklifi aldı; Türkheim'daki bir firmanın sekreterliği için yazılı ve sözlü olarak Hırvatça bilmesi gerekiyordu. Buna eklenecek çok fazla bir şey yok. Geçici işlerde çalışma zorunluluğu, geliştirme önlemleri, sürekli yazılan iş müracaatları. Günün birinde Augsburg'taki ikinci el mağazası Contact'ın kurucusu Roswitha Kugelmann ile tanıştı ve onun sayesinde şu anda çalıştığı Bir-Avro-Job'u buldu.

SOSYAL MAĞAZALAR: "YOKSULLARIN CENNETİ?"

Contact mağazası, Haunstetten sanayi bölgesindeki 4.000 metre karelik devasa bir hangarın içinde bulunuyor. Hangar ucuz fiyata satılan bağışlanmış eski mobilya, tabak çanak, ev eşyaları, perde, masa örtüsü, havlu, elbise, süs eşyası, ayakkabı ve kitaplarla ağzına kadar dolu. Bir sosyal yetki belgesi burada gerekli değil. "Şehrimizde o kadar çok yoksul insan var ki, buraya gelebilmek için bir tramvay bileti bile alamıyorlar" diyor Roswitha Kugelmann. Bu nedenle malların bedavaya dağıtıldığı bir hediye bölümü açtı. Aynı semtin sakin bir yerleşim bölgesinde bulunan B-Laden şubesinde, dört hafta içerisinde sosyal mağazada elden çıkarılamayan mallar daha uygun bir fiyata satılıyor: parçası elli sent, üç parçası bir avro.

Contact mağazasında altmış gönüllü ve on bir sözleşmeli işçi çalışıyor. Kısa bir süre öncesine kadar bunlardan başka otuz kadar Bir-Avro-Job işçisi de çalışmaktaydı. Fakat destek-

ler uzatılmadı ve Kugelmann bunların yalnızca yarısını Mini-Job'lara veya çıraklıklara dönüştürebildi. Mağaza yalnızca satışlar üzerinden dönüyor; kira, elektrik, su ve lojistiğin de dahil olduğu aylık 40.000 avro masrafın yarısından fazlası ücret ödemelerine gidiyor. Kugelmann; ücretlerin düşüklüğünü başka hizmetlerle telafi etmeye çalışıyor, gıda bağışlarıyla pişirilen ücretsiz öğle yemeği bunların arasında yer almakta. Gıda bankaları gibi Contact da gıda artıklarını bağış olarak kabul ediyor, daha doğrusu gıda bankalarının bile almadığı artıkları. Lidl'ın bağışları Augsburg Gıda Bankası tarafından elendiğinden beri, ucuzluk mağazası artıklarını Contact'a gönderiyor. Gıda malzemeleri bir bölmede duruyor, her Contact çalışanı buradan istediğini almakta serbest. Kimsenin bu yüzden utanmasına gerek yok. Sıraya girme zorunluluğu yok, yoksulluk belgesi ibrazı veya malumat alınması da gerekli değil. Hiç kimseden aşikâr bir minnettarlık göstermesi beklenilmiyor. Yazın hep birlikte Gardasee'ye bir personel gezisi bile yapıldı.

Contact mağazası bir anlamda bir paralel evren, birinci tüketim eşyaları piyasasına giremeyenlerin paralel alışveriş evreni. Ama aynı zamanda bitpazarı müdavimleri için de bir cennet. Ve ayrıca birinci iş piyasasında hiçbir şansı olmayanlar için paralel bir iş piyasası. Burada aslında çalışacak durumda olmayan; ama çalışmak isteyen pek çok insan çalışıyor: Emeklilik maaşları yaşamalarına yetmeyen yaşlılar, hastalar, depresyonlular, İş ve İşçi Bulma Kurumu'nun baskılarından usanmış insanlar. Pek çok kişi burada onurlu bir iş imkânı buldu. Örneğin bir depoda mobilya onarımıyla uğraşan eski alkolik Johannes gibi. Burada cezalarını, çalışmak suretiyle, dolduran gençler de var. Örneğin beş avro çalıp bir polise hakaret etmiş olan Mirco. Mirco kitap bölümünde o denli büyük bir coşkuyla çalışıyor ki, işine bu arada gönüllü olarak bir yıl meslek hazırlık süresi ekledi.

Salvatore Tozzi masanın üstüne bir ibrik taze kahve ve bir tabak badem ezmeli kurabiye koyuyor. "Tadına baksana, ben yaptım bugün." Tozzi kırk altı yaşında; ama dövmeleri onu

genç gösteriyor. Birgit Kramer gibi B-Laden'de çalışmakta. Salvatore her hareketinde ağrılar yüzünedn çok acı çekmesine rağmen tam bir işkolik; aslında bir fayans döşeyici ve inşaat sektöründe kendi firmasıyla uzun yıllar boyunca iyi para kazanmış. Fakat üç bel fıtığı olayından ve bir kez de sırtının üstüne ağır bir şekilde düştükten sonra mesleğini artık icra edemiyor. Aslında hiç çalışmaması gerekirdi. "Uzun süre oturamıyor, ayakta duramıyor ve yatamıyorum, aslında on kilodan fazla kaldırmam yasak." Tozzi yıllarca alkol ve uyuşturucu bağımlısı olduğu için ağrı kesici alması yasak. "Çalışmamak benim için ağrılardan daha kötü" diyor. Salvatore Tozzi bütün hayatı boyunca çalışmış; babası Sardunyalı, yetmişli yıllarda ailenin birkaç dondurma dükkânı ve pizzacısı varmış. Şiddete meyilli otoriter babası, Salvatore'yi daha çocuk yaşta sülale içerisinde işçi olarak kiralayıp parayı kendi cebine atarmış.

Tozzi inşaat işini bırakmak zorunda kaldıktan sonra, gençlerle ilgili sosyal çalışmalara girmek istemiş. "Kötü yola sapmış gençlere tecrübelerimle yardım edebileceğimi düşündüm." Gençlik kurumlarında bazı stajlar tamamlamış; fakat bu alanda bir iş bulamamış. İğneleyici bir tavırla "Aptalım ben, eğitimim yeterli değil!" diyor. Bir firma ona bir Bir-Avro-Job sözleşmesi kapsamında bir jimnastik salonunun tüm işlerini yaptırmış ve bu amaçla sözleşmeyi kurumdan sürekli uzattırmış. Yani pratikte hiçbir kazancının olmadığı tam günlük bir işte çalışmış. İş bitince de firmadan "Çalışkanca yardım etti" yazılı bir belge almış. İş ve İşçi Bulma Kurumu'na bu işin en azından gerçek bir iş olarak kabul edilmesi ricasında bulunmuş. Ancak bunun mümkün olmadığı, bu işin bir inşaat ustası tarafından yapılması gerektiği yanıtını almış. Salvatore Tozzi'nin buna benzer bir yığın hikâyesi var. "Bir gün geliyor ve aç kalmamak için her işi yapıyorsun." Adedi seksen sentten yemek dağıtımı ve saati bir avrodan yaşlılar yurdunda temizlik yapmış. "Hep sonuna kadar gittim. Her seferinde kurumda yirmi yaşındaki birisine her şeyi baştan sona anlatman gerekiyor. Oysa zaten hepsi bilgisayarda yazılı." Kurum tarafından sürekli bir şekilde, aslın-

da artık yapamayacağı fayans döşeyicilik işleri teklif edilmiş. Yığınla Bir-Avro-Job işleri yapmış ve yeni bir şey geldiğinde bunları yarıda bırakmak zorunda kalmış. "Kuruma aitsin, aslında onlara çalışıyorsun" diyor.

En çekilmez olanı ise oynanan iktidar oyunlarıymış. Salvatore, Hartz IV için başvuruda bulunduğunda, bir süre boyunca her sabah saat yedide görüşmeye çağrılmış ve her seferinde bir belgenin eksik olduğu söylenmiş. En sonunda, çoktan postayla gönderdiği kira kontratının eksik olduğu söylenince çileden çıkmış ve dosyasını geri istemiş. Kira kontratı dosyanın en başındaymış. Salvatore dosyayı işlem memurunun kafasına fırlatmış ve "Polisi çağır, burada sizin nasıl çalıştığınızı görsünler!" diye bağırmış.

Eğer Schröder ve Clement'in, asalaklık kampanyasıyla ektikleri tohum herhangi bir yerde filiz verdiyse, herhalde en başta resmi dairelerin günlük işlemlerinde vermiştir.

Salvatore Tozzi tam bir savaşçı ve yenilgiyi kesinlikle kabullenmiyor; yenilgiyi kabullenmeyecek kadar çok olay geçmiş başından.

Dik kafalı bir tavırla gömleğinin kolunu yukarıya sıyırıyor ve karanlık, şekilsiz suratlardan oluşan büyük bir dövme gösteriyor. "Bunu alkolü bıraktıktan sonra yaptırdım. Bunlar benim eski içki arkadaşlarım, bir sürü çarpık surat, onları bugün böyle görüyorum." Hartz IV'ün ise kötü bir dövme olduğunu düşünüyor Salvatore. "Bir daha çıkmıyor. Bir küfür. Hartz IV alıyorsan, bir asosyal olarak doğmuş sayılırsın. Ve eğer koltuk değnekleriyle yürüyorsan, taklit yapıyorsun demektir."

Tozzi aynı zamanda annesine bakıyor, annesinin alışverişini yapıyor ve ona yemek pişiriyor.

Kurumda bundan bahsedince "Siz de orada yemek yiyor musunuz?" diye sormuşlar.

Her soru bir tuzak; dürüstçe cevap veren herkes, cezayı göze almak zorunda. Öğle yemeğini annesinde yemesi, aldığı paranın kesintiye uğramasını gerektirirdi. Hediyelerin bile bildirilmesi gerekiyor. "Sana yeni bir palto hediye edilirse, bunu

kuruma bildirmen lazım. Aldığın paradan bir şekilde mahsup ediliyor."

Salvatore Tozzi artık Hartz IV almıyor; Birgit Kramer gibi Contact'da 400 avro karşılığında çalıştığı bir işi var.

"Herhangi bir şekilde gelirle giderleri denk tutmak için çalışıyorsun. Sonra bir fatura daha geliyor. Bir iş sözleşmesine sahip olmam aslında dezavantaj. Elektrik, su, dişçi–bunların hepsini kendim ödemem lazım."

Tozzi çalışmayıp evde otursaydı daha fazla parası olacağını belirtiyor. "Ama ben çalışmak istiyorum."

Uzun süreli işsizlerin çalışma isteğinin yüksek olduğu, araştırmalar vasıtasıyla çoktan kanıtlanmış durumda.[5] Hartz IV alanların evde oturmayıp başka alanlarda olması gibi.[6]

Salvatore Tozzi ve Birgit Kramer'in B-Laden'de yaptığı yalnızca kendileri için çalışmak değil, bu aynı zamanda kamu yararına bir iş.

Birgit Kramer kapının önünde durmuş, dersi asan bir kızın vicdanına sesleniyor. Kramer, ev ödevlerine ücretsiz yardım ediyor ve İngilizce dersleri veriyor. Petra yabancılara ücretsiz Almanca öğretiyor ve küçük bir örgü işi grubunu yönetiyor. Bunun dışında Olga ve Vladimir Rus uyuşturucu bağımlıları için bir yardım grubu kurdu.

Biz konuşurken içeriye bir sürü insan giriyor. Bazıları köşeli banka oturuyor. Aralarında sessiz, bitkin ve burada yalnız olmadıkları için mutlu birçok yaşlı da var. Salvatore Tozzi onlara kahve yapıyor; Salvatore neredeyse bütün müşterileri tanıyor ve hepsinin hayat hikâyelerini biliyor.

B-Laden aynı zamanda bir buluşma yeri, gayri resmi bir dayanışma ağı.

Kramer, bazen yaşlı insanların geldiğini ve burada birileriyle konuşabilme imkânına kavuştukları için para bağışlamak istediklerini anlatıyor. Para derken, bir iki avro.

---

5. http://www.3sat.de/page/?source=/scobel/147524/index.html
6.http://www.derwesten.de/nachrichten/wirtschaft-und-finanzen/Viele-Hartz-IV-Empfaenger-gehen-Taetigkeit-nach-id3608849.html

Salvatore Tozzi, dükkânı insanların asgari ölçüde şahsen karar verebildiği onurlu bir yere dönüştürdü. Eskiden yalnızca elbise dolu çuvallar geliyor ve insanlar bunların içini didik didik ediyorlardı. Şimdi burada düzgün yerleştirilmiş raflar, soyunma kabinleri ve elbise askıları var.

Etrafın güzel kokması için Tozzi, limon otu kaynatıp sıvıyı dükkânın içine püskürtüyor, bazen müşterilere pasta yapıyor. Marka giyim eşyalarını ucuza kapatıp pahalı fiyatlarla satmak üzere Mercedes marka arabalarıyla gelenleri defediyor.

Salvatore, müşterileri iyi tanıdığı için, zaman zaman bazı parçaları, özellikle de annelerinin buradan alışveriş yapmasından utanan gençler için tişört, kot pantolon ve mini etekleri bir kenara ayırıyor.

Salvatore Tozzi gururla "Burada yoksullar için bir cennet yarattım" diyor. Onlar artık "istihdam mucizesinin" kazananları.

Contact mağazasında biraz sonra paydos olacak, dükkân yavaş yavaş boşalıyor. Carola Meißner* kasada günlük ciroyu hesaplıyor. Yaşlı bir kadın içeriye giriyor, başını önüne eğmiş. Meißner "Merhaba, İnge, nasılsın?" diye sesleniyor. İnge omuzlarını silkiyor güçsüz ve yavaşça; sonra sağa sola bakmaksızın büroya gidiyor. İnge'nin kısa bir süre öncesine kadar Contact'ta bir Bir-Avro-Job'u vardı. "İnge için bütün dertler yeni baştan başlıyor. Tekrar ARGE'nin çarklarına girdi. Oysa bir daha asla doğru dürüst çalışamayacağı açıkça görülüyor. Gitmek zorunda kalanların çoğu aynı durumdaydı. Hâlbuki burada keyfi yerindeydi." İnge 50'li yaşlarda ama daha yaşlı gösteriyor. Dükkâna bedava yemek almak için geldi, bedava yemek olmaksızın idare etmesi mümkün değil. "Tanrım, ne kadar hazin" diyor Carola Meißner.

Meißner başka eski Bir-Avro-Job sahiplerinin Amazon'da geçici bir iş bulduğunu belirtiyor. Online kitap satıcısı Amazon 2011 yılında Augsburg yakınlarında bir depo kurdu ve kendi beyanına göre 2.000'i sezonluk olmak üzere 3.000 yeni işyeri

* İsimler değiştirilmiştir.

açacak. Amazon yeni elemanları İş ve İşçi Bulma Kurumu'nun yardımıyla arıyor. Bunun basit bir nedeni var: Elemanların yapacağı iş "deneme işi" olarak deklare edilirse, dünyanın en büyük katalog satıcısı (global ciro: 34,2 milyar dolar) ilk iki hafta için ücret ödemek zorunda kalmıyor. Daha sonra işçiler Hartz IV almaya devam ediyor. Bu uygulama utanmazca olmakla birlikte tamamen legal; çünkü Hartz kanunlarıyla birlikte yürürlüğe giren "İş Piyasasına Uyum Önlemleri"nin bir parçası. Staj ve deneme süreleri sekiz haftaya kadar desteklenirken, ücretin yüzde 50'ye varan bölümü devlet tarafından ödeniyor. Başka türlü ifade edersek, ücreti şirketler yerine toplum ödüyor. Amazon bu desteği Werne, Rheinberg ve Augsburg/Graben şubelerinde kullanıp binlerce elemanı bu bazda çalıştırdı, hem de defalarca. Elemanlar hiçbir zaman kalıcı bir işe sahip olmadı. İşleri hep süreliydi ve işçilerin çoğu Noel'e bağlı iş artışından sonra yine gitmek zorunda kaldı. Amazon bu sayede bir milyon avrodan fazla tasarruf sağladı.[7]

2010 yılında 1,3 milyon insan, bir işi olmasına rağmen İşsizlik Parası II almaktaydı. İş ve İşçi Bulma Kurumu şirketlere 10,9 milyar avro tutarında destek ödemesi yaptı. Şirketlere destek ödenen söz konusu işçilerin 300.000'i tam gün çalışmakta ve bunun karşılığında azami 800 avro brüt ücret almaktaydı.[8]

Kırmızı-yeşil hükümet, 2003 yılında "Daha fazla büyüme ve istihdam" mottosuyla Agenda 2010'u ilan etti. Reformun, hükümetin ekonomiye yaptığı bonkör bir hediyeden başka bir şey olmadığı, Gerhard Schröder'in Şubat 2002'de görevlendirdiği Hartz Komisyonu'nun oluşumunda da görülmekteydi. Kâr hedefleri aşikâr olan bir ekonomik seçkinler konglomerasıydı komisyon. Komisyonda başkalarının yanı sıra Daimler Chrysler Services AG Yönetim Kurulu Üyesi Norbert Bensel, Roland Berger Müşavirlik Şirketinden Jobst Fiedler, Deutsche Bank Personel Müdürü Heinz Fischer, McKinsey Almanya

7. http://www.elo-forum.net/topstory/2011112039717.html
8.http://www.hintergrund.de/201007131001/soziales/sozialabbau/studie-leiharbeit-nutzt-den-unternehmen-nicht-den-beschaeftigten.html

Direktörü Peter Kraljic, Alman Zanaat Birliği Genel Sekreteri Hanns-Eberhard Schleyer ve BASF Yönetim Kurulu Üyesi Eggert Voscherau yer alıyordu. Komisyonun başkanı ise Volkswagen AG'nin eski Yönetim Kurulu Üyesi Peter Hartz idi. Menajer Hartz, Wolfsburg'ta McKinsey'in desteğiyle ve eski bir sendika fikrini izleyerek mevcut işyerlerini, daha az çalışma süresi ve ücret temelinde daha fazla insana paylaştırmak suretiyle Volkswagen firmasında 30.000 işyeri kurtarmıştı. 2006 yılında şirket paralarını kırk dört durumda kötüye kullanmak suçlamasıyla kendisine karşı bir ceza davası açılana kadar çok takdir topladı. Yapılan suçlamalara göre Hartz, o zamanki İşyeri Temsilciliği Başkanı Klaus Volkert'e yılda 200.000 avro tutarında "özel ikramiye" ödeyerek avantaj sağlamış ve Volkert'in Brezilyalı sevgilisine de aylık 7.600 avroluk "ek gelir" bağlamış. Suçlamaların oluşturduğu toplam yekûn 400.000 avro.[9]

619 milyon avro kuruluş sermayesi ve yaklaşık üç yüz çalışanıyla Almanya'nın en büyük vakfı olan Bertelsmann Vakfı da önemli katkıda bulundu.[10] Vakıf, Bertelsmann AG hisse senetlerinin yüzde 77,6'sını elinde bulunduruyor. Vakfın ilkeleri serbest girişimcilik ve performans bazında adalet fikriyle şekillenmiş: "Vakıf çalışmalarının temeli, rekabet ve yurttaşlık yükümlülüklerinin toplumsal ilerleme için önemli bir öğe teşkil ettiği inancına dayanmaktadır."[11] Schröder hükümetinin 1998 yılında göreve gelmesinden sonra vakıf, ekonomi dergisi *Capital*'de "Hükümetin ilk yüz gününe ilişkin talepler kataloğu"nu yayımladı. Başlıca talepler şunlardı: On yıl içerisinde işsizlik sigortasının kaldırılması, sosyal yardımın kısıtlanması, ücretlerin yüzde 15 oranında düşürülmesi, iş güvencesinin sınırlandırılması ve orta vadede ücret yan masraflarının tamamıyla işçilere yüklenmesi.[12] Kendisini parti po-

9. http://www.spiegel.de/print/d-49214583.html
10. http://www.handelsblatt.com/unternehmen/mittelstand/die-groesstendeutschen-stiftungen/3508326.html
11. http://www.bertelsmann-stiftung.de/cps/rde/xchg/SID-0A000F0A-18F544-C3/bst/hs.xsl/269.htm
12. Ditfurth, *Krieg, Atom, Armut*, s. 214.

litikalarından bağımsız gösteren vakıf, hem Schröder hem de Merkel'e danışmanlık hizmeti verdi.

Vakıf sert bir şekilde eleştirilmekte. Eski SPD danışmanı ve yazar Albrecht Müller, vakfı "neo-liberal ideolojiyi topluma" taşımakla suçluyor.[13] Harald Schumann *Tagesspiegel* gazetesinde şunları yazdı: "Bertelsmann Vakfı'nın uzmanları en üst düzeyde danışman, sunucu ve her şeyden önce uygulayıcı olarak görev başında. Kültür bakanlıklarından şansölyeliğe, yerel idarelerden cumhurbaşkanlığa varıncaya değin vakıfla işbirliği içerisinde olmayan hiçbir politik kurum yok."[14] Vakfın harici ve bağımsız bir denetimi yapılmıyor. Bertelsmann Vakfı, en önemli endüstri ülkelerinin büyüme ve istihdam verilerini, kendisi tarafından belirlenen kriterlere göre derecelendirildiği bir sıralama hazırlıyor. Almanya bu sıralamada sürekli en sonda, İsveç ise devlet harcamalarının milli hasılaya oranı düşük olan ABD'nin arkasında yer alıyor. "İsveçlilerin büyük çoğunluğunun durumunun Amerikalılardan daha iyi olması ölçümü yapanları hiç ilgilendirmiyor" diye yazıyor Schumann. Gazeteci Thomas Schuler, *Bertelsmann Republik Deutschland: Eine Stiftung macht Politik* [Bertelsmann Cumhuriyeti Almanya: Bir Vakıf Siyaset Yapıyor] isimli kitabında vakfın iş piyasaları reformuna etkisini araştırdı. Örneğin vakıf, dahili bir çalışma grubu kurup İşsizlik ve Sosyal Yardım Reformundaki Tartışmalar Üzerine başlıklı yedi sayfalık bir strateji incelemesi hazırladı. Burada şöyle deniliyordu: "Çalışma grubunda en üst hedefe ilişkin bir fikir birliği sağlandı: Yardıma muhtaçlığın azaltılması ve önlenmesi. Hedefler arasındaki çatışmanın ortadan kaldırılması için, şeffaflık, güleryüz, müşteriye yönelim ve onaylama gibi diğer tüm hedeflerin geri planda kalması gerekiyor." Çalışma grubunun raporu Hartz Komisyonu'nun belgelerine eklendi.[15] Vakıf, konumlarını özetleyen bir yazıyı sosyal ve iş hukuku uzmanı ve neo-liberal politikaların eleştirmeni Hel-

13. http://www.tagesspiegel.de/zeitung/macht-ohne-mandat/755580.html
14. http://www.tagesspiegel.de/zeitung/macht-ohne-mandat/755580.html
15. Thomas Schuler, *Bertelsmann Republik Deutschland: Eine Stiftung macht Politik*, Frankfurt 2010, s. 121.

ga Spindler'e gönderdi. Spindler'in yanıtı şöyle oldu: "Şimdiki sistemde bir haksızlık gerçekten algılayamıyorum; fakat buna karşın sosyal hakların giderek daha az göz önünde bulundurulduğunu ve insanların maddi durumunun kötüye gittiğini görebiliyorum. Tüm bunların düşüncelerinizde ikincil bir rol oynadığı yönünde bir izlenim edindim."[16] Spindler'in eleştirisi dikkate alınmadı. Ağustos 2002'de Peter Hartz, komisyonun üç yüz kırk dört sayfalık sonuç raporunu Gerhard Schröder'e sundu ve *Faz* gazetesinde reformları açıklayan bir yazı yayımlandı. Yazının yazarı Bertelsmann Vakfı'ndan Frank Frick'ti. Bir ay önce *Spiegel* dergisinde Hartz'ın konseptleri üzerine bir yazı çıkmıştı. Bu yazının da tek kaynağı Frank Frick'ti ve eleştirel karşıt görüşlere yer verilmemekteydi.[17] Sahneye koyulan PR gösterisi, bu medya organlarında çıkan yazılardan sonra bağımsızlık ve inanılırlık özelliklerini kazanmış oldu.

TAŞERON İŞÇİLİK: MODERN KÖLE TİCARETİ

"Bugün personel-servis acenteleri vasıtasıyla süreli işleri, uzun zamandan beri işsiz olanların tekrar iş piyasasına entegre edilebilmesi için nasıl geliştirebileceğimiz üzerine konuşuyoruz. [...] Süreli işçiliğin kabul görmesi için gizlendiği köşeden ortaya çıkması ve toplumsal olarak onaylanması gerekiyor. Bu nedenle işçilerin devredilmesiyle ilgili kanunlardaki tüm sınırlamaları kaldıracağız." Yeşiller Partisi Grup Başkanı ve İş Piyasaları ve Sosyal Politikalar sözcüsü Thea Dückert, taşeron işçiliğin tamamıyla serbest bırakılacağını 2003 yılında bu kelimelerle ilan etti.[18]

Taşeron işçilik 1967 yılına değin Almanya'da yasaktı, yetmişli yıllarda ise üç ayla sınırlandırılmıştı. Süre sınırı 1985 yılında altı, 1994'te dokuz, 1997'de on iki ve 2002'de yirmi dört aya uzatıldı. 2004 yılından beri herhangi bir süre sınırlaması yok. Ayrıca yeniden işe alma yasağı da kaldırıldı. Bu, bir ele-

16. A.y., s. 123.
17. A.y., s. 126.
18. Jutta Ditfurth, *Krieg, Atom, Armut, Was sie reden, was sie tun: die Grünen*, s. 222.

manın bir gün işten çıkartılıp ertesi gün (daha düşük bir ücretle) yeniden işe alınabilmesi anlamına geliyor. Taşeron işçilik; haklardan yoksun bir işçilik, yani köleliğin modern bir biçimi. Tüm taşeron işçilerin dörtte üçünden fazlası bugün çok düşük bir ücret karşılığında çalışmakta. Nürnberg İş Piyasaları ve Meslek Araştırmaları Enstitüsü'nün yaptığı bir incelemeye göre taşeron işçiler diğer çalışanlara kıyasla ortalama yüzde 20-25 daha az kazanıyor.[19] Hatta Alman Sendikalar Birliği'nin verilerine göre bu oran tam gün bazında yüzde 50'ye ulaşıyor. Taşeron işçilerin yalnızca yüzde 19'unun ücreti brüt 2.000 avronun üzerinde.[20] Saat başı asgari ücretin 7,89 avroya (brüt!) yükseltilmesi de bu durumda bir değişiklik yaratmayacak. Bu durumda taşeron işçilerin yoksullaşma riski genel ekonomiye göre dört beş kat daha fazla. Her sekiz taşeron işçiden biri çalışmasına rağmen Hartz IV'e muhtaç kalıyor. Taşeron işçilik ayrıca yaşlılıkta yoksulluğun başlıca nedeni; çünkü emeklilik hakkı düşük ücretler ve çalışma aralıkları yüzünden son derece sınırlı. Bunun da ötesinde sosyolog Sandra Siebenhüter'in *Integrationshemmnis Leiharbeit* [Entegrasyon Engeli Taşeron İşçilik] başlıklı incelemesinde belirttiği gibi taşeron işçilerin kiralık bir ev bulması, güvenli bir iş sözleşmesine sahip olmadıkları için daha zor.[21] Giderek daha fazla sayıda taşeron işçi 400 avroluk bir iş sözleşmesini kabul etmek zorunda kalıyor. 2006 yılında henüz 50.000 Mini-Job çalışanı varken, 2010 yılında taşeron işçilik temelinde çalışan firmalarda 82.000 kişi çalışmaktaydı. Yaklaşık 10.000 taşeron işçilik şirketi müşteri bulmak için rekabet içerisinde. Bunlar işgücünü ne kadar ucuza pazarlayabilirlerse, o kadar fazla kâr elde ediyor.[22]

Taşeron işçiler feci kötü koşullarda ve berbat ücretlerle çalışmakla kalmıyor, daimi elemanların öfkesini de üzerlerine

19. http://www.zeitarbeiten.net/haufige-fragen-zur-zeitarbeit/
20. http://www.spiegel.de/wirtschaft/soziales/0,1518,743871,00.html
21. Sandra Siebenhüter ile söyleşi: http://www.zeit.de/2011/46/CInterview-Leiharbeit
22. http://www.sueddeutsche.de/karriere/leiharbeiter-schuften-bis-zumumfallen-1.1155087

çekiyorlar. Şimdilik doğru dürüst bir işe sahip olanlar için ete kemiğe bürünmüş bir tehdit anlamına gelmekteler. İşçilerin üzerinde "Bugün onlar, yarın sen" diye sallanan Damokles'in kılıcı, toplu sözleşmelerde reel ücretlerin sürekli düşürülmesine neden oluyor. Taşeron işçiler neredeyse hiçbir hakka sahip değiller ve gelişigüzel değiştirilebilirler. Şirket (sözde) zor bir döneme girince, işten ilk çıkarılanlar onlar oluyor. 2008 yılında finans krizinden kısa bir süre öncesinde henüz 823.000 taşeron işçi varken, taşeron işçilerin sayısı Nisan 2009'a kadar 582.000'e düştü ve yalnızca iki yılda tekrar yaklaşık 900.000'e çıktı.

Özellikle metal ve elektronik endüstrisinde taşeron işçiler çok yoğun kullanılıyor, bu iki sektörde toplam çalışanların neredeyse dörtte biri taşeron işçiler. Hiçbir Avrupa ülkesinde böylesine yüksek bir oran yok. Taşeron işçilik artık yalnızca iş durumuna bağlı kısa dönemli dalgalanmaları dengelemeye hizmet etmekle kalmıyor, iş güvencesini yok etmek ve çalışma koşullarını genel anlamda kötüleştirmek için de kullanılıyor.[23] Metal Endüstrisi Birliği Başkanı Martin Kannegiesser, *Frankfurter Rundschau* gazetesiyle Temmuz 2010'da yaptığı bir röportajda, daimi işçilerin sayısının bir yıl önce 200.000 azaldığını belirtti. Taşeron işçilerin daimi işçilerle aynı ücreti alması Kannegiesser tarafından elbette reddedildi.[24] Kamuda da giderek daha fazla taşeron işçi çalıştırılmakta. Kamudaki taşeron işçilik sözleşmelerinin yüzde 40'ı, kamu kuruluşlarında ve kamu yararına çalışan kurumlarda yapılıyor. Hastane, huzurevi ve mobil bakım hizmetlerinde çalışan taşeron işçilerin sayısı 2004 yılından beri beş misline çıktı.

Süreli İş Federal Birliği'nin verilerine göre tüm çalışanların yüzde 30'u "süreli iş şirketlerinde çalıştıktan sonra daimi işlere geçiş" yapmış. Birlik her yıl 200.000 insanın birinci iş piyasasına entegre edildiği iddiasında bulunuyor. Fakat bağımsız

23. http://www.hintergrund.de/201007131001/soziales/sozialabbau/studie-leiharbeit-nutzt-den-unternehmen-nicht-den-beschaeftigten.html

24. http://www.fr-online.de/wirtschaft/metallbranche-will-2011-beschaeftigung-ausbauen,1472780,4399662.html

bilim insanları bu rakamlara kuşkuyla yaklaşmakta. Nürnberg İş Piyasaları ve Meslek Araştırmaları Enstitüsü'nden Kerstin Ziegler şöyle diyor: "Süreli işçilik normal iş piyasasına bir atlama tahtası olarak gösterilmek istense bile, bir taşeron işçinin, çalıştığı şirket tarafından daimi kadroya alınması ihtimali oldukça düşüktür. Süreli işçilik sona erdiğinde, daha önceden işsiz olan taşeron işçilerin yalnızca yüzde 7'si normal bir iş ilişkisine geçiş yapabiliyor."[25]

EKONOMİK BÜYÜME UĞRUNA DAHA GENÇ YAŞTA ÖLMEK

Taşeron işçilik yalnızca işyerlerini değil insanları da yok ediyor. Techniker Krankenkasse'nin* Temmuz 2011 tarihli bir araştırması bunu kanıtlamakta. 2010 yılında her taşeron işçi yılda ortalama 15 gün hastaydı. Taşeron işçiler yalnızca işin ağırlığı nedeniyle değil, süreğen güvensizlik, işyerinin sık sık değişmesi, berbat ücret ve taşeron işçiliğin giderek değersizleşmesi sonucunda oluşan psikolojik baskı nedeniyle de yıpranıyor. 2010 yılında her iki taşeron işçiden biri psikolojik nedenlerden ötürü hasta yazılmaktaydı. Psikolojik şikâyetler bazında meydana gelen devamsızlıklar iki yılda yüzde 12 oranında artış gösterdi. Yalnızca adale ve iskelet hastalıklarının neden olduğu devamsızlık oranı daha yüksekti.[26]

Yoksulluk ve kötü çalışma koşulları yalnızca hastalık ve depresyona yol açmakla kalmıyor, yaşam süresini de azaltıyor. Aralık 2011'de kayda değer bir olay meydana geldi. Sol Parti'nin bir soru önergesi üzerine hükümet, daha sonra kendisinin de inanmak istemediği bir veri açıkladı: Almanya'da yoksullar ortalamaya kıyasla yedi sene kadar daha az yaşıyor. En zenginlerin yaşam süresiyle en fakirlerin yaşam süresi arasındaki fark on seneden daha fazla. Toplam nüfusun ortalama yaşam süresi hafif bir artış gösterirken, düşük gelirlilerinki iki

25. http://www.focus.de/finanzen/karriere/perspektiven/zeitarbeit/tid-6555/arbeitsrecht_aid_63098.html

* Kamusal bir sağlık sigortası kurumu. (ç.n.)

26. http://www.spiegel.de/karriere/berufsleben/0,1518,774082,00.html

sene düşüş göstermiş durumda.[27] Yaşam süresinin bile sosyo-ekonomik statüye bağlı olması, zengin Almanya için korkunç bir tespit. Werner Bartens *Süddeutsche Zeitung*'ta şu saptamada bulundu: "Alt ve eğitimsiz bir sınıfa dahil olmak, beden sağlığı ve yaşam açısından ağır bir tehdit anlamına geliyor."[28]

Fakat *kabul edilemeyecek olan, gerçek olamaz* lafından hareketle, hükümet Alman Sosyal Sigortalar Kurumu'nun ortaya koyduğu rakamların yorumunun yanlış olduğunu açıkladı. Özellikle Çalışma Bakanlığı rakamları reddetti. Çalışma Bakanı Ursula von der Leyen rakamların açıklanmasından birkaç gün sonra yaptığı konuşmada, rakamların yanlış yorumunu muhafazakârların o çok sevdiği, solun geçmişte, gerçeklerden uzak yaşadığı şeklindeki klişeye bağlamaktan bile çekinmedi. "Bu, solcuların rakamlardan anlamadığını ve gerçeklerden tamamen koptuğunu gösteren çok iyi bir örnek" dedi, von der Leyen.[29]

Tam da Çalışma Bakanı'nın kendisini böyle öne çıkarmasının aslında basit bir nedeni var: Düşük yaşam süresi yapılan işle doğrudan bağlantılı. Düşük yaşam süresi ve erken ölümler, örneğin Patrick Bernau'nun bu tartışmaların hemen sonrasında *Faz* gazetesinde kanıtlamaya çalıştığı gibi (sigara, dondurulmuş pizza, hamburger, spor yapmamak ve az arkadaş) yoksulların kendi hatalı davranışlarıyla açıklanamaz.[30] Alt sınıflara yapılan bu aşağılayıcı suçlama yıllardan beri amacına ulaşıyor: Parasını çocuk kitapları yerine içki ve sigaraya harcayan ve bütün gün düz ekran televizyonun karşısında oturup "alt tabaka programlarında" kendi benzerlerinin çocukları dövmesini, borç yapmasını ve kamu kuruluşlarını dolandırmasını seyreden bir kişinin yağ bağlayıp hastalandığına şaşırmaya hakkı yok! Oysa hasta insanların daha az spor yapması, (pahalı te-

27. *Süddeutsche Zeitung*, 13.12.2011.
28. *Süddeutsche Zeitung*, 16.12.2011.
29. http://www.bmas.de/DE/Service/Presse/Reden/leyen-bt-rente67_2011_12_15.html
30. http://www.faz.net/aktuell/wirtschaft/lebenserwartung-sieben-gruende-warum-arme-frueher-sterben-11567429.html

davileri ödeyemedikleri için) doktora gitmemesi, kötü beslenmesi (veya açlık çekmesi) ve hatta içki ve sigara içmesi ahlak eksikliğinden değil; çalışma koşullarının beraberinde getirdiği mutsuzluktan, işsizlikten ve dışlanmışlıktan kaynaklanıyor.

İş güvensizliği, ekonomik kriz ve maddi darlıkların sağlık üzerindeki olumsuz etkilerini kanıtlayan pek çok araştırma mevcut. Canını dişine takarak çalışan; ama ne yaparsa yapsın durumunu düzeltemeyen mutsuz bir işçinin kalp krizi geçirme riski kendisiyle yaşıt bir fabrika müdürüne göre üç kat daha fazla. Kalp krizi ve beyin kanamaları özellikle ekonomik krizlerin akabinde artış gösteriyor.[31] İnsanlar işlerini kaybetmekten ne kadar çok korkuyorsa, o kadar sık hasta olarak işe gitmekte. Epidemiyoloji uzmanları Kate Picket ve Richard Wilkinson *Gleichheit ist Glück: Warum gerechte Gesellschaften für alle besser sind* [Eşitlik Mutluluktur: Adil Toplumlar Neden Herkes İçin Daha İyidir] isimli kitapta toplumsal eşitsizlikle ilgili tüm araştırmaları bir araya toplamışlar. Buna göre bilim insanları daha 1967 yılında alt kademe erkek memurlarda görülen ölüm oranının yönetici memurlara göre üç kat daha yüksek olduğunu saptamış. Whitehall incelemeleri düşük sosyal statünün, bedeni kalp, akciğer ve bağırsak hastalıklarına, depresyonlara ve sırt rahatsızlıklarına daha yatkın kıldığını gösteriyor. En geç yetmişli yıllardan beri sosyal aidiyet ve statünün hastalık ile yaşam süresi üzerindeki etkisi açıkça ortada. Yaşam koşullarının zor olduğu durumlarda ve yerlerde, insanlar daha erken ölüyor ve gelirler arasındaki farklılıklar ne kadar fazlaysa, halk sağlığı o denli bozuk oluyor.[32]

MİLYONERLERE KÖLELİK ETMEK

Duisburg'ta bir park yerinde, sıska bir adam görüntüye giriyor: Peter; Peter'in gerçek adı aslında farklı. Saat öğleden önce on; Peter bir saatten beri çalışıyor ama henüz tek bir sent

31.http://www.sueddeutsche.de/leben/lebenserwartung-vongeringverdienern-nordic-walking-ersetzt-sozialpolitik-1.1236074-3

32. Kate Picket, Richard Wilkinson, *Gleichheit ist Glück: Warum gerechte Gesellschaften für alle besser sind*, Berlin 2009, s. 93'ten itibaren.

kazanmadı. Peter bir paket kuryesi ve Hermes'te çalışıyor, ücretini saat bazında değil paket bazında alıyor. Sevkiyat başına 60 sent kazanıyor. Bugün özel taşıtına yalnızca 29 paket yükledi. Peter paket teslimatı yapacağı dört saat içerisinde saatte üç avro kazanacağını tahmin ediyor. Çok daha fazla paket teslimatı yapsa bile, asgari saat ücreti net üç avroyu geçmiyor. Peter, Monika Wagener ve Ralf Hötte tarafından çekilen *Das Hermes-Prinzip: Der Milliardär und seine Götterboten*[33] [Hermes İlkesi: Milyarder ve Ulakları] isimli ARD televizyon röportajının başrol oyuncusu. Milyarder ise, şahsi serveti 18,7 milyar Avro olarak tahmin edilen Michael Otto. Otto dünyanın en zengin insanlarından biri.[34] Lojistik ve paket hizmetleri şirketi Hermes (yıllık ciro: bir milyar Avro) Otto Grubu'na (yıllık ciro: 11,4 milyar avro) yüzde yüz bağlı olan bir şirket. Fakat Otto ve Hermes burada bahsedilen sömürü skandalının dışında kalıyor. Çünkü Hermes paketleri müstakil depolara, bunlar da teslimatı yapan taşeron firmalara aktarıyor. Hermes, yasal olarak sevkiyatçıların çalışma koşullarından sorumlu değil.

Posta hizmetleri üzerindeki devlet tekelinin son bulması ve İnternet vasıtasıyla yapılan ticaretin büyük bir gelişme göstermesiyle birlikte, sevkiyat hızı ve düşük fiyatlar temelinde sürdürülen bir rekabetin belirlediği devasa bir pazar meydana geldi. Bu durum, özelleştirme ve rekabetin topluma zarar verdiği ve zenginlere yaradığına ilişkin pek çok kanıttan biri sayılabilir.

Peter hasta olma lüksüne sahip değil. Ateşi olduğu zamanlarda bile direksiyon başında olması gerekiyor. Paket teslimatı yapmazsa, para kazanamaz. Kazandığı paranın yarısı benzine ve arabanın bakım masraflarına gidiyor; böyle bakıldığında çalışabilmek için ödeme yapmak zorunda kaldığı da söyle-

33. Filme bakın: http://www.ardmediathek.de/ard/servlet/content/3517136?documentId=7836004.

34. Otto ailesi Forbes'in dünyanın en zenginleri listesinde 21. sırada; http://www.forbes.com/lists/2010/10/billionaires-2010_The-Worlds-Billionaires_Rank.html.

nebilir. Hermes firması için paketleri yüklenip merdivenleri bir aşağı bir yukarı koşturduğundan ve parasını sigara için mi yoksa yiyecek bir şey için mi harcaması konusunda kararsızlık yaşadığından beri tam on beş kilo verdi. Muhabir Wagener "Hartz IV alsaydınız, durumunuz daha iyi olmaz mıydı?" diye soruyor. "Aslında öyle. Bir süreliğine zaten öyle yaptım. Ama buna uygun bir insan değilim" diyor Peter. Hiç kimse Hartz IV'e uygun değil. İnsanlar zaten bu nedenle en onursuz işleri kabul ediyor. Hatta bazıları Hartz IV'ün neden olduğu baskı ve aşağılamaların kurbanı olmamak için, bu işlerden birkaç tanesini aynı anda kabul ediyor. "Sistem neden işliyor?" diye soruyor Wagener. "İş piyasasında her zaman pek fazla şansı olmayan insanlar bulunduğu için. Bunlar kelimenin tam anlamıyla kullanılıyor, yani baskı altına alınıyor ve 'bu işi kabul etmezsen, yarın buraya gelmene gerek yok' deniliyor. Evet, o zaman bu insanlar işi yapmak zorunda kalıyor." İnsan Peter'e bakınca ve onun bir istisna teşkil etmediğini anlayınca, hükümet programının acımasız ve işveren dostu "Destek ve Talep" ilkesi, angaryanın modern bir biçimi gibi görünüyor.

"Çevre koruması ve sosyal standartlar bizde, henüz hiç kimse bu kavramlar üzerine kafa yormazken daha seksenli yılların başında sahiplenildi. Bugün pek çok genç bize işveren olarak saygı duymakta, çünkü biz sorumluluk alıyor ve angaje oluyoruz." Michael Otto, Münih Üniversitesi'nin İşletme öğrencileri önünde bir konferans veriyor ve büyük bir alkış alıyor. "Otto Grubu'nun misyonu 'Sorumluluğun Gücü.' Bu misyon, grubun tüm şirketlerini yükümlülük altına sokan değerleri, yani rantabilite, yenilik, çeşitlilik ve devamlılığı içeriyor ve grubun tüm çalışanları –20 ülkede 50.000 insan– için geçerli" deniliyor İnternet açılış sayfasında.[35] Otto ekonomide sosyal girişimciliğin öncüsü olarak kabul ediliyor ve başka görevlerin yanı sıra Hamburg Ticaret Odasının Başkan Vekilliği, Politika ve Ekonomi Derneği Yönetim Kurulu Başkanlığı, Dünya Doğayı

35. Meike Herrschemeier ve Thomas Weidenbach: *Mit langem Atem*, WDR dökümentasyonu, 23.09.2008.

Koruma Vakfı (WWF) Yönetim Kurulu Başkanlığı ve Alman Endüstrisi Federal Birliği Kültür Kolunun Yönetim Kurulu Başkanlığı görevlerini yürütmekte. Otto ayrıca World Future Council'in onursal üyesi ve 1993 yılında Michael Otto Çevre Vakfı'nı kurdu.[36] Hamburglu milyarder farklı yükümlülükleri için Alman Çevrecilik Ödülü ve Sustainability Leadership Award gibi pek çok ödül aldı. Otto, Hamburg ve Ernst-Moritz-Arndt Üniversiteleri'nin fahri profösorü. 2001 yılının menajeri olan Otto, 2005 yılında seçkin Atlantikbrücke Birliği'nin verdiği Vernon A. Walters ödülünü kazandı. Theodor-Heuss Vakfı, Theodor-Heuss ödülünü Otto'ya "ekonomik ve etik açıdan örnek bir firma kültürü" yarattığı için verdi. Ekonomiye yakın kuruluşlar tarafından verilen böylesi ödüller, ekonominin, kâr amacının yanı sıra insan ve dünyanın esenliğiyle de ilgili olduğu propagandasının bir parçası. Bir şey yeterince tekrar edilirse, sonunda doğru olarak kabul edilir. Hem de o kadar doğru kabul edilir ki, bir yanda insanlar patronun daha da zenginleşmesi için hasta hasta günde üç avro karşılığında paket teslimatı yaparken, öbür yanda Otto'ya Federal Liyakat Nişanı takılır. Örnek gösterilen grubun sosyal duruşu gerçek olsaydı, Otto Hermes kuryelerine insana yakışır bir ücret ödenmesini göz açıp kapayıncaya kadar sağlar ve bunun için muhtemelen bir telefon görüşmesinden başka bir şeye ihtiyaç duymazdı. Michael Otto'nun Münih konferansı sırasında ARD muhabiri Ralf Hötte, girişimciye Hermes firmasında görülen çalışma koşullarını soruyor ve şu cevabı alıyor: "Söyleyebileceğim tek şey, büyük çoğunluğun bu işten çok iyi yararlandığı. Bunun çok çaba gerektiren zor bir iş olduğuna kuşku yok. Fakat gayet iyi kazanmak da mümkün. İşsizlikten gelen pek çok insan burada bir iş sahibi olup para kazanabiliyor. Böyle bakınca çok memnun olan inanılmaz fazla insan var."

Peter bu memnunların arasında değil. Yığılıp kalıncaya kadar kendi hesabına paket sevkiyatı yapan eski inşaat işçisi Ger-

36.www.ottogroup.com/de/die-otto-group/management/aufsichtsrat/dr-michael-otto.php

hard Hahn da değil. Hahn paket başına 70 sent kazanıyor, bütün giderler düştükten sonra kendisine yaşamak için hiçbir şey kalmıyordu. "O halde bu işi neden yaptınız?" diye soruyor Wagener. "Yalnızca bir işim olduğu için bile mutluydum." Başlangıçta insanın kendi işi olduğu zaman bunun böyle olduğunu ve işin yavaş yavaş büyüyeceğini düşünmüş. Fakat çaresizlik ve dertlerden başka hiçbir şey büyümemiş. Hahn hastalık sigortası için bile para ayıramamış, emeklilik sigortası konusunu hiç açmayalım. Üç sene hiç ara vermeden paket sevkiyatı yaptıktan sonra, bir gün beyin kanaması geçirmiş. Karısı Stefanie'nin sigortasının onu aile üyesi olarak kabul etmesi büyük bir şans. Ancak Hahn şu anda iş göremez durumda ve sigortasız olarak çalıştığı için malulen emeklilik maaşı da alamıyor. Stefanie Hahn "Bu durum bizi perişan etti" diyor. Çaresiz bir öfkeyle "yukarıdakilerin aşağıdakilere nasıl davrandıklarını biraz düşünmesini" talep ediyor.

Fakat "yukarıdakilerin" düşünmesi söz konusu bile değil. "Bazılarının hayal kırıklığı yaşaması elbette üzücü, özellikle tek tek kişiler açısından gerçekten berbat; ama bunlar münferit durumlar. Çünkü tüm sevkiyat elemanları ve firmalarının yüzde 99'u bizden memnun veya çok memnun. Burada gerçekten münferit durumlar söz konusu" diye güvence veriyor Michael Otto. İnsanların sevk edilen paket başına 60-70 sent veya en fazla bir avro kazanç sağladığı bir durumla memnun olduğunu gösteren bu komik oran nasıl hesaplanıyor acaba? Hermes'in eski Genel Müdürü Hartmut Ilek, ARD kanalına verdiği bir röportajda şirketin 15.000 çalışanından yalnızca 100'ünün aktif şikâyette bulunduğunu açıklıyor ve ekliyor: "Bu, yüzde birin bile çok altında."

"Neo-liberaller gerçekten sık sık dile getirdikleri gibi; serbest piyasanın az gelişmişliği ortadan kaldırdığına inanıyor mu yoksa tüm iddia ve teorilerini ölçüsüz doymazlıklarını sürdürebilmek; ama aynı zamanda hayırseverlik motiflerine sarılabilmek amacıyla mı öne sürüyorlar?" diye soruyor Naomi Klein *Die Schock-Strategie: Der Aufstieg des Katastrophen-*

kapitalismus [Şok Stratejisi: Felaket Kapitalizminin Yükselişi] isimli kitabında.[37] Retorik bir soru. Çünkü sosyal sigorta zorunluluğunun ortadan kaldırılması, sermayenin ve Alman ihracat endüstrisinin global piyasalardaki rekabet gücünün hizmetinde gerçekleştirildi. Sonuç: Bir tarafta sesini çıkaramayacak kadar çökmüş, yıpranmış ve korku dolu devasa bir yedek işçi ordusu, öbür tarafta yukarıya yaltaklanan ve aşağıya tekmeler savuran özgüvensiz bir orta sınıf. Bu ikisinin üstünde ise, adil bir ücret ve makul bir vergi ödemeye razı olmadığını gözlerden kaçırmak üzere zengin ile yoksul arasındaki derin uçurumu "sosyal sorumluluk" masalıyla doldurmak niyetinde olan güçlüler...

37. *The Shock Doctrin: The Rise of Disaster Capitalism* içinde, der. Naomi Klein, Londra 2007, s. 235.

7
Dünyanın Kurtuluşunun Özelleştirilmesi

"Merhamet sınırlı, Business sınırsızdır."
Muhammet Yunus[1]

SOCİAL BUSİNESS VEYA EN FAKİRLER ÜZERİNDEN KÂR ETMEK

Buz gibi Nisan rüzgârında Potsdam Üniversitesi'nin önünde uçuşan flamaların üzerinde "Don't wait–Innovate!" yazılı. Griebnitz Kampüsü üç günlüğüne "Vizyon Kampüsü"ne dönüşecek; burada sosyal girişimciliğin dünya üzerindeki en büyük forumu yapılıyor. Taksi, ağzına kadar dolu park yerinden girişe yanaşıyor. "Burada ne olduğunu sormamda bir mahzur var mı?" diye soruyor taksi şoförü. "Bir sosyal girişimciler kongresi" diyorum. "Nasıl yani! O da neymiş?" "Ekonomi, sosyal fikirlerle nasıl para kazanılacağını gösteriyor." Adam gülüyor:

1. http://www.db.com/csr/de/docs/de_bulletin_2006_11.pdf,S.2

"Çok saçma. Sosyallik paraya mal olur, sosyal bir iş yaparak para kazanılmaz ki!" Halkın sesi...

Fakat halk bunu nereden bilsin? Neyse ki önümüzdeki günlerde yalnızca vizyon sahibi uzmanlar ve vicdanlı kapitalizm için angaje olan girişimciler konuşacak. Çünkü vicdanlı kapitalizm sosyal girişimcilik anlamına geliyor. "Social Entrepreneurship" sayesinde yoksulluk gibi sosyal sorunlar siyaset tarafından değil şirketler tarafından çözülecek. Sosyal girişimcilik şu anda ekonominin paradigma değişikliği olarak kutlanmakta. "Social Entrepreneurship"in sözcüleri ve öncü düşünürleri süslü püslü tariflerden de geri durmuyor: "Yoksul ülkelerdeki içme suyu ve enerji tedariki veya bizdeki sosyal sorunlar, her ne olursa olsun, bunlar düşündüğümüzden çok daha ekonomik olarak makul ve kalıcı bir çözüme kavuşturulabilir. Hem de hayırseverliğin ve sosyal devlet yardımlarının dışında." Vizyon zirvesinin fikir babası Peter Spiegel böyle diyor.[2]

En geç müşavirlik şirketi McKinsey'in bir araştırma kapsamında etik ekonomik faaliyetin kârlı olabileceğini göstermesinden bu yana, ekonomi ile etiğin kombine edilmesi serbest piyasa ekonomisinde herkesin malumu oldu. Günümüzde sorumlu davranmayı şiar edinmeyen ve PR bölümünü CSR (Corporate Social Responsibility), yani şirket sorumluluğuyla takviye etmeyen tek bir firma kalmamıştır herhalde. Genelde şirketin bu bölümlerinde (elbette gönüllü) sosyal projeler veya girilen yükümlülükler vasıtasıyla, daha önceden edinilen kötü sosyal ve ekolojik imaj giderilmeye ve düzeltilmeye çalışılıyor.[3] Ancak "Social Entrepreneurship" daha fazlasını istiyor: Sosyal sorunların çözümü bu şirketlerin faaliyet amacı olmalı.

"Global sivil toplumun son on yılının mottosu 'Daha iyi bir dünya mümkün!' oldu. İçinde bulunduğumuz on yılın mottosu ise 'Daha iyi bir dünya girişimcilikle mümkün.' Bunu, devleti beklemekten vazgeçip sosyal ve ekolojik görevler için

2. DBmobil'in Peter Spiegel ile söyleşisi, Ocak 2011, s. 76.
3. Kathrin Hartmann, *Ende der Märchenstunde: Wie dieIndustrie die Lohas und Lifestyle-Ökos vereinnahmt*, München 2009, s. 133'ten itibaren.

küçük ve geniş çaplı çözümler geliştiren ve bu çözümleri uygulamaya koyan yurttaşlar başaracak" diyor Peter Spiegel. Bu söylenenin biraz daha kabasını ("sosyal hamak" anlayışına karşı bireysel sorumluluk) daha önceleri Guido Westerwelle, Hans-Olaf Henkel, Gerhard Schröder, Hans-Werner Sinn ve diğer sosyal devlet yıkıcıları dile getirmişti. Fakat kendisini bir "possibilist"* olarak tanımlayan Peter Spiegel, globalizm karşıtı Attac'ın mottosunu global ekonominin parolasına dönüştürünce, bu, kulağa sosyal bir hareketmiş gibi geliyor.

SÜPERSTAR MUHAMMED YUNUS: PİYASA EKONOMİSİNİN MESİHİ

Business hayırseverlerinin sosyal sorunları bir çözüme kavuşturacağına ilişkin inancının ne kadar büyük olduğu, bir bankacıya Nobel Barış Ödülü'nün verilmesinden de görülüyor. Saygın ödülü 2006 yılında Bangladeşli ekonomi uzmanı Muhammed Yunus, yoksullara mikro krediler açma konseptiyle aldı ve o günden beri ekonomi temelli dünya kurtuluşunun evliyası olarak kabul ediliyor. Yunus'un göklere çıkarılan bir sonraki fikri "Social Business" oldu: belli bir sosyal sorunu çözmek üzere kurulan; fakat elde edilen kârı ortaklara dağıtmayıp, sosyal efekti artırmak için yatırıma yönlendiren bir şirket. Şirketin bu bağlamda, devlet desteğine ve bağışlara muhtaç olmamak için rantabl olması ve kendi ayakları üstünde durması gerekiyor. Bu, bu tür ekonomik faaliyetleri büyük holdingler için de cazip kılan bir önkoşul. Yunus; Danone, Adidas, BASF, Veolia ve Otto gibi çokuluslu şirketlerle "Social Business" ortaklıkları kurdu.

Yunus yeni kurtuluş öğretisiyle vizyon zirvesinin de çekim merkezi oldu. Vizyon zirvesi toplantılarının ilk üç senesinde misafir yıldızdı. Ziyaretçilerin sayısı 600'den 1250'ye yükseldi.[4] Özellikle Yunus'un zirve sırasındaki performansı, "Social Business" fikrinin Almanya'da yaygınlaşmasına ve takdir top-

* Mümkün gözüken şeylerin gerçekleştirilebileceğini savunan kişi. (ç.n.)

4.http://www.prowissen-potsdam.de/cms/dokumente/11311401_8743414/6dd8153c/ProWissen_Kongress-Preis_2011-10-25.pdf

lamasına yol açtı. Ekonomi uzmanı, 2007 yılında düzenlenen daha ilk zirvede "Vizyon Ödülü"nü aldı ve medyanın ilgi odağı oldu.[5] İlgi odağı olmasının başlıca nedeni, belagat sahibi mesihin aşağıdakine benzer konuşmalarıydı: "Yoksul insanlar bonsailer gibidir. Büyük bir ağacın en iyi tohumu bile, bir saksıya ekilirse yalnızca birkaç santim büyür ve sonra yoksullar gibi körelir. Yoksulların sorunu tohum değil, onlara gelişmek için fırsat tanımayan toplumdur. Eğer bunu değiştirebilirsek, kimse yoksul kalmaz."[6] Kulağa Zen felsefesiyle İncil'den nüktelerin bir karışımı gibi geliyor. Bu adeta dinsel retoriğe, Yunus'un hep ülkesinin folklorik kıyafetleriyle dolaşması da çok uygun düşmekte. Fotoğraflarda ekonominin takım elbiseli temsilcileriyle el sıkışması, iki serbest piyasa sevdalısının kârlı bir sözleşmeyi kutlamasından ziyade Dalai Lama'nın işadamlarına hayırdualarını iletmesi gibi gözüküyor.

Yunus'un en tanınmış lafı: "Yoksulluğun yeri, medeni bir toplum değil müzelerdir."[7] Yunus metafor yüklü ifade biçimi sayesinde seçkinleri, sıradan insanları, hükümet harici kuruluşları ve holding patronlarını aynı şekilde etkileyip kendisini karizmatik bir öncü olarak takdim etmeyi başarabiliyor. Globalleşme karşıtlarının 2007 G-8 zirvesi sırasında Heiligendamm'da düzenlediği müzik festivaline bile konuşmacı olarak davet edilmişti Yunus[8] oysa aynı anda "Büyüme ve Sorumluluk" mottosuyla globalleşmenin desteklendiği az ilerideki Hotel Kempinski'de bulunması, fikir dünyasına çok daha uygun düşerdi.

Yoksulların kredilere ulaşamamasını "finansal apartheit" veya yoksulların kendisini "finansal dokunulmazlar" olarak tanımlarken, Yunus'un kelime seçimi kulağa biraz sinik geli-

5. http://www.visionsummit.org/award11.html
6. http://www.sueddeutsche.de/geld/interview-mit-muhammad-yunusich-habe-angst-1.1111819-3
7.http://www.tagesspiegel.de/meinung/armut-gehoert-ins-museum/3912252.html
8. http://www.sueddeutsche.de/kultur/g-konzert-u-saenger-bono-sauerauf-merkel-1.249101

yor. Dokunulmazlar Hinduizm'de toplumun tortusu anlamına gelmekte ve Güney Asya ülkelerinde bugün hâlâ baskı altında tutulup ayrımcılığa maruz kalıyorlar. Yunus böylesi manipülatif analojiler vasıtasıyla borçlanmayı bir insan hakkı şekline sokuyor.

"Grameen Bank ve tüm dünyadaki taraftarları, insanların kendi etraflarındaki duvarları yıkmak üzere ihtiyaç duydukları irade ve gücü toparlamasına yardımcı oluyor."[9] Bu gösterişli kelimelerin arkasında aslında günümüzde neo-liberalizmin temel ilkesi haline gelen "Her koyun kendi bacağından asılır" bilgeliğinden başka hiçbir şey yok. Yunus yoksullara yakın durduğu izlenimini uyandırıyor. Ayaklarının dibinde açlıktan ölenlerden ve görmeye dayanamadığı acılardan bahsetmeyi seviyor. Yunus aslında bir kuyumcunun oğlu, üst-orta sınıfa mensup ve ABD'de ekonomi öğrenimi görmüş. Ekonomik açıdan rantabl kalkınma yardımına, yoksulluğa baktığı gibi Batı gözüyle bakıyor. Batılı seçkinlerin davranış biçimini iyi bildiği için, Batılı seçkinler onu ciddiye alıyor. Taraftarları arasında Hillary Clinton veya Nicolas Sarkozy gibi tanınmış politikacıların yanı sıra, Angelina Jolie ve Brad Pitt, Bono ve Bob Geldof ve Bestseller yazarı Paulo Coelho gibi süper zengin dünya starları da var. Muhammet Yunus pop kültürüne dahil. Hatta o denli dahil ki, Simpsonlar'da gözüktü ve orada Nelson Munz'a bir bisiklet işi kurması için bir mikro kredi açtı.[10]

VİCDAN SAHİBİ İŞLETMECİLER

Potsdam'daki üniversitenin girişinde, çeşitli sosyal girişimcilerin projelerini tanıttığı bilgilendirme stantları kurulu. Küçük bir şirket, biyolojik olarak tasfiyesi mümkün malzemeden yapılan kahve fincanlarını sergiliyor; bir seyahat acentesi tatilcilere Endonezya'da gönüllü sosyal çalışma tatili sunuyor. Hükümet dışında bir kuruluş kullanılmış giysilerin değerlen-

9. Muhammad Yunus, *Für eine Welt ohne Armut: die Autobiographie des Nobelpreisträgers*, Bergisch-Gladbach 2006, s. 112.
10. http://www.united-simpsons.de/episodenguide.php?show=MABF17

dirilmesi için tanıtım yapıyor; başka bir şirket Afrika'da ağaç dikimi örgütlüyor. Çok sayıda örgüt ilgi çekici yoksulluk fotoğraflarıyla "sosyal yatırımlar"ın önemini vurguluyor. Bir kitap masasından, Roger Richter'in fotoğraflarının yer aldığı *The Power of Dignity: The Grameen Family* [Asaletin Gücü: Grameen Ailesi] isimli kitap yaklaşık 40 avroya satın alınabilir. Yoksulluk hakkında bir kahve sohbeti kitabı.

Orta yaşlarda ve alternatif görünümlü kadınlar, bilgilendirme stantlarının önünde duruyor ve bilgiye susamış, özgüvenli hareketlerle bilgi broşürlerini bez torbalarına tıkıştırıyor. Pek çok gencin boynunda, üstünde "Yenilikçi çözümlere açığım" gibi şeyler yazılı isim kartları asılı. Masaların arkasında takım elbiseli erkekler duruyor ve en dinamik gülümsemeleri eşliğinde çok meşgul oldukları izlenimi uyandıran el kol hareketleri yapıyor.

Yeni işadamları jenerasyonunun sosyal düşüncelere sahip olduğu efsanesini güçlendirmeye yönelik davranışlar bunlar. Yeni jenerasyon, heybetli meşe çalışma masalarının arkasında, gıcırdayan deri koltuklarda puro içerek oturup yüzlerinde şeytani bir gülümsemeyle bilançoları inceleyen güç düşkünü dedelerinden çok farklı. Yunus, *Die Armut besiegen* [Yoksulluğu Yenmek] isimli kitabında şöyle diyor: "Televizyon ve internetle büyüyen genç yöneticiler, eski kuşaklara kıyasla sosyal problemlerin daha fazla bilincinde. İklim değişikliği, çocukların çalıştırılması, AIDS, kadın hakları ve dünyadaki yoksulluk üzerine kafa yoruyorlar. Bu kuşağın firmaların hiyerarşisinde yükselmesiyle birlikte, global sorunlar da şirket yönetimlerinin görüş alanına girmekte."[11]

Ekonomi etiği, bu arada menajerlik eğitiminin normal bir öğesi oldu. Pek çok üniversite şirket etiği kürsüleri kurdu ve CSR (Corporate Social Responsibility) seminerleri düzenliyor.[12] Sanki yeni işletmeciler sosyal vicdanlarını keşfetmiş ve bundan böyle kârları değil, toplumsal yararı en üst seviyeye çı-

11. Yunus, *Die Armut besiegen*, München 2008, s. 20.
12. http://www.karriere.de/media/Service/Wirtschaftsethik.pdf

karma peşindeymiş gibi bir hava hâkim. Öbür yandan şimdiye değin hiçbir kuşak böylesine baştan aşağı ticarileştirilmiş bir dünyada büyümedi. Geleceğin menajerleri belki dünyadaki koşullar ve sorumsuz ekonomik faaliyetin sonuçları hakkında daha fazla bilgi sahibi. Fakat aynı zamanda yoksulluğun politikayla değil, tam tersine yalnızca ekonomik verimlilik ve pragmatizm ile alt edilebileceğini düşünmekteler. Bu nedenle onlara "Social Entrepreneurship" dünyasında, bir "misyon"u ve "risk alma"yı öne çıkaran "değişimci", "sorun çözücü", "yenilikçi", "vizyon sahibi", "impuls verici", "kural kırıcı" ve "deneyim paylaşıcı" gibi isimler veriliyor.

Vizyon Zirvesi'nin büyük amfisindeki açılışta, bu yıl önemli bir figürün zirveye katılmadığı açığa çıkıyor: Muhammed Yunus, ilk kez toplantının star misafir rolünde değil. Nobel Barış Ödülü sahibinin tam bu sıralar, "yaş haddi nedeniyle" görevlerine son veren Bangladeş hükümetiyle sorunları var. Yunus ayrıca ülkenin başbakanı Hasina Wajed tarafından "yoksulların kanını içmekle" suçlanıyor.[13]

Mikro kredi fikri ilk kez 2010 yılının sonlarında, borçlarını ödeyemeyen 54 kişi intihar ettiğinde itibar kaybetti.[14] Yunus bu imaj kaybı nedeniyle mi toplantıya davet edilmedi yoksa? Zirvenin organizatörü bu iddiayı yalanlıyor ve Yunus'un davet edilmemesinin nedenini, toplantı konusunun bu sefer yalnızca "Social Business" olmaması olarak açıklıyor. Ayrıca tüm gazeteciler, Yunus'un işine son verilmesi "skandalı" üzerinde durmaya çağrılıyor.[15] Bankacının taraftarları, görevden el çektirmenin altında siyasi bir komplo arıyor ve hükümetin Yunus'un başarı ve gücüne "el koyma"ya çalıştığını tahmin ediyor. Ancak Nobel Barış Ödülü sahibinin ortaklıklar kurduğu holdinglerin de toplantıda bulunmaması dikkat çekici. Ne Adidas ve Otto ne de BASF teşrif etti. Hatta Muhammed Yunus'un Alman-

13.http://www.tagesspiegel.de/meinung/armut-gehoert-ins-museum/3912252.html

14. http://www.tagesspiegel.de/wirtschaft/vorwurf-mikrobanken-treibenschuldner-zum-selbstmord/3411092.html

15. Vizyon Zirvesi'nin 08.04.2011 tarihindeki basın konferansı.

ya'daki temsilcisi Grameen Creative Lab şirketi bile zirveye uzak durdu.

"Social Business"in dünya çapında tanınmasını sağlayan en iyi uygulama örneğini bir kez daha tanıtmak üzere yalnızca Danone zirveye katılmıştı.[16] Örnek şöyle: Süt ürünlerinde dünyada lider konumda olan Danone 2006 yılında Muhammed Yunus ile işbirliği içerisinde bir "sosyal yoğurt fabrikası" açtı. Burada çocukları kötü beslenmeye karşı koruyan ve vitamin ve minerallerle zenginleştirilmiş yoksulların cüzdanına uygun bir yoğurt üretilmekteydi. Grameen Danone yoğurt fabrikasında bölgenin küçük köylülerinin sütü kullanılıyor, çevrede yaşayan insanlar çalışıyor ve yoğurtun pazarlanması fakir köy evlerini kapı kapı dolaşıp kendilerine böylece bir gelir sağlayan satıcı yoksul kadınlar tarafından yapılıyordu. Zirvenin sponsorlarından Danone bu proje için 2009 yılında Vizyon Ödülü'nü kazandı ve proje medyada en iyi "Social Business" uygulama örneği olarak tanıtıldı. Fakat aynı anda o zamanlar Danone'de İletişim ve Sağlıktan sorumlu direktör[17] Andreas Knaut "Social Business" girişimlerinin yalnızca Yunus ile birlikte yapılmadığını, dünya çapında buna benzer otuz proje sürdürüldüğünü vurguladı.[18]

Toplantının konuşmacıları "yeni sosyal ekonomik mucizeyi tüm zamanların en büyük ekonomik mucizesi" (Peter Spiegel) olarak göstermek üzere, Nobel Barış Ödülü sahibi kadar coşku yayabilmek için ellerinden geleni yapıyor.[19] Konuşmacılardan biri, Ergo Sigortaları'nın Yönetim Kurulu Başkanı Peter

16. Muhammed Yunus yoğurt fabrikası hakkında: "Danone işin içine girdiğinden beri herkes Social Business'in ne olduğunu, Dr. Yunus'un kim olduğunu ve neden Social Business'e angaje olduğunu biliyor. Danone bana bir platform hazırladı. Bu büyük şirketle bu işbirliği yapılmasaydı, kimsenin bana sormayacağı tüm sorulara artık yanıt verebiliyorum."

17. Kasım 2011'de Knaut Danone'yi terk edeceğini açıkladı, bu kitap bittiğinde nereye gideceği henüz bilinmiyordu.

18. http://www.lebensmittelzeitung.net/news/karriere/Danone-Stiftet-Lehrstuhl-an-der-EBS_83240.html

19. http://www.peterspiegel.de/fileadmin/user_upload/Dokumente/Interview_PeterSpiegel_working_office.pdf

Endres. Toplantıda firmasının yeni reklam filmini göstermesine izin veriliyor; ne de olsa Ergo Holding zirvenin en önemli sponsorlarından biri. Zirveden yalnızca altı hafta sonra, holding bünyesine 2007 yılında alınan Hamburg-Mannheimer Sigorta'nın en başarılı elemanlarını ödüllendirmek için Budapeşte'deki bir randevu evine gönderildiği basına yansıyor. Neyse ki Ergo bu eğlencenin 83.000 avro tutarındaki masraflarını işletme gideri olarak vergiden düşebiliyor.[20]

Konuşmacılar laubaliliğe varan bir neşe saçıyor, dinleyiciler neredeyse kol kola girip sallanmaya başlayacak gibi. Her şey; ezoterik bir fuar, tarikat semineri ve bir menajer motivasyon kursunun tuhaf bir karışımı gibi duruyor. "Düşünce bariyerlerini yıkalım!" Kürsüde hobi olarak çevreci ve kırk yıldır "Francesko Altini" takma adıyla sahne alan profesyonel sihirbaz Franz Alt konuşuyor; konuşma dünya ve güneşin perdeye yansıtılan sembol yüklü resimleriyle destekleniyor. Alt, tarımsal enerjiyi, geleceğin perspektifi olarak ilan edip Almanların biyo-yakıt kullanmamasını yadırgayınca bir anlığına yanlış anladığım hissine kapılıyorum. Tarımsal enerjinin büyük bir yanılgı olduğunu, Dünya Bankası ve OECD gibi kuruluşlar bile anladı.[21] Fakat Franz Alt anlamamış. Alt, hasırotu ekili bir tarlada duran bir köylünün resmini gösteriyor ve alkışlar arasında salona sesleniyor: "Bu adam bir şeyler anlamış. O artık tarım çiftçisi değil ,enerji çiftçisi!"

DANONE, İYİLİKSEVER DÜNYA HOLDİNGİ

2010 Mart ayının başlarında Bangladeş'teki "sosyal yoğurt fabrikası" hakkında bir röportaj yapmak üzere Danone Almanya'nın Genel Müdürü Ramin Khabirpour ile buluşuyorum. Bu, sosyal girişimcilik ile ilgilenen *Enorm* dergisindeki

20. http://www.sueddeutsche.de/geld/ergo-sex-orgie-in-budapest-dasuebert-rifft-meine-phantasie-1.1100792

21. Dünya Bankası ve OECD hükümetlere "biyo-yakıtı"nı sübvanse etmeme çağrısında bulundu; gerekçe biyo-yakıtın gıda malzemelerinden meydana geldiği ve büyük alanlarda ekilip sonra da yakılan bitkilerin dünyadaki açlığı artırmasıydı.

ikinci röportajım. Hartmann! adlı röportaj serim kapsamında, çevreci ve sosyal sorumluluklarını özellikle vurgulayan İkea, Starbucks ve McDonalds gibi holdinglerin temsilcilerini, faaliyetlerinin zararlı etkileriyle yüzleştiriyorum. Danone ile ilgili çok fazla malzeme var.

Danone dünyanın en büyük ikinci süt üreticisi. Holdingin 120 ülkede şubesi bulunmakta ve yılda 15 milyar avro ciro yapıyor. Belçikalı bebek maması imalatçısı Numico'nun satın alınmasıyla birlikte, bebek maması imalatçıları arasında dünya lideri rakip Nestlé'nin arkasında ikinci sıraya yükseldi. Danone şişe suyunda da (Evian, Volvic) dünyada ikinci sırada yer alıyor ve her çokuluslu şirket gibi, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere yayılmak suretiyle kârını artırma amacını güdüyor. Çünkü Avrupa pazarları doyuma ulaşmış vaziyette; bağışıklık sistemini güya güçlendiren yoğurtlar[22] gibi "yenilikler" bile artık kâr artışı sağlamıyor. Holding bu arada yıllık cirosunun yüzde 30'unu yoksul ülkelerde elde etmekte.[23]

Yoksul ülkelerdeki faaliyetlerle ilgili olarak pek çok suçlama söz konusu. Örneğin bu suçlamalardan birisi; Danone, Nestlé ve Coca Cola gibi şirketlerin, çok yüksek borçları olan üçüncü dünya ülkelerinin içme suyu için para ayıramamalarından çıkar sağladığı yönünde. Yaklaşık bir milyar insanın temiz suya ulaşamaması nedeniyle her yıl en az iki milyon insan ölüyor.[24] İçme suyu imalatçıları yerel dolum tesislerini veya su kaynaklarının kullanım haklarını satın alıyor veya Danone gibi Batı'nın pahalı şişe suyunu bu ülkelere sevk ediyor. Temiz su isteyen yoksullar, musluk suyunun 1000 kat fazlası fiyatlarla

22. Tüketici örgütü Foodwatch 2009 yılında Danone yoğurdu Actimel'e en utanmaz reklam yalanı için Altın Köpük ödülünü verdi. Foodwatch, holdingin yoğurdun etkileriyle ilgili öne sürdüğü testlerin doğru olmadığını kanıtladı. Aşırı şekerli bu ürünün yarı fiyatına satılan normal bir yoğurt veya kefir aynı etkiye sahipti. Aynı sağlık vaadleriyle reklamı yapılan Activia yoğurdu Foodwatch tarafından 2010 Altın Köpük ödülü için aday gösterildi. http://www.abgespeist.de/actimel/index_ger.html ve http://www.abgespeist.de/activia/index_ger.html

23.http://invest.stocks.ch/print_ausgaben/Lecker_aber_leider_sehr_teuer_11865

24.http://www.sueddeutsche.de/wissen/vereinte-nationen-wasser-ist|etzt-menschenrecht-1.981206

şişe suyu satın almak zorunda kalıyor. Holdingler açısından fantastik bir ticaret. Şişe suyu ticaretinin yıllık büyüme oranı yüzde 25. Dünya çapında şişe suyu için yılda 46,8 milyar avro harcanmakta, buna karşın tüm dünyada temiz musluk suyu sağlanması tahminen 23,3 milyar avro ile şişe suyu harcamalarının yarısından daha az miktarla elde edilebilir.[25]

Danone; yoksulluk üzerinden gerçekleşen ticarete ilişkin eleştirilere karşı hazırlıklı. Örneğin Etiyopya'da UNICEF ile birlikte giriştiği kuyu inşaatı projesi gibi projeler vasıtasıyla. Markus Lanz kucağında fotojen bir şekilde gülümseyen yerli çocuklarla fotoğraf çektirip bunların dağıtımını organize ediyor ve Danone böylece, Volvic'in "10 litreye 1 litre" kampanyasını tanıtıyor. Ama bununla kalmıyor. International Babyfood Action Network (IBFAN) gibi hükümet dışındaki kuruluşlar, Danone'yi yıllardan beri Milupa, Bledina ve Numico gibi holding bünyesindeki şirketler vasıtasıyla Dünya Sağlık Örgütü'nün (WHO) bebek maması pazarlama kurallarını çiğnemekle suçluyor. Söz konusu kurallara göre, annelerin emzirmekten vazgeçmesini önlemek üzere üç aydan küçük bebekler için bebek maması reklamı yapılamaz.[26] Çünkü yine Dünya Sağlık Örgütü'nün tahminlerine göre az gelişmiş ülkelerde anneler süt tozunu pis suyla karıştırdığı ve hatta daha ucuza getirmek adına katkı maddeleri eklediği için her yıl 1,5 milyon bebek ölüyor.[27] Özellikle de anne sütü tamamıyla kesildikten sonra. Fakat holdingler süttozu işine balıklama atlamakta. Batı'da çocuk için en sağlıklı beslenmenin emzirmek olduğu konusunda yeniden mutabakat sağlandığından beri, az gelişmiş ülkelerdeki işler duraksadı. Buralardaki eğitimsiz kadınlar, Batı holdingleri tarafından üretilen yapay süttozunun bebekler için daha sağlıklı olduğuna hâlâ ikna edilebiliyor. Bazı

25. Kathrin Hartmann, "Wir Flaschen," *GQ* Ağustos 2011, s. 64. Ayrıca: Hintergrundmaterial "Flaschenwasser–der Markt boomt" vom Brot für die Welt; www.wasser-und-mehr.de/pdf/8_Hintergrundpapier_Flaschenwasser_Oktober_2004.pdf.

26. Kodeksin tam metni: http://www.babynahrung.org/pdf/kodex.pdf

27. http://www.babynahrung.org/nachrichten.html

holdinglerin alçakça pazarlama uygulamaları arasında, yoksul ülkelerdeki hemşire ve ebeleri hediyelerle baştan çıkarmak da yer alıyor. Satış gerçekleştikten sonra devreye tatiller, Mekke seyahatleri, buzdolapları veya açıkça para giriyor.

Yazar Tobias Zick, aile magazini *Nido* kapsamındaki "Sütün Gücü" isimli haberi için Endonezya'da araştırmalar yaptı.[28] Burada bir yıl boyunca aylık yirmi paket satış karşılığında deniz kenarına "eğitim" seyahatleri kazanan bir ebeyle karşılaştı. Ebenin anlattığına göre bir seferinde dört uçak dolusu ebe Endonezya pazar lideri Numico'nun davetiyle Bali'ye götürülmüş. Firma sözcüsü özendirme ve ödül sistemini onayladı fakat 30.000 ebenin "eğitimi" için başlatılan iki yüz projenin başarısını da vurguladı: "Meselenin güzel yanı, bu bilgilerin daha sonra ebeler tarafından annelere aktarılması. Projelerin etkisini anne ve bebeklerin ölüm oranının düşmesinde izliyoruz." Endonezya'da her yıl, yaşamının ilk altı ayında emzirilmediği için 30.000 bebek ölüyor.[29] Ebe ve hemşireleri, doğumun hemen sonrasında anneleri en zayıf anlarında etki altına almak ve dünya holdinglerinin kârını artırmak amacıyla kullanmak son derece iğrenç bir davranış tarzı. Danone, 2011 yılının üçüncü çeyreğinde cirosunu bir önceki seneye göre yüzde 5,9 oranında 4,81 milyar avroya çıkarmayı başardı. Bebek maması ve tıbbi ürünler temmuz ile eylül ayları arasında Çin ve Endonezya'da özellikle yoğun bir satış gösterdi.[30]

Danone Almanya'nın Münih'teki merkezinde Susanne Knittel, Genel Müdür Ramin Khabirpour ile yapacağım röportaja götürmek üzere beni alıyor. Knittel External Communications&Corporate Social Responsibility bölümünün başında bulunmakta ve "Social Business" sorumlu olduğu konular arasında yer alıyor. Susanne Knittel oldukça angaje bir

28. Tobias Zick, "Die Milch-Macht," Eylül 2010 tarihli *Nido;* http://plan17.de/autoren/zick/leseproben/die-milch-macht/

29. A.y.

30.http://www.handelsblatt.com/unternehmen/industrie/babys-sorgenbei-danone-fuer-umsatzplus/5203822.html ve IBFAN'ın 2011 tarihli Danone raporu: www.ibfan.org/news_2011_0512.html

kadın, Bangladeş'teki projeden bahsederken gözleri parlıyor. Danone'nin meşhur "sosyal yoğurt fabrikası"na ortak olmasından gurur duyuyormuş gibi görünüyor. İşvereninin bu kadar çok iyilik yapmasına kim sevinmez. Çalışanların şirkete bağlılığı "Corporate Social Responsibility" ilkesinin önemli bir öğesi. Modası geçmiş bir bağışın çok ötesinde bir anlam ifade eden "Social Business" vasıtasıyla holdingler, çalışanlarını duygusal ve ahlaki açıdan da şirkete bağlıyor. Binlerce bebeğin ölümünden sorumlu olmakla suçlanan bir holdingde kim çalışmak ister ki? Danone'nin dünyanın en yoksul ülkelerinden birisinde, yalnızca "yoksullara hizmet edecek olan" bir fabrika açması kulağa elbette çok farklı geliyor.

Fakat Danone'nin, insanları birdenbire böylesine sevdiğini keşfetmesi çok normal olabilir mi? Süt ürünlerinde dünya lideri olan bir holdingin Bangladeş'te bir "sosyal yoğurt fabrikası" kurması için ne gibi sebepleri olabilir?

Knittel, beni sonunda Ramin Khabirpour'a götürüyor. Khabirpour koltuğunda geriye yaslanıyor ve "Sabahları, yüzlerce başka şirkette yapamayacağım şeyleri bana mümkün kılan bir şirkete gelmek benim için çok önemli" diyor. "Yoğurt projesi Bangladeş pazarını ele geçirmek üzere atılmış bir ilk adım değil mi?" diye soruyorum. "Hayır" diyor, "Bangladeş'te bir misyon yerine getirmek istiyoruz: Gıda vasıtasıyla mümkün olduğunca çok insana sağlık götürme misyonunu. "Social Business" giderek daha fazla insanın ürünlerimizi satın alabilmesi için bir imkân."[31] Kaliteli Danone yoğurdu sayesinde fakir Bangladeşliler'e sağlık mı götürülmekte? İnsanlar iyi çalışma koşullarının bulunduğu bir fabrikanın imalat ve pazarlamasında çalışarak, daha sonra yoğurt satın alabilecekleri parayı mı kazanıyorlar? Bunu kendi gözlerimle görmem lazım.

31. Kathrin Hartmann, "Joghurt für die Welt," Şubat 2010 tarihli *Enorm*, Ramin Khabirpour söyleşisi, s. 56'dan itibaren.

NEREYE KOŞUYORLAR?
DANONE LEYDİLERİNİN PEŞİNDE

İyi fabrikanın iyi yoğurdunun izini sürmem bir yıl sonra Wetzlar'da başlıyor. Alman Bangladeş İnisiyatifi orada bulunuyor. Fakat inisiyatif görevlileri Danone projesini yalnızca gazetelerden tanıyor. İnisiyatif, yoğurt fabrikasının bulunduğu Bogra'da faal değil; ama Bangladeş'teki kardeş kuruluşlarla bağlantıya geçeceğine söz veriyor. "Oradaki kadınlarla konuşmak sorun olmaz" diyor Genel Müdür Yardımcısı Peter Dietzel. Az sonra Dietzel beni arıyor, sesinden şaşırdığı anlaşılmakta. "Garip" diyor, "kardeş kuruluşlara yazdım; fakat kapıdan kapıya dolaşarak yoğurt satan Danone leydileri hakkında kimse bir şey bilmiyordu." Olabilir, hiç kimse her şeyi bilemez, ne de olsa Bangladeş'te 158,5 milyon insan yaşıyor. Zaten ne diyor Muhammed Yunus hemşerileri için? "İnsanlar hemen yanlarında çılgın şeyler yapanlara dikkat etmiyor."[32] Haftalar sonra Frankfurt'ta Bangladeşli siyaset bilimcisi Meghna Guhathakurta ile buluşuyorum. Kendisi Research Initiatives Bangladesch'in genel müdürü. Söz konusu kuruluş yoksullukla mücadele konulu araştırmaları destekleyip finanse ediyor. Guhathakurta, Dhaka ve Britanya York Üniversitelerinde ders veriyor, ulusal ve uluslararası bağlantılara sahip ve Bangladeş ile ilgili hükümet dışında kuruluşları olduğu gibi Muhammed Yunus'u da yakinen tanıyor. "Evet, yoğurdu elbette biliyorum. Dhaka'daki süpermarketlerde satılıyor. Severek yediğimi belirtmem lazım, o küçük kutuları çok pratik buluyorum" diyor ve gülüyor. Satış leydilerinden bahsedip yoğurt fabrikasının sosyal etkileri hakkında bir şey bilip bilmediğini sorunca duraksıyor ve "Hayır, bunun hakkında hiçbir şey duymadım!" diyor. İlginç.

Yeni bir deneme: Kushi Kabir'e başvuruyorum. Kabir Bangladeş örgütü Nijera Kori'yi yönetiyor. Bunun anlamı: "Biz ken-

32. Kerstin Humberg'in Muhammad Yunus ile söyleşisi, http://socialbusiness-net.files.wordpress.com/2010/03/htwn-2009-yunus-interview-extract-german-version1.pdf S.55

dimiz yaparız." Nijera Kori, serbest piyasa ekonomisinin yoksullukla mücadele yöntemlerini reddeden ve kitlelerin harekete geçirilmesi doğrultusunda kendi gücüne güvenen politik ve sosyal bir hareket. 1974 yılından bu yana kadınların, küçük ve topraksız köylülerin hakları ve Bangladeş'teki yoksulların kendi kendilerini yönetmesi ve daha iyi beslenme koşullarına sahip olması için mücadele ediyor.[33] Nijera Kori, Bangladeş sivil toplumunun içerisinde ve uluslararası alanda büyük takdir topluyor. Kushi Kabir, 2005 yılında Nobel Barış Ödülü'ne aday gösterilen bin kadın arasında yer almaktaydı;[34] söz konusu hareket; Evangelische Entwicklungsdienst (EED), Christian AID, Food First Information, Action Network (FIAN) ve başka hükümet dışı kuruluşlarla birlikte çalışıyor. Ayrıca Nijera Kori'nin Dhaka ve Bogra'da, yani Grameen Danone'nin kurulduğu yerde şubeleri var. Nijera Kori'nin merkezi Bogra, Sadar bölgesindeki Noongola'da bulunuyor. Aynı şekilde yoğurt fabrikası ve satış leydilerinin ilk dağıtım bölgesi olan Madla da orada. Her ikisi de Nijera Kori'nin merkezinden arabayla birkaç dakikalık mesafede bulunuyor. En azından Kushi Kabir'in projeyi tanıması gerekirdi. Kabir şunları yazıyor: "Yoğurt Dhaka'nın ve diğer büyük şehirlerin tüm süper marketlerinden tedarik edilebiliyor. Üretimin yapıldığı Bogra'da da. Köylerde yapıldığı söylenen kapıdan kapıya satış hakkında bir şeyler öğrenmeye çalışacağım; fakat Nijera Kori'de kimsenin bundan haberi yok." İki hafta sonra: "Bogra civarında yaşayan meslektaşlarıma ve ailelerine, Grameen Danone'nin Shokti Doi yoğurdu ve kapıdan kapıya dolaşıp yoğurdu satan Grameen leydileri hakkında ne bildiklerini sordum. Hatta ailelerden biri Bogra'da yerel yoğurt işiyle uğraşıyordu. Hiç kimse, tekrarlıyorum hiç kimse Grameen leydilerinden bahsedildiğini ne duymuş ne de onları görmüştü."

Saat sabah yedi. Köhne otobüsün pencerelerinde yağmur damlaları birikiyor. Heyecanlı sollamalar ve sürek-

33. http://www.nijerakori.org/
34. http://word.world-citizenship.org/wp-archive/928

li çalınan kornalar eşliğinde geçen on bir saat sonra nihayet Joymonirhat'a, Bangladeş'in Kuzeydoğusundaki Rangpur bölgesinin Kurigram eyaletindeki köye ulaşıyoruz. Bana küçük köylü hareketi Krishok Federation ve beslenme bağımsızlığı ile cinsiyet eşitliği için mücadele eden Kishani Sabah (BKFS) refakat ediyor.[35] Onların yardımıyla ülkenin en yoksul bölgelerine gitmek ve mikro krediler nedeniyle daha da yoksullaşan insanlarla görüşmek istiyorum. Yerel köylü lideri Abdul Kerim dört kişilik delegasyonumuzu –uzun, siyah, kıvırcık saçlı BKFS Genel Müdürü Badrul Alam, Bangladeş bağımsızlık mücadelesinin eski direnişçisi Abdul Mannan Azad, hareketin içinde yer alan genç kadın Shipra Rani ve ben– son derece dostane bir şekilde karşılıyor. BKFS; kırsal nüfus içerisinde büyük bir desteğe sahip ve bir milyondan fazla üyesi var. Burada, kırsal kesimde her şey çok güzel ve sakin. Hava çok sıcak olmasına rağmen, nefes almak mümkün. İnsanın hava kirliliğinden bazen gökyüzünü göremediği gürültülü ve kaotik Dhaka'dan çok farklı bir yaşam var burada. "Hele ilkönce bir gel, sonra bakarız ne yapacağımıza" diye yazmıştı Badrul bana. Dünyanın öbür ucuna gitmek üzere olan birisi için kulağa çok muğlâk geliyordu bu ifadeler. Yunus'u ve Grameen'i sert sözlerle eleştiren Badrul da satış leydileri hakkında hiçbir şey duymamıştı. Fakat daha Dhaka'daki ilk buluşmamızda "bakarız ne yapacağımıza" sözlerinin boş bir laftan ibaret olmadığı ortaya çıkıyor. Gelişimin akşamında otelde buluştuğum Badrul ve Mannan, işin içinde olan holdinglerin yardımı olmaksızın mikro krediler ve "Social Business" hakkındaki gerçeği gün ışığına çıkarmak istememe seviniyorlar. Badrul, çok az Batılının bunu istediğini belirtiyor.

Tenekeden bir kulübenin içinde oturuyoruz, bir köşede bir tavuk kuluçkaya yatmış, küçük bir keçi kapı eşiğinin üzerinde bir ileri bir geri zıplıyor. Pencerelerin önünde çocuklar ayak parmaklarının ucunda durmuş kıkırdayarak bizi seyrediyor. Badrul ve Mannan erkeklerin geleneksel giysisi Lungi'ye sarınmış

35. http://www.krishok.org/

vaziyette oturuyor. Mannan, yola çıkmadan önce Dhaka'da satın aldığı dört kâse Shokti Doi yoğurdunu sırıtarak çıkartıyor. Yoğurdu Dhaka'da yeni açılan ve önünde dilencileri kovmak üzere güvenlikçilerin durduğu pahalı süpermarketlerin raflarında bile gördüm. Mavi plastik kupa oldukça küçük, mavi kapaktaysa gücü simgeleyen bir aslan yer alıyor. "Shokti Doi" enerji yoğurdu demek. Aslanın yanında stilize edilmiş bir ev var, evin içine süslü püslü Bengal harfleriyle Grameen Danone'nin sembolü işlenmiş. Ev, Grameen'in ticari marka sembolü. Grameen adının kökeni, Bengalce Gram sözcüğüne dayanıyor ve köy anlamına geliyor. Grameen Bank köy bankası demek. "Yoksulların yoğurdu" üç kaşıkta bitiyor ve Actimel* gibi tatlı. Badrul sürekli cep telefonunda; tüm tanıdıklarını Danone leydilerinin peşine taktığı için telefonu devamlı çalıyor. "Merak etmeyin" diyor hiç durmadan, "onları bulacağız." Dönüş yolunda Bogra'da durup Danone leydileriyle konuşmayı planlıyoruz. Ve gerçekten de, yola çıkmadan kısa bir süre önce Badrul mutluluk saçan bir yüz ifadesiyle, Bogralı bir köylü liderinin uzun bir aramanın ardından bir leydiyi bulduğunu ilan ediyor.

Bogra eyaletinin Kahaloo bölgesindeki Shaul köyüne vardığımızda gün ışımaya başladı bile. Bangladeş'in en eski şehirlerinden olan Bogra, ülkenin kuzeybatısında bir ticaret merkezi; eyalette yaklaşık üç milyon insan yaşıyor. Bölge nispeten varlıklı sayılır, buna rağmen nüfusun yüzde 30'u yoksul, bunun yüzde onu ise aşırı bir yoksulluk içerisinde yaşamakta. Burada yoksulların ayda 2.000 ile 5.000 taka arasında (20-50 avro) geliri var, aşırı yoksulların aylık geliri ise 2.000 takanın altında; ayrıca gıda yetiştirebilecekleri toprakları da yok. İnsanların üçte ikisi geçimini tarımdan sağlıyor, tarım sektöründeki ücretler günlük 150 takanın (1,44 avro) altında.[36]

Çamurlu bir su birikintisine benzeyen köy gölünün kenarında sert zeminin üzerinde plastik sandalyeler duruyor. San-

* Almanya'da bir yoğurt markası.

36. Kerstin Humberg, *Poverty Reduction through Social Business? Lessons learnt from Grameen Joint Ventures in Bangladesch*, Münih 2011, s. 130.

dalyelerin yanında, üzerinde soluk bir sari olan ufak tefek, iki büklüm bir kadın bekliyor. Kadının adı Surina ve 55 yaşında ama çok daha yaşlı gösteriyor. Bangladeş'te yoksul kadınların ortalama ömrü 65 yıl.[37] "En baştan beri işin içindeydim" diye anlatmaya başlıyor Surina. Üç yıl boyunca yoğurt satmış ve sonra işi bırakmış. "Çok ağır bir işti" diyor ve eziyet verici aşırı sıcaklarda, toprağı bata çıka yürünebilen bir balçığa dönüştüren Muson yağmurlarında köylerin içinden saatler süren yürüyüşlerden bahsediyor. Bu yürüyüşler sırasında omzunda, içinde birkaç kilo yoğurt bulunan bir termos çanta taşıyormuş. "Ağır bir işti" diyor sürekli sırtını ve bacaklarını tutarken, "fakat yaşantım hiç düzelmedi." Yoğurdu bir satıcıdan ve tanesi 5,5 takadan (yaklaşık beş sent) en az 50 adet olmak üzere satın almak zorundaymış. Yedi takaya satıyor ve her sattığı kupa başına 1,5 taka kazanıyormuş. Hepsini satmayı başarırsa, üç günlük iş karşılığında 75 taka ve buna ek olarak 40 taka prim, yani 1,15 avro kazanç elde ediyormuş. Ancak elindeki tüm yoğurtları nadiren satabiliyormuş. Kırsal alanda yaşayan diğer insanlar gibi Surina'nın da bir buzdolabı yok. Yoğurt üç gün içinde elden çıkmazsa bozuluyormuş. "Bazen bir parti satın alıyor ve tek bir tane bile satamıyordum" diyor Surina ve bunu söylerken gözlerinde, yerde duran gaz lambasının donuk ışığında yansıyan öfkeli bir parlama görülüyor, "yani külliyen zarar." Kapıda yoğurt satmak istediği insanlar tedirgin olmuş, hatta bazıları kaba davranmış. Bangladeş gibi Müslüman ve ataerkil bir ülkede kadınların iş icabı bu kadar uzun yollara çıkması doğal karşılanmaz ve pek çok erkek tarafından yadırganır. Ayrıca yoğurt insanlara pahalı gelmiş, ne de olsa yedi Taka sıradan bir tarım işçisinin günlük ücretinin en az yüzde onunu oluşturmakta. Finans krizi, Bangladeş'teki yoksulluğu ve beslenme yetersizliğini daha da güçlendirdi. World Food Program verilerine göre Bangladeş'te yoksullar daha az yemek

37.http://www.aerzte-ohne-grenzen.de/informieren/einsatzlaender/asien/bangladesch/index.html

yiyor ve beslenme kaliteleri de düşüş gösterdi.[38] Surina bazı müşterilerin doyurmayan bir tatlı satın almak için para yerine ona pirinç ve yumurta vermek istemesini yadırgamış; ama kendisi de karnını biraz olsun doyurmak için gıdaları kabul etmiş. Yine başka müşteriler yoğurdu veresiye almış ve borçlarını hiçbir zaman kapatmamış. Bazıları ise böyle bir şey için kimsenin para ayıramayacağını belirterek ona ağzını geleni söylemiş. "Çok berbat bir histi" diyor Surina ve sandalyesinin üzerinde kıvranıyor. Kırsal alanda sosyal saygınlık çok önemli bir olgu ve herkesin önünde paylanmak büyük bir utanç olarak kabul edilmekte.

Başka satış leydileriyle herhangi bir bağlantısı olup olmadığını soruyorum. "Neredeyse hiç yoktu" diyor, diğer satıcıları yalnızca toplantılarda görüyormuş. Toplantılarda ise birbirleriyle pek konuşmuyorlarmış. Neden konuşsunlar? Nihayetinde birbirleriyle rekabet içerisindeydiler. Kendisinden yeni satıcılar bulması da istenmiş. "Fakat tanıdığım kadınlar hiç ilgilenmedi, başlarına iş açmak istemiyorlardı." Surina'ya göre, bir ev geçindirmek zorunda olan genç kadınlar için bu iş, hiç kazançlı değil. "Hem çok ağır bir iş hem buna rağmen geçinmek imkânsız!" diyor Surina bir kez daha. Bir seferinde her satıcı kadına bir sari hediye edileceği söylenmiş. Fakat Surina'nın kocası sariyi almak için biraz gecikince, hepsinin bittiği söylenmiş. Yeni bir sarinin ne anlama geldiğini anlamak için, Surina'nın üzerindeki yırtık pırtık kumaş parçasına bakmak lazım. Surina aynı gün, bir daha asla yoğurt satmamaya karar vermiş. Tedarikçi Surina'yı kararından vazgeçirmeye çalışınca, Surina sarinin kendisine verilmesini şart koşmuş ve adam bir daha ortalıkta gözükmemiş.

"Biz kadınlar yaptığımız işin karşılığında neden bir ücret almıyoruz?" diye soruyor Surina.

Aynı soruyu bir röportaj için buluştuğumda, Danone Almanya'nın Genel Müdürü Ramin Khabirpour'a ben de sormuştum:

38. http://www.wfp.org/countries/Bangladesh/Overview

Kadınlar yoğurdu neden ilkönce satın almak zorunda kalıyor da Danone'nin satıcıları olarak maaş almıyor? Bu, Danone için çok mu pahalı?

Hayır, ücretler orada çok düşük. Ama mikro business'in temel fikri kadınların kendi işlerini kurması.

İnsan yaptığı iş için doğru dürüst bir ücret alırsa, esas o zaman kendi işini kurmuş olmaz mı?

Bu, bizim Avrupa'daki düşünme şeklimiz. Avrupa'da bizi güvenilir bir şekilde yakalayan bir sosyal ağımız var. Bangladeş'te böyle bir ağ yok. Orada kendi ayakları üstünde duran ve bir firmaya muhtaç olmayan herkes daha büyük bir güvene sahip.

Ama kadınlar bu durumda Danone'ye daha da bağımlı oluyor; çünkü yalnızca yoğurdu satıyorlar.

Know-how bilgilerini ve kendi işlerini bağımsız bir şekilde yoluna koyma becerilerini geliştiriyorlar. Başka yerlerde kullanabilecekleri ve onlara yardımcı olabilecek şeyler öğreniyorlar.[39]

Surina'ya bu cevapları anlattığımda öyle bir gülmek zorunda kalıyor ki, köyün köpekleri havlamaya başlıyor. Karanlıkta etrafımıza doluşan komşular da kahkahaya katılıyor.

Sonunda Surina şöyle diyor: "Evet, yine de bir şeyler öğrendim. Buna karşılık edindiğim tecrübeler çok, çok acıydı."

Fakat gözümün önüne Danone'nin web sayfasında, ellerinde Shokti Doi, mutlu bir şekilde gülümseyen rengârenk sarilere bürünmüş düzinelerce kadını gösteren fotoğraflar geliyor. Grameen Danone'nin verdiği bilgiye göre 650 satış leydisi yoğurt satışı yapmakta.[40]

Belki de Surina mutsuz bir münferit örnek?

39. Şubat 2010 tarihli *Enorm*, s. 56.

40.http://www.danone.de/danone/engagement-und-nachhaltigkeit/verantwortungsvolles-miteinander/social-business/grameendanone-foods.php

Dhaka'ya geri dönünce Khushi Kabir'in Lalmatia semtindeki bürosuna gidiyorum. Tek bir satış leydisini bile bulabildiğime şaşırıyor.

"Leydiler gerçekte olmasaydı, hiç şaşırmazdım" diyor Khushi, "bir holdingin böyle bir şey uydurması yeni bir şey olmaz." Güzel fotoğraflar ise kolayca ayarlanabilir.

Yoksa her şey kocaman bir sabun köpüğü mü?

Bir kere daha Bogra'ya gitmeye karar veriyorum. Otelde gazeteci Shahidur bin Sadar ile buluşuyorum. Yanında etrafa karanlık bakışlar fırlatan iriyarı, güçlü, genç bir adam oturuyor. "Korumam" diye açıklıyor Shahidur.* Araştırmacı bir gazeteci olarak düşmanları var ve ölüm tehditleri alıyor. Bir koruma tutmasının nedeni bu. Aynı nedenden gerçek adının yazılmasını da istemiyor. Tüm bunları o kadar büyük bir neşe içerisinde söylüyor ki, sanırsın, buradan çıkıp bir eğlence gösterisine gideceğiz. Sonra törensel bir havada korumasına birkaç günlüğüne izin verdiğini açıklıyor, etrafına bakıyor ve pantolonunun cebinden bir tabanca çıkartıyor.

"Korkmana gerek yok. Hiç motosiklete bindin mi?"

Yirmi dakika geçmeden Bogra merkezinin on bir kilometre güneyinde bulunan Chopinagar köyündeyiz.

Bir kulübenin önünde Tarabuna Lalmia oturuyor; sağ gözü donuk, muhtemelen katarakt. Bu göz hastalığı Avrupa'da rutin bir müdahaleyle tedavi edilmekte. Bangladeş'te ise, operasyonun maliyetini ödeyemeyenler kör oluyor.

Kadının yanında 30'lu yaşların başında olan Salim Muzzaman duruyor. Patlarcasına "Firmaya çok kızgınım" diyor. Salim dört yıl Grameen Danone için çalışmış ve yoğurdu satış leydilerine ve küçük dükkânlara satmış. Yoğurdu fabrikadan dört takaya alıyor ve ayrıca bir rikşa araba[41] için 250 taka ödemek zorunda kalıyormuş. "Her şeyden kendim sorumluydum" diyor. Yaptığı işten kazanç sağlamak bir yana, 300 taka cebinden ödemiş. Aynı nedenle işten ayrılan on bir şoför daha tanı-

* İsim değiştirilmiştir.

41. Yük alanı olan bir bisiklet rikşası.

yormuş. Sürekli olarak bir maaş talebinde bulunmuşlar; ama talepleri hep reddedilmiş. Dağıtıcıların şimdi ayda 5.000 taka alması onu öfkelendiriyor. Kendisi Tarabuna gibi yoğurt kupası başına 1,5 taka kazanıyordu. "Yoğurtlar firmaya iade edilemiyor. 800 yoğurdun hepsini satamazsam, yoğurtlar elimde kalıyordu" diyor Salim.

Tarabuna'nın durumu da aynıydı. "Bazen yoğurtların dörtte birini bile satamıyordum." Yaptığı işten en az 800 taka[42] zararı olmuş. Daha önce sari ticareti yapan Tarabuna, ilk yoğurtları satın alabilmek için ailesinden borç almış.

Yani Danone'nin pazara girişini desteklemek için yapılan şahsi bir borçlanma.

Satış eğitimlerinde kendilerine hem yoksulların hem de Shokti Doi topluluğunun bu işten kazanç sağlayacağı anlatılmış.

SONUÇ?

Tarabuna ve Salim acı acı gülümsüyor. "Hayır, burada hiç kimse kazanç sağlamadı!" diyor Tarabuna. Yoksulların yoğurdu alacak parası yoktu. Bütün çocuklarına zaten alamazlardı. Çoğu zaman yalnızca tek bir yoğurt satın alıyor ve birkaç tane de bedava vermeleri için yalvarıyorlardı.

"Bunun mümkün olmadığını söyleyince kızıyorlardı, hiç hoş değildi" diyor Tarabuna. Bazıları yoğurdu veresiye almak, bazıları ise karşılığında pirinç ve yumurta vermek istiyormuş. Tarabuna yağmur mevsimi gelince fabrikadan bir şemsiye istemiş; fakat bu isteği reddedilmiş. Belli bir maaş isteği de geri çevrilmiş, bunun yerine kadınlara prim olarak yağmurluk ve sari sözü verilmiş. Ancak Tarabuna herhangi bir prim almamış.

Başka satış leydileriyle hâlâ bağlantısı olup olmadığını soruyorum.

42. 800 taka yalnızca yaklaşık 8 avroya denk olmakla birlikte, Bangladeş'te çok para anlamına gelir. Tekstil fabrikalarında geçerli olan resmi asgari ücret 2009 yılına kadar bunun yalnızca iki katıydı. 800 taka kırsal alanda iyi bir haftalık ücrettir.

Hayır anlamında başını sallıyor. "Bazı kadınların satış bölgeleri ortaktı. Müşteriler yüzünden sık sık kavgalar oluyordu."

Bir dünya holdingi için satış yapmak üzere birbirleriyle rekabet eden kadınlar, arkadaş olamıyor.

YOKSULLARA ŞEKER VER: YOKSULLUĞA KARŞI MÜCADELEDE PLASTİK GIDALAR

Salim bizi annesine götürmek istiyor. Annesi Bogra'nın ilk mikro kredi kullanan kadınıymış ve burada yerel bir üne sahipmiş. Salim bunu biraz da gururla söylüyor. Nasma Begum çıkık elmacık kemikleri olan güzel, bakımlı bir kadın, üzerinde pembe, pırıl pırıl bir sari var ve Surina ile yaşıt olmasına rağmen ondan çok daha genç gösteriyor. Nasma, mikro kredilerden fayda sağladığını belirten Bangladeş'te karşılaştığım nadir kadınlardan birisi. Tenekeden yapılmış bir kulübede değil, etrafı duvarlı ve ahşap kapılı bir çiftlikte yaşıyor. Kırsal alandaki çiftliklerle karşılaştırıldığında burası düpedüz varlıklı gözüküyor. Tam karşıda palmiyelerin altında büyük bir teneke kulübe var. Shahidur, orada 2008 yılındaki Bangladeş ziyareti sırasında Ban Ki Moon'un mikro kredi projesini mercek altına almak üzere Yunus ile görüştüğünü söylüyor.[43] Kendisine Nasma Begum da tanıştırılmış. Begum 1989 yılında ilk krediyi ve sonraki yıllarda yeni kredileri aldığından bu yana mal, mülk ve toprak sahibi olan örnek bir kadın olarak kabul ediliyor. Evinde eskisi gibi yoksulluk değil, geleneksel bir orta sınıf havası hâkim. "Eskiden çok acı çektim" diye vurgulayan Nasma Begum, bugün kredi alan beş kadından oluşan bir grubu yönetiyor. Söylediğine göre kadınların hiçbirisi krediyi geri ödemekte zorluk yaşamıyormuş. "Doktor Yunus burada çok iyilik yaptı" diyor ve tekrar gülümsüyor. Ancak ülkenin kuzeyine ve güneyine yaptığım seyahatlerde kulağıma bundan çok farklı bilgiler gelmişti. Birçok kadının durumunun eskiye göre neden kötüleştiğini soruyorum. Gülümsemesi donuyor ve omuzlarını silkip "Bunun sebebi parayı doğru bir şekilde

43. http://www.unmultimedia.org/radio/english/detail/35486.html

kullanamamaları" diyor. Peki ya Danone satış leydileri? Neden onlar maddi olarak bağımsızlaşmayı başaramadılar? "Kadınlar yanlış anladı. Burada çocukların sağlığı söz konusu." Arkasındaki kadınların arasında duran yedi yaşlarında bir kız çocuğunu kolundan tutup öne çıkartıyor ve mutlu bir yüz ifadesiyle "Bakın, bu küçük kız her gün altı yedi Shokti Doi yiyor" diyor. Bangladeş'teki çocukların yarısı yetersiz besleniyor ve yüzde 36'sı fiziksel olarak azgelişmiş; küçük kızın üzüntü verici bir görünüşü var, sağlıklı değil, şişman.

Fazla kilolar refahın kanıtı değil, tam tersine artan yoksulluğun göstergesi. Bizde de fazla üstünde durulmayan bir gerçek, üç şişmandan ikisinin az gelişmiş ülkelerde yaşadığını ortaya koymakta. Bu ülkelerdeki ailelerde fazla kilolulukla aşırı zayıflığa bir arada rastlanıyor. Böylesi bir yanlış beslenmenin sonucu olarak da diyabet, beyin kanaması, kalp krizi ve kanser vakaları görülmekte. Dünyada 285 milyon diyabet hastası var; Dünya Sağlık Örgütü bu rakamın 2030 yılına kadar, 298 milyonu az gelişmiş ülkelerde olmak üzere 366 milyona yükseleceğini öngörüyor.[44] Bu ülkelerdeki tıbbi bakım koşullarının yetersiz olması nedeniyle, hastalıkların kontrol altına alınması daha da güçleşecek.

Açlık ve yetersiz beslenme bir tarafta, aşırı kiloluluk öbür tarafta... Az gelişmiş ülkelere yönelik politikalarda bu efekt, "double burden" yani çifte yük olarak tanımlanıyor.[45] Bangladeş'te bu durum aslında henüz geçerli değil. Fakat tüm yoksul ülkelerde aynı ilke söz konusu: İlkönce Batılı holdinglerin Shokti Doi gibi yeni endüstriyel gıda ürünleri pazara giriyor ve geniş çapta reklamı yapılan ürünler prestij objeleri olarak görüldüğü için orta sınıflar tarafından satın alınmaya başlanıyor. Ürünler kısa bir süre sonra yoksulların da iştahını kabartıyor.

Tüketici örgütü Foodwatch, kolesterini düşürücü margarinler, kemik geliştirici çikolatalar, hazma iyi gelen yoğurtlar

44. http://www.zeit.de/2008/08/M-Afrika-Diabetes
45.http://www.bmz.de/de/was_wir_machen/themen/ernaehrung/hunger/zahlen_und_fakten/double_burden/index.html.

gibi aşırı şekerli ve yağlı ürünlerini sağlıklılık maskesiyle süsleyen gıda holdinglerini uzun zamandan beri eleştiriyor.[46] Bunların etkisine ilişkin yalnızca holdinglerin kendileri tarafından finanse edilen test araştırmaları bulunmasına karşın, bu gıdalar Almanya'daki gıda pazarının yaklaşık dörtte birini oluşturmakta.[47] Özellikle şeker son derece kârlı bir hammadde; çünkü şeker bağımlılık yaratan ucuz bir tat artırıcı.[48] Shokti Doi de, çocukların hoşuna gitmesi için çok şeker içermekte. Muhammed Yunus "Bangladeşliler tatlıya çok düşkün ve tatlı yoğurdu seviyor. Bu nedenle Grameen Danone ekibi, kırsal kesimdeki çocukların hem hoşuna gidecek hem de onların sağlıklarını geliştirecek bir şeker oranına ulaşmak üzerine farklı reçeteler üzerine çalışmalar sürdürdü" diye yazıyor.[49] Bu, beslenme bilimi açısından tam bir zırva fakat "yoksulların bankacısı" iyi kalpli bir masal amcası gibi böyle şeyler yazınca, Danone insanlara bir peri gibi gözüküyor.

Shokti Doi'un ne kadar şeker içerdiğini kimse tam olarak bilmiyor. Yoğurttaki vitamin ve katkı maddeleri, Bangladeş'te Yunus ile birlikte ayrı bir "Social Business" geliştiren Alman kimya devi BASF'ten geliyor. Shokti Doi yoğurdu Danone'ye göre bir çocuğun günlük Vitamin A, çinko ve iyot ihtiyacının yüzde 30'unu karşılamakta.[50] Global Alliance for Improved

---

46. Kerstin Humberg, *Poverty Reduction through Social Business? Lessons learnt from Grameen Joint Ventures in Bangladesch*, Münih 2011, s. 130.

47. Danone dünyada yüzlerce kişinin çalıştığı 17 araştırma ve geliştirme kuruluşuna sahip. Bunlar "Danone Sağlık İçin Gıda Enstitüsü" adı altında kamu yararına dernekler olarak kayıtlı. Thilo Bode, *Die Essensfälscher* kitabının 47. sayfasında şöyle diyor: "Buralarda gerçekten de gıda mühendisleri ve doktorlar çalışıyor; fakat bu 'bağımsız Danone kuruluşları'nın probiyotik araştırmalarını körükleyip yoğurt bakterilerini geniş bir araştırma alanına yaymaları son derece sorunlu. Bu arada Danone'nin faaliyetleri sonucunda yoğurt bakterileri uzman çevreler tarafından, sanki dünyadaki en acil gıda sorunlarından birisiymiş gibi ele alınmaya başladı."

48.http://www.focus.de/gesundheit/ernaehrung/news/ernaehrung-zucker-macht-suechtig_aid_354793.html

49. Muhammad Yunus, *Die Armut besiegen*, Münih 2008, s. 174.

50.http://www.danone.de/danone/engagement-und-nachhaltigkeit/verantwortungsvolles-miteinander/social-business/grameendanone-foods.php

Nutrition (GAIN) isimli kuruluş, haftada en az iki adet Shokti Doi yiyen 3 ile 15 yaş arası çocukların beslenme standardını iyileştirdiğini belirtiyor. Bu veri, şimdiye kadar Shokti Doi yoğurduna ilişkin yapılan tek araştırmanın sonucu ve kulağa çok muğlâk geliyor. Kırsal kesimde yaşayan yoksul ailelerin haftada ve çocuk başına iki yoğurt satın alacak kadar parası olmaması bir yana, GAIN, Grameen tarafından iddia edildiği gibi "bağımsız bir hükümet dışında kuruluş"[51] da değil; tam tersine global gıda endüstrisinin bir lobi örgütü gibi görünüyor. GAIN'ın partnerleri arasında ABD, Çin, Hindistan, Bangladeş ve başka Asya ve Afrika ülkelerinin hükümetlerinin yanı sıra, Unilever, Coca Cola, Cargill, Kraft Foods, Pepsico ve elbette Danone gibi dev holdingler de yer almakta. GAIN, dünya çapında 830 çalışanı ve 36 milyar dolardan fazla sermayesiyle dünyanın açık ara en büyük şahıs vakfı olan Bill&Melinda Gates Vakfı tarafından destekleniyor.[52] Bu arada Gates Vakfı ne parlamenter ne de toplumsal açıdan yetkili olmasına rağmen, Dünya Sağlık Örgütü'nün (WHO) en büyük ikinci finans kaynağı.

Az gelişmiş ülkelere yardımın ticarileştirilmesini destekleyen Dirk Niebel (FDP) yönetimindeki Kalkınma Yardımı Bakanlığı da "yakın bir işbirliği" kararlaştırdı: Federal Hükümet vakfın aşı programını destekliyor, ayrıca Kenya'da vakfa ait su arıtma projesine 7 milyon avro vergi parası aktarılacak.[53]

Software branşının tekeli ve 56 milyar dolar şahsi servetiyle dünyanın en zengin ikinci insanı Gates, ekonomik dünya kurtuluşunun tekelciliğine soyunmaya karar vermiş gibi görünüyor.

Vakıf tam da dünyadaki açlık ve yoksullukla mücadele etmek bir yana, açlık ve yoksulluğun artmasına katkıda bulunan Monsanto ve Cargill gibi holdinglere ve ürünlerini az gelişmiş

51. http://de.grameencreativelab.com/praxisbeispiele/grameen-danone.html
52. http://de.wikipedia.org/wiki/Bill_%26_Melinda_Gates_Foundation
53. Sol Parti'nin soru önergesi: http://dipbt.bundestag.de/dip21/btd/17/070/1707045.pdf ve http://www.welt.de/dieweltbewegen/article13474244/Milliardaer- Bill-Gates-will-die-Toilette-neu-erfinden.html

ülkelerde çok pahalı satmakla tanınan Glaxo Smith Klein gibi ilaç holdinglerine yatırım yapıyor. Yani şimdi bu kuruluş mu Danone ürünlerinin Bangladeşliler için objektif faydalarını kanıtlamış oluyor?

İNSAN HAKLARI YERİNE TÜKETİM STATÜSÜ

"GAIN Business Alliance, yetersiz beslenmeye karşı serbest piyasa bazlı çözümler geliştiren ve hızlı büyüyen global bir Network. GAIN, ekonominin piyasa piramidinin tabanında angaje olarak beslenme yetersizliğine karşı mücadelede daha büyük bir rol oynamasını sağlamak üzere 2005 Ekonomi Paktı'nı kurdu."[54] Piyasa piramidinin tabanı veya "Bottom of the Pyramid" yani kısaca BOP, dünya gelir piramidinin en alt dilimini tanımlıyor. Bununla birlikte BOP aynı zamanda bu insanları müşteri ve satıcı olarak kapitalizme entegre etmek isteyen bir serbest piyasa konsepti. Bu, gerçekten de yatırıma değer bir piyasa; çünkü ne de olsa toplam 4-5 milyar insan, dünya nüfusunun üçte biri, ekonominin en alt dilimine, bir diğer üçte biri de orta tabakaya dahil.

Çok eleştirilen[55] BOP konseptini Hint kökenli Amerikalı iktisat bilimcisi ve girişim danışmanı C.H. Prahalad geliştirdi. Prahalad *Ideen gegen Armut: Der Reichtum der Dritten Welt* [Yoksulluğa Karşı Fikirler: Üçüncü Dünyanın Zenginliği] isimli kitabında "geleceğin tüketicileri"nin piyasa potansiyelini ele alıyor: "Bu dört milyar insan önümüzdeki dönemin global ticaret ve refahının motoru olabilir."[56] Ancak yoksullar zaten çok kötü çalışma koşullarına sahip işyerleri ve plantasyonlarda Batının pazarları için ucuz işgücü olarak yorgunluktan bitap düşene kadar ter döküyor, hem de kendi yemekleri için değil, zengin ülkelere hammadde ve gıdaların ihraç edilebilmesi için. Orantısız dünya ticaretinin meydana getirdiği bu sömürü yapısı, ekonominin güçlülerinin daha fazla büyümesinin ve

54. http://www.gainhealth.org/partnerships/business-alliance
55. http://de.wikipedia.org/wiki/Bottom_of_the_Pyramid
56. C.K. Prahalad, *Ideen gegen Armut. Der Reichtum der Dritten Welt*, Münih 2010, s. 33.

kârlarının artışının vazgeçilmez önkoşulu. Fakat göründüğü kadarıyla bu bile yeterli değil: Yoksullar bundan böyle müşteri olarak da holdinglerin ve hisse sahiplerinin kârını artırmak zorunda kalacak.

Prahalad, kendisinden beklendiği gibi özellikle yoksulların ve en yoksulların satın alma gücüyle ilgileniyor. Dünya Kaynakları Enstitüsü ve International Finance Corporation tarafından yapılan bir araştırmaya göre bunların satın alma gücü beş trilyon dolar.[57] Prahalad'ın kitabında bu acımasız ekonomik mantık, sıcak kelimelerle süslenmiş: "BOP tüketicilerine ödeyebilecekleri ürün ve hizmetler sunuluyor; fakat daha da önemlisi takdir ve saygı. BOP kapsamında özgüven ve girişimciliğin inşa edilmesi, özel sektörün muhtemelen sağlayabileceği en uzun ömürlü katkı olur." Yoksulların onuru ve katılım hakkı bu modelde, Batı'nın tüketim toplumlarında olduğu gibi tüketici statüsüne bağlanmış. En yoksulları da tüketim kapitalizmine entegre etmeyi amaçlayan bir piyasa yaratma ilkesi, yoksulluğun ne ekonomik ne de sosyo-politik yapısını sorguluyor, evet, hatta yoksulluğun kendisini bile sorgulamıyor. Bunun yerine piramidin altından üstüne doğru bir gelir aktarımını destekliyor. Bu mantık içerisinde tüketim düpedüz bir insan hakkı olarak ele alınıyor ve politik düzenlemeler yoluyla güvence altına alınabilecek olan temiz su temini, tıbbi bakım, beslenme özerkliği ve adil ücretlerden daha önemli görülüyor. Prahalad yoksulların statülerinin tüketici olarak değiştirilmesini "kapsayıcı kapitalizm"in bir öğesi olarak tanımlıyor[58] ve bu tutumuyla Muhammed Yunus'un izinden gidiyor. Yunus, kapitalizmin "eksik" olduğunu düşünmekte. Tamamlanması için "kâr maksimizasyonu düşüncesinin ötesine geçen ve sosyal ve çevre sorunlarının çözümünü amaç edinen"[59] mikro kredilere ve sosyal şirketlere gereksinimi var. Kapitalizm bu şekilde "tamamlanınca" Yunus'a göre "kamusal yardım kuruluşlarına ih-

57. A.y., s. 34.
58. A.y., s. 13.
59. Yunus, *Die Armut besiegen: Das Programm des Friedensnobelpreisträgers*, Münih 2008, s. 22'den itibaren.

tiyaç kalmıyor ve sosyal yardım da gereksizleşiyor. Sadakalar, aşevleri, gıda bağışları, ücretsiz okul ve hastaneler ve dilenciler tarihe karışıyor. Aynı durum işsizlik ve emeklilik sigortaları için de geçerli". Tüm piyasa savunucuları gibi devleti bir "canavar" olarak gören Nobel Barış Ödülü sahibi olan Yunus, işte bu rüyaları görüyor.[60]

Gözünüzün önüne şu senaryoyu getirin: Eviniz yanıyor. Fakat devletin bir itfaiyesi olmadığı için, yangını kimse söndürmüyor. Ev yanıp kül olduktan sonra dışarıda uyumak zorunda kalınca üşümemeniz için bir satış leydisi size battaniye satıyor. Kâbus gibi değil mi? "Sosyal kapitalizm"e hoş geldiniz!

SOSYALLİK ÖRTÜSÜ ALTINDA YENİ PAZARLAR EDİNMEK

Shahidur beni motosikletiyle iki yerel yoğurt fabrikasına götürüyor. Bogra, Bangladeş'in yoğurt başkenti; burada pek çok küçük ve büyük işletmede Mishti Doi –karamel kahverengisi, tatlı bir yoğurt– üretilmekte. Mishti Doi irili ufaklı toprak kaplarda sokak stantlarında satılıyor, bazı adamlar ise yoğurdu boyunlarına astıkları tepsilerde sokaklarda dolaşarak satışa sunuyor. Rivayete göre Mishti Doi, 200 sene önce kralın canı bir tatlı çektiğinde yapılmış. Mishti Doi bugün hâlâ geleneksel tarzda, kimyasal bir katkı maddesi kullanılmaksızın yapılıyor. Üstleri çıplak terli adamlar sıcak buharın ortasında, ateşin üstünde duran devasa kazanları karıştırıyor. Şekerle tatlandırılan süt kahverengimsi bir renk alana kadar kaynatılıyor ve sonra toprak kaplara doldurulup, palmiye yapraklarından oluşan büyük bir çatının altına koyuluyor. Burada parlak bir yüzey meydana geliyor. Mishti Doi, Bogra'nın simgesi. İnsanlar kendilerini, her düğün, festival veya aile eğlencesinde hazır ve nazır bulunan tatlıyla özdeşleştiriyor. Önüme kocaman kaplarda altın kahverengisi ürünlerini denemem için koyan fabrika sahiplerine, minicik kupalarda çok daha uygun bir fiyatla satışa sunulan Shokti Doi yoğurdunu rakip olarak görüp görmedik-

60. Yunus, *Für eine Welt ohne Armut*, 2006, s. 261'den itibaren.

lerini soruyorum. Ellerini küçümser gibi sallıyorlar; fakat bu sorunun gururlarını incittiğini hissediyorum. Shokti Doi'un makinede imal edilmiş yapay bir ürün olduğunu ve burada hiç kimsenin ilgisini çekmediğini belirtiyorlar. Hatta bazıları bu ismi hiç duymadıklarını söylüyor.

Röportajda Danone yöneticisi Ramin Khabirpour'a "Shokti Doi'un fiyatı Bangladeş'te normal yoğurtlardan daha mı uygun?" diye sormuştum. Oldukça şaşırtıcı yanıtı "Bangladeş'te başka bir yoğurt yok!" şeklinde olmuştu. Danone'nin övgülere boğulduğu medya haberlerinde de Bogra'nın geleneksel yoğurdun başkenti olduğundan hiç bahsedilmiyor. Buna karşın Muhammed Yunus bu durumu kabul ediyor ve şöyle diyor: "Bogra'nın iyi bir seçim olmasının tesadüfî bir nedeni de vardı: Bogra Bangladeş'te iyi yoğurdun çıkış yeri olarak tanınmakta. (...) Bu nedenle fabrikamızı orada kurmamız pazarlama açısından da mantıklıydı."[61] Bununla kalmıyor: Bogra bölgesinin nüfusunun dörtte biri on beş yaşın altında bu sebeple de Danone ürününün hedef grubunu oluşturuyor. Grameen Danone, üretim yerinin çevresinde 750.000 potansiyel müşteri bulunacağını hesaba kattı.[62] Danone Grameen Bangladeş'ten Jochen Ebert bu durumu açıkça kabul ediyor: "Shokti Doi, geleneksel bir yerel yoğurt ürünü olan Mishti Doi örnek alınarak geliştirildi. Ne gibi bir ürünün ülkede kitlesel bir talep yaratabileceğine ilişkin piyasa araştırmaları temelinde hazırlıklar yapıldı."[63] Tüm bunlara rağmen Khabirpour röportajda vurguluyordu: "Bir kez daha: Gizli bir gündemimiz yok."[64]

Ancak gerçek şu ki, yoğurdun yüzde 80'i Bogra'nın dışında satılıyor, bunun yüzde 43'ü fiyatı 12 taka olmak üzere büyük şehirlerin süpermarketlerinde. Bogra'da ulaşılan pazar penetrasyonu ise yalnızca yüzde 1 oranında.[65] Televizyonlarda

61. Muhammad Yunus, *Die Armut besiegen*, Münih 2008, s. 171.
62. Humberg, s. 134
63. Jochen Ebert ile Gorgi Krlev'de söyleşi, *Strategies in Social Entrepreneurship: How Social Entrepreneurial Organizations react to challenges in existing political frameworks*. Şubat 2010 tarihli *Enorm*, s. 56.
64. *Enorm* 2/2010, s. 56.
65. Humberg, *Poverty Reduction through Social Business? Lessonslearnt from*

Yunus'u mutlu çocuklarla gösteren reklam filmlerine rastlanılmakta; orta ve üst sınıflara yönelik bu reklamlar, bu kesimin Batılı tüketim seçkinleri gibi bu tür etkileşimlere açık olduğunu gösteriyor.[66]

2008 yılında, yani ortaklığın kurulmasından iki sene sonra ve Grameen Danone'ye "yenilikçi, sosyal ve finansal açıdan sürdürülebilir girişim konsepti" için medyatik Vizyon Ödülü'nün verilmesinden bir yıl önce "sosyal yoğurt fabrikası" iflasın eşiğine geldi. "Social Business" konseptinin başlıca koşulu olan kendi kendini taşıyabilme şartını yerine getirememişti. Girişimin ne destek alması ne de zarar etmesi mümkündü. Başlangıçta projenin İnternet ana sayfasında 2016 yılına kadar tüm Bangladeş'te 50 fabrika kurulacağından bahsedilirken, şirket Social Business'in ana ilkesi açısından başarısızlığa uğradı: imalat masrafları düşünüldüğünden daha yüksekti; çünkü gıda malzemelerinin fiyatları Bangladeş'te aşırı dalgalanmalara maruz kalıyor. 2007 yılında süt fiyatı bir önceki senenin neredeyse iki katına çıkmıştı. Yoksullar 80 gramlık bir kupa için beş taka ödeyemiyordu ve büyük bir sürpriz, kazancı yeterli gören çok az sayıda satış leydisi bulunabildi.[67] Fabrika satış fiyatını sekiz Taka'ya yükseltmeye karar verince, satış ve dağıtım ağı bir bütün olarak çöktü, şirket Danone'den 1,7 milyon avro tutarında destek almak zorunda kaldı. Grameen Danone Danışma Kurulu'nun bir üyesi şu açıklamayı yaptı: "Bundan böyle stratejimiz 1. Satış yapmak, 2. Satış yapmak, 3. Satış yapmak ve 4. Masrafları düşürmek olarak belirlenmiştir."[68] Oysa bir zamanlar strateji olarak 1. Yetersiz beslenmeye karşı mücadele etmek, 2. Yoksulluğa karşı mücadele etmek, 3. Kadınların kendi ayakları üstünde durmasını sağlamak ve 4. Yeni işyerleri yaratmaktan bahsedilmiyor muydu?..

Grameen Joint Ventures in Bangladesch, Münih 2011, s. 154 ve 134.

66. http://www.youtube.com/watch?v=5mYntlhmrHo

67. Kerstin Humberg, *Poverty Reduction through Social Business? Lessons learnt from Grameen Joint Ventures in Bangladesch*, Münih 2011 s. 142'den itibaren.

68. A.y., s. 171.

Yeni bir strateji olarak ilan edilen şeyin aslında, sosyal girişimciliğin savunucuları tarafından propagandası yapıldığı türde bir "yenilik" veya "yaratıcılık" ile hiçbir ilgisi yok. Ucuza üretmek ve pahalıya satmak serbest piyasa ekonomisinin en eski ve en bayağı ilkesi sayılır. Bunun ne anlama geldiğini herkesten önce 30 fabrika işçisi, satış leydileri ve yoksullar hissetti. Danone Grameen işçileri günde 133 taka (yaklaşık 1,30 avro) ücret alıyor, fazla mesailer için çoğu zaman ek ücret ödenmiyor;[69] Danone işçileri böylece herhangi bir tarım işçisinden daha az kazanıp yerel açlık sınırının bile altında bulunuyor. Satış leydileri satılan her kupa için 0,6 taka (yarım sent) ve elli adet satış gerçekleştirirlerse, satılan her on kupa başına bir adet ücretsiz kupa alıyor. Ayda en az yirmi dört gün çalışırlarsa 550 taka alıyorlar. Kerstin Humberg'in hesaplamasına göre kadınlar en iyi durumda günde 120 taka ve en kötü durumdaysa 60 taka kazanıyor. Yoğurt yoksullar için de pahalılaştı. Kupa fiyatı yedi Taka; ama miktar 60 grama düşürüldü.[70]

Satış leydilerinin yüzde 20'sinin mikro kredi kullanıcısı olduğu söyleniyor. Yani kadınlardan bazıları, milyarlık holding için kapı kapı dolaşarak sattıkları yoğurdu ilkönce ödemek üzere Grameen Bank'tan bir kredi alıyor. Danone ve Grameen Bank açısından harikulade bir kazan-kazan durumu. Ne de olsa mikro kredinin faizi yüzde 20. Kupa başına 0,6 taka kâr ile yalnızca faiz ve krediyi geri ödeyebilmek için kadınların her yıl neredeyse 10.000 adet yoğurt satması gerekiyor.[71] Bu kadar düşük ücretlerle ve bu şekilde borçlanarak yoksulluktan kurtulmak mümkün olabilir mi? Yanıt çok basit: Olamaz!..

Shahidur bana kocaman bir kask verdi; yoldaki çukurların üzerinden hoplaya zıplaya geçerken, kask başımın etrafında sallanıyor. Bangladeş'in yolları çukur dolu. Danone fabrikasının bulunduğu Betgari semtine gidiyoruz. "Belki orada hâlâ

69. A.y., s. 155.
70. A.y., s. 163, İlkbahar 2010'daki durum.
71. Gerhard Klas, *Die Mikrofinanzindustrie: Die große Illusion oder das Geschäft mit der Armut*, Berlin 2011, s. 248.

satış leydileri buluruz" diyor Shahidur. Danone fabrikası, etrafı duvarla çevrili beyaz bir bina. Kapının yanındaki kırık dökük duvarda "A Social Business Enterprise" ve "Welcome" yazılı; Shokti Doi aslanı da çoktan solmuş ve eski zamanlara ait bir freski andırıyor. Fabrikanın çevresi sakin, ortalıkta hiç kimseler yok. Giriş maviye boyalı metal bir kapıyla kapatılmış, kapının arkasında iki bekçi devriye geziyor. Shahidur neşeyle "Selam!" diye sesleniyor, "Almanya'dan bir misafir getirdim, Grameen Danone hakkında iyi şeyler okumuş. "Social Business" ile çok ilgileniyor ve fabrikayı görmek istiyor." Bekçilerden biri kapının parmaklığına geliyor ve "Mümkün değil, Dhaka'daki merkeze başvurmanız gerekli" diye sesleniyor.

Israrlar fayda etmiyor, baştan savılıyoruz; örnek bir fabrika olarak tanıtılan binanın sekreterliğine bile ulaşamıyorum. "Artık tek bir imkânımız kaldı" diyor Shahidur ve tekrar motosikletine atlıyor. Kumlu yolda hoplaya zıplaya, içinde Shurajana Social Service Association denilen bir kuruluşun bulunduğu bir binaya gidiyoruz. Bu küçük derneği Hosne Dil Afroze Ruba adlı genç ve çok güzel bir kadın kurmuş ve Danone fabrikasından 15 dakikalık yürüme mesafesinde bulunan bu evde arkadaşlarıyla birlikte Shokti Doi'un hedef grubuna ücretsiz İngilizce ve matematik dersi veriyor. Evi kendi parasıyla inşa ettirmiş, yoksul ailelere mensup elli çocuğu her gün ders için oturma odasında ağırlıyor. Ders malzemelerini de kendisi karşılıyor. Ruba, bu destekle yoksul ailelerin üzerindeki yükü hafifletmek ve kadınların kendilerine ait bir gelir sahibi olmasına yardım etmek istiyor. Danone fabrikasının, iddia edildiği gibi 30 kilometre çevresinde 1.600 yeni işyeri yarattığı[72] gerçekten doğruysa, Ruba'nın Grameen Danone için çalışan birisini mutlaka tanıması gerekirdi. Ne de olsa bu civarda pek çok anne ve çocukla bağlantısı var. Ancak şimdiye kadar hiçbir satış leydisiyle karşılaşmamış. Proje hakkında çok az bilgiye sahip. Proje ile ilgili daha fazla bilgi edinmek istediğini belirtiyor. "Fakat bağlantı kurmak ve bilgi edinmek gerçekten zor." Fazlul

72. http://de.grameencreativelab.com/praxisbeispiele/grameen-danone.html

Ruba'yı ziyarete gelmiş; Fazlul da gazeteci ve Ruba'nın projesini destekliyor. Grameen Danone projesine kuşkuyla bakıyor: "Neden bizimle bağlantı kurmak istemiyorlar? Hiç şeffaf değil. Her şey bana kocaman bir blöf gibi geliyor" diyor Fazlul. Buna eski Fransız milli futbolcu ve Grameen Danone'nin vaftiz babası Zinédine Zidane'ın fabrikanın açılışını yaptığı efsanesi de dahil. Zidane'ın imzası fabrikadaki bir anı levhasını süslüyor. "Zidane Bogra'ya hiç gelmedi" diyor Fazlul. Bir koruma ordusu refakatinde Bangladeş'e gelmiş fakat yalnızca Dhaka'da Yunus ile ilgili bir törene katılıp iki gün sonra geri dönmüş. "Belki köylerde bize bilgi verebilecek birilerini buluruz" diyor Ruba. "Biraz gezelim."

Nemli sıcak, nefesimi kesiyor, bacaklarım ağırlaşıyor, ıslak bir çamaşırhanede yürüyor gibi hissediyorum. Bu iklime alışkın kadınlar için de omuzlarında üç buçuk kiloluk bir termos çantasıyla kilometrelerce yol yürümek çok zahmetli olmalı. Bir saat boyunca yürüyor ve önümüze çıkan herkese, her tarım işçisi, köylü, kadın ve çocuğa aynı soruyu soruyoruz. Tüm ev ve çiftliklerde durup soruyu tekrarlıyoruz. Fakat hiç kimse bir satış leydisi görmemiş. Dallarından kocaman Jack meyveleri sarkan ağacın altında toplanmış düğün topluluğu da görmemiş. Düğün topluluğunun erkekleri, rengârenk boyalı ve çiçek hevenkleriyle süslü ahşap arabaların önüne atları koşmaya çabalıyor. Arabalarda oturan kadınlar, arabalara koşulan atların neden olduğu sarsıntıdan dolayı ellerindeki hediye paketlerini ve toprak kapları tutmakta zorlanıyor. Toprak kaplarda altın kahverengisi renginde parlayan Mishti Doi bulunmakta.

McKinsey'de danışmanlık yapan Kerstin Humberg "*Poverty Reduction through Social Business? Lessons learnt from Grameen Joint Ventures*" [Social Business'ler Vasıtasıyla Yoksulluğu Azaltmak Mümkün mü? Grameen Ortaklıklarının Öğrettikleri] başlıklı doktora çalışmasında Grameen Danone projesine ilişkin ilk bilimsel değerlendirmeyi sundu ve yoksul Bangladeşlilere elden geçirilen nehir suyu satan Fransız su tedarikçisi Veolia Waters'in projesini inceledi. Humberg çalış-

masını Potsdam'da düzenlenen Vizyon Zirvesi'nde tanıtmıştı. Çalışmasında, yoğurdun yüz yetmiş beş satış leydisi tarafından düzenli bir şekilde satıldığını yazıyor. Satıcıları hiç kimsenin görmemesine şaşmamak gerek. Kadınların birçoğu dört saat sonra bitkin düşüyor ve günde en fazla üç köye hizmet verebiliyormuş. Her kadın günde üç kilometre karelik bir alanı dolaşsa bile, toplamda Bogra bölgesinin yalnızca beşte biri kapsanabiliyormuş.[73] Grameen Danone, Shokti Doi'un satışını hızlandırmak için uluslararası hükümet dışı kuruluş Care'i görevlendirdi. Bu kuruluş İkinci Dünya Savaşı'nın sonrasında Almanya'da bugün hâlâ bilinen bakım paketlerinin dağıtımını yapmaktaydı. Bugün Care tanıdık şüphelilerden oluşan çokuluslu holding çevresiyle yakın bir işbirliği içerisinde çalışıyor. İşbirliği içerisinde olunan şirketlerin listesini[74] okuyunca, insan holdinglere yönelik eleştirinin standart başvuru kitabı olarak kabul edilen ve Klaus Werner-Lobos tarafından yazılan *Schwarzbuch Markenfirmen* [Marka Firmaları Kara Kitabı] kitabının sayfalarını karıştırdığı hissine kapılıyor. Sponsor ve partnerler arasında insanlar üzerinde deneyler (Bristol-Myers Squibb) ve pahalı Aids ilaçları nedeniyle ağır eleştirilere uğrayan ilaç holdinglerinin yanı sıra elbette Coca Cola, Cargill, Procter&Gamble, Walmart, McDonald's ve Kraft Foods gibi şirketler var. Care, daha önce Unilever gibi dev holdinglerin ürünlerinin BOP pazarlarında tanıtılmasına da destek verdi. Daha doğrusu herhangi bir şeyden haberi olmayan sponsorların parasını, büyük holdinglerin fetih çabaları için çarçur etti. Care kendi bünyesine ait on dokuz satış leydisini kapıdan kapıya dolaşarak satış yapmak üzere Bangladeş'in başka bölgelerine ve Dhaka'nın gecekondu mahallelerine gönderdi. İddiaya göre bunlar toplamda bir haftada 16.000 adet yoğurt satmış, yani kadın ve gün başına yüz yirmi adetten fazla. Kadınların çalışma koşulları ve aldıkları ücret hakkında hiçbir şey bilinmiyor.[75]

73. Kerstin Humberg, *Poverty Reduction*, s. 137 ve 147.
74. http://www.care.org/partnerships/partnerexperience.asp
75. Kerstin Humberg, *Poverty Reduction*, s. 151. Danone Almanya, Grameen Danone ve Bangladeş'teki Yunus Center'e yönelttiğim sorular yanıtsız kaldı.

Bogra bölgesinin doğu kısmına, Jamuna nehrinin kıyısına gidiyoruz. Himalayalar'dan çıkan ve 3100 kilometre uzunlukla, dünyanın en çok suya sahip nehri olan, Brahmaputra'nın Bangladeş'deki kısmına bu ad verilmiş. Bangladeş'in en büyük nehri Jamuna, güneyde Ganj ve Meghna ile birleşip Bengal Körfezi'ne dökülüyor. Nehir deltası ülkenin büyük bir bölümünü oluşturuyor ve sürekli sellere maruz kalıyor. Bangladeş daha şimdiden iklim değişiminden etkilenmekte. Deniz seviyesi bir metre yükselirse, ülkenin beşte biri sular altında kalır. Jamuna'nın on dört kilometrelik bir genişliğe varan nehir yatağı, üstünde küçük köylerin bulunduğu kum tabakalarından oluşuyor. Sariakandi yöresi, Bogra bölgesinin en yoksul kısımları arasında yer alıyor; altyapı son derece yetersiz. İnsanların ya toprağı yok ya da sahip oldukları toprak kumlu ve üstünde herhangi bir şey yetişmiyor. Ayrıca su hacmi giderek artan nehrin toprağı alıp götürmesi her zaman ihtimaller dahilinde. Burada pek çok insan bir gecede evini ve toprağını kaybetti ve göçmek zorunda kaldı.

Sariakandi'de Grameen Danone'nin, toplam iki yüz seksen küçük köylüden bazılarının sütlerini teslim ettiği bir toplama merkezi bulunuyor. Köylülerin dolu süt ibriklerıyle önünde durdukları teneke kulübeye güneş batmadan ulaşıyoruz. Köylüler bir litre süte karşılık, sütün kalitesine göre 24 ile 26 taka arasında alıyor, kesin bir sözleşmeleri yok. Bu fiyat, yerel piyasa fiyatı olan 30-32 takanın altında.[76] Afsal Mondul –yüzünde kalın bir gözlük taşıyan ve üstündeki kirli tişörtü karnını açık bırakacak şekilde sıska göğsünde düğümlemiş olan sakallı ve yaşlı bir adam– ayda en fazla 4.500 taka kazandığını belirtiyor. "Yemin fiyatı giderek artıyor, gıda malzemesinin de. Geçinmeye yetmiyor." Günde en fazla sekiz litre süt veren tek bir ineği var. "En azından sütü artık pazara götürmek zorunda değilim, pazar çok daha uzakta" diyor. Bir diğer adam memnun gözüküyor. "Evet, kazanıyorum" diyor çok daha genç olan adam. Bunu Afsal Mondul'un önünde söylemekten sıkılıyormuş gibi

76. Kerstin Humberg, *Poverty Reduction*, s. 151'den itibaren.

bir havası var. Günde kırk litre süt teslim edebiliyor, demek ki birkaç ineğe sahip. Her iki köylüden biri Grameen Danone için bir inek daha satın alabilmek üzere 10.000 ile 20.000 taka arasında bir mikro kredi çekmiş. Köylülerin çoğu gelirlerinin düşük olduğu görüşünde; fakat Humberg gelirin düzenli olmasının olumlu algılandığını vurguluyor. Yine Humberg'e göre, yağmur zamanında olduğu gibi piyasa fiyatları düşünce köylüler bir güvenceye sahip oluyor. Ayrıca köylüler Danone'ye bağlı değillermiş sütlerini başka yerlere ve pazarda satma imkânına da sahipmiş.[77] Fakat bir anlamda yine de bağımlı sayılırlar; çünkü bu az parayla inekler için çektikleri kredileri de geri ödemek zorundalar. Danone ise uygun fiyatlardan kazanç sağlamakta. "Eğer sütün fiyatı yüzde 40 daha pahalı olursa, sütümü sosyal çiftliklerden alamam. Sütü hem sosyal bir etki yaratacak hem de masrafları yükseltmeyecek şekilde almam gerekiyor" diyor Grameen Danone menajeri Jochen Ebert.[78]

Satış leydilerinin geliri geçinmeye yetmiyor ve ayrıca köylerde hakarete uğruyorlar. Yoğurt yoksullar için pahalı, yoğurdu daha çok kentsel orta sınıf alıyor. Yoğurdun yetersiz beslenmeye bir çare olup olmadığı bugüne değin araştırılmadı. Ve köylüler piyasa değerinin altındaki fiyatlara katlanmak zorunda. Yıllık cirosu 15,2 milyar avro olan –bu gerçek her fırsatta dile getirilmeli– borsaya kayıtlı Holding Danone; yalnızca fiyatları böylesine düşük tuttuğu için ayakta kalabiliyor. Bu durum hiç de sosyal değil, tam tersine Jochen Ebert'in başka sözlerle tarif ettiği gibi alışıldık tarzda bir ticaret: "Bu, sosyal-romantik bir girişimin yerli yerine oturtulması anlamına geliyor ve yalnızca ticaret prensipleri 'soğukkanlılıkla' uygulandığı taktirde işleyebilir."[79] Bu arada "Social Business"in hayırseverlik olmadığını sürekli vurgulayan Yunus sevincini, *Social Business: Von der Vision zur Tat* [Social Business: Vizyondan Eyleme] gibi tumturaklı bir isim taşıyan kitabında şu sözlerle dile

77. A.y., s. 158.
78. Krlev, S. XLVII.
79. A.y., S. XL.

getiriyor: "Bogra'daki fabrika artık tam gaz çalışıyor; bu, büyük bir başarı. Bir sonraki dönüm noktası, gelirlerin giderleri karşıladığı maliyet eşik noktasına ulaşılması olacak ve bunun akabinde şirket bir kâr elde edip bunu büyüme doğrultusunda yatırıma yönlendirebilecek."[80] Âmin. İkinci Grameen Danone fabrikasının yakında Dhaka'da açılması planlanıyor. Muhtemelen oradaki süpermarketlerin daha rahat tedarik sağlayabilmesi amacıyla. Holdinglerin kendilerine daha iyi bir imaj yaratabilmek amacıyla onu kullanıp kullanmadıkları sorusuna, bankacı istemeden de olsa aleni bir yanıt verdi: "Belki beni kullanıyorlar. Ama belki ben de onları kullanıyorum. Önemli olan, iyi bir şeyin ortaya çıkması."[81]

Yunus aynı kitapta Danone ile birlikte girişilecek yeni ortaklıklara seviniyor ve "Grameen Danone'ye gelecekte şişe maden suyu ve bebek maması gibi başka ürün gruplarına el atabilmesi için serbestlik sağlamak üzere"[82] yoğurt ürünlerinin üzerine yalnızca "Shokti +" yazıldığını belirtiyor. Şişe suyu ve yapay bebek mamasının yoksul ülkelerde neden olduğu arızalara daha önce işaret etmiştim. Bangladeşli iktisat bilimcisi Anu Muhammed gibi eleştirmenler Yunus'u hedefli bir şekilde çokuluslu holdingleri ülkeye çekmek ve aynı zamanda eğitim, sağlık, su ve enerji temini ve tarımdaki kamusal yapıları yok etmeye çalışmakla suçluyor. Bu çabalardan Yunus'un bizzat kendisi de avantaj sağlamakta: Yunus tarafından kurulan "Grameen ailesi"ne, ülkenin tüm önemli endüstri branşlarında faaliyet gösteren kırk firma dahil.

Oysa devleti reddeden "Social Business" taraftarları, devlet yardımları söz konusu olduğunda avuçlarını açma fırsatını kesinlikle kaçırmıyor; Danone gibi gıda holdingleri "Social Business" girişimleri için AB'nin destek fonundan para alabilmek

80. Karl Weber ve Muhammad Yunus, *Social Business. Von der Vision zur Tat*, Münih 2010, s. 81.

81. http://www.tagesspiegel.de/wirtschaft/der-soziale-blick-auf-diewelt/12093-68.html.

82. Weber ve Yunus, *Social Busineess. Von der Vision* zur Tat, s. 80.

üzere yoğun bir çaba harcıyor.[83] Yunus da "Social Business" girişimlerine vergi kolaylığı tanınmasını savunmakta. Bangladeş Ticaret Bakanı Faruk Khan Dhaka'da düzenlenen bir "Social Business" kongresi sırasında yüzde 10 oranında bir vergi indirimi yapılacağını müjdeledi. Ama zaten sıradan firmalar bile imalat yaptıkları ülkelerde çok az vergi ödüyor. Britanya yardım kuruluşu Christian Aid, çokuluslu şirketlerin kârlarını hayali fiyatlarla veya sahte faturalarla az veya hiç vergi ödenmeyen ülkelere transfer ederek az gelişmiş ülkeleri her yıl 160 milyar dolar gelir kaybına uğrattığını tahmin ediyor. Christian Aid, vergi gelirleriyle çocuk ölümleri arasındaki bağlantıyı 1960 ile 2006 yılları arasında inceledi ve eğer holdingler vergilerini düzgün bir şekilde ödemiş olsaydı, her yıl 35.000 daha az çocuğun ölmüş olacağı sonucuna ulaştı.[84]

Yunus'un çokuluslu şirketlerle işbirliği "Social Business" girişimleriyle başlamadı. Daha 1998 yılında ABD'de düzenlenen bir mikro kredi zirvesinde Yunus, genetik manipüle edilmiş tohum ve bitki koruma ilaçları ticareti yapan ve yoğun bir şekilde eleştirilen tarımsal tohum holdingi Monsanto ile bir ortaklık kararlaştırmıştı. Nüfusun yarısından fazlasının geçimini tarımdan sağladığı Bangladeş'te Yunus ve Monsanto "Grameen Monsanto Dağıtım Ağı"nı kurmak istiyordu. Mikro kredi sahipleri buradan tohum ve pestisitleri alıp köylülere satacaktı. Monsanto 150.000 dolar yatırım yapacaktı. Yoksulları kullanarak başka yoksulları felakete sürüklemek için... Görüldüğü gibi yıllık reklam bütçesinin yüzde yarımı oranında yatırım yapmak bile yeterli oluyor.[85] Yunus'un Monsanto flörtü ayyuka çıkınca Bangladeş köylü örgütleri ayaklandı, holdingin uluslararası eleştiricileri bir kampanya başlattı ve sonunda Yunus projeden vazgeçmek zorunda kaldı. Girişimci ve bankacının,

83. Şubat 2010 tarihli *Enorm*, s. 56.

84. Victor Parma, Werner Vontobel *Schurkenstaat Schweiz? Steuerflucht: Wie sich der größte Bankenstaat der Welt korrumpiert und andere Länder destabilisiert*, Münih 2009.

85. Klas, *Die Mikrofinanzindustrie: Die große Illusion oder das Geschäftmit der Armut*, Berlin 2011, s. 68.

ülkesinin en büyük telefon operatörlüğünü kurma çabaları daha başarılı oldu. Grameen Phone, Grameen Telocom ile Norveç telefon şirketi Telenor arasında kurulan bir ortaklık. Yunus'un Grameen leydileri fikri ilk kez burada uygulama buldu. Kadınlara 2000 yılından itibaren bir cep telefonu satın alabilmeleri için kredi verildi. Telefon leydileri köyleri dolaşacak ve insanlara para karşılığı telefon ettireceklerdi. Bu proje de yoksullukla mücadele başlığı altında yutturuldu. Proje ilk başlarda gerçekten de işliyor gibi gözüküyordu. Toplam 50.000 telefon leydisi sabit bir gelire kavuştu. Ancak Grameen Phone elindeki tüm imkânlarla satış leydilerinin sayısını artırmaya çalıştı. Bu durum telefon leydilerinin köylerde birbirlerinin işini engellemesiyle sonuçlandı. 2005 yılında, çaresiz bir rekabete tutuşan 280.000 telefon leydisi vardı. Kadınların gelirinde büyük bir düşüş meydana geldi. Grameen Bankası'nın bir çalışanı bu durumu şu sözlerle kabul etti: "Bugün telefon işine giren kadınlar yoksul kalıyor."[86] Grameen Phone bugün, Bangladeş'in en yüksek cirosuyla ülkenin en büyük telefon holdingi. Şirketin aslan payı (yüzde 55,6) Norveç telefon devi Telenor'a (ciro: yaklaşık üç milyar avro) ait. Bu arada Bangladeş'teki cep telefonu sayısının otuz milyona ulaşması ve fiyatların büyük bir düşüş göstermesi nedeniyle telefon leydilerine ihtiyaç kalmadı. Onlar Yunus için artık yalnızca Grameen Phone'un kuruluş masalının başrol oyuncuları.

Saat yedi ve ortalık zifiri karanlık, Bangladeş'te güneş erken batıyor. Shahidur'un en sevdiği yer, duvarla çevrili bir barajın sonundaki kıyı. Suyun hafif hışırtıları kıyıdaki çay bahçesinden gelen konuşmalara karışıyor. Nehir adacığındaki ağaçlar koyu mavi gökyüzüne simsiyah yükseliyor. Sonra portakal renginde parlayan bir daire gökyüzünde beliriyor ve dolunay ağaçların tepesine yanaşıp karanlık suyun üstüne küçük altın pırıltılar gönderiyor. "Bak" diye fısıldıyor Shahidur, "güzel ülkemi bunun için seviyorum."

86. Milford Bateman, *Why doesn't microfinance work? The destructive rise of local neoliberalism*, Londra ve New York, 2010, s. 70.

BAŞKA İYİLİK GÖNÜLLÜLERİ: ADİDAS, BASF VE OTTO

Başarısızlıkla sonuçlanan Danone fabrikası hâlâ örnek uygulama olarak kabul edildiğine göre, Bangladeş'te kurulan diğer "Social Business" girişimleri ne durumda acaba? 2009 yılında adeta bir patlama yaşandı. Mart ayında dünyanın en büyük kimya holdingi BASF, yoksullara Yunus ile işbirliği içerisinde böcek ilacı işlenmiş cibinlikler ve vitamin paketleri satacağını ilan etti. Kasım ayında dünyanın en büyük katalog firması Otto, Bangladeş'te bir "sosyal tekstil fabrikası" kuracağını açıkladı. Ve aynı ayın içerisinde Adidas, yoksullar için iltihaplanmalara karşı koruyan bir "spor ayakkabı" imalatına başlayacağını bildirdi. Yunus "Bangladeş'te artık hiç kimse yalınayak yürümek zorunda kalmayacak" dedi ve Adidas'ın şaşırmasına neden olarak ayakkabının fiyatının yalnızca bir dolar olacağı sözünü verdi.[87] Michael Otto, kurulacak fabrikanın "Bangladeş tekstil imalatı ve dünyadaki benzer fabrikalar için örnek teşkil edeceğini" öne sürdü.[88]

Fakat daha sonra bu ortaklıklardan büyük lafların haricinde herhangi bir şey duyulmadı. Yunus'un yıldızının artık o denli parlamaması nedeniyle holdingler ona mesafeli mi duruyorlardı? Muhammed Yunus bir marka olmuştu, Batılı holdinglerin süs olarak göğüslerine takmaktan hoşlandıkları sosyal bir etiket. Fakat sonra mikro kredi modeline yönelik eleştiriler arttı ve ülkesinde Yunus'a karşı dava üstüne dava açıldı, en sonunda Mayıs 2011'de Grameen Bankası'nın başkanlığından ayrılmak zorunda kaldı. İşbirliği içerisinde bulunduğu holdinglerin, hükümetin öfkesini üzerlerine çekmekten çekinmiş olmaları muhtemel. Bu, Bangladeş'te iş yapabilmek için iyi bir önkoşul sayılmazdı.

BASF Yönetim Kurulu Başkanı Jürgen Hamprecht, 2013 yılına kadar malaryaya karşı koruyucu bir önlem olarak 200.000

87.http://www.faz.net/aktuell/wirtschaft/schuhwerk-fuer-die-armenadidas-bastelt-den-ein-euro-turnschuh-1885665.html

88. http://www.ottogroup.com/de/medien/meldungen/otto-group-undgrameen.php

cibinlik ve beslenme yetersizliklerine karşı 15 milyon paket vitamin satılması hedefini "Değerler üzerinden değer yaratmak" sözleriyle tanımladı. Yıllık cirosu 63,9 milyar avroyu bulan kimya devi, Grameen-BASF işbirliğinin hayata geçirilmesi için 100.000 cibinlik ve bir milyon paket vitamin tahsis etti.[89] Uzun vadede Grameen leydileri, Shokti Doi örneğinde olduğu gibi komisyon bazında ve başlangıç sermayesi olarak bir mikro kredi çekerek cibinlik ve vitaminleri satacaktı. Vitamin paketleri bürokratik engeller nedeniyle hiçbir zaman pazara ulaşamadı. Cibinlikler ise Bangladeş'in her köşesinde uygun fiyatlarla satılmakta. En berbat konutlarda bile yatağın üzerinde bir cibinlik asılı olur. Hükümet dışındaki kuruluşlar (NGO – Non Govermental Organizations) çok yoksullara ücretsiz cibinlik dağıtıyor. Bangladeş BASF Grameen Ltd. firmasından Ansgar Wille, insanların "sivrisineğin ertesi gün tekrar gelmesini engelleyen" cibinlikler için daha fazla para ödeyeceğini umduklarını belirtiyor.[90] BASF'in bu proje vasıtasıyla daha ziyade yerel imalatçıları işinden edip etmediği, bu "Social Business" girişiminde de önemsiz bir durum olarak kabul ediliyor. İmalat koşulları hakkında da pek fazla bir bilgi mevcut değil, yalnızca ilk cibinliklerin Tayland'da üretildiği biliniyor.

Cibinliklere BASF böcek ilacı Fendozin püskürtülmüş. BASF güvenlik sorumlusu Thomas Maurer ilacın sağlığa zarar verebileceğine ilişkin kuşkuları bertaraf ediyor. "Bir bebeğin bütün gece boyunca cibinliğin bir kenarını emmesi" şeklindeki en kötü senaryo test edilmiş ve vücuttaki fendozin miktarının limit değerin yüz kat altında olduğu saptanmış. Dünyanın kurtuluşunun hizmetinde insan üzerinde deneyler mi yapılıyor? Yeni araştırmalara göre böylesi ilaçlanmış cibinliklerin sivrisineklerin mukavemet gücünü artırması bile mümkün görülüyor.[91]

89.http://www.handelsblatt.com/unternehmen/management/strategie/basf-kooperiert-mit-mikrokredit-gruender-yunus/3128580.html?p3128580=all

90. Ansgar Wille'nin Krlev'deki söyleşisi; Gorgi Krlev, *Strategies in Social Entrepreneurship: How Social Entrepreneurial Organizations react to challenges in existing political frameworks.*

91. Klas, *Die Mikrofinanzindustrie*, s. 251.

Hamprecht, *Handelsblatt* gazetesinde, bu "Social Business" fikrinin arkasında yeni bir satış pazarı sondalamak niyeti bulunduğunu kabul etti: "Bu, bizim açımızdan yeni pazar ve müşteri gruplarının kazanılmasına yönelik tümüyle yeni ve düşük maliyetli bir ön pazarlama yöntemi."[92]

Muhtemelen tam da bu bakış açısı Adidas'ı Bangladeş için bir "Bir-Dolar-Spor Ayakkabısı" geliştirmeye yönlendirdi. Adidas spor ayakkabısını, yan markası olan Reebook üzerinden satışa sunmak istiyordu. Reebook Bangladeş'te spor ayakkabısı satışlarında zaten pazar lideri. Söz konusu ürün aslında bir spor ayakkabısı değil, etrafı kapalı bir sandaletti. Nijera Kori'den Kushi Kabir "Bir çift ucuz yürüyüş ayakkabısının fiyatı zaten bir dolar civarında, hatta belki daha da ucuz" diyor. "Toprağın yumuşadığı ve insanın yürürken baldırına kadar çamura battığı yağmur zamanında zaten yalınayak geziliyor." Bir terlik çamurda takılıp kalır. İnsanların yüzde 40'ının günlük 1,35 dolarlık yoksulluk sınırının altında yaşadığı Bangladeş'te bu ayakkabı yoksullara çok pahalı gelir. "Ayakkabı daha ziyade kırsal alanda yaşamayan ve yoksul olmayan insanlar için ilginç olabilir" diye tahminde bulunuyor Kabir. Ve ayakkabı muhtemelen, sabahın erken saatlerinden gece yarısına kadar pençe zımbalayan, taban diken, yapıştıran ve buna karşın ayakkabı başına en fazla 40 taka para kazanan kunduracıların geçim temelini de sarsacaktır.[93] İnsan dostu olduğunu iddia eden Yunus, bu kunduracılarla rekabet etmesi için çokuluslu bir holdinge neden yardım ediyor?..

2010 sonbaharında ilk test süreci tamamlandı ve 5.000 çift ayakkabı 80 ile 120 taka arası bir fiyatla (0,80 ile 1,20 avro arası) satıldı.[94] Ayakkabıların gerçekten yoksullara satılıp satılmadığı ve test sürecinin sonuçlarına ilişkin veriler hakkında

92.http://www.handelsblatt.com/unternehmen/management/strategie/basf-kooperiert-mit-mikrokredit-gruender-yunus/3128580.html?p3128580=all

93. "Dünya için Ekmek" kısa metrajlı filmi: http://www.youtube.com/watch?v=ieWIj-DZ6KA

94.http://www.handelsblatt.com/unternehmen/industrie/adidas-testetden-ein-euro-schuh/3632580.html?p3632580=all

yalnızca Reebook PR yanıtları mevcut. Test ayakkabıları her halükârda Endonezya'dan gelmekte. Endonezya tekstil fabrikalarındaki çalışma koşulları, ödenen ücretler gibi berbat. Buna rağmen "Bir-Dolar-Spor-Ayakkabısı"nın imalat masrafları satış fiyatının üstündeydi. Çalışma şartları berbat olan bir yerde yoksullar için imal edilen bir "spor ayakkabısı" mı söz konusu gerçekten? Bu durum, son derece sinik olmakla birlikte, yine de mantıklı çünkü fiyatının bu kadar düşük olması istenen bir ürünün imalatının da ucuz olması gerekiyor. "Social Business" kapsamında adil ücretler öngörülmüyor. Bir yandan Lidl ve Kik gibi ucuzcu mağazalar mal alımındaki uygulamaları ve düşük ücret politikaları nedeniyle burada sert eleştirilere maruz kalırken, diğer yandan aynı ilkeler temelinde çalışan "Social Business" girişimlerinin böylesine büyük övgü toplaması çok şaşırtıcı. Nihayet Kasım 2011'de Adidas, Bangladeş projesinin başarısızlıkla sonuçlandığını açıkladı. Holding patronu Herbert Hainer zarar ettiklerini, ayakkabının imalat masrafının üç dolar (!) tuttuğunu ve ayrıca 3,50 dolar gümrük vergisi çıktığını belirtti. Adidas şimdi de Hindistan'da bir deneme yapmak istiyor. Yoksullar için bir spor ayakkabısı imal edileceği basında büyük bir yankı bulurken, projenin başarısızlıkla sonuçlandığı medyada yalnızca bir dipnot olarak kaydedildi. Oysa Adidas'ın "Social Business" girişimi, başarısızlıkla sonuçlanan ikinci örnek.

Temmuz 2011'de Otto, sosyal tekstil fabrikası için öngörülen zaman planlamasının "politik zorluklar ve uygulama zorlukları nedeniyle erteleneceğini" bildirdi.[95] Aslında plana göre inşaat Mart 2010'da başlayacak ve ilk giysiler bir yıl sonra piyasaya sürülecekti. "Deniz feneri fabrikası"nın günün birinde kurulup kurulmayacağı hâlâ bilinmiyor. Otto fabrikayı en yeni çevre standartlarına göre, düzgün banyo ve tuvaletler ve sıhhi tesisler içerecek şekilde inşa ettirmek istiyordu ve fabrikada ücretsiz öğle yemeği verilecekti. Güvenli ve donanımlı bir bina

95. http://www.stern.de/news2/aktuell/projekt-von-otto-und-muhammadyunus-in-bangladesch-kommt-nicht-voran-1708456.html

Bangladeş için elbette büyük bir ilerleme anlamına gelir. Fakat orada çalışacak olan insanlar resmi asgari ücreti alacaklardı. Asgari ücret o zamanlar, yani Otto Grameen ortaklığını açıkladığında aylık yaklaşık 19 avroydu. Kısa bir süre sonra tekstil işçileri Dhaka sokaklarında protesto gösterilerine başladı, gösteriler ordu tarafından kanlı bir şekilde bastırıldı ve dört insan öldü.[96] Birçok gösterici tutuklandı ve işkence gördü. Asgari ücret aylık 34 avroya çıkartıldı. Bu da çok azdı: işçi ve sendikalar 50 avro talep etmişti.

2,5 milyon insanın çalıştığı Bangladeş tekstil endüstrisinin düşük işçi ücretleri, yoksul ülkenin Otto gibi yatırımcıları çekmeye çalıştığı sermayeyi teşkil ediyor. "Bitap düşene kadar dikmek"[97] isimli ZDF filminde, Otto bir fabrikanın orta yerinde duruyor ve muhabir "Burada imalat yaparsanız, bir sömürücü olmaz mısınız?" diye soruyor. Michael Otto (şahsi serveti: yaklaşık 18,7 milyar avro[98]) cevap veriyor: "Ben kesinlikle öyle görmüyorum. Çünkü az gelişmiş ülkeler endüstri ülkelerinden iş almaksızın gelişemez." Otto devamla asgari ücretlerin artırılmasına "kesinlikle karşı olmadığını" belirtiyor. "Otto Trend Araştırmaları" kapsamında düzenli bir şekilde tüketicilerin satın alma eğilimlerini ölçen Otto "Tüketicilerin bir avroya bir tişört satın alması ve bu aldıkları şeyin üretiminin kötü çalışma koşulları altında gerçekleştiği üzerine hiç kafa yormaması bazen sahiden garip görünüyor. Fakat öte yandan belirli standartlar için daha yüksek bir fiyat talep edersek, tüketiciler bu fiyatı ödemeye razı olmuyor" diyor. "Müşteri böyle istiyor!" sözü, şirketlerin çok severek kullandığı bir vecize.

Fakat pahalı bir tişört de her zaman daha iyi çalışma koşullarında üretilmiyor. Organik pamuktan imal edilen giysilerin

96. http://derstandard.at/1291454926001/Bangladesch-Mehrere-Totebei-Textilarbeiter-Protesten

97.http://www.zdf.de/ZDFmediathek/beitrag/video/1514538/Naehenbis-zum-Umfallen%253F?bc=svp;sv0#/beitrag/video/1514538/Naehen-bis-zum-Umfallen%3F

98. Otto ailesi Forbes'in dünyanın en zengin insanları listesinin 21. sırasında: http://www.forbes.com/lists/2010/10/billionaires-2010_The-Worlds-Billionaires_Rank.html

Almanya öncüsü, Hess Natur organik giysilerini kötü koşullarda imal etmekle suçlandı.[99] Potsdam'da düzenlenen Vizyon Zirvesi'nde Hess Natur yöneticisi Rolf Heimann coşkuyla, bundan böyle Yunus ile işbirliği içerisinde olacaklarını açıkladı. Yunus'un Grameen şirketleri arasında bir tekstil fabrikası da bulunuyor. Grameen'in kendi açıklamasına göre, bu fabrika ülkenin en yüksek ücretler ödeyen beş firmasından birisi.

Fabrika, Dhaka'dan arabayla bir saat mesafedeki Savar'da bulunan özel endüstri bölgesinde. Orada Grameen Knitwear işçileriyle buluşuyorum. Batılı hükümet dışındaki kuruluşlar (NGO) için tekstil endüstrisi üzerine araştırmalar hazırlayan[100] ve Alternative Movement for Resources and Freedom Society (AMRF) Enstitüsü'nü yöneten aktivist Khorshed Alam yanıma iki arkadaşını tercüman olarak verdi. Bana sıkı sıkıya tembihlerde bulunuyor: "Yalnızca evde görüş. Dikkatleri üzerine çekme. En fazla bir saat kal." Tekstil işçileriyle görüşmek istiyorsan, gizliliğe dikkat etmek zorundasın yoksa onların işlerini tehlikeye atarsın. Bir sendika üyesinin evinin önünde buluşuyoruz, beklediğimiz iki adam henüz gelmedi. Çamaşır ipinde kocaman örtüler asılı, örtülerin arkasında oturacağız. Sendika üyesi sürekli telefon ediyor, adamlar ilkönce geleceklerini söyleyip sonra vazgeçiyorlar. "Yine yalanlar anlatmak istemiyorlarmış" diyor sendika üyesi. Benim bir satınalmacı veya denetçi olduğumu sanıyorlar. Buraya gelen insanların çoğu ticari olarak tekstil endüstrisiyle bağlantılı ve fabrikalarda her şeyin yolunda gittiğini duymak istiyor. İşçiler şefleri tarafından bu doğrultuda bilgi vermeye zorlanıyor.[101] "Onlara lütfen benim

99. Studie des Instituts Südwind: http://www.suedwind-institut.de/fileadmin/fuerSuedwind/Publikationen/2009/2009-2_Sozial-Oekologische_Mode_Kurzfassung.pdf

100. Lidl, reklam broşüründe tekstil ürünlerini "sosyal uyumlu üretilmiştir" olarak tanıtınca, Khorshed Alam, Lidl için üretim yapan dört fabrikada araştırmalar yaptı ve ağır iş ve insan hakları ihlalleri tespit etti. Federal Tüketiciler Birliği'nin açtığı bir dava sonucunda, Lidl yanıltıcı reklamdan vazgeçmek zorunda kaldı. Bkz.: http://www.ende-der-maerchenstunde.de/index.php?/archives/74-Lidl-muss-Werbung-zurueckziehen.html

101. Temiz Giyim Kampanyası (CCC) gibi hükümet dışındaki kuruluşlar

gazeteci olduğumu ve hiçbir holdinge veya örgüte dahil olmadığımı söyle." Kısa bir süre sonra iki gergin adam gözüküyor, birisinin kucağında küçük bir çocuk var. Muhammed ve Nasmul* fabrikadaki koşulların diğer fabrikalara, özellikle endüstri bölgesinin dışındakilere göre daha iyi olduğunu belirtiyor. Fakat aldıkları ücretten hoşnut değiller. Vasıfsız bir işçi resmi asgari ücretten yalnızca biraz daha fazla para alıyor. Nasmul kıdemli operatör, yani bir tür ustabaşı konumunda. 5.000 taka kazandığını, mesailerle birlikte bunun 7.000 takaya (67 avro) ulaştığını söylüyor. Muhammed ise operatör ve 4.200 Taka kazanıyor, ücreti mesailerle birlikte 7.000 takaya kadar çıkıyor. Fakat mesailer her zaman ödenmiyor. "Yalnızca saat beş ile yedi arasında resmi olarak izin verilen iki saat ödeniyor." Ama işler arttığı için daha fazla mesai yapmak zorunda kalıyorlar, işlerin artmasının bir nedeni de sosyal maskot Yunus'un giderek daha fazla şirket için bir çekim merkezi haline gelmesi. Korshed Alam, C&A ile Tchibo'nun da Grameen tekstil fabrikasında imalat yaptırmak istediğini belirtiyor. Ancak özellikle, tedarikçi zincirlerini temiz tutmak isteyen firmaların artan talebi işçileri sıkıntıya sokmakta. Nasmul işler artınca fabrika yönetimi tarafından, bazen sabahın ikisine kadar gece çalışmasına zorlandıklarını söylüyor. Hedefi tutturamadıkları zaman hakarete uğruyor ve işten çıkartılmakla tehdit ediliyorlar. Sendikal faaliyetler de hoş karşılanmıyor. "Daha fazla para talep edersek baskı görüyoruz" diyor Muhammed. Nasmul'un ailesi ve üç çocuğu var, Muhammed köyde yaşayan anne ve babasına para gönderiyor. "En az 9.000 takaya ihtiyacımız var" diyorlar. Endüstri bölgesinde çok daha iyi ücretler ödeyen fab-

(NGO) Batı holdinglerinin tekstil fabrikalarında gerçekleştirdikleri kontrollerin tümüyle yetersiz ve karanlık olmasını eleştiriyor. Bunun başlıca nedenlerinden birisi, denetimlerin daha önceden haber verilmesi ve denetimcilerin işçilerle fabrika şefinin yanında konuşması. CCC özellikle, Otto'nun da kurucular arasında olduğu Business Social Compliance Initiative (BSCI) faaliyetlerini *Looking for a quick fix. How weak social auditing is keeping workers in sweatshops* gibi araştırmalar kapsamında eleştiriyor: http://www.cleanclothes.org/component/content/article/1166

* İsimler değiştirilmiştir.

rikalar bulunuyor. Bunu Khorshed Alam da doğruluyor: "Grameen Knitwear fena ödemiyor fakat endüstri bölgesinde daha iyi ücretler veren fabrikalar var."

Temmuz 2011'de sosyal fabrikanın işçileri ayaklandı. İşçiler camları kırdı ve içinde giysiler bulunan kartonları ateşe vermeye çalıştı. Yol ve yemek parasının artırılmasını ve işçilere fabrika hisselerinden pay verilmesini talep ediyorlardı. Grameen Knitwear Genel Müdürü talepleri "irrasyonel" olarak nitelendirdi. Taşkınlıklar fabrikanın geçici olarak kapatılmasına neden oldu.[102] Bu olay belki Otto için kendi "örnek fabrika" projesini dondurmak üzere bir gerekçe oldu. Bu ayaklanma, her halükarda rekabetçi piyasa koşullarında sosyal açıdan adil bir şekilde imalat yapmanın neredeyse imkânsız olduğunu gösteriyor. Yaşamaya yetecek ücretler bir türlü ödenmiyor.

ELEŞTİRİ HOŞ KARŞILANMIYOR

Hans Reitz, Wiesbaden'deki bürosunun koridorunda çoraplarıyla durmuş dağınık saçlarını karıştırıyor. Siyah pantolonunun paçaları yukarıya katlanmış, ayağında renkli çoraplar ve üstünde büyük beden bir kazak var. Reitz, Muhammed Yunus'un Almanya mümessili; 2007 yılında Yunus ile yaptığı bir görüşme sonrasında Wiesbaden'de Grameen-Creative Lab firmasını kurdu; Creative Lab, "Social Business" ile ilgili danışmanlık hizmeti veriyor. Reitz ayrıca Yunus'un BASF, Adidas ve Otto ile birlikte kurduğu ortaklıklarda da pay sahibi.

Reitz'ın bürosu abartılı Philippe Starck stilinde döşenmiş. Rafta The Power of Dignity: The Grameen Family [Asaletin Gücü: Grameen Ailesi] isimli resimli cilt duruyor. Kapakta bir kulübenin önünde duran sarili bir kadın görülüyor. Kadın rafın sarı ışıklı köşesinde kutsal bir Meryem Ana tablosu gibi duruyor.

Reitz'ın kafasında çoğunlukla geniş kenarlı bir şapka var, dış görünüş onun markası; sosyal açıdan angaje olan insanlar alternatif tarzlardan hoşlanıyorlar, işadamları ise bunu yaratıcı

102. http://www.spiegel.de/wirtschaft/unternehmen/0,1518,775519,00.html

buluyorlar. Reitz sık sık kendi "yaşam mücadelesi"nden bahsediyor.[103] Annesi onu altı kardeşiyle birlikte Regensburg yakınlarındaki bir köyde tek başına büyütmüş. Reitz 14 yaşında okulu terk edip bir spor dükkânında çalışmaya başlıyor. 20'li yaşlarının başında Hindistan'a gidiyor ve orada yedi yıl boyunca "basit bir hayat" sürdürüyor.[104]

Kongrelerde, idolü "The Beautiful Gentleman Professor Yunus" gibi ağdalı sözler katmaktan çok hoşlandığı konuşmalar yapıyor. "Benim DNA'mda yeteneklerimi başkalarına yardım etmek için kullanmak yatıyor"[105] diyor o zaman örneğin. Ya da: "Ticaretle uğraşan bizler, bunu insan için, yaradılış için, sahip olduğumuz diğer harikulade varlıklar için yapıyoruz."[106] Reitz; "Social Business"ın yanı sıra Allianz, Adidas, BASF, Bertelsmann, E.on ve Price Waterhouse Coopers gibi dünyanın selametiyle pek ilgili olmayan büyük holdingler için de çalışıyor. Ayrıca defalarca ödül alan Circ Event-Agentur'un (Motto: "Başarı sorumluluk, sorumluluk ise başarı anlamına gelir") kurucusu ve genel müdürü.[107] kırk dört yaşındaki girişimci, mizansenler konusunda deneyimli sayılır.

Reitz, Grameen Lab şirketine 700.000 avro yatırım yaptı. "Binbir yetenek" Reitz (*Wirtschaftswoche*) Grameen Creative Lab ve Event-Agentur şirketlerinin yanı sıra bir kafe zinciri ve bir çocuk modası mağazası açtı ve ayrıca Wiesbaden'de bir Afgan restoranı işletiyor. Şirketlerinin yıllık cirosunu 20 milyon avro olarak tahmin ediyor.[108] Kendi kendisine ödediği maaş, acente yöneticisi olarak aldığı maaştan yüzde 30 daha düşükmüş. Grameen Creative Lab genel kuralları içerisinde bir genel müdüre hiçbir zaman Almanya ortalama gelirinin yedi katından fazlasının ödenmeyeceği yer alıyor. Ekonomi dergileri açı-

103. "Labor für Entrepreneurship" söyleşisi: http://video.google.com/videoplay?docid=-5341469123917632202
104. http://www.spiegel.de/wirtschaft/unternehmen/0,1518,717272,00.html
105. A.y.
106. http://www.youtube.com/watch?v=Ex5yszme9vw
107. http://www.circ-r.com/
108.http://www.wiwo.de/unternehmen/tausendsassa-hans-reitz-vomindienabenteurer-zum-multi-unternehmer/5238334.html

sından neredeyse tam bir komünizm. Ancak genel müdürlerin aldığı yıllık "azami 210.000 avro" ayda yine de brüt 17.500 Avro tutuyor. Hatta bu miktar, endüstride çalışan genel müdürlerin ortalama maaşından bile daha yüksek; Almanya'da en çok kazanan gruplara dahil olan endüstri genel müdürleri yıllık ortalama 186.165 avro ücret almakta.[109] Fakat Reitz 90.000 avroda sınır çekmiş, yani ayda brüt 7.500 avro alıyormuş. "Bu miktar iyi bir hayat sürdürebilmek için yeterli, ayrıca bu işi yapmaktan da büyük bir haz alıyorum."[110] Grameen Social Lab genel kuralları arasında, şirkette çalışanlara "pazar koşullarına uygun" bir ücret ödenmesi gerektiği de yer alıyor. Tanımlamadan da anlaşıldığı gibi ücretler piyasa koşullarına göre belirleniyor, yani ücretlerin şirketin rekabet gücünü zayıflatmaması gerekiyor. Grameen Creative Lab bünyesinde bunun haricinde üç ay boyunca tam gün ücretsiz çalışan "Volunteer Social Business Consultants" (gönüllü sosyal şirket danışmanları) barındırmakta.[111] Hem zaten dünyayı kurtarmak söz konusu olunca, kim para diye tutturur ki? Ayrıca hem yapılan iş büyük bir haz veriyor, hem de şansın yardımıyla bir bakmışsın telefonda Yunus ile konuşuyorsun.

Bangladeş'teki "Social Business" girişimlerinin neden beklentileri karşılayamadığı soruma Reitz şu yanıtı veriyor: "Dünyanın en az gelişmiş ülkelerinden birisinde iş yaparken, uygulama döneminde bazı meydan okumalarla karşılaşmamız son derece normal. Social Business fikri henüz başlangıç aşamasında, bu zorluklar abartılmamalı." Boş laflar sözlüğünden benzer örnekler şöyle sıralanabilir: "Bunun bugünden yarına gerçekleşmesi mümkün değil", "Bu bir süreç", henüz başlangıçtayız" ve "Öğrenmek zorundayız." *Enorm* için yaptığım röportajlarda, yetersiz sosyal ve ekolojik çabaların temeldeki zararları nasıl dengeleyeceğine ilişkin sorularıma her seferinde aldığım yanıtlar bunlar. Bangladeş holdinglerin bir Social Bu-

109. http://www.spiegel.de/wirtschaft/0,1518,588326,00.html
110. http://www.changex.de/Article/report_social_business_2
111. http://www.grameencreativelab.com/our-company/careers.html

siness "deney laboratuarı" haline geldi. "Social Business" savunucuları bu durumda şirketlerin "öğrenme dönemeçleri"ni[112] vurgulamaktan çok hoşlanıyor ve kobayların karşı karşıya kaldığı gerçekler, ekonomik verimlilik için bir ölçü birimi olmaktan öteye geçemiyor.

"Tüm proje ortakları büyük bir özveriyle oraya gitti ve şimdi işin ilerlemesi için ellerinden geleni yapıyorlar. Piyasayı oraya taşımak kimsenin çıkarına değildi, buna inanın" diyor Reitz hafif alıngan bir tavırla. Evet, evet, mutlaka öyledir.

En yumuşak eleştirinin bile hoş karşılanmadığı hemen hissediliyor.

Enorm dergisinde çıkan ve Bangladeş'teki "Social Business" girişimlerinin beklentilerin ne ölçüde gerisinde kaldığını araştıran makaleme bütün sosyal girişimcilik dünyasından öfke dolu okur mektupları yağdı. Bunların arasında sağduyulu olanlar bile, dergi dağıtımdan çekilip bir sonraki sayıda bir tekzip basılsaydı çok memnun olurdu.

Muhammed Yunus, Handelsblatt muhabiri Helmut Hausschild'in, Grameen Bank'ın müşterilerini aşırı borçlanmaya mahkûm ettiği şeklindeki suçlamasını "Bazıları işlerine geldiği gibi hikâyeler uyduruyor" sözleriyle geri çevirdi.[113] Bu suçlamaya ilişkin ciddiye alınması gereken yeterince kanıt mevcut. Fakat piyasa ekonomisinin savunucuları eleştirilerle yüzleşmek yerine, TİNA prensibi* gereğince konuşma yasağı koymayı tercih etmekte. Oysa sözü geçen tüm holdingler kuşkularımı giderme imkânına sahipti. Bangladeş'teki Yunus Center de dahil olmak üzere her birine bir yazı göndermiş ve görüşlerini açıklamaya davet etmiştim. Yüzeysel bir basın açıklamasıyla tepki veren Otto ve Reebook haricinde bugüne değin hiçbirisinden bir yanıt alamadım.

Social Business ve Almanya'da mikro krediler:

Tek kişilik anonim şirketin yeniden baskısı.

112. Kerstin Humberg, *Poverty Reduction* s. 139, 248 ve devamı.

113. http://www.handelsblatt.com/unternehmen/banken/ein-boersengangsendet-die-falsche-botschaft/3639408.html

* Serbest piyasa politikalarının hiçbir alternatifi olmadığını içeren görüş. (ç.n.)

"Herkes sosyal girişimcilik yapabilir. (...) "Social Business" ile aslında tüm işsizlik sorununu çözebilir ve insanlara sosyal yardım sisteminden kurtulmaları için yardım edebiliriz. O zaman kimsenin sosyal yardıma ihtiyacı olmaz ve insanlar kendi kendilerine bakabilirler." Muhammed Yunus 2009 yılı Vizyon Zirvesi'ndeki konuşmasında böyle demiş ve "Social Business" girişimciliğinin Almanya'da tanıtımını yapmıştı.[114] Gerhard Schröder'in, sosyal devleti Agenda 2010 adı verilen kapsamlı bir programla yok etme girişimlerini yurttaşlara şahsi sorumluluk palavrası eşliğinde sunmasından başka bir şey değildi bu aslında. Söz konusu programa Tek Kişilik Anonim Şirketi denilen ve işsizler için düşünülen devlet destekli bir iş kurma planı da dahildi. Peter Hartz da o zamanlar coşkuyla "zincirleri kırmak"tan ve "yeni enerjilerin geliştirilmesi"nden söz etmekteydi.[115] Berlin-Kreuzberg'te "Senfsalon" (hardal salonu) isimli bir işletme kuran ve geliştirdiği ahududu ve sarımsak hardalı gibi kreasyonlarını tüm Almanya'ya satmayı başaran fotoğrafçı Merit Schambach tüm medyada ve hatta duvar afişlerinde kanıt olarak tanıtıldı. Almanya'da bugün 2,1 milyon adet böylesi tek kişilik anonim şirketi var. Fakat mecburiyetten doğan bu şirketlerin pek çoğu –Alman Kalkınma Bankası (KfW) verilerine göre bu küçük firmaların üçte ikisi insanların güçlük anında kurdukları firmalardan oluşmakta– zar zor ayakta kalabiliyor. Şirket kurucularının yaklaşık beşte biri yoksulluk tehlikesiyle karşı karşıya bulunurken, yüzde 8,7'si yoksul olarak kabul ediliyor. Çalışma Piyasaları ve Meslek Araştırmaları Enstitüsü'nden (IAB) Frank Wiessner yalnızca evlilerin ve böylece ikinci bir gelire sahip olanların durumunun daha iyi sayılabileceğini belirtiyor. Ancak Frank Wiessner'e göre bunların oranı yalnızca yüzde 20 tutuyor.[116] Yaşlılık güvencesi için tasarruf etmek zorunda olan, sağlık hizmetlerinde yalnız başlarına bırakılan, geçinmek için bitap düşene kadar çalışan tek

114. Klas, *Die Mikrofinanzindustrie*, s. 255.
115. http://www.zeit.de/wirtschaft/2011-03/ich-ag-tod
116. http://www.zeit.de/wirtschaft/2010-12/einzelkaempfer/seite-2

kişilik anonim şirketlerinin başarısız olması durumunda, hata yalnızca onlarda aranıyor. Tüm riskleri taşıyarak yalnız başına kalmanın, "kendi kendinin efendisi olmak" şeklinde tarif edildiği Tek Kişilik Anonim Şirketleri 2002 yılının en sevilmeyen buluşu haline geldi.

Andreas Heineke Almanya'nın en tanınmış sosyal girişimcilerinden birisi; kendisi ve fikri üzerine pek çok dergide yazılar çıktı. Heineke, Hamburg Speicherstadt'ta "Karanlıkta Diyalog" isimli sergiyi işletiyor. Burada körler kendi dünyalarını anlatabilmek için ziyaretçileri kapkaranlık odalarda gezdiriyor. Hiç kuşkusuz müthiş bir fikir. "Karanlıkta Diyalog"un yüz on çalışanı ve otuz ülkede şubeleri var. Heineke "Hayırseverlik fikrini bir yana koyduk ve olağan işletmecilik yöntemlerini kullanıyoruz aerodinamik biçimli bir şirketiz. Piyasada ayakta kalabilmek için ayrıntılı hesaplar ve finansal planlamalar yapmak zorundayız." Ancak sürekli başarı örneği olarak gösterilen Heineke, modelden kuşku duyuyor: "Sosyal girişimcilik finansal başarıyla uyum göstermiyor. Sosyal alandaki girişimcilik modelinin gerçekten doğru olup olmadığını sorgulamamız gerekli."[117]

Siyaset buna rağmen sosyal girişimciliği çok seviyor. Federal hükümet sosyal girişimcilere yönelik kamusal bir destek programı kararlaştırdı. Buna göre sosyal girişimciler kamuya ait Alman Kalkınma Bankası'ndan öz sermaye olarak 200.000 avroya varan miktarlarda para alabiliyor, aranan tek koşul ikinci bir yatırımcının şirkete ortak olması. Avrupa Birliği de 90 milyon avroluk bir Sosyal Girişimcilik Fonu kurdu.[118] Sosyal girişimcilik konusunun okulların ders programlarına da dahil edilmesi planlanıyor. Schwab Vakfı (vakfın kurucusu Klaus Schwab, aynı G-8 zirvesi gibi neo-liberal globalleşmenin bir sembolü olan Dünya Ekonomik Forumu'nu da kurdu), Intel ve bazı üniversiteler sekiz ile on ikinci sınıflar arası için ders mal-

117. http://www.spiegel.de/karriere/berufsleben/0,1518,755210,00.html
118. Nisan 2011 tarihli *Enorm*, s. 38.

zemesi hazırladı bile.[119] Herhalde böylece öğrencilere mümkün olduğunca erken bir yaşta devletin bir işe yaramadığı ve gelecekte kendi başlarının çaresine bakmaları gerektiği öğretilecek. 2011 Vizyon Zirvesi'nde çocuklara girişimci davranış ve düşünceyi tanıtan çeşitli projeler yer aldı. Örneğin "Rock it Biz" inisiyatifi. Bu inisiyatif kapsamında öğrenciler, örneğin sınıflarını daha güzel bir hale sokmak isterlerse nasıl yatırımcı bulabileceklerini öğreniyor. Günün birinde yerel idareler akan bir okul çatısını tamir edemeyecek kadar beş parasız kalınca, çocuklar en azından bu sorunun üstesinden nasıl gelineceğini bilecek. Rock it Biz broşüründe şöyle deniliyor: "Giderek artan sayıda çocuk, kendilerinin ve toplumun yaşantısına özgüvenle olumlu bir yön veren açık görüşlü, faal insanlar haline geliyor. Bu görevi özgüvenle ve kendi öz fikir ve yeni ufuklar eşliğinde yerine getirebildikleri ölçüde, kendilerini daha iyi hissedecek, hedeflerine daha kolay ulaşacak ve dışarıdan gelecek bir yardıma ihtiyaç duymayacaklar. Herhangi bir şeyi beklemeyip kendiliğinden faaliyete geçecekler ve diğer insanları aynısını yapmaları için cesaretlendirecekler." Devamla derneğin yalnızca bağışlardan yaşadığı ve şirket ve kurumlardan bağımsız "ama temel amacın hizmetinde" faaliyet gösterdiği belirtiliyor.[120] Buradan hareketle 2012 Vizyon Zirvesi'nin "eğitim" mottosu altında düzenlenmesi hiç de şaşırtıcı değil ve zirvede ele alınan "eğitim yenilikleri" kapsamında devletin herkese daha iyi eğitim imkânı sunma sorumluluğunun önemli bir rol oynamasını beklememek gerek.

Almanya'nın önde gelen "Social Business" şehri olma unvanı Wiesbaden kentinin elinde. Hans Reitz, yerel şirketleri bir "Social Business" Fonu kurmak üzere ikna etti. "Kadınlar İçin Meslek Yolları" derneğinin üyesi ve müşavir Thomas Schirmer tarafından yönetilen "Kadınlar İçin Social Business" programı bir süreden beri faaliyet göstermekte. Program kapsamında sosyal açıdan dezavantajlı, çocuklu ve göçmen kadınlara bir

119. Mart 2001 tarihli *Enorm*, s. 9.
120. http://www.rockitbiz.org/Willkommen.html

iş kurmaları için yüzde sekiz faizle 5.000 ile 10.000 avro arası kredi veriliyor. Kadınlar bu krediden, proje kapsamında mecburi olan danışmanlık hizmetini de ödemek zorunda. Böylece faizlere ek olarak kredinin yüzde 20'si tekrar derneğe akıyor[121] ve dernek tam bir güvence altındayken, tüm riski kadınlar taşıyor.

Şimdi bunun neresine sosyal denilebilir? Ben sosyal açıdan dezavantajlı olmamakla birlikte, bağımsız bir yazar olarak serbest meslek sahipliğinin ne demek olduğunu biliyorum. Eğer İş ve İşçi Bulma Kurumu'ndan aldığım destek yerine bir kredi çekmiş olsaydım, bir yandan yazılı medyadan yeni işler bulmak, öbür yandan da geçimimi sağlamak, emeklilik ödemelerimi yapmak ve krediyi geri ödemek zorundaydım ve muhtemelen çoktan şahsi iflas bildiriminde bulunmak durumunda kalmıştım. Yukarıda saydıklarımın yanı sıra, evde yaptığım reçeli satarak veya başkalarının köpeklerini gezdirerek ek bir gelir elde etsem bile, bu sonuç kaçınılmaz olurdu.[122]

Hükümet tarafından desteklenen mikro krediler Almanya'da giderek popülerleşiyor. Bu arada mikro finans kuruluşlarının sayısı 50'ye ulaştı, bunlar sık sık iş ve işçi bulma kurumları veya eyalet hükümetleriyle işbirliği içerisinde faaliyet gösteriyor. Avrupa Sosyal Fonu'ndan gelen paralarla kurulan Mikro Kredi Fonu, Ocak 2010'dan bu yana 3.200 kredi verdi. Mikro Kredi Fonu, Federal hükümet ve AB'nin koyduğu 100 milyon avroyla kuruldu. Eko-sosyal Gemeinschaftsbank für Leihen und Schenken, kısaca GLS Bank, Almanya'nın mikro krediler için en büyük aracısı. GLS Bank, mikro finans kurumlarına yüzde 7,5 faizle para veriyor ve bu kurumlar parayı daha yüksek bir faizle şahıslara satıyor. GLS kurallarına göre efektif faiz oranı en fazla yüzde 8,9 olabilir. Çalışma ve Sosyal İşler Bakanlığı ile Ticaret ve Endüstri Bakanlığı kredilerin garantörlüğü konumunu üstlenmiş durumda. GLS Bank 2010

121. http://www.fr-online.de/wiesbaden/mikrokredite-in-wiesbaden-nurfuer-frauen-,1472860,4773726.html

122. A.y. "Reçel yapmak" ve "köpek bakımı" kadınların en çaresiz firma kuruluşları arasında yer alıyor.

yılının başından beri ortalama tutar 6.000 avro olmak üzere 4.500 mikro kredi işlemi sonuçlandırdı. Banka, gösterdiği "sorumluluk" için hükümetin verdiği "Sürekli Gelişme Ödülü"nü aldı. Hükümet mikro finans kuruluşlarını şimdi bir tür primle cezbetmek istiyor. İşlemleri tamamlanmış kredi sözleşmesi başına 800 avro prim ödenecek.[123]

GLS Bank 2015 yılına kadar her yıl 5.000 yeni kredi müşterisi kazanmak istiyor. Mikro finans kuruluşları gibi GLS Bank da başarı olarak yalnızca geri ödeme oranını (yüzde 97,8) belirtebiliyor. Bir de elbette güzel hikâyeler var. Söz konusu hikâyeler, müşterilerine "Burada paranın bir anlamı var" diye güvence veren bankanın internet sitesinde yer almakta. "Gençler için golf modası" hazırlayan bir şirket burada örnek şirket olarak tanıtılıyor.[124] Evet, yanlış duymadınız, golf modası! En güzel doğal alanların golf sahasına dönüştürülerek toplumun geniş kesimlerine kapalı tutulması bir yana, Mısır ve İspanya gibi sıcak ülkelerde zenginlerin delikten deliğe gezindiği bu yeşil alanlar –tabii toplumun ve doğanın zararına– son derece değerli içme ve yer altı sularıyla sulanmakta ve ayrıca çimlerin bakımında pestisitler kullanılmakta. Hatta az gelişmiş ülkelerde golf sahalarına yer açmak için değerli ormanlar yok; köylüler yerlerinden edildi. Paranın anlamlı bir şekilde kullanıldığı gerçekten söylenebilir mi?

YARININ "SOSYAL SEÇKİNLERİ"

"Social Business" kenti Wiesbaden'in yalnızca 20 kilometre batısındaki Rheingau'nun Oestrich-Winkel'inde European Business School (EBS) adını taşıyan ve kendisini "girişimciliğin elit yüksek okulu" ve "yarının yönetici seçkinlerinin nokta adresi" olarak gören bir özel üniversite var. 850 öğrenci burada seçkinlerin arasına giriş ücreti olarak sömestr başına 5.000 avro ödüyor. Öğrencilerin üçte biri mezuniyetten sonra vergi

123. Klas, *Die Mikrofinanzindustrie*, s. 172'den itibaren.
124. http://www.mikrokreditfonds.de/de/kreditgeschichten/foretitude.html

müşavirliğine, bir diğer üçte biri ise finans branşına geçiyor.[125] Julia Friedrichs, *Gestatten Elite: Auf den Spuren der Mächtigen von Morgen* [Elitler: Yarının Güçlülerinin İzinde] başlıklı kitabı için EBS'in bir sempozyumunu ziyaret etti. Davetiyede "Survival of the fittest" [En iyiler ayakta kalacak] yazılıydı; Guido Westerwelle (FDP) açılış konuşmasını yaptı. Westerwelle konuşmasında öğrencileri "ekselanslar" olarak tanımladı. Friedrichs kitabında öğrencilerin yüzde 80'inin üçüncü sömestrdeki test seçimlerinde oylarını FDP'ye verdiğini yazıyor. Fakat Westerwelle öğrencilerin "sosyal vicdanı"na da sesleniyor: "Yalnızca en güçlü olan hayatta kalmasın, zayıflar ve en zayıflar da hayatta kalsın."[126] O zamanlar EBS'in rektörü olan Christopher Jahn da elitlerin yeni nesline etik aşılamak istedi. Jahn, açgözlülüğü reddeden ve ekonomide ahlakı öne çıkaran bir yöneticilik yeminini savunuyor.[127] Oysa en başta kendisi bu yemini hiçe saydı. Seçkin iktisatçı, Brain Net müşavirlik şirketinde bazı görevlere sahipti ve savcılığa göre kendisine veya kendi firmalarına toplam en az 180.000 avro tutarında sahte faturalar yazarak kamu paralarını zimmetine geçirdi. Hessen Eyaleti'nin devlet üniversiteleri yokluk içinde kıvranırken, EBS devlet tarafından destekleniyor. Hukuk fakültesinin açılışı için önümüzdeki günlerde 'skandala rağmen' 24,7 milyon avro üniversiteye aktarılacak.[128] Bu bağlamda kampusta inşa edilen yeni binanın, Kohl'un bağış skandalına bulaşmış olan CDU politikacısı Walter Leisler Kiep'in adını alması anlamlı olsa gerek. Böylesine saygın bir kişilik, elit üniversitesine herhalde şevk veriyor. Dolandırıcılık hadisesinden yalnızca altı ay sonra EBS ismi, vergi kaynaklarının kötüye kullanılması suçlamasıyla tekrar gazete manşetlerine taşındı ve üniversite

125. Julia Friedrichs, *Gestatten: Elite. Auf den Spuren der Mächtigen von morgen*, München 2009, s. 17.

126. A.y., s. 25'ten itibaren.

127.http://www.handelsblatt.com/unternehmen/management/koepfe/der-tiefe-fall-des-moralapostels/4027344.html

128.http://www.sueddeutsche.de/karriere/steuermittel-fuer-dieeuropean-business-school-professoren-unter-palmen-1.1158365

Hessen Eyaleti'ne yaklaşık bir milyon avro geri ödeme yapmak zorunda kaldı. Üniversiteyi temsil eden kişiler, Berlin'deki görüşmeleri için lüks limuzinler kiralamış, "strateji toplantıları" İsviçre'nin dört yıldızlı bir otelinde düzenlenmiş ve profesörleri "atölye" çalışmalarını Mallorca Robinson Kulübü'nün yüzme havuzunda çocuklar gibi oynayarak sürdürmüşlerdi–tabii bunların hepsi vergi mükelleflerinin dostane desteğiyle yapılabilmişti.[129] Evet, işte tam da bu yüksek okulda Almanya'nın ilk 'Social Business' kürsüsü kurulmakta. Tahmin edin bakalım, kimin sponsorluğunda: yanılmadınız, elbette Danone'nin.

129. A.y.

8
Mikro Krediler: Metotlu Çılgınlık

"Umarım tüm alacaklıların her zaman adresine sahip olur!"
Bir Yahudi Bedduası

BANGLADEŞ'TEN BİR RÖPORTAJ

Kurigram civarında, pirinç tarlalarının ve palmiyelerin arasındaki küçük köy Joymonirhat'ta öğlen vakti. Küçük köylü örgütü Bangladeş Krishok Federasyon ve Kishani Shaba'dan (BKFS) Badrul Alam, Abdul Mannan Azad ve Shipra Rani ile birlikte yaptığım seyahat buradan başlıyor. Köyün insanları çok sade bir yaşam sürüyor. Bir kuyu köy halkını temiz suyla besliyor, bambudan bir bölmenin arkasında bir tuvalet var ve mutfak iki açık zemin ocağından ibaret. Oluklu saçtan kulü-

belerde, üzerinde tabak çanakların durduğu ahşap bir dolap ve dolabın yanında, aynı zamanda oturma ve yemek köşesi olarak da kullanılan, kocaman bir yatak var. Avluda tavuklar koşuşturuyor, bir anne ördek minnacık yavrularıyla toprak zeminde sallana sallana yürüyor, bir oğlan çocuğu kucağında bir oğlak taşıyor. Ellerinde kitaplar olan mavi-beyaz okul önlüklü kızlar kıkırdayarak kulübelerde geziniyor. Kadınlar avluda rengarenk sarilerinin içinde toplanıp yere oturuyor. Sanki mikro krediler için hazırlanmış bir reklam broşüründen alınmışçasına güzel bir manzara. Avluda toplanan yirmi kadının hepsi gerçekten de mikro kredi kullanıcısı.

Mikro kredilerin Bangladeş'teki hikâyesi bir efsaneyle başlıyor: Muhammed Yunus, yetmişli yılların başında Chittagong Üniversitesi'nde tarımsal ekonomik gelişme dersleri veren bir profesördü. 1974-1975 yıllarında Bangladeş'te büyük bir kıtlık hâkimdi ve Yunus kendisini yoksullukla mücadeleye adadı. Jobra köyünde genç bir kadınla karşılaştı. Sufiya Begum o zamanlar 21 yaşındaydı ve üç çocuğu vardı; ailesiyle birlikte derme çatma, damı akan kerpiç bir kulübede yaşıyor ve el işçiliğiyle bambudan sandalyeler yapıyordu. Çok ağır çalışmasına rağmen yoksulluktan kurtulmayı başaramamıştı. Yunus, Sufiya Begum'un bambu alabilmek için yerel tefeciye borçlanmak zorunda kaldığını öğrendi; bir sandalyenin malzemesi beş taka tutuyordu. Ancak faiz o kadar yüksekti ki, Sufiya sandalyelerin satışından geçinemiyordu. Yunus o zamanlar kafasının içinden "Tanrım, beş taka yüzünden köle oldu" diye geçirmiş.[1] Bunun üzerine bir kız öğrencisiyle birlikte borçlu ailelerin bir listesini hazırladı ve toplam 20 avro borcu olan kırk iki kurban bulunduğunu saptadı. "Gördüklerime katlanmam mümkün değildi. Parayı çıkartıp masanın üzerine koydum ve onlara bu paranın yardımıyla özgürleşmelerini söyledim" diyor bugün Yunus. Kadınlar borçlarını yavaş yavaş ve imkânları ölçüsünde geri ödeyeceklerdi. Sufiya kendisine yeni bir ev yaptı ve bir yıl sonra hiçbir kadının borcu kalmamıştı. Yunus için bu, bir keşif

1. Yunus, *Die Armut besiegen*, 2008, s. 56'dan itibaren.

anı olmuş ve bugün hâlâ mikro kredi düşüncesinin doğum anı olarak kabul ediliyor.[2] Yunus 1976 yılında resmi mikro kredi işlemleri için yapısal hazırlıkları yapmaya başladı ve 1983 yılında Grameen Bankası kuruldu.

Fikir çok basitti: Mikro kredi sistemi vasıtasıyla yoksullara, somutlaştırmak gerekirse güvence gösteremedikleri için bankalardan para alamayan kişilere düşük meblağlı krediler verilecekti. Bunlar bu küçük kredilerle işlerini büyüterek veya geçimlerini sağlamak için bir iş kurarak kredileri faizleriyle birlikte geri ödeyecek. Böylece fahiş faizli tefeciliğin önü kesilmiş olacak. Mikro krediler neredeyse tamamıyla kadınlara veriliyor, buradaki amaç kadınların bağımsızlığını desteklemek. Kadınlar özellikle güvenilir olarak kabul ediliyor. Bu nedenle Yunus coşkuyla geri ödeme oranının yaklaşık yüzde 99 olduğunu belirtiyor.[3]

Dünyanın hiçbir yerinde Bangladeş'te olduğu kadar çok sayıda kadın mikro kredi kullanmıyor. Nüfusun beşte birinin, yani 30 milyon insanın bir kredi kurumuna ortalama 60 avro borcu var. Bangladeş'te iki milyar avronun üzerinde bir meblağ mikro kredi olarak sirkülasyonda bulunuyor ve faizler kuruma göre yüzde 20 (Grameen) ile yüzde 40 arasında değişiyor. Faizlerin yüksekliğinin nedeni olarak, küçük meblağların işlem masraflarının yüksek olması gösteriliyor. Grameen Bank sekiz milyon kredi işlemi ile dünyanın en büyük mikro kredi kurumu. Muhammed Yunus'a göre, Grameen Bank'ın beş yıldan beri veya daha uzun bir süredir hizmet verdiği kadınların yüzde 64'ü yoksulluğu yenmiş durumda.[4]

KADININ GÜCÜ YERİNE SOSYAL DIŞLAMA

Ancak Joymonirhat kadınlarının bana anlattığı şeyler arasında başarı hikâyeleri kesinlikle yer almıyor. "Eskiden haya-

2. http://www.epochtimes.de/58809_der-heureka-moment-desfriedensnobelpreistraegers-yunus.html

3.http://www.welt.de/print/wams/wirtschaft/article12710291/Demontage-eines-Denkmals.html

4. Yunus, (2008), s. 64.

tımız zor ve yoksulluk içerisinde geçiyordu. Fakat bugünden daha iyiydi. Şimdi herkes yalnızca borcunu ödemekle meşgul. Borçlar tüm yaşantımızı etkiliyor" diyor Dulali Begum. Hikâyenin ona ait olan versiyonunda Grameen Bank 1988 yılında köye gelmiş, kadınları okulun avlusunda bir toplantıya çağırmış ve mikro kredilerin avantajlarını anlatmış. Şimdi ise Joymonirhat kadınları yirmi yıldan beri borç içinde, hatta bazıları beş ayrı mikro kredi kurumuna birden borçluymuş. "İçimizde zerre huzur kalmadı" diyor Dulali Begum. Arkadaşlıklar bozulmuş, ailelerin içinde sürekli kavga varmış. Sosyal yaşantıyı sürdürmek giderek zorlaşıyormuş.

Dulali Begum beş kredi sahibinden oluşan bir birimi yönetiyor, Grameen Bank'ın bunun gibi örgütlenmiş toplam altı grubu var.

Muhammed Yunus, *Die Armut besiegen* [Yoksulluğu Yenmek] isimli kitabında "Beş arkadaştan birisi bir kredi çekmek isterse, diğerlerinin onayı gerekli. Herkes kendi kredisinden sorumlu olmakla birlikte, grup küçük bir sosyal network olarak işliyor. Grup üyeleri birbirini cesaretlendiriyor, psikolojik açıdan destek veriyor ve bazen somut durumlarda doğrudan yardım ediyor" diye yazıyor.[5]

Eskiden, örneğin birisi hastalanıp aileler sıkıntıya düşünce, kadınlar birbirine yardım ederdi. Sıkı bir sosyal ağ kırsal alandaki yoksullar için hayati önem taşıyor, özellikle neredeyse hiç hareket kabiliyeti olmayan kadınlar açısından. Yunus'un tarif ettiği karşılıklı "destek" bugün grup sorumluluğuna dönüştü. Tüm kredi sahipleri birbirine kefil oluyor. Bu, bankanın başlıca güvencesi. Krediyi geriye ödeyemeyenler yalnızca bankanın zorlamasına değil, grup üyelerinin sosyal baskısına da maruz kalıyor. Yunus devamla şöyle yazıyor: "Hiç kuşku yok ki, Grameen Bank'ın hareket noktası olarak grubu kabul etmesi sistemin başarısına önemli bir katkı sağlamakta. (...) Olumlu sosyal baskı kredi sahiplerinin yükümlülüklerini yerine getirmesini sağlıyor."[6]

5. A.y., (2008), s. 70.
6. A.y.

Bu "motivasyon" sık sık farklı durumların yaşanmasına da yol açıyor. "Bir seferinde" diyor Dulali ve utanç içinde yere bakıyor, "bankanın elemanları beni, kredisini geri ödeyemeyen bir kadının tek ineğini elinden almaya zorladı."

UTANÇ EKONOMİSİ

Bangladeşli antropolog Aminur Rahman, henüz doksanlı yılların ortalarında mikro kredilerin kadınların yaşantısına olan etkilerini inceledi ve Pas Elahin köyünde bir yıl boyunca kredi alan kadınlar ve banka memurlarıyla görüşmeler yaptı. Rahman'ın teşhisi şöyle: Borç alınan para, kadınların bağımsızlığını sağlamıyor, tam tersine mikro finans kurumları kadınların zayıf konumunu kullanıp bu onları daha da güçsüz bir hale getiriyor. Yoksul kadınlar, daha edilgen ve itaatkâr oluyor ve tepki kabiliyetleri azalıyor. Ayrıca kendilerini ailenin mutluluğundan sorumlu tuttukları için, banka açısından daha güvenilirler. Öte yandan kredi taksitlerini ve faizleri toplayan banka çalışanlarının yüzde 91'inin erkeklerden oluştuğu görülmekte. Bunun son derece bayağı bir nedeni var. Bir şube müdürü Rahman'a "Kadınların parayı tahsil ederken erkekler kadar katı olamadığını" açıkladı.[7]

Para tahsildarlarıyla birlikte özel kredi kurumlarının, Yunus'a göre mikro krediler vasıtasıyla kadınların aslında kurtulacağı ahlaksızlıkları başlıyor. Bankanın cellâtları kadınların, bizdeki nişan yüzüğü anlamını taşıyan ve sosyal statüyü gösteren altın burun halkasına el koyuyor. Onları ev eşyalarını ve hatta toprak satmaya zorluyor, inek veya keçilerini ellerinden alıyor, ağaçlarını kesiyor, çatıyı söküyor veya evleri olduğu gibi parçalara ayırıyorlar. Borçlu kadınlara kocalarının ve tüm köyün önünde hakaret ediyorlar. Tüm bunları ya kendileri yapıyor ya da görevi grup yöneticilerine aktarıyor. Tahsildarlar sık sık borçluların evinden saatlerce, hatta bazen gece boyunca

7. Anu Muhammad, "Grameen and Microcredit: A Tale of CorporateSucces," *Economic and Political Weekly*, 29.8.2009, s. 40 http://www.microfinancegateway.org/gm/document-1.1.4707/04.pdf

çıkmayarak ailenin onurunu kirletiyor. Bangladeş'te on üç köy ziyaretinde bulundum ve bunların her birinde bu hikâyelerden birini, hatta bazen hepsini birden kulaklarımla duydum.

Ülkenin yoksullarına birlikte gittiğim Krishok Federation isimli örgüt seksenli yıllardan bu yana mikro kredilere karşı mücadele ediyor. İnisiyatifin yöneticisi Badrul Alam, mikro kredilerin tahripkâr sonuçlar doğurabileceğine ilişkin ilk kuşkuların nasıl meydana geldiğini hatırlıyor. Güvenilir bir kaynaktan, bir kadının tahsildarlar tarafından bacakları kırılana kadar dövüldüğünü duymuşlar.

Yüksek geri ödeme oranları yoksulların takdire şayan ahlakının kanıtı olarak gösteriliyor, yani "asil vahşi" teorisinin ekonomik bir versiyonu. Ancak ödemeler gerçekte barbarca yöntemlerle zorunlu kılınmakta. Oregon Üniversitesi'nde ders veren Bangladeşli antropolog Lamia Karim, doksanlı yılların sonunda Bangladeş'in güneybatısındaki bazı köyleri bir buçuk yıl boyunca inceledi. Karim; "Bangladeş'te yoksulları, özellikle de kadınları küçük düşürmek ve bunu sosyal kontrolün bir aracı olarak kullanmak şeklinde eski bir gelenek mevcut" diyor.[8] Lamia Karim, mikro kredi kurumlarının böylesi araçlardan faydalanmasını "utanç ekonomisi" olarak tanımlıyor.

YOKSULLUKLA MÜCADELE ADINA MÜLKSÜZLEŞTİRME

Joymonirhat muhtarının genç ve nazik bir kadın olan gelini Nasma, diğer kadınlara yapraklardan oluşan paketler dağıtıyor. Paketin içinde biber ağacı yongası ve çeşitli baharatlar var. Bunlar açlığı bastırmak için çiğneniyor. Joymonirhat'ın bulunduğu bölgenin ismi Kurigam; Kurigam yirmi köy anlamına geliyor. Kurigam Bangladeş'in kuzeydoğusunda, Hindistan sınırında, zaten çok fakir olan bu ülkenin en fakir bölgelerinden birisinde bulunuyor. Burada düzenli aralıklarla, Bangladeşlilerin kulağa korkutucu gelen bir tınıyla *Monga* olarak tanım-

8. Klas, *Die Mikrofinanzindustrie*, s. 137.

ladıkları bir kıtlık baş gösteriyor. Monga, çoğu zaman eylül ile kasım arasında geliyor; Kurigram'daki insanlar bu zamanı "mora kartik",[9] yani "ölüm ve korku ayları" olarak da adlandırıyor. Bu aylar, eski hasat tüketildikten sonra yeni hasadın alınmasına daha çok vakit varken geliyor. Monga'nın en sert vurdukları, gözlerden uzak kırsal bölgelerdeki yoksullar. Buralardaki insanlar kendi ekip biçtikleriyle hayatta kalıyor ve gıda satın almak için paraları yok. Buna ek olarak zaten az sayıdaki işin hemen kapılması geliyor. Bu nedenle pek çok kişi eylül-kasım aylarında şehirlere kaçıp orada iş bulmaya çalışıyor. Yaşlı veya hasta oldukları için bunu yapamayanlar; açlık çekiyor, yenmesi mümkün olmayan şeyleri yiyor, hastalanıyor veya ölüyor.

"Monga'ya dayanmak eskiye göre çok daha zorlaştı!" diye saptıyor Dulali Begum. Ancak mikro kredi kurumları açısından Monga avantajlı bir iş. "Kıtlık başlayınca hemen tüm bankacı ve tefeciler de damlıyor." Çünkü yemek satın alabilmek için yoksulların kredi çekmesi gerekiyor ve böylece daha fazla borca batıyorlar.

Aileler zorluklarla boğuşurken tarlalarını ipotek ediyor ve eninde sonunda topraklarını satmak zorunda kalıyor. Pirinç üreticisi Dulali tarlasını çoktan sattı. Şimdi kredisini geri ödeyebilmek için başka köylülerin tarlalarında çalışıyor. "Toprağımı özlüyorum" diyor Dulali ve ağlıyor. "Bazen" diyor sessizce, "baş başa veriyor ve bu durumdan nasıl çıkabileceğimizi düşünüyoruz. Fakat bir çıkış yolu bulamıyoruz. Bizi yalnızca ölüm kurtarabilir."

Bangladesch Institute of Developement Studies isimli araştırma merkezine göre Bangladeş nüfusunun yüzde 40'ı aşırı yoksulluk ve açlık içerisinde yaşarken, nüfusun yüzde 30'u kronik yoksulluk çekiyor. Bangladeşlilerin neredeyse yarısı, yani 70 milyon insan, yoksulluk sınırının altında yaşamakta.[10] Bangladeşli iktisat bilimcisi Anu Muhammed için bu ra-

9. *Kartik* Bengalce eylül demektir.

10. Anu Muhammad, "Monga, Micro Credit and the Nobel Prize," der. Faroo-

kamlar ve her yıl görülen Monga, mikro kredi programının yoksullukla mücadelede bir işe yaramadığını kanıtlıyor. Muhammed ve öğrencileri doksanlı yıllardan beri ülkenin çeşitli bölgelerindeki on beş köyde araştırmalar yaptı. Sarsıcı sonuç: Mikro kredi kullananların yalnızca yüzde beşi krediden yarar sağlıyor. Bunların yarar sağlayabilmesinin nedeni ise, krediyi çekmeden önce de güvenilir bir gelir kaynağına sahip olmaları. Kredi alanların yüzde 50'si hayat standardını yükseltemedi, başka kurumlardan ek krediler çekmek suretiyle en fazla koruyabildi. Geriye kalan yüzde 45'in durumu ise büyük ölçüde kötüye gitti.[11] Anu Muhammed, yapılan araştırmaların çoğunun benzer sonuçlara ulaştığını belirtiyor: Kredi kullananların yalnızca yüzde 5-10'u mikro kredilerden gerçekten fayda sağlamakta, bunlar da en yoksullar arasından çıkmıyor. Dünya Bankası ile Bangladesch Institute of Developement Studies'in 1997 yılında yaptığı bir inceleme, kredi alanların yalnızca yüzde beşinin yoksulluktan kurtulabildiği, bunun ise nüfusun yüzde birini oluşturduğu sonucuna varıyor. "İncelemede doğa, sağlık durumu, ailevi durum, genel ekonomi gibi koşulların sabit olumlu olduğu önkoşulundan hareket edilmekte" diyor Muhammed.[12] Bu önkoşul; insanların her gün açlık, hastalık ve doğal felaketlerle yüz yüze kalabileceği, ücretlerin yaşamaya yeterli olmadığı ve gıda fiyatlarının bir gecede iki katına fırlayabileceği bir ülkede maalesef pek gerçekçi gözükmüyor.

JOBRA VE HİLLARY MASALIMSI KÖYLER

Danimarkalı dokümanter film yapımcısı Tom Heinemann *The Micro Dept*[13] [Mikro Kredi] isimli eleştirel filmi için, Grameen efsanesinde özel bir rol oynayan iki köyü ziyaret etti: Muhammed Yunus'un ilk krediyi kendi cebinden verdiği Jobra'yı

que Chowdhury, *Micro Credit. Myth manufactured. Unveiling appropriation of surplus value and an Icon*, Dhaka, 2007, s. 166.

11. Anu Muhammad, "Grameen and Microcredit: A Tale of Corporate Succes," *Economic and Political Weekly*, 29.08.2009, s. 39.

12. A.y., s. 40.

13. http://tomheinemann.dk/the-micro-debt/

ve Muhammed Yunus ile Hillary Clinton'un ortak ziyaretinden sonra resmi olarak Hillary Köyü adını alan Maishahati'yi. Söz konusu film; 2010 yılında, Grameen Bank'ın Norveç hükümetinin yardımlarını çok tartışmalı bir şekilde kullandığını göstererek sansasyon yarattı. Heinemann Jobra'da, Yunus'un 1976 yılında tanıştığını öne sürdüğü efsanevi Sufiya Begum'un izini sürdü. Danimarkalı yapımcı, Sufiya Begum'un kızına ulaştı ve kız, annesinin 1998 yılında büyük bir yoksulluk içerisinde öldüğünü anlattı. Filmde ayrıca bir köy sakini, Sufiya Begum'a ait olduğu iddia edilen evin aslında ona ait olmadığını belirtiyor. Köy sakini, oluklu saçtan yapılmış kulübelere kıyasla bir sarayı andıran sütunlu, çift katlı pembe bir evi gösteriyor ve kameraya "Grameen Bank hep bu evi gösterdi; fakat burası bir komşuya ait" diyor. Adamın filmde söylediğine göre, banka bu hilekârlık üzerinden milyonlar kazanmış.

Hillary Clinton 1995 yılında Maishahati'yi ziyaret etti ve kendisine o harikulade ticari başarı hikâyeleri anlatıldı. Bu hikâyelerin arasında, Grameen Bank'ın kredi müşterilerinin yükümlülüklerini yerine getirerek bir sürü yeni ev inşa ettiği de yer almaktaydı.[14] Fakat Heinemann -ve aynı zamanda başkaları-[15] ziyareti sırasında krediler nedeniyle daha fazla yoksulluğa batan ailelerle karşılaştı. Hatta başka bir köy sakini filmde Hillary Clinton'un medyatik ziyaretinin tam bir mizansen olduğunu iddia ediyor. Söz konusu köy sakinine göre coşkulu bir atmosfer yaratmak için başka köylerden otobüslerle insanlar taşınmış.

Anu Muhammed, Grameen efsanelerinin oluşmasını şu sözlerle açıklıyor: "Köy sakinlerini kamuoyuna, tam kredi pa-

14. "16 Decisions" kredi müşterilerinin girdiği bir yükümlülük: http://www.grameen.com/index.php?option=com_content&task=view&id=22&Itemid=109&limit=1&limitstart=2

15. Nobel ödülünden kısa bir süre sonra Bangladeş günlük gazetesi Samakal, köyü ziyaret etmiş ve ailelerin çoğunun, birkaç farklı kredi kurumuna olmak üzere, yüksek miktarda borçlu olduğunu saptamıştı. Aileler kredileri geri ödemek için topraklarını ipotek etmek zorunda kalıyor ve mal mülklerini satıyorlardı. Yetişkinlerin ve 1996 doğumlu çocukların neredeyse hiçbiri okuma yazma bilmiyordu. Klas, s. 126.

rasıyla yeni evlerini ödedikleri anda tanıtıyorlar. Bu, elbette bir başarı gibi gözüküyor. Fakat yalnızca bir veya iki sene sonra tekrar gelseler, kredilerin gerçek sonuçlarını görmek mümkün olur. O zaman, yani bir iki sene sonra evler satılmış oluyor."[16]

SERMAYENİN SUÇ ORTAĞI OLARAK HÜKÜMET HARİCİ KURULUŞLAR (NGO)

Bir sonraki borçlu köye doğru yola koyuluyoruz. Ghogadaho'ya giden yol, mandaların sabanları çektiği yemyeşil pirinç tarlalarının yanından geçiyor. İçinden geçtiğimiz her köyde, mikro finans kurumların isimleri yazılı tabelalar ilişti-rilmiş kulübeler dikkatimi çekiyor. Mikro krediler veren tek kurum, artık Muhammed Yunus'un Grameen Bankası değil. Diğer iki büyük kurum sırasıyla Bangladesch Rural Advancement Comittee, kısa adıyla BRAC ve Association for Social Advancement, kısaca ASA. Bunlardan başka kredi veren birçok hükümet dışında kuruluş (NGO) var. Bangladeş'teki hükümet dışındaki kuruluşların sayısı, son yirmi yılda altı katına çıktı. 1990 yılında henüz üç yüz seksen iki NGO varken, bu sayı 2007 yılında 2.156'ya çıktı,[17] bugün 3.000'den fazla hükümet harici kuruluş mevcut. Hükümet dışındaki kuruluşlar yetmişli yıllardan beri Bangladeş'te faaliyet gösteriyor. Bunlar Krishok Federation ve Nijera Kori gibi uzunca bir süre kitlelerin örgütlenmesi, bilinçlendirilmesi, sağlık programları, kadınların bağımsızlığı, topraksız köylülerin hakları için ve eşitsizliğe, sömürüye, büyük toprak sahiplerine ve köylerdeki ataerkil iktidar yapılarına karşı mücadele etti. Ancak doksanlı yıllarda dayanışmacı tutum dönüşüme uğradı ve NGO'lar mikro kredi işine girdi. Bunun nedeni ilkin, bağışlardan bağımsız bir şekilde çalışabilmek isteğiydi. Hedef grupların değil, kendi finansal bağımsızlıklarına odaklanmışlardı. Ancak bu arada yalnızca mikro kredi vermek amacıyla pek çok NGO kuruldu ve hatta bazıları bu yolla zenginleşti.

16. Anu Muhammed'in yazarla söyleşisi.
17. Anu Muhammad, "Grameen and Microcredit: A Tale of Corporate Succes," *Economic and Political Weekly*, 29.08.2009, s. 35.

NGO'ların faiz karşılığında para ödünç veren kurumlara dönüşmesi az gelişmiş ülkelerdeki "yapısal uyum"un bir sonucudur. Buna günümüzde globalleşme de deniliyor. Kalkınma yardımının yetmişli yıllardaki sloganı "ekonomik büyüme"ydi. Para veren ülkeler az gelişmiş ülkelerde barajlar ve elektrik santralleri gibi, özellikle Batılı holdinglerin kazanç sağladığı büyük projeleri destekliyordu. Üçüncü dünya ülkeleri, faturaları üstlenmek zorunda bırakılırken, yatırılan para yatırım yapan ülkelere aynı yoldan geri dönüyordu. Borç ödemeleri tıkanınca, seksenli yıllardaki borç krizi meydana geldi. Ancak yoksullukla mücadele için gerekli önkoşulları yaratmak ve en yoksulların da yararlanabileceği bir altyapıyı kurmak üzere borçları silmek yerine, Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu, yapısal uyum programlarını gündemine yerleştirdi. Bu programlar yeni kredilerin açılmasını, enerji ve su tedariki, eğitim ve sağlık gibi kamusal yapılanmaların özelleştirilmesine bağlamaktaydı. Az gelişmiş ülkeler ayrıca ithalat sınırlamalarını kaldırmaya ve piyasaları liberalleştirmeye zorlandı.[18] Bunun dışında yoksul ülkelerde Batı'nın baskısıyla faiz üst sınırları kaldırıldı. "Yoksullukla mücadele ve ekonomik büyüme programları" olarak tanıtılan önlemler sonraki yıllarda üçüncü dünya ülkelerini Batı'ya daha da bağımlı bir hale getirmekle kalmadı, yoksulların çaresizliğini de artırdı. Yoksullar artık her hizmet için para ödemek zorunda kalıyor ve devletin sağlık hizmetleri ve su temini gibi yaşamsal altyapı ürünlerini halka ücretsiz olarak sunmamasının altında eziliyor. Birleşmiş Milletler, Temmuz 2010'da karara bağladığı bir rezolüsyon kapsamında temiz su talebinin temel bir insan hakkı olduğunu açıkladığında, beş yüz çokuluslu holdingin merkezine ev sahipliği yapan ABD ve kırk diğer zengin ülke rezolüsyon aleyhinde oy kullanırken, üçüncü dünya ülkelerinin hepsi kararın lehinde oy kullandı.[19]

18. http://www.bpb.de/die_bpb/036913841487707814772799567870 89,0,0,Strukturanpassung_und_Verschuldung.html
19. http://www.spiegel.de/politik/ausland/0,1518,708967,00.html

Bangladeş de çok borcu bulunan bir ülke. Kamu borçlanması 35 milyar dolar düzeyinde; bu tutar gayri safi milli hâsılanın yüzde 40'ına denk geliyor. Buna karşın 1996 ile 2005 yılları arasında geleneksel kalkınma yardımları 230 milyar dolardan 1,39 milyar dolara geriledi. Bunun yüzde 80'i faize tabi kredi olarak verilmekte. Geleneksel kalkınma yardımları elbette eleştirilebilir. Rüşvetçi hükümetler, kapsamlı özelleştirmeler, vergi kaçırma, düşük ücretler gibi zengin Batı'ya hizmet eden her şey, geleneksel kalkınma yardımlarının yozlaşmasına yol açmakta. Fakat mikro kredilerin neden olduğu şahsi borçlanma ciddi bir alternatif oluşturabilir mi?

Hükümet dışındaki kuruluşların (NGO) mikro finans kurumlarına dönüşmesi –Anu Muhammed bunları "Corporate NGO'ları" olarak da tanımlıyor– Dünya Bankası'nın desteklediği yapısal uyum programları zamanına denk geldi. Mikro finans kurumları; Consultative Group to Assist the Poor (CGAP), yani yoksulları destekleyen bir danışma grubu tarafından kuruldu. Bu grup mikro kredi olarak kullanıma sunulmak üzere 200 milyon dolarlık bir fon oluşturmak istiyordu. NGO'ları ticari finans piyasasına entegre etmek üzere 1996 yılında şu stratejiyi öne sürdü: "a) NGO alanının finansal operasyonları için uygun bir çerçeve geliştirmek, b) büyük NGO'ların banka olarak kurumlaşmasını desteklemek, c) kredilerin kurumsallaşmış NGO'larda yoğunlaşmasını desteklemek ve d) kredi kullanıcılarının haklarını koruyan gruplar oluşturmak üzere küçük NGO'ların aracı bir konum almasını sağlamak."[20]

Bunlar; mikro kredi uygulamasının büyüme nedeninin, yoksullukla mücadelede güvenilir bir araç oluşturmasından değil, güçlü Dünya Bankası'nın mikro kredileri yaygınlaştırma isteğinden kaynaklandığını gösteriyor.

20. Anu Muhammad, "Grameen and Microcredit: A Tale of Corporate Succes," *Economic and Political Weekly*, 29.08.2009, s. 38.

KALKINMA YARDIMI OLARAK ŞAHSİ BORÇLAR

1997 yılında Washington'da ilk Mikro Kredi Zirvesi düzenlendi. Konferansta başka kurumların yanı sıra Dünya Bankası, Amerikan Yardım Dairesi USAID, Inter American Developement Bank, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı UNDP ve Citibank bir mikro kredi fonu kurulacağını ilan etti. AB ve ABD, mikro finansın başlıca destekleyicileri oldu. Federal Almanya hükümeti mikro kredi programlarını seksenli yıllardan beri destekliyor; Grameen Bank'ı 1998 yılına kadar 37 milyon avroyla destekledi. Federal hükümet kalkınma yardımının üçte birini –2,7 milyar avro– altmış üç ülkenin mikro finans sistemine yatırdı. Alman Kalkınma Bankası dünya çapında mikro finans sisteminin en büyük kamusal yatırımcısı olarak kabul ediliyor.[21] Dünya üzerinde, tahminen 70.000 mikro kredi kurumu tarafından dağıtımı yapılan yaklaşık 60 milyar dolar sirkülasyonda bulunuyor.[22]

Dirk Niebel, Kalkınma Yardımı Bakanı olarak kamuoyunun önünde ilk kez, Bangladeş'in tek kişilik liberal partisi Muhammed Yunus ile birlikte boy gösterdi ve konuşmasında mikro finansa önem vereceğini açıkladı. Niebel mikro kredileri, kalkınma işbirliği ve yoksullukla mücadelenin maliyet açısından en uygun ve aynı zamanda en verimli yöntemleri arasında görmekte. Niebel'e göre yoksul insanların da kredi alabilmesi, kendi gayretleriyle refaha erişmek ve özgürce yaşayabilmek için önemli bir önkoşul oluşturuyor.[23] Niebel, sosyal maskot Yunus ile birlikte fotoğraf makinelerinin patlayan flaşlarına gülümserken "Mikro krediler insanları kendi ayakları üzerinde durmaya özendirmenin gerçek anlamda liberal bir aracıdır" dedi.

Politikacılar ne zaman şahsi sorumluluk sahibi olmaktan bahsetse, aslında tüm risklerin tek tek kişilere yüklenmesini kastederler. Mikro krediler, bir insaniyet ve şefkat göstergesi

21. Klas, s. 40.
22. http://www.sueddeutsche.de/geld/mikrokredite-arm-undabgezockt-1.20635
23. http://www.faz.net/aktuell/wirtschaft/wirtschaftspolitik/entwicklungshilfe-niebel-setzt-auf-kleinstkredite-1880208.html

olmadığı gibi, geleneksel kalkınma yardımına bir alternatif de teşkil etmiyor. Tam tersine yoksul ülkelerdeki kamu borçlanması mikro krediler vasıtasıyla bireyi de içine alacak şekilde genişletiliyor. Çünkü geri ödeme oranları ve faizler çok yüksek olduğu için -faizlerin dünya ortalaması yüzde 38- kredileri veren kurumlar hiçbir risk taşımazken, yoksul erkek ve kadınlar tüm varlıklarıyla sorumlu tutuluyor. Az gelişmiş ülkelerin kamu borçlarının altında en çok ezilenlerin yükü, şahsi borçlar nedeniyle daha da artıyor. Amerikalı kalkınma uzmanı ve mikro kredi eleştiricisi Thomas Dichter, Heinemann'ın filminde çok basit bir soruyu ortaya atıyor: "Aramızda hiç kimse borcunun olmasını istemez. O halde neden yoksulların severek borçlandıklarını düşünüyoruz?"

Kalkınma örgütü Kindernothilfe, bir iş kurmaları için çocuklara bile kredi veriyor.[24] Batının çocuk işçiliğine bakışının çok duygusal olduğunu biliyoruz. Fakat çocukları tarla ve fabrikalardan çıkarmak, birçok incelemeyle kanıtlandığı üzere çocuk işçiliğine son vermediği gibi, çoğu zaman ailelerin durumunu daha da kötüleştiriyor. Çocukların çalışmasının nedeni ailelerin yoksul olması, yani burada yapısal bir sorun söz konusu. Çocukları küçük girişimcilere dönüştürmek üzere onlara kredi vermek pragmatizmi yalnızca tüm yapıları devre dışı bırakmakla kalmıyor; aslında tam bir iflas açıklaması anlamına da geliyor. Bu durum, Batı dünyasının yoksulluğu çoktan kanıksadığını gösteriyor.

MİKRO KREDİLER VASITASIYLA AÇLIK VE ÇOCUK İŞÇİLİĞİ

Ghogadaho'ya vardığımızda akşam olmak üzere. Giderek alçalan güneş kulübelerin samanlarını altın rengine boyuyor, bir kuş bir palmiyenin tepesinden hoşnutsuzca cıvıldıyor. Burada da kadınlar köy meydanında toplandı. Kadınlar zayıf; sarileri kirli ve lime lime vaziyette. Ghogadaho da Monga'dan

24. http://www.kindernothilfe.de/peru_kleinkredite.html; burada 40 avro kredi alan on bir yaşındaki Perulu sokak satıcısı David'in örneği veriliyor. David, kendi yaptığı dondurmayı satarak "şansını" deneyecek.

etkilenen bölgelere dahil. Daha da kötüsü, köyün Hint Batı Bengal'inden gelip Bangladeş'te Brahmaputra'ya akan Teesta nehrinin kıyısında bulunması. Nehrin suyu oldukça az. Bu nedenle 1995 yılında Hindistan'da, Bangladeş sınırına on sekiz kilometre mesafede Dünya Bankası tarafından dev Farakka Barajı inşa edildi. Suyun alçak olduğu kurak zamanlarda nehrin suları toplanıp Kalküta'ya aktarılıyor. Fakat o zaman Bangladeş'in yoksulları pirinç tarlalarını sulamak için su bulamıyorlar. Kuraklıklar meydana geliyor, toprak tuzlanıyor, balıklar yok oluyor, nehirde kayık kullanımı imkânsızlaşıyor. Muson yağmurları nehrin yükselmesine neden olunca, Hindistan Barajı açıyor. Yapay su baskını Bangladeş'in insanlarını çoğunlukla hasat zamanı vuruyor. Evler ve hasat harap oluyor, insanlar daha yüksek bölgelere kaçıp açık havada yaşıyor. Sel ayrıca erozyonlara da yol açıyor, örneğin Temmuz 2011'de bölgenin üç yüz insanı evsiz barksız kaldı.[25]

Nobel Barış Ödülü sahibi Muhammed Yunus, Ghogadaholu kadınlar için kesinlikle bir kurtarıcı değil. "Burada barışı ebediyen yok etti" diyor Shahida Begum. Muhammed Yunus'un banka müdürlüğü görevinden alınmasıyla ilgili ne düşündükleri sorulduğunda, kadınlar coşkuyla bağırıp alkışlıyor.

Shahida Begum, 15 yıl önce Grameen Bankası'ndan bir kredi aldığını söylüyor. Krediyi 500 takaya varıncaya kadar –beş avro– geri ödedikten sonra Grameen'in bir elemanı gelip "Boş ver, kalan miktarı tasarruf hesabıyla mahsup ederiz" demiş. Bu bağlamda kadınların krediyle birlikte yalnızca taksit ve faiz ödemesini değil, aynı zamanda küçük bir miktar tasarrufta bulunmayı da taahhüt ettiğini belirtmek gerek. Kadınlar resmi olarak tasarruf hesabını istediği gibi kullanma hakkına sahip olmakla birlikte, mikro finans kurumları bu hesapları çoğu zaman güvence olarak kabul ediyor. Ayrıca kadınlar 8.000 takanın üzerindeki miktarlarda Grameen Emeklilik Fonu'na da bir pay yatırmak zorunda. Bu pay, on yıl boyunca çekilemiyor ve faizlendiriliyor. Tüm masraflar toplandığında borçlular kre-

25. http://www.thedailystar.net/newDesign/news-details.php?nid=195544

di karşılığında faizin çok üstünde bir miktar geri ödemek zorunda kalıyor. Anu Muhammed, efektif masrafların Grameen Bank'ta yüzde 30,5, ASA ve BRAC'ta ise yüzde 45 olduğunu tahmin ediyor.

Shahida Begum'a geri dönecek olursak, 15 yıl sonra Grameen Bank'ın başka bir çalışanı gelmiş ve Shahida'dan 6.000 taka talep etmiş. Elinde herhangi bir makbuz olmadığı için, Shahida borcu olmadığını kanıtlayamamış. Adam hakaretler yağdırmış ve Shahida'yı yalancılıkla suçlamış. "Adamlar her gün evime geliyor ve gece yarısına kadar kalıyorlardı. Evimi yıkmak tehdidinde bulundular."

"Müşteriler bankaya gelmek zorunda değil, banka müşterilerin ayağına gidiyor." Tipik bir Yunus cümlesi! Bu kelimelerin arkasında ne denli acımasız bir gerçeğin bulunduğunu bilmeyenler için kulağa hoş gelebilir. Sonunda Shahida 6.000 takayı yeni bir kredi olarak kabul etmek zorunda kalmış; şimdi bu miktarı geri ödemek için üç yıl vakti varmış. "Kendimi dolandırılmış hissediyorum" diyor Shahida.

Roshida isimli başka bir kadın "Eskiye göre daha da fakiriz" diye yakınıyor. Hükümet dışındaki kuruluş, TMSS'den 8.000 taka kredi almış ve pazarda pirinç satmak istiyormuş. Ancak pazarda düzinelerce köylü ve tüccar sürekli birbirlerinin fiyatının altına girdiği için, pirincini düşük bir fiyata satabilmiş. Yoksullardan girişimci yapmak fikri, modelin temel düşünce hatalarından birisi olarak ön plana çıkıyor. Özellikle kırsal alandaki girişimcilik seçenekleri son derece sınırlı. Burada bir "hardal dükkânı" açmak mümkün değil. Olsa olsa bir büfe, bir çayhane, küçük bir zanaat imalathanesi veya minnacık bir pazar standı açılabilir. Ancak her halükarda talep çok büyük değil. Bir köyün topu topuna kaç tane çayhanesi olabilir? Ayrıca insanların karınlarını zar zor doyurabildiği düşünülecek olursa, müşteriler zembille mi inecek?

Girişimcilik insanın tüm riskleri tek başına taşıması anlamına da geliyor. Zengin ülkelerde bile pek çok kişi başarısızlığa uğramakta. Tom Heinemann'ın filminde kalkınma uzmanı

Thomas Dichter, bu konuya ilişkin şöyle diyor: "Çok az insan girişimci olmak ister, daha da azı bunu başarabilir. Neden özellikle yoksulların girişimcilik yapmak zorunda olduklarını düşünüyoruz?"

Roshida istediği her zaman iş bulamadığını ve taksitleri ödemek için açlık çekmek zorunda kaldığını anlatıyor. "Bu bile yetmiyor, her şey eskiye göre çok daha kötü." Bağırırken Roshida'nın sesi tizleşiyor. "Çocuklarımıza zaman ayıramıyoruz, hatta bazen onları dövüyoruz, bunu eskiden hiç yapmıyorduk." Çocuklar çoktan beri okula gitmek yerine tarlalarda çalışıyor. "İlkönce midenin dolması lazım, kafa sonra geliyor."

Anu Muhammed araştırmalarında şöyle diyor: "Çocuk işçiliği artış gösteriyor. Mikro krediler sınırlı bir zaman dilimi içerisinde belirli bir miktar para kazanma baskısını artırıyor. Bu zaman sınırlaması piyasaya girebilmenin belirleyici faktörü durumuna geliyor. (...) Sonra da sıra çocuklara geliyor."[26] Roshida, çocukların normal ücretin yalnızca yarısını aldığını söylüyor. Bazı aileler krediler yüzünden o denli büyük bir sefalet içerisindeler ki, çocuklarını en yakın şehirdeki restoranlara yolluyorlar. Çocuklar burada mutfaklarda çalışıyor; para yerine yemek alıyor ve sert masaların üzerinde uyuyorlar. Bu çocuklardan bazılarına aynı günün akşamı, eyaletle aynı adı taşıyan başkent Kurigram'daki kırık dökük otelimizde rastlıyoruz. Koridorlarda su testileri, çamaşır ve kendilerinden büyük bavulları taşıyorlar. Çok küçükler, belki altı, en fazla sekiz yaşında; bakışları temkinli. Gülmüyorlar ve kaybolmuş gibi görünüyorlar.

Roshida taşkınlıkla öne fırlıyor. Çok genç gözüküyor; diğer kadınlar Roshida'nın 20 yaşında olduğunu söylüyor; kendisi kaç yaşında olduğunu bilmiyor, daha da küçük olabilir. Shomusta'nın iki kızı var ve evli; fakat kocası kayıplara karıştı. Shomusta, NGO TMSS'den 10.000 taka kredi almıştı. Kocası krediyle bir rikşa araba aldı, arabayla nakliye işleri yapmak istiyordu. Fakat köyde kimsenin böyle bir hizmeti ödeyecek

26. Klas, *Die Mikrofinanzindustrie*, s. 239.

parası olmadığı için arabayı fiyatının çok altında satmak zorunda kaldı. Bu durumlarla sık sık karşılaşılıyor; krediler resmi olarak yalnızca kadınlara verilmekle birlikte, çoğu zaman erkekler tarafından harcanıyor. Kredilerin erkekler tarafından harcandığı, daha önce bahsedilen Aminur Rahman ve Lamia Karim alan araştırmaları tarafından da kanıtlamakta. Karim, bu olgunun kredilerin yüzde 95'inde geçerli olduğunu belirtiyor. Anu Muhammed de kadınların yalnızca yüzde 10'unun kontrolü ellerinde tuttuğunu söylüyor.[27] Grameen Bank, bu durumun pekâlâ bilincinde. Banka, erkeklere açtığı kredilerin işlemlerini kadınlar üzerinden gerçekleştiriyor ve böylece "kadınların bağımsızlaştırılması" efsanesini de ayakta tutmuş oluyor.

Kocasının bir sabah Dhaka'ya kaçtığını anlatıyor bize Shomusta. Daha sonra orada tekrar evlendiğini duymuş. Genç kadın harabeye benzeyen bir kulübeyi gösteriyor; şu anda, en az kendisi kadar fakir olan erkek kardeşinin yanında kalıyor. Tahsildarlar erkek kardeşine de rahat vermiyor. Shomusta tarlada ne kadar çalışırsa çalışsın, borçlarından kurtulamıyor. Kadınların öfkesi çok belirgin ve biz ayrılırken Shahida Badrul'a bile bağırıyor: "Ne diye geliyorsunuz buraya, ne istiyorsunuz? Siz de bize para vermiyorsunuz!" Badrul gerçekten irkiliyor ve "Ben senin kardeşinim. Sana para veremem; ama senin için mücadele ederim!" diyor.

Erkeklerin mikro kredi sisteminde ne kadar belirleyici olduğunu ertesi gün Rajbari köyünde görüyoruz. Burada yalnızca erkekler bir araya toplanmış, kadınlar ise utangaç bir tavırla biraz ötede duruyor veya tarlada çalışıyor. Badrul bile erkekleri, kadınlara da söz hakkı tanımak gerektiği konusunda ikna etmekte zorlanıyor. "Görüyorsun işte" diye homurdanıyor Badrul, "kadınların gücüymüş, hiç güleceğim yoktu!" Oysa erkeklerin anlattığı hikâyeler de fena değil. Shabeb Ali telaşla köy meydanına geliyor ve bize yırtık pırtık bir kâğıt parçası gösteriyor. Konuşması makineli tüfek gibi ve öfkeli, çaresizli-

27. Anu Muhammad. *Economic and Political Weekly*, 29.08.2009, s. 39.

ğini algılamamak mümkün değil. BRAC onu mahkemeye vermiş, kâğıtta yazılanları okuyamadığı için başka bir şey bilmiyor, okuma yazması yok. Banka ondan 5.500 taka talep ediyor oysa karısıyla birlikte bütün borçlarını çoktan ödemişler. Fakat elinde hiçbir makbuz yok ve tahsildarlar bir yıl sonra hemen kapısına dayanıp ve tarlanın tapusuna el koymuşlar. Bazı erkek ve kadınların, ödeme yapamadıkları taktirde bir geceliğine hapse atıldığını söylüyor. Banka ve NGO'lar polisle işbirliği içerisindeymiş. Tahsildarlar insanlara baskı uygulamak için, polisten onlar hakkında bilgi alıyormuş.

Rekha isminde genç bir kadın öne çıkmaya cesaret ediyor; Rekha muhtemelen yirmili yaşların ortalarında. İki kredisi var; 12.000 takalık olanını Grameen Bankası'ndan, 7.000 takalık olanını ise ASA'dan çekmiş. Babası Rangpur'da ölüm döşeğinde yatarken, haftalık geri ödemenin ertelenmesini rica etmiş. Ancak bankalar ricayı reddetmiş. Kendisi Rangpur'a ulaşamadan babası hayatını kaybetmiş. Rekha ne babasıyla vedalaşabilmiş ne de ölüyü son kez görebilmiş, hatta cenazeye bile katılamamış. "Evde bir cenazen olsa bile, seni rahat bırakmıyorlar" cümlesini neredeyse gittiğim her köyde duydum. Badrul tahsildarların bazen tam da o zaman kan kokusu aldığını ve ailelerin taksitlerini ödemeden cenazeyi kaldırmasına izin vermediğini anlatıyor. Bu durumda aileler, cenaze için ayırdıkları parayı banka ve NGO'lara verdikleri için, ölüleri nehre atmaktan başka bir çare kalmıyormuş.

BOŞ MİDEYLE BORÇ TUZAĞINA

Kredi alanların yarısından fazlası, taksitini zamanında ödeyemiyor. Bu saptama kamusal kredi kurumu PKFS'in yöneticisi Qazi Kholiquzzman Ahmed tarafından 2007 yılında bir araştırma kapsamında yapıldı. PKFS'in kendisi de mikro kredi kurumu niteliğindeki küçük NGO'lara para vermesine rağmen Ahmed, mikro finansın eleştiricileri arasında yer alıyor. Ankete katılan 2.500 kişi toplamda 3.500 kredi çekmişti. Bunların dörtte biri iki farklı kaynaktan, hatta yüzde altısı üç ayrı kaynak-

tan kredi çekmişti. Neredeyse dörtte üçü akrabalarından veya yüzde 100'e varan fahiş faizlerle olmak üzere yerel tefecilerden ayrıca para tedarik etmiş.[28] Demek oluyor ki, mikro krediler, insanları müstakil tefecilerin pençesinden kurtarmıyor. Tam tersine: İngiliz bilim adamları David Hulme ve Paul Mosley araştırmalarında, müstakil tefecilerin sayısının yüksek yoğunluklu mikro kredi bölgelerinde artış gösterdiğini tespit etti.[29] 2006 yılında faaliyete başlayan kamusal Mikro Kredi Denetim Dairesi'nin kurucularından Lila Rashid şöyle diyor: "Birkaç kredi kurumuna borçlu olanların oranı daha birkaç sene önce yüzde 40 iken, bu oran bugün yüzde 70'e ulaştı." Denetim dairesi NGO'lara ruhsat veriyor. Beş yüz yirmi bir dilekçe kabul edilmiş ve iki bin dokuz yüz on dilekçe reddedilmiş.[30]

Dhaka Üniversitesi'nde iktisat öğreten M.M. Akash, insanların kredilerini geri ödeyebilmeleri için yüzde 20 daha fazla gelire sahip olması gerektiğini söylüyor. Bu bağlamda yoksul nüfusun –eğer ihtiyaçlarını kendi tarlasından karşılamıyorsa– gelirinin yüzde 40-60'ını gıda malzemeleri için harcaması gerekiyor. Ancak çoğu durumda insanlar yalnızca kurdukları işte başarısızlığa uğramakla kalmıyor, gıda ve tıbbi bakım gereksinimlerini karşılamak için de kredi çekmeye mecbur oluyor. Aminur Rahman, kredilerin yüzde 29'unun buna benzer amaçlar için kullanıldığını saptadı. Rahman 2001 yılında, daha önce doksanlı yıllarda incelemeler yaptığı Pas Elashin köyüne döndüğünde, yüz yirmi kadından yalnızca altısının kendi kurduğu işten gelir elde ettiğini gördü.[31] Krediyi verenler parayı tahsil etmekte her ne kadar katı olsalar da, göründüğü kadarıyla aynı katılığı kredilerin ne için kullanıldığı konusunda pek uygulamıyorlar. Bu ise, kredilerin amacının yoksullara yardım etmek olmadığına ilişkin bir diğer kanıt.

Kurigram bölgesinde bulunan küçük Boldia köyünde "vulnerable" (savunmasız) grubuna dahil bir kadına rastlıyoruz.

28. A.y.
29. Klas, *Die Mikrofinanzindustrie*, s. 35.
30. A.y., s. 87, Haziran 2010'daki durum.
31. Anu Muhammad, *Economic and Political Weekly*, 29.08.2009, s. 40.

Bu gruba dahil insanlar hem topraksızlar hem evleri barkları da yok. Hükümetin bu ultra fakirlere yönelik programları mevcut, ayrıca her birine gıda kartları dağıtılıyor. Bu gruba dahil genç bir kadın olan Marjina'nın kucağında ayakları sakat bir kız çocuğu var. Marjina çocuğunun tedavisi için TMSS kurumundan kredi çektiğini belirtiyor. Badrul'a göre bunun aslında mümkün olmaması lâzım. Fakat mikro finans kurumlarının çalışanlarına mümkün olduğunca çok sayıda kredi satmaları telkin ediliyor. Başarıları sattıkları kredi sayısı ve tahsil ettikleri taksit sayısıyla ölçülüyor.

Geri ödeme oranının yüksek olmasının bir nedeni de kredilerin sürekli yeniden yapılandırılması. Kredisini geri ödeyemeyenlere, Roshida Begum gibi, yeni bir kredi veriliyor. Anu Muhammed kredilerin olsa olsa yüzde 65'inin gerçekten tamamıyla geri ödendiği kanısında.[32]

EKONOMİ BİLİMİNİN KÖRLÜĞÜ

Mikro kredilerin yoksullukla mücadelede uğradığı başarısızlık apaçık ortada. O halde mikro kredilerin milyonlarca insanı yoksulluktan kurtardığı efsanesi neden hâlâ dillendiriliyor? Neden ekonomistler, kiliseler, hükümet dışındaki kuruluşlar, globalleşme karşıtları ve Deutsche Bank mikro kredileri benzer şekilde onaylıyor? Mikro kredi gerçekliği hakkında artık sayısız araştırma varken, pahalı resimli kitaplarda gülümseyen kadınları gösteren birkaç fotoğraf ve anlatılan bir avuç hüzünlü anekdot neden bu efsaneyi yaşatmaya yetiyor? İnsanlar milyonlarca yoksulun katlanmak zorunda kaldığı acıyı görmezden gelirken, Yunus'un duygusal lakırdılarından neden bu denli etkilenip gözyaşı döküyor? Ortada hiçbir somut kanıt yokken, neden neredeyse her gazete makalesinde mikro kredilerin milyonlarca insanı yoksulluktan kurtardığının "tartışılmaz" bir gerçek olduğu iddia ediliyor?[33]

32. Muhammed'in yazarla söyleşisi.
33. "Unbestritten" (yadsınamaz) ve "Mikrokredite" (mikro krediler) sözcüklerini Google'da aratın.

Die Mikrofinanzindustrie: Die Große Illusion oder Das Geschäft mit der Armut [Mikro Finans Endüstrisi: Büyük İllüzyon veya Yoksullukla Yapılan Ticaret] isimli kitabında konuyu Bangladeş ve Hindistan'da ayrıntılı bir şekilde araştıran gazeteci Gerhard Klas, ortaya koyulan bu körlüğü şu sözlerle analiz ediyor: "İktisat bilimcileri mikro kredilerin yoksullukla mücadelede verimliliğini kanıtlamak üzere, yoksulluğun mesleki çevrede belirleyici olan dar bir tanımını temel alıyor. Bu tanım yalnızca paranın mevcut olup olmadığını sorguluyor. Fakat yoksulluk, yalnızca parayla ölçülemeyecek olan karmaşık bir olgu. Örneğin; insanların kendi tüketimine yönelik tarımsal üretimi mikro finans değerlendirmelerinde hiçbir rol oynamazken, yalnızca pazarlarda paraya çevrilen tarım ürünleri dikkate alınıyor."[34] Bu konuda yayımlanan çalışmalar neredeyse tümüyle, değişim değerinin her şey olduğu; ama buna karşın kullanım değerinin görmezden gelindiği finansal-teorik konseptlere dayanmakta. Örneğin mikro kredi savunucularının başucu eseri *Portfolios of the Poor: How the World's Poor Live on $ 2 a Day* [Yoksulların Portföyü: Dünya Yoksulları Günde 2 Dolar ile Nasıl Yaşıyor?] gibi. Burada şöyle deniliyor: "Haneleri küçük şirketler olarak gördük, bilanço ve finans raporları hazırladık ve büyük bir dikkatle finansal davranışları, yani borç olarak verilen, geri ödenen, tahsil edilen, tasarrufa giden ve tekrar hesaptan çekilen paraları mercek altına aldık." Mikro kredilerin sosyal etkileri hakkında alan araştırmaları yapan antropolog ve etnologlar, yukarıda bahsi geçen iktisat bilimcileri tarafından görmezden gelinir, hatta alaya alınırlar. Klas, Dünya Bankası'nın görevlendirmesiyle incelemeler yapan bir diğer ekonomistten bahsediyor: Shahidur Khandker. Khandker, mikro kredi alanların kız çocuklarını daha büyük bir oranda okula gönderdiğini, çocukların sağlık durumunun iyileşme gösterdiğini ve mikro kredilerin yürürlüğe girmesinden beri Bangladeş'te göreceli yoksulluğun yüzde 40 oranında azaldığını iddia ediyor. Bu inceleme mikro kredi savunucula-

34. Klas, *Die Mikrofinanzindustrie*, s. 226.

rının önemli bir temeli olarak kabul görüyor. Aslında Jonathan Murdoch ve David Roodman gibi başka ekonomistler bu incelemenin ampirik kanıt kabiliyetini sorgulayıp bilimsel bir denetleme karşısında ayakta kalamayacağını öne sürdü; fakat bu argümanlar mesleki çevre tarafından göz ardı edildi.[35]

Ağustos 2011'de Maren Duvendack ve Richard Palmer Jones çevresinde toplanan İngiliz bilim insanları bir rapor hazırladı. "What is the evidence of the impact of microfinance on the well being of poor people?"[36] [Mikro Kredilerin Yoksulların Refahını Artırdığına İlişkin Kanıt Nedir?] başlıklı rapor, başka kurumların yanı sıra İngiliz hükümeti tarafından finanse edildi. Bilim insanları Hindistan ve Bangladeş verilerinin analizini yaptı ve mikro kredilerin başarısından bahseden tüm araştırmaları inceledi. Sonuç çok açıktı: Mikro kredilerin yoksullara yarar sağladığı hakkında hiçbir kanıt mevcut değil. Olumlu sonuçlar çıkaran araştırmalar, belirsiz metotlar kullanmaları ve yetersiz bir veri tabanına dayanmaları nedeniyle güvenilirlikten uzak. Mikro kredilerin başarı efsanesini ayakta tutan başlıca unsurlar, mikro kredi endüstrisinin özel çabalarla yaydığı duygusal anekdot ve heyecanlı hikâyeler.[37] Ne var ki, maalesef iki yüz sayfalık bu araştırma da pek fazla yankı bulmadı.

Böylesi raporların görmezden gelinmesinin de ötesinde, Grameen Bank eleştirileri son derece saldırgan bir tavırla engellemekte. Aminur Rahman araştırmalarını yayımlamak üzere bir yayınevi arayışındayken İngiliz University Press Limited yayınevine bir başvuruda bulunduğunda, yayınevi "tanınmış bir iktisat bilim adamının" veto koyduğu gerekçesiyle başvuruyu geri çevirdi.[38] Gerhard Klas, Dhaka'da iktisatçı Maha Mirza'yla buluştu. Maha Mirza 2004 yılında Grameen Bank'ın merkezinde bir uygulama sömestri yapmıştı. Mirza o zaman-

35. A.y.
36. Tam inceleme: http://www.dfid.gov.uk/R4D/PDF/Outputs/SystematicReviews/Microfinance2011Duvendackreport.pdf
37. http://www.bdnews24.com/details.php?cid=2&id=203518&hb=top
38. Klas, s. 231.

lar daha Muhammed Yunus'un ateşli bir taraftarıydı. Alan çalışmasını mikro kredi kurumlarının yoğun olarak faaliyet gösterdiği Tangail bölgesinde tamamlamak istediğinde, bu talebi reddedildi. Mirza, Klas ile yaptığı röportajda şöyle diyor: "Seni yalnızca başarı hikâyelerini sergileyebilecekleri ve muhatapların Grameen Bank'a sadık olduğu yerlere götürüyorlar. Bir evden diğerine geçiyor ve eskiden yoksul olup şimdi işlerini yoluna sokmuş olan insanlar görüyorsun. Bu insanlar seni her şeyin yolunda olduğuna gerçekten inandırabilirler. Fakat Tangail gibi kendinin seçtiği bir bölgeyi ziyaret etmene izin verilmiyor. Orada her şeyini kaybedip gırtlağına kadar borca batmış insanlar var. Grameen Bank, tüm bunları yadsıyor ve seni oralara götürmüyor." Grameen elemanları yabancı ziyaretçilere refakat ediyor ve tercümanlık yapıyor. En küçük bir olumsuz izlenim doğduğu anda, Grameen elemanlarının tercümesi her şeyin yine iyi görünmesini sağlıyor.[39]

SÜPERSTAR OLAYI

Grameen Bank'ın imaja ne kadar büyük bir önem verdiğini Tom Heinemann da kendi deneyimleriyle öğrenmek zorunda kaldı. "The Micro-Dept" isimli filmi için tüm propaganda köylerini ziyaret etmiş ve hazin gerçeklerle karşılaşmıştı. Washington'daki Grameen Vakfı'nın yöneticisi Alex Counts bunun üzerine Heinemann'ın filminin Norveç televizyonda yayımlanmasını önlemeye çalıştı. Dokümantasyon rejisörünü "habercilik itibarını tehlikeye atmadan önce, filmin tüm bakış açılarını gözden geçirmeye"[40] çağırdı. Grameen ayrıca, Gayle Ferraro isimli sözde bağımsız bir film yapımcısını alternatif bir film çekmekle görevlendirmişti. Heinemann kendi filminde, Yunus'un ilk kredi müşterisi Sufiya Begum'un acı bir yoksulluk içerisinde öldüğünü ve güya kredilerle inşa ettiği evin kendisine değil bir komşuya ait olduğunu kanıtlamıştı. Ferraro ise yap-

39. A.y., s. 149'dan itibaren.

40. http://www.friendsofgrameen.com/dl/2011/02/Grameen-Foundation-Letter-to-Tom-Heinemann.pdf

tığı filmde, ilk kredi müşterisinin Sufiya Begum değil, henüz hayatta olan Chaba Katun isimli bir kadın olduğunu iddia etti. Ancak bu durumda insanın aklına, Bangladeş gazetelerinin bile Sufiya Begum'un yoksulluk içerisindeki ölümünü haber yapmalarına karşın, Yunus'un neden sürekli onun hikâyesini anlattığı sorusu geliyor. Ferraro daha önce mikro krediler üzerine birkaç pohpohlama filmi çekmişti. Heinemann bu son filmi seyrettiğinde Grameen Bank Genel Müdürü, Nurjahan Begum'un filmde tercümanlık yaptığını gördü.[41] Heinemann'ın bir haberci olarak itibarından endişeye kapılması ise gerçekten hiç gerekli değil. Mikro kredi filmiyle Aralık 2011'de saygın Lorenzo Natali Ödülü'nü kazandı.[42]

Gerhard Klas da, "Ein Märchen aus Bangladesch: Mikrokredite gegen Armut" [Bir Bangladeş Masalı: Yoksulluğa Karşı Mikro Krediler] isimli eleştirel radyo programı Deutschlandfunk'ta yayımlandığında "tek taraflı haber yapma" suçlamasına maruz kaldı. Kiliseye ait olan ve verdiği mikro kredileri "etik bir yatırım" olarak duyuran (Motto: "İnsanlara yatırım yapmak") Oikokredit isimli kuruluş internet sayfasında bir "karşıt görüş" açıkladı.[43] Haber Oikokredit'e göre "tek yanlı olumsuz"du ve olumlu noktaların hiç yer bulmaması "yakışıksız"dı. Bunun nedeni Klas'ın, uzun ve yoğun araştırmaları sırasında olumlu bir nokta bulamaması olsa gerek. Program, BR (Bremen Radyosu), WDR (Batı Almanya Radyosu) ve NDR (Kuzey Almanya Radyosu) tarafından tekrarlandı. Sonunda Muhammed Yunus'un Almanya temsilcisi Hans Reitz da devreye girdi. Reitz WDR'e yazdığı yazıda "programı bazı noktalarda düzeltmek" istediğini bildirdi ve Klas'ı dilencilere verilen faizsiz kredilerden hiç bahsetmemekle suçladı. Ancak bu krediler Grameen Bank'ın toplam iş hacminin çok küçük bir bölümünü oluşturmakta, bankanın sosyal yanını temellendirmek istiyor. Banka faaliyetlerinin yüzde 95'i tica-

41. Klas, *Die Mikrofinanzindustrie*, s. 147
42. http://lorenzonataliprize.eu/
43. http://www.oikocredit.org/de/news/1076/stellungnahme-zum-featureein-marchen-aus-bangladesch

ri mikro kredileri kapsamakta. Reitz ayrıca WDR'i, programı tekrar yayınlamaması konusunda uyardı. Klas'ın program hazırlıkları sırasında Grameen Bank ve Grameen Creative Lab'a gönderdiği soruları ise yanıtlamadı.[44]

Yalanlama ve suskunluk, eleştirel sorulara böyle tepki gösteriliyor. Heinemann'ın soruları da cevaplandırılmadı. Heinemann en sonunda, filmde de görüldüğü gibi, İspanya'daki bir kongre sırasında Yunus'tan bir yanıt almaya çalıştı. Fakat Yunus, Reitz vasıtasıyla Heinemann'ı uzaklaştırdı.

Ancak Heinemann'ın filmi, Grameen Bank'ın doksanlı yılların sonunda Norveç hükümetinin kalkınma yardımını kötüye kullandığını gösterdiği için yine de gürültü uyandırdı. İddiaya göre 100 milyon dolar başka Grameen şirketlerine aktarılmış, ticari telefon şirketi Grameen Phone da dolambaçlı yollardan payını almıştı. Heinemann yazılı belgeler ileri sürmesine rağmen, Grameen Bank söylenenleri "uydurulmuş" olarak tanımlıyor.[45]

Mikro kredi sistemine karşı yapılan suçlamalar, mikro kredileri "yoksulların kanını emen sülükler" olarak nitelendiren Başbakan Sheik Hasina'nın değirmenine su taşımış oldu. Hasina'nın da mensubu olduğu liberal hükümet partisi Awami League, Yunus'u eleştirenler arasında yer alıyor. Yunus bir seferinde tüm politikacıları "rüşvetçi" olarak nitelendirmişti. Bu nedenle iftira suçlamasıyla mahkeme önünde hesap vermek zorunda kaldı. Bangladeş Merkez Bankası, Yunus'u Grameen Bank'ın başkanlığından aldı. Görevden el çektirmenin yasal nedenlere dayandığı açıklandı. Banka müdürlerinin altmış yaşında emekliye ayrılması gerekiyor, Yunus ise halihazırda yetmiş yaşındaydı. Yunus karara itiraz etti; fakat iki celsede de yenilgiye uğradı. Mahkeme kararları muhtemelen daha ziyade Yunus ile Hasina arasındaki iktidar mücadelesinin bir sonu-

44. Klas, *Die Mikrofinanzindustrie*, s. 148.

45. 2010 sonunda Bangladeş hükümeti bir araştırma komisyonu kurdu ve komisyon herhangi bir düzensizlik olmadığını saptadı. Ancak bu saptamanın amacı Muhammed Yunus'u aklamak değil, hükümetin bağışçı ülkelerle iyi ilişkilerini korumaktı.

cuydu. Yunus 2007 yılında Nagorik Shakti partisini (Vatandaşların İktidarı) kurarak başbakanlığa aday oldu; ancak sonradan adaylığını geri çekti. Kırsal nüfusun desteği umduğundan çok daha düşüktü.[46]

Muhammed Yunus, 2011 ilkbaharında uluslararası destek aldı. ABD Kongresi'nin, Demokrat Joseph Crowley liderliğindeki yirmi altı üyesi Sheik Hasina'ya bir uzlaşma noktası bulması için çağrıda bulundu. Fransız günlük gazete *Le Monde* Yunus lehine bir açıklama yaptı, açıklamanın altında eski başbakan Michel Rocard ve Uluslararası Para Fonu eski direktörü Michael Camdessus'un imzası vardı. UN İnsan Hakları Komiseri Mary Robinson ve Dünya Bankası eski başkanı James Wolfensohn, elli NGO tarafından desteklenen Friends of Grameen (Grameen'in Arkadaşları) inisiyatifinin önderliğini yaptı.[47]Bu desteğin iletişim adresi olarak PR acentesi Burson-Marsteller görünmekteydi.[48] Burson-Marsteller, Grameen Bank ve taraftarları tarafından Yunus'un imajını kurtarmakla görevlendirilmişti. Bu şirket kriz iletişimi konusunda uzmandır; Hindistan'ın Bhopal kentindeki, 16.000 insanın öldüğü ve 500.000 insanın yaralandığı zehirli gaz felaketine neden olan Union Carbide'ın yan firması olan Dow Chemical'ın kamuoyu çalışmalarını üstlenmişti. Burson-Marsteller ayrıca Irak'ta sivillerin ölümüne neden olan Amerikan özel güvenlik şirketi Blackwater'ın, Arjantin askeri cuntasının, Suudi Kraliyet ailesinin ve Romanya diktatörü Nikolay Çavuşesku'nun danış-

46. O günlerde hükümet partisi BNP ile Awami League arasındaki sert sokak çatışmaları sonucunda olağanüstü durum ilan edilmiş ve Dünya Bankası eski görevlisi Fakhruddin Ahmed yönetiminde bir geçici hükümet kurulmuştu. Yunus bu hükümetle aynı çizgideydi. Hükümete "acil ve zorunlu reformları" desteklediğini iletti. Fakat hükümet "kamu düzenini yeniden kurmak" üzere bir harekete girişti. Hükümetin ruhsatsız evleri yıkması sonucunda 50.000 insan evsiz kaldı. "Kamu düzenini yeniden kurmak" adına, içlerinde Sheik Hasina da olmak üzere yerleşik partilerin liderleri hapse atıldı. Yurtdışından gelen baskılar sonucunda 2008 yılında seçimlere gidildi ve 2009 yılından beri Hasina Başbakanlığı sürdürüyor. Klas, *Die Mikrofinanzindustrie*, s. 114'ten itibaren.

47. http://www.friendsofgrameen.com/the-friends-of-grameen/

48. http://www.friendsofgrameen.com/about/

manlığını yapmıştı.[49] Yunus ve destekçileri açısından çok yakışan bir partner.

"YOKSULLAR İÇİN BANKA" SİSTEMİ

Fakat Batı medyasında Muhammed Yunus ve "büyük fikri" hep politik bir komplonun kurbanı olarak gösterildi. "70 yaşındaki Muhammed Yunus'un sesi hüzünlü ve gergin. Bangladeş'in başkenti Dhaka'daki bankasında oturuyor. Ekonomi dünyası ve kalkınma yardımlarında mikro kredi fikriyle bir devrim yaratan 2006 Nobel Ödülü sahibi Yunus çoktandır seyahate çıkmadı. Davalar onu ülkesinde tutmakta. Yunus, kendisinin kurduğu Grameen Bank için hükümetle çekişme içerisinde bulunuyor. Tanınmış ekonomi profesörü, inşa ettiği her şeyi kaybetmekten korkuyor. İftira atmakla suçlandı ve tüm görevlerinden kovuldu." Yazar Alina Fichter'in Süddeutsche Zeitung'da Yunus ile yaptığı ve biraz ağlamaklı bir tarzda "Korkuyorum" başlığını attığı röportaj bu duygusal kelimelerle başlıyor.[50] Fichter, azil üzerine yazdığı başka bir makalede, Nobel Barış Ödülü sahibinin kullanmaktan çok hoşlandığı dokunaklı ifadelere sığınıyor ve Yunus'un yaşam eserini alev alev yanan bir meşaleye benzetiyor. "Mirasına bir kıvılcım düşmüş gibi, sonra bir tane daha; şimdi her şey yanıp kül olacağa benziyor. Yunus'un şerefini lekelemeyi amaçlayan ve sesi giderek yükselen cırtlak koroya şimdilik en son katılan ses Merkez Bankası oldu."[51] Yunus, söz konusu röportajda politikacıların faizleri düşürmek veya kredi borçlarını silmek suretiyle kredi müşterilerinin desteğini kazanabilecekleri endişesini dile getiriyor. Yunus bunun gerekli olduğunu kabul etmekle birlikte, kötü sonuçlar doğuracağını belirtiyor: "Fikrim yok olur, her şey çöker. Bugün bankanın yüzde 97'si yoksul kredi müşterilerine ait. Politikacılar iktidarı ellerine geçirirlerse, banka kötü

49. http://www.guardian.co.uk/media/2011/may/12
50. http://www.sueddeutsche.de/geld/interview-mit-muhammad-yunusich-habe-angst-1.1111819
51. http://www.sueddeutsche.de/geld/friedensnobelpreistraegermuhammad-yunus-der-gefeuerte-heilige-1.1066551

idare ve verimsizliğin hüküm sürdüğü bir hükümet kurumu haline gelir. Grameen Bank da Nobel Barış Ödülü'nü kazanan banka olmaktan çıkar."

Bangladeş'in örnek bankasında başından geçenler hakkında bir kitap yazan Grameen Bank'ın eski üst düzey yöneticilerinden Sardar Amin, bankanın kadınlara ait olduğunun yalnızca kâğıt üzerinde geçerli olduğunu ve kredi müşterilerinin gerçekte hiçbir etkilerinin bulunmadığını söylüyor. Sardar Amin'e göre mikro kredi müşterileri, Grameen Bank'ın ne denli demokrasiye aykırı bir şekilde yönetildiğini tahayyül bile edemez.

"Eğer banka gerçekten kadınlara aitse, bankada neden bu kadar az sayıda kadın çalışıyor?" diye soruyor Muzzamel Huq.[52] Huq bir zamanlar Muhammed Yunus'un yakın çalışma arkadaşlarındandı ve Grameen Bank'ın kurucuları arasında yer alıyordu. Mayıs 2011'de hükümet tarafından geçici direktör olarak tayin edildi. Dhaka'da Huq'un bürosunda buluşuyoruz. Gülüyor ve "Aslında Grameen Bank ile bir daha bir işim olmasını istemiyordum" diyor. Huq ve Muhammed Yunus doksanlı yılların sonlarında tartışarak ayrılmış. Muzzamel Huq, hükümetin Grameen Bank ile ilgili yürüttüğü araştırmanın raporunu masanın üstüne koyuyor. "Tescilin ilk maddesi tüm tartışmaların temelini oluşturmakta" diyor ve raporun söz konusu sayfasını açıyor. "İşte burada yazılı: Grameen Bank'ın çoğunluk payları devlete aittir." Hükümet hukuk kavgasında bu maddeye dayanıyor.[53]

Grameen Bank 1983 yılında kurulduğunda Bangladeş'te General Ershad komutasında bir askeri rejim vardı; Grameen Bank'a sayısız ayrıcalık tanıyan özel kanun o tarihlerde yürürlüğe girdi. Bu kanuna göre Grameen Bank bir banka olarak değil, bir tür NGO olarak kabul ediliyor ve NGO'lar vergiden muaf tutuluyor. Grameen Bank'ın kuruluşunda devletin payı yüzde 60, kredi müşterilerinin payı ise yüzde 40'tı. Mülkiyet durumuyla

52. Muzammel Huq ile yazarın söyleşisi.
53. Hükümetin Grameen Bank raporu, s. 74.

ilgili tartışmalar bugüne değin sürüyor. Hasina, Yunus'u bankanın sahibi gibi davranmakla suçladı. Yunus ve taraftarları ise, devletin payının artık yalnızca yüzde altı olduğunu öne sürmekte. Bunun nedeni devlet paylarının satılması değil, kredi müşterilerinin paylarının sürekli artması. Yunus'a göre devlet sermaye artırımına katılmamış. Hasina buna karşın, hükümetin bankaya sürekli finansal destekte bulunduğunu belirtti.

Huq 15 yıl önce de Yunus'u bankada işlerin yolunda gitmediği konusunda uyarmış. Yunus'tan aylarca bir randevu istemiş; fakat talebi hep reddedilmiş. Huq, 1997 yılında Yunus'a bir mektup yazmış ve borçluların yüzde 40'ında ödeme gecikmesi yaşandığını ve köylerdeki memurların çaresiz kaldığını belirtmiş. Ayrıca Yunus'u Grameen Bank'ın kardeş holdingleriyle ilgili olarak şeffaf davranmamakla suçlamış. Huq'un açıklamasına göre Yunus bu şirketlerin yirmi'sinin yönetim kurulunda bulunuyor, otuz şirket ise Grameen Bank'ın menajerleri tarafından yönetiliyor.[54]

Banka ve diğer şirketler resmi olarak kesin çizgilerle birbirinden bağımsız. Ancak bankayı eleştirenler, Grameen Bank'ın paralarının diğer şirketlere de aktarıldığını tahmin ediyor. Eğer bu doğruysa, bankanın kredi müşterileri Muhammed Yunus'un holding imparatorluğu için de didinmek zorunda kalmış oluyor.[55]

Huq, Yunus'u iktidar delisi bir kişi, tüm kararları tek başına veren bir kral olarak tarif ediyor. "71 yaşına gelmesine rağmen, hâlâ bir halef yetiştirmemiş olması da bunu gösteriyor." Huq Dhaka'da şöyle diyor: "Yunus küçük yürekli iyi bir adam ve kendisinden başka hiç kimseye herhangi bir övgüyü layık göremiyor."[56]

54. Grameen Bank raporu, Huq'un Yunus'a 6 Temmuz 1997 tarihli mektubu, s. 79'rah itibaren.

55. Hükümetin raporuna göre banka seksenli ve doksanlı yıllarda Grameen Kalayan ve Grameen Fund isimli yan kuruluşlara para aktarmış ve bunlar Grameen Telecom da dahil olmak üzere birçok firmayı finanse etmiş.

56. http://www.nytimes.com/2011/01/30/world/asia/30bangladesh.html?pagewanted=2&_r=1

MİKRO KREDİLER VE İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ

Krishok Federation ile ikinci seyahatim beni Bangladeş'in güneybatısına götürüyor. İnsanlar burada da daha şimdiden iklim değişikliğinden etkilenmiş durumda. Havalar artık öngörülemiyor; yaz beklendiğinden erken, yağmur zamanı ise daha geç geliyor; bunun sonucu kuraklık, sel ve nehir erozyonları oluyor. Ülke 2007 yılında, felaketler açısından hiç de yoksul olmayan tarihinin en kötü doğal afetlerinden birisini yaşadı. Birdenbire ortaya çıkan Sidr kasırgası saatte 250 kilometreye varan bir hızla ülkeyi kasıp kavurdu, önüne kattığı beş metre yüksekliğindeki bir dalga sahil bölgelerini yerle bir etti. Yaklaşık 800.000 ev yıkıldı, 3.500 insan ve çeyrek milyon hayvan hayatını kaybetti. İnsanlar hâlâ bu yıkımın sonuçları altında eziliyor.

"Şimdi yeni bir şeyle tanışacaksın, vapura biniyoruz!" diyor Badrul. Eski bir *Lonely Planet* sayısında Bangladeş'te yapılabilecek en güzel şeylerden birisinin nehirde gemiyle seyahat etmek olduğunu okumuştum; ancak aynı yazıda bunun güzel olduğu kadar da tehlikeli olduğu yazılıyordu. Gemiler çoğu zaman yıkık dökük bir durumda ve neredeyse hiçbir güvenlik önlemi mevcut değil. Aşırı yüklü gemiler sık sık batıyor. Nehir, kuzey ile güney arasındaki en kısa ve uygun yol ve köylerden şehre göçenlerin kullandığı ana güzergâh. Yer yer kıyının gözlerden kaybolabildiği kadar geniş olan nehirde ayrıca korsanlar cirit atıyor.

Dhaka'nın Saddarghat limanının pis kokulu sularında, gemimiz demir atmış halde bekliyor, her iki güverte de ağzına kadar dolu. Neyse ki, az sayıdaki kamaralardan ikisini rezerve edebildik. Gemi gece boyunca yolda olacak. Bengal Körfezi'ne yakın Barisal kentinin nemli sıcağı bizi gün doğarken karşılıyor. Barisal köylü lideri Harun Bhandari bizi gemiden alıyor ve gururla evine götürüyor. Bizi köylere götürecek olan şoförümüzü beklerken Harun Bhandari Badrul'a, içinde Krishok Federation ile ilgili makaleler olan ciltli kalın bir defter gösteriyor; Bhandari bu makaleleri yıllardır biriktiriyor; fakat ken-

disi okuyamıyor. Bangladeşli erkeklerin yaklaşık yarısı okuma yazma bilmiyor, bu oran kadınlarda dörtte üçü buluyor. Buna rağmen insanların pek çoğu politik olarak faal. Aktivist Bhandari duvarın bir köşesini Krishok Federation tarafından düzenlenen gösterilerin resimleriyle süslemiş, bunların yanındaki yeşilimsi mavi duvarda ise Marx ve Che Guevara'nın resimleri asılı. Tüm bunlar, bu insanların borç ve girişimcilikten ziyade dayanışma, güvence ve adalet istediğini gösteriyor.

Öğleden sonra Betmore-Satkar köyünde Sobita ve diğer kadınlarla birlikte açık maviye boyanmış ahşap bir evin verandasında oturuyoruz. Sobita korkunç bir gürültüyle uyandıklarında simsiyah gökyüzünü gördüklerini anlatıyor. Sidr kasırgası kulübenin çatısını söküp götürmüştü; hemen dışarıya çıktılar, su bellerine kadar yükselmişti bile. Gece karanlığında panik halinde tepelere yüzdüler. Su ertesi gün, geldiği gibi çabucak geri çekildi ve insanlar köylerine geri döndü. Fakat geride bir şey kalmamıştı. Evleri enkaz haline gelmiş, sel her şeylerini alıp götürmüş, tarlalar harap olmuştu; köylerinde altı kişi ölmüştü, bazıları günler sonra bulundu. "Üç gün boyunca ağladık ve yardım ulaşıncaya kadar sekiz gün aç kaldık" diye hatırlıyor Sobita ve komşuları sessizce yere bakıyor. Bu kâbus hayatlarını temelden değiştirdi ve henüz hiçbir şey bitmiş değil. Çünkü hükümetin gönderdiği pirinç ve diğer yardımlardan sonra NGO'ların ve Grameen Bank'ın tahsildarları enkazların içinde yaşayan yoksulların başına üşüştü. Sanki hiçbir şey olmamış gibi vadesi dolmuş taksit ve faizleri talep ettiler. Böylece insanlar daha evlerini yeniden inşa edemeden, hükümetin gönderdiği yardım bitti tükendi. Burada ülkenin güneyinde yaşayan insanların hayatını kasırga öncesi ve sonrası olarak ikiye ayıran felaketin öncesinde, çoğu kişi bankalardan bir miktar kredi çekmişti. Örneğin Sobita, Grameen Bank'tan 10.000 taka kredi almıştı. Taksitlerin ertelenmesini istedi; fakat isteği reddedildi. Köyün ileri gelenleri de, NGO ve bankaları borçların silinmesi için ikna etmeye çalıştı. Hükümetin en azından şimdilik tahsildarları geri tutacağını umu-

yordu. Bunun yerine Muhammed Yunus, dünya kamuoyunun önüne çıktı ve kredilerin geri ödenmesinden vazgeçilemeyeceği için anlayış istedi: "Grameen Bank kurulduğundan bu yana geçen 31 yıl içerisinde birçok doğal afet yaşandı. Fakat şimdi borçları silersek, insanlar bundan böyle bir ev yandığında veya başka bir şey olduğunda sürekli borçların iptal edilmesini isteyecek."[57] Bangladeş'te gerçekten de her gün bir şey oluyor. Yunus, cömert davrandı ve taksitleri üç ay erteleyip iyi şartlarda yeni krediler açmaya söz verdi.

Böylece Sobita, ASA ve Grameen Bank'tan yeni krediler çekti. Başka seçeneği bulunmadığını ve dalganın tarlalara zehirli çamur taşıması veya insanların borçlarını ödemek için toprağını satmak zorunda kalması sonucunda pek çok kişinin topraksız olduğunu belirtiyor. Bazı aileler tahsildarlara gözükmemek için, dayanmak imkânsız hale gelinceye kadar günlerce ormanda saklanmışlar. Ev sahibi Balu "Burada artık her şey, yeterince yemek yiyebilmek ve krediler için para bulmak etrafında dönüyor" diyor. Çocuklarını artık okula gönderemiyor, okul malzemelerini satın alabilecek kadar parası yok.

Ağaçların arasında yeşil bir tabela parlıyor, tabelanın üzerinde BRAC ve Avrupa Birliği'nin işareti görülüyor. Balu, evleriyle birlikte tohumlarını da yitirmiş olan köylülere "kuruluş yardımı" adı altında tohum hediye edildiğini anlatıyor; fakat bildiğimiz tohum değil genleriyle oynanmış ve yalnızca tek bir dönem ürün veren tohumlar. Yoksullukla mücadele adına Syngenta ve Cargill gibi tarımsal tohum holdingleri de ülkeye doldu. Mikro krediler köylülerin tohum alabilmesi için de veriliyor. "Fakat hasat kullanılacak gibi değildi, tümüyle zarar!" diye söyleniyor Balu. Şikâyetini BRAC'a bildirdiğinde, tedarikçinin hatası olduğu gibi bahaneler üretilmiş. Balu şimdi her yıl tohum, gübre ve herbisitler almak zorunda olduğunu söylüyor; BRAC yeni kredi açmak için bunu şart koşuyormuş. Burada globalleşmenin gerçek ve gaddar yüzü kendisini bir kez daha gösteriyor. İnsanın içinden öfkeyle haykırmak geliyor.

57. http://www.thedailystar.net/pf_story.php?nid=12923

Çukurlarla dolu, toprak bir yoldan, Shipra'nın doğum yeri olan Kalipur köyüne gidiyoruz. Annesi ve erkek kardeşi hâlâ burada yaşıyor. Shipra, Dhaka'da kasırganın neden olduğu yıkımı öğrenince hemen yola çıkmış, üç gün boyunca gemi ve otobüsle yola devam etmiş ve ailesinin hâlâ hayatta olup olmadığını bilmeksizin son kilometreleri yaya olarak geride bırakmış. Nihayet köye vardığında annesi Shoibalini o denli büyük bir şok içerisindeymiş ki, kendi kızını tanımamış. Shoibalini saatlerce bir ağaca tutunarak kasırga ve selden kurtulmuş. Shipra'nın annesi kasırgada her şeyini kaybetmiş, şimdi geçici olarak bambudan bir kulübede yaşıyor. Eskiden evin durduğu yerde şimdi bir toprak yığını var. Yeni bir ev yapmak için para yok.

Palmiye yapraklarından oluşan bir şemsiyenin altında öğlen yemeği yeniliyor. Yemekte acılı sosta kaz yumurtası var. Bu arada komşular da gölgenin altına toplanıyor. Onlar da kasırga ve borçlar yüzünden her şeylerini kaybetti. Rubala adında bir kadın, Grameen Bank'tan kredi aldığını anlatıyor; geceleri gözüne uyku girmiyormuş; çünkü tahsildarlar her gün kapısına dayanıyor. Oğlunun iş bulabileceğini ummuş; fakat oğlu kalbinden rahatsızlanmış ve artık çalışamıyor. Şimdi kendisi tarlada didinmek zorunda ve kazandığı para yalnızca hayatta kalmaya yetiyor.

Birçok aile iş bulmak için Dhaka veya Chittagong'a kaçmış, Chittagong ülkenin ikinci büyük kenti. Rubala bunlardan bazılarının dilencilik yapmaktan başka çaresi olmadığını tahmin ediyor. Kolpona Rani adında başka bir kadın eskiden durumlarının gayet iyi olduğunu anlatıyor. Topraklarında karabiber ağacı yetiştiriyorlarmış. Fakat ilkönce BRAC, akabinde de ASA ve Grameen Bank gelmiş ve onlara kredi teklifinde bulunmuş. Kolpona Rani teklifi kabul ettiği için çok pişman. Borçları bugün 200.000 takayı buluyor, yani 2.000 avro, Bangladeş için astronomik bir miktar. Kocası bir gece kaçmış ve dört ay boyunca tahsildarlardan saklanmış. Geri döndükten sonra ellerinde kalan son toprak parçasını satmak zorunda kalmışlar,

şimdi gündelikçi olarak topraklarının yeni sahipleri için çalışıyorlar. Kolpona Rani, Hindistan'a kaçmak istediklerini söylüyor. Hindu olarak orada belki bir şansları olabilir. Tehlikeli ve çok cesur bir plan. Hindistan ile Bangladeş arasındaki sınır son derece sıkı korunuyor; iki metre yüksekliğinde elektrikli ve dikenli bir çit iki ülkeyi birbirinden ayırmakta. Ölüm şeridini 50.000 Hindistanlı asker koruyor. Bangladeş İnsan Hakları Örgütü Odhikar'ın verilerine göre yalnızca Ocak 2000'den Haziran 2011'e kadar dokuz yüz yetmiş altı Bangladeş vatandaşı sınırda öldürüldü, dokuz yüz doksan kişi yaralandı ve iki yüz yirmi altı mülteci tutuklandı. Ayrıca on dört kadına tecavüz edildi ve yüz seksen dört kişi bugün hâlâ kayıp.[58]

Abdul Karim Muhammed Siliu, de karısıyla birlikte Chittagong'a kaçtığını anlatıyor. Aralarında Grameen Bank, ASA ve BRAC da olmak üzere altı kredi kurumuna borçları var. Tahsildarlar izini bulana kadar, şehirde inşaatta çalışmış. Banka elemanları kardeşlerini, gizlendiği yeri söyleyene kadar terörize etmiş. Şimdi aile mensupları birbiriyle kavgalıymış. "Bütün ailelerde kavga var" diyor Abdul ve öfkeyle ekliyor: "Onlara o kadar çok para verdik ki, artık yeter!" Köy halkının öfkeli homurdanması bu sözleri onaylıyor.

Bu ortamda şaşırtıcı bir şekilde Batılı gözüken genç bir adam ortaya çıkıyor ve yanımıza oturuyor. Köy sakinleri anında sessizliğe bürünüp yere bakıyorlar. Adam kendisini John olarak tanıtıyor ve burada ne olduğunu bilmek istiyor. Badrul ve Shipra birbirine bakıyor ve yabancıya kısa bir yanıt veriyor. Sonunda John yine çekip gidiyor, nefret dolu bakışlar onu izliyor. "Kimdi bu?" diye soruyorum. Shipra, John'un eskiden başka bir adı olduğunu açıklıyor. Yakınlarda bir yerde misyoner bir Katolik kurum var. Bu kurum, eğer vaftiz edilmeyi kabul ederlerse, insanları yoksulluktan kurtaracaklarını vad ediyor. Adını John olarak değiştiren adam vaftiz oldu. O günden beri para desteği görüyor. John bu parayla, krediler nedeniyle darlığa giren birçok köylünün toprağını satın aldı. Bu hikâyenin

58. http://www.spiegel.de/politik/ausland/0,1518,781819,00.html

doğru olup olmadığını araştırmak zor. Köy sakinleri bariz hoşnutsuzlukları içerisinde belki biraz abartmış olsa bile, kredilerin köydeki yaşamı ne denli yıkıma uğrattığı açıkça görülüyor, köylüler her halükarda eskiden kendilerine ait olan tarlalarda şimdi John için çalışıyorlar.

ACİL YARDIM OLARAK KREDİ TAKSİTİ

Barisal'a geri dönünce, ilk defa mikro kredilerden yarar sağlayan iki kadınla karşılaşıyorum. Şehirde, zanaatkârların toplandığı bir bölgeden geçiyoruz, kulübelerin arkasına dev ahşap istifleri yığılmış. Burada el işçiliğiyle mobilya imal ediliyor. Bir köprünün üzerinden geçerek bir kulübe semtine ayak basıyoruz. Çocuklar köprüden suya atlıyor ve gemilere tutunup suyun içinde gülerek sürükleniyor. Ziyaret ettiğimiz kulübede televizyon ve buzdolabı var, vitrinli dolap güzel tabak takımlarıyla dolu. Bunların hepsi Niru Begum'a ait, Niru'nun bundan gurur duyduğu belli oluyor. Kocası teknik ressam olarak inşaatlarda çalışıyor, kazancı fena değil. Niru Begum, Grameen Bank'tan kredi çekti; fakat içinde bulunduğu gruptan yalnızca beş kadın krediyi geri ödemeyi başarabildi. Bunun nedenini soruyorum. "Bilmem, diğerleri parayla bir şeyler aldılar ve yatırım yapmadılar. Suç kendilerinde. Böyleleri hiçbir zaman bir yerlere gelemez!.." diye yanıtlıyor. Herhangi bir tavsiyesi var mı bu kadınlara? "Krediyi geri ödeyemezlerse, eşyalarını satmak zorundalar." Mikro kredi sistemi insanları işte böyle birbirine karşı kışkırtıyor. "Kendi suçları:" Bu sözler, adaletsizliği sorgulamak yerine başkalarının başarısızlığını öne çıkaran bir sistemin en sevilen retoriğini dile getirmekte. Ben oradan ayrılırken Niru gururla "Yakında yeni bir ev yapacağım, bunu başarabilen çok fazla kişi yok" diyor. Gerçekten de bunu başarabilen başka birisine rastlamadım.

Bengal Körfezi kıyılarındaki Patuakhali şehrinin gecekondu bölgesi Sabojbag'tayız. Derme çatma inşa edilen kulübeler mangrov ormanının içinde duruyor. Burada, yıllardan beri

talep edilmesine rağmen, insanları koruyan bir baraj yok. Bu yüzden insanlar sele teslim olmuş durumda, yağmur zamanında sular hep yükseliyor. Sidr kasırgasının neden olduğu yıkımlar sırasında burada yüz'ün üzerinde insan öldü. Lali Begum kulübesinin yanında oturuyor. Yaşını tahmin etmek oldukça zor, bir deri bir kemik kalmış, dişleri ve ağzı kan kırmızı bir renge bürünmüş. Bu, baharatlı betel fıstığı çiğnemekten geliyor; fıstık ağzın içini ve dişleri kırmızıya boyuyor. Lali çok aç gibi gözüküyor. Sağ kolu bir çuval gibi aşağıya sarkmış, eli kaskatı ve sakat. Sular onu sürüklerken elini bir çatının tenekesi kesti, sinir ve tendonlar parçalandı. Lali artık elini kıpırdatamıyor, çalışması mümkün değil. Grameen Bank, BRAC ve Shanapur ile Udipon olmak üzere dört kredi kurumuna borcu var. Aslında her şey iyi başlamıştı; Sidr felaketinden önce kredi çekmiş ve bununla iyi çalışan bir büfe açmıştı. Sonra kasırga geldi ve büfeyi alıp götürdü; kocası Abdul Malik'in balıkçılık işletmesi de artık yok. Sidr kayıkları imha etti ve balıkları kaçırdı; Lali ve kocası o zamandan beri komşular gibi yokluk içinde kıvranıyor. Tahsildarlar buna rağmen her gün kapıya dayanmakta. "Hapse atsınlar bizi" diyor Abdul Malik çaresizlik içerisinde. "Orası buradan daha iyidir."

Buradaki pek çok Müslüman gibi beyaz saçlarını ve sakalını kınayla kırmızıya boyayan yaşlı Habibur Rahman, öfkeli bir ses tonuyla "Sidr'den sonra ilk NGO'lar geldiğinde rahatlamıştık. En sonunda yardımın geldiğini düşünüyorduk. Fakat onlar bize yardım etmek değil, yalnızca paramızı almak istiyordu!" diyor. Habibur Rahman eliyle kulübesini gösteriyor: Rüzgâr ve yağmura karşı koruması olanaksız, delikleri boş pirinç çuvallarıyla kapatılmış ahşap bir bölme. Sidr felaketinin üzerinden dört sene geçmesine rağmen, eskiden kulübelerin bulunduğu tepenin üzerinde hâlâ branda, teneke artıkları ve kartondan oluşan buna benzer barınaklar dikili. İnsanların çoğu, hükümetin verdiği parayı borçlarına yatırdığı için yeni bir ev inşa edemedi.

Hükümet dışındaki bir kuruluş olan Action Aid bunu doğruluyor. Action Aid, Bangladeş'te kararlılıkla mikro kredi ver-

meyen ve mikro kredi sistemine karşı olduğunu açıklayan az sayıdaki uluslararası NGO'dan birisi. Felaketten bir yıl sonra Action Aid, güney ve güneybatıda Sidr'in çok yoğun etkilediği on iki bölgeyi kapsayan bir araştırma yaptı. O zamanlar burada 1,5 milyon kredi müşterisi yaşamaktaydı, bunların kırk iki mikro kredi kurumuna toplam 116,8 milyon avro borcu vardı. Action Aid raporunda şöyle deniliyor: "Her şeylerini kaybeden Sidr kurbanları, kredi taksitlerini ödemeleri için NGO'lar tarafından hayatlarından bezdirildi. Bu yoğun baskı sonucunda bazı borçlular, farklı kaynaklardan gelen yardım malzemelerini satmak zorunda kaldı. Ödeme baskısı özellikle BRAC, ASA ve hatta Nobel Barış Ödüllü Grameen Bank gibi büyük kurumlardan geldi. Felaketten en kötü etkilenen insanlardan bile haftalık taksitleri faizleriyle birlikte ödemesi bekleniyordu."[59] Action Aid, bunun dışında da birçok insanın, hükümetin evlerin yeniden yapılabilmesi için tahsis ettiği 5.000 takayı kredilerin geri ödenmesi için kullandığını ortaya çıkardı. Pek çok insan da başka kredileri kapatmak için yeni krediler çekmek zorunda kalmıştı. Tahsildarlar kadınları sistematik bir şekilde sıkıştırmış ve kredileri geri ödeyebilmek için varlarını yoklarını satmaya mecbur kılmıştı.

WALLSTREET'TEN TENEKE KULÜBEYE

Güneye yaptığım seyahatten önce Anu Muhammed'i ziyaret etmiştim. Muhammed, Savar'daki Jahangirnagar Üniversitesi'nde iktisat bilimi öğretiyor; Savar, Muhammed Yunus'un tekstil fabrikasının da bulunduğu Dhaka'nın kuzeybatısında bir saatlik mesafede bir şehir. Üniversitenin kampüsü harikulade bir güzellikte; palmiye ve egzotik ağaçların arasındaki irili ufaklı göllerin üzerinde pembe su zambakları parıldıyor. Kampüsün içinde devrimi simgeleyen heykeller yükseliyor. Üniversite bağımsızlık savaşından kısa bir süre sonra 1971 yılında kırmızı tuğlalardan inşa edilmiş. Bangla-

59. Action Aid, Pasha, Kazi, Zaved Khalid vd., *Post Disaster Aid Effectiveness and Bangladesh's Ground Reality* 4, Dhaka 2008.

deş bayrağının renkleri yeşil ve kırmızı, bu renkler bereketli toprağı ve doğan güneşi, yani yeni bir başlangıcı simgeliyor. Anu Muhammed cana yakın, gözlüklü bir adam ve neo-liberal globalleşme dolayısıyla da Muhammed Yunus ve mikro kredilerin keskin bir karşıtı. Ekonomi dünyasının bu sözde azizinin son derece sıradan bir işadamı olduğunu belirtiyor. "Becerebildiği tek şey, yoksulluk üzerine güzel laflar etmek. Ayrıca savunulması mümkün olmayan iddialarla güven kazanma yeteneğine sahip."

Anu "Yer altı zenginliklerinin yağmalanmasına karşı girişim" kapsamında Phulbari'deki kömür çıkarma çalışmalarına da karşı çıkıyor. İhracat için yapılan kömür çıkarma çalışmaları nedeniyle 100.000 insan yerinden yurdundan oluyor. Dhaka'da düzenlenen büyük bir gösteri yürüyüşünde Anu, polisler tarafından hastanelik edildi.[60] Bir ay kadar tekerlekli sandalyeye mahkûm olan Anu, 2008 yılında muhalif tutumuna ve ders vermeye devam etmesi halinde öldürülmekle tehdit edildi.

Anu, Grameen Bank'ın sansürleme girişimleriyle de karşı karşıya kaldı. Bangladeş gazetesi *Meghbarta*'da mikro krediler üzerine eleştirel bir makale yazınca Grameen Bank devreye girdi ve bir tartışma açılmasını talep etti. Grameen Bank'ın talebine göre kendileri bir karşıt görüş yazacaktı ve Anu buna cevap verebilirdi. Ancak karşıt görüşün yayımlanmasından sonra, Grameen Bank gazetenin yazı işleri müdürünü özür dilemeye zorladı, özür dilemezse işini kaybedecekti.[61] Anu'nun yanıtının yayımlanmasına izin verilmedi. "Grameen imparatorluğu ülkenin medyası üzerinde büyük bir etkiye sahip" diyor Anu. Mikro kredilerin gerçek yüzünün ortaya çıkmasına rağmen, insanların neden hâlâ mikro kredi fikrinden medet umduğu sorusu karşısında Anu gülüyor ve "İnsanlar illüzyonlara inanmak istiyor ve eleştirilerden hoşlanmıyor, eleştiriler onları kaygılandırıyor" diyor.

60.http://phulbariresistance.blogspot.com/2009/09/protest-againstoffshore-block-deal-50.html

61. Makale Chowdhury'de yayınlanmıştır, s. 165'ten itibaren.

Bu durumdan en kârlı çıkan tarafın global finans sermayesi olduğunu ekliyor Anu. "Mikro krediler finans krizinde Tanrının bir armağanı, sermayenin kurtuluşu olarak görüldü." Kâr oranları uzun bir süredir düşüş içerisinde; sermaye yeni ve kazançlı piyasaların arayışında. Mikro krediler gelecek vaat eden, masrafı az; ama kazancı emin bir pazar oluşturmakta. Çünkü kredi kullanıcıları Batı dünyasında yasal haklara sahipken, yoksullar tahsildarların karşısında tümüyle korunmasız ve haklardan yoksun bırakılıyor. Ödemekten başka çareleri yok. Mikro krediler finans dünyasının kenarda köşede kalmış bir alanı değil, "dünya sermayesinin bir parçası." Anu, mikro finansın üç ana hedefini şöyle sıralıyor: "Mikro krediler finans piyasalarına yoksulların sermaye için ilginç olduğunu gösterdi. Hükümetler ve Dünya Bankası gibi kurumlar açısından kalkınma yardımının işe yarar bir alternatifi olarak kendilerini kanıtladılar. Üçüncü olarak ise mikro krediler piyasa ekonomisini dünyanın en ücra köşelerine götürmeyi başardı ve yoksulların da tüketebileceğini gösterdi. Kısacası, mikro krediler kapitalizmin yoksullar için de işlediğini kanıtladı." Ayrıca mikro kredi sistemi yoksullukla mücadele eden zenginlere belli bir cazibe kazandırmakta. "Bu durum orta ve üst sınıfları gururlandırıyor; fakat bunların az gelişmiş ülkelerdeki gerçeklerden hiçbir haberi yok ve dışarıya kapalı dünyalarında hallerinden memnun bir şekilde yaşamlarını sürdürüyorlar."

Wallstreet'ten yoksulların teneke kulübelerine doğrudan bir yol vardır; finans piyasalarını işte bu teneke kulübeler kurtaracak. Deutsche Bank, ABN Amro, Morgan Stanley, Citibank ve Credit Suisse de bu büyük işe girmiş durumda.

Mikro kredilerin ticari finans piyasasının önemli bir öğesini oluşturduğu, mikro finans kurumları için kredibilite notu veren acentelerin varlığıyla da kanıtlanıyor. Bunların arasında en önemlisi, merkezi birçok büyük mikro finans kurumunu destekleyip mikro kredi fikrini dünyanın her köşesine taşımayı amaçlayan Grameen Vakfı gibi Washington'da bulunan Microfinance Information Exchange (MIX). Başka bankaların yanı

sıra Deutsche Bank tarafından da finanse edilen MIX, özellikle yüksek kâr marjlarına önem veriyor ve mikro finans kurumlarını kredi hacmine ve geri ödeme oranlarına göre değerlendiriyor. Grameen Bank, sıralamalarda düzenli bir şekilde ilk 10'a giriyor. Bu, krediler için para tahsis eden yatırımcılar bulmak için oldukça önemli; faiz gelirleri yatırımcı ile banka arasında paylaşılıyor. Kredibilite notu kapsamında gündeme gelen "sosyal nitelik" konusu mikro kredi kurumu tarafından yanıtlanıyor, birden fazla kuruma borçlanma ve yoksullaşma gibi meseleler elbette göz ardı edilmekte. MIX açısından, yüzde 30'un üstünde faiz talep eden ve yüksek bir öz sermaye verimliliğine sahip olan mikro finans kurumları daha fazla tercih edilir oluyor.[62]

Özel yatırımcılar Almanya'da 2007 yılından beri ticari mikro kredi fonlarına yatırım yapabiliyor. Deutsche Bank'ın piyasada birkaç fonu var. "Deutsche Bank Microfinance-Invest Nr.1" fonunun yatırımcılarına yüzde altı ile 9,5 arasında kâr vaad ediyor ve kâğıtlar "sosyal yatırım" adıyla pazarlanıyor. Batılı yatırımcıların gönül rahatlığı ile kâr edebilmesi için çok yoksul insanların daha büyük sıkıntılara düşmesi kimsenin umurunda değil. Deutsche Bank, yedi milyondan fazla kredi müşterisine sahip olan ve yılda 10-12 milyon dolar kâr elde eden Bangladeşli mikro kredi kurumu ASA ile de işbirliği yapmakta.[63] Mikro kredi kurumlarının borsaya açılmasına da artık sıkça rastlanıyor.

HİNDİSTAN VE BANGLADEŞ'TE İNTİHARLAR

Deutsche Bank, Alman Kalkınma Bankası ve Dünya Bankası, Bangladeş'ten sonra dünyanın ikinci büyük mikro kredi ülkesi Hindistan'a da girdi. Hindistan mikro finans sektörüne yapılan ticari yatırımlar 2006 yılında 6,3 milyon dolardan 2010 yılında 391 milyon dolara çıktı, yani yalnızca birkaç yıl için-

62. Klas, s. 31 ve http://www.mixmarket.org/
63. http://www.deutsche-bank.de/medien/en/content/press_releases_2008_41-74.htm

de elli kat arttı. 2010 yılında eski McKinsey danışmanı Vikram Akula yönetimindeki mikro finans kurumu SKS borsaya girdi ve öz sermaye kârlılığının yüzde 24 olacağını duyurdu. Normalde yalnızca yatırım bankaları bu kadar yüksek kârlılık vaadinde bulunurlar. SKS hisse senetlerinin satışı bir seferde 350 milyon dolar getirdi, Seguoia Capital ve milyarder George Soros gibi uluslararası yatırımcılar fırsatı kaçırmadı.[64] Başka kelimelerle ifade etmek gerekirse, milyarderler yoksulların parasının başına üşüştü. Borsa çıkarması Washington'daki Grameen Vakfı tarafından da desteklendi. Vakfın sözcüsü Camilla Nestor "Borsaya girişlerin (...) mikro finans kurumlarının sermaye ihtiyacını karşılayacağından eminiz" dedi.[65]

SMS'nin borsaya girişinden yalnızca üç ay sonra mikro finans piyasası ağır bir krizin içine düştü ve bunun sonucunda elli dört kredi borçlusu kadın böcek zehri içerek, kendilerini asarak, yakarak veya kuyulara atlayarak hayatına son verdi. Bunlardan on yedi'si SKS'den kredi almıştı. *Die Mikrofinanz-Industrie* [Mikro Finans Endüstrisi] isimli kitabı için Hindistan'da da araştırmalar yürüten Gerhard Klas, banka görevlilerinin Bangladeş'ten çok daha korkunç bir şekilde kadınlardan nasıl tahsilat yaptığını anlatıyor. Tahsildarlar kadınları her şeylerini satmaya zorlamakla kalmayıp, onlara fahişelik ve hırsızlık "tavsiye"sinde de bulundu. Çaresiz kadınlara intihar iması bile yapıldı; çünkü ölümle birlikte kredi de yok sayılıyor.[66]

Die Zeit gazetesi Kasım 2010'da Muhammed Yunus ile Hindistan'daki intiharlar hakkında bir görüşme yaptı.[67] Yunus bu görüşmede şunları söyledi: "Pek çok kişi temel fikri, para kazanmak için suiistimal ediyor. Yatırımcıları çekip borsaya girmek istiyorlar. Bu, yanlış! Bunu mahkûm edin! Şu anda SKS Microfinance Hindistan'da böyle bir amacın peşinde. Borsaya girip milyonlar kazanmak istiyorlar. Bunun benim fikrim-

64. http://www.spiegel.de/wirtschaft/unternehmen/0,1518,730952,00.html
65. Klas, s. 188.
66. A.y., s. 197.
67. http://www.zeit.de/2010/47/Indien-Nobelpreistraeger-Yunus.

le hiçbir ilgisi yok." Ancak gerçekte Washington'da bulunan Grameen Vakfı da SKS'yi destekledi. Hatta Yunus kadınların borçları yüzünden hayatlarına kıydığından kuşku duyarak "İnsanların kredi borçları nedeniyle çaresizliğe kapılarak intihar ettiğini kanıtlayabilir misiniz? Kadınlar ne yazıktır ki çok uzun bir zamandan beri kendilerini ateşe atıyor" dedi. Yunus şunları da söylemişti: "Eğer mikro krediler insanları ölüme sürüklüyorsa, yanlış kurgulanmıştır ve bu durumda benim temel fikrimle hiçbir ilgisi yoktur. Benim fikrim insanları öldürmez."

Sayın Profesör bu noktada yanılıyor. Çünkü insanlar Bangladeş'te de bu nedenle ölüme gitti. Yazar Gerhard Klas Bangladeş'te, babanın Grameen Bank'a olan yüksek borçları nedeniyle kendisini astığı bir aileyi ziyaret etti.[68] Ben de Bogra'da, evin kadınının zehirle hayatına kıydığı bir aileyle tanıştım. Menuda Begum öldüğünde 56 yaşındaydı ve mikro finans kurumu olarak faaliyet gösteren hükümet dışındaki kuruluş TMSS'den bir kredi çekmişti. Söz konusu banka Bogra'da çalışıyor ve söylenenlere bakılırsa bankanın genel müdürü Hosne-Ara Begum büyük bir servet ve toprak edinmiş. Kushi Kabir gibi muhalifler genel müdürü rüşvetçi ve paragöz olarak nitelendiriyor. Menuda Begum krediyi iki oğlu işsiz olduğu için çekmişti. Baskıya dayanamayıp oğullarının yükünü hafifletmek isteyince zehri içti. TMSS, gazetede bununla ilgili bir haber yapılmasını engellemeye çalıştı. Makale buna rağmen yayımlanınca, TMSS bir basın toplantısı düzenledi ve bütün suçlamaların uydurma olduğunu iddia etti.

İŞGÜCÜ PİYASASI İÇİN KÖLELER

Dhaka Üniversitesi'nde iktisat hocası M.M. Akash ile görüşüyorum. "Yoksulların yardıma ihtiyacı var, krediye değil" diyor Akash ve mikro kredileri "düşük ücret düzeyini koruyan ve ucuz işçilerden oluşan devasa bir yedek ordu yaratan" bir neo-liberal strateji olarak tanımlıyor. İnsanların geri ödemeleri nasıl yaptığına bakılırsa, kredi taksitlerini ödeyebilmek için

68. Klas, *Die Mikrofinanzindustrie*, s. 154.

daha az tükettiği ve daha fazla çalıştığı görülüyor. Özellikle hızla büyüyen tekstil endüstrisi sayesinde, Bangladeş yüzde 40'a varan inanılmaz bir büyüme oranına sahip. "Bunun için çok işçiye ihtiyaç var. Alışıldık eski kapitalist dönüşüm işlevini sürdürüyor. Tüm endüstri devrimleri aynı stratejiyi kullandı." Endüstrinin hedefinde kırsal nüfus bulunuyor, daha ucuza çalıştıkları için özellikle de kadınlar.

Gerçekten de mikro kredilerin bir sonucu, borçlu insanların topraklarında kalıp kendilerine yetecek kadar tarımsal üretim yapmak yerine iş aramak için şehirlere göçmesi olarak görülüyor. Topraklarında kalamamalarının bir nedeni de, bir çoğunun toprağını satmak zorunda kalması. Şimdi artık her şeyi para ödeyerek satın almak zorundalar. Kendi ihtiyaçları için sebze ve pirinç yetiştiremeyen ve hayvancılık yapamayan insanlar, zaten çok sınırlı olan gelirlerinin en az yarısını gıda malzemeleri için harcamak zorunda kalıyor. Hem de gıda fiyatlarının bir günden öbürüne iki katına çıkabildiği bir ülkede. Ekonomik büyümenin Bangladeş'te, insanların kendisine yetecek kadar tarımsal üretim yapmasını giderek yok etmesi Yunus'u herhalde pek ilgilendirmiyor. "2005 yılında kırsal kesimdeki tarım dışı faaliyetler en önemli gelir kaynağı olarak tarımsal faaliyetlerin yerini aldı ve gayri safi milli hâsılanın yüzde 50'si artık hizmet sektöründe elde ediliyor" diye yazıyor Yunus övgüyle.[69]

Badrul, Mannan ve Shipra'yla birlikte bir moped-rikşasının koltuğuna sıkıştık ve Dhaka'daki sayısız Shanti'lerden birisine gidiyoruz. Shanti, sıra evlerden oluşan bir tür gecekondu bölgesi ve mutlak sefaletin bir adım öncesi. Harap yerleşim bölgesi Buringanga nehrinin bir yan kolunun kıyısına kurulmuş. İnsanın gözlerinin yaşlanmasına neden olan ve bir zehir, çürümüşlük ve pislik karışımından oluşan simsiyah su, etrafa dayanılması imkânsız bir koku yayıyor. Şehir her gün binlerce ton çöp üretiyor ve bunların çoğu nehre atılıyor. Buna ek olarak hayvan cesetleri, limanın yakıt kalıntıları, tabakhanelerin zehri, en-

69. Yunus, *Die Armut besiegen*, 2008, s. 129.

düstrinin kimyasal artıkları, lağım pisliği ve hastanelerin çöpü geliyor. Çocuklar kıyıda, yavaşça suya karışan bir çöp yığınının üstünde oyun oynuyor. Birkaç inek kazıklara bağlanmış. Hayvanlar en ufak bir ot parçasının bile yetişmediği yerde çöpün içerisinde yiyecek bir şeyler arıyor; biraz ötede plastik brandaların arasında göbeği şişmiş ölü bir sokak köpeği yatıyor. Suyun üzerinde düzinelerce kayıkçı müşteri bekliyor. İşyerlerinin bulunduğu şehir merkezini buraya bağlayan bir köprü yok.

Karanlık ve kirli bir beton koridordan geçerek evlere, yani yüz yirmi insanın yaşadığı on altı küçücük odaya varıyoruz. İnsanlar burada iki tuvalet ve altı mutfağı paylaşıyor. Köylerden şehirlere kaçanların son durağı burası: Topraksızların, borçluların, iklim değişikliği mültecilerinin, hayat mücadelesi mağluplarının. Resmi verilere göre her gün en az 2.000 kişi 17 milyonluk mega kente geliyor. Yoksullar burada köydeki hayatlarından çok daha berbat koşullarda -sokaklarda, derme çatma bölmelerde veya plastik folyoların altında- yaşıyor. Hiçbir sosyal güvenceleri olmaksızın çetelerin şiddetine ve hırsızlıklara maruz kalıyorlar; tecavüzlere de sık sık rastlanmakta.

Sekiz kişinin paylaştığı on metre karelik odada yatağın üstünde oturuyoruz. Biraz önce elektrikler kesildi, bu durum her gün birkaç kez yaşanıyor. Vantilatör çalışmayı durdurdu, odanın içini sıcak ve nehirden gelen dayanılmaz koku kapladı.

"Hayat burada iyi değil. Yemek ve su çok kötü" diyor Sherina. Buraya on beş sene önce güneyden geldi. O zamanlar Dhaka ile Barisal arasındaki Padma nehrine yakın Madaripur'da evleri ve toprakları vardı. Fakat erozyon nedeniyle giderek genişleyen, güçlenen ve öngörülemez hale gelen nehir her şeylerini aldı götürdü. Sherina, kocasının bir kayık yapıp kayıkçı olarak çalışabilmesi için Dhaka'da BRAC'tan kredi çekti. Fakat kocası ağır hastalandı ve Sherina tedavi için yeni bir kredi çekmek zorunda kaldı. Şimdi boğazlarına kadar borca batmış durumdalar ve borçlarını nasıl geri ödeyeceklerini bilmiyorlar. Kayıkçılar arasındaki rekabet çok büyük ve kazanç imkânları sınırlı, ne de olsa kayıkları yalnızca yoksullar kullanıyor.

Sherina'nın kocası sabahın erken saatlerinden gece yarısına kadar insanları zehirli suyun bir yanından öbür yanına taşıyarak günde yalnızca 2.000 taka kazanıyor. "İlkönce kredinin geri ödenmesi gerekiyor, yemeği sonra düşünürüz" diyor Sherina; açlık her zaman yanı başlarında. Burada oturanlar yerleşkeye Piloterbari diyorlar; söylentiye göre burası zengin bir pilota ait. Pilot yoksullara pek müsamaha göstermiyor. Bir barakanın aylık kirası 2.000 taka tutuyor ve kira sürekli artmakta. Sherina sessizce "Uzun bir zamandan beri burada oturuyoruz. Fakat köydeki hayatımızı hiç unutmadık" diye fısıldıyor.

Burası yalnızca onlar için son durak değil. Roshima da on yıl önce ailesiyle birlikte Barisal civarından Dhaka'ya geldi. Roshima tahsildarlardan kaçtı. O zamanlar bir NGO'dan 10.000 taka kredi almıştı; NGO'nun adını hatırlamıyor, okuması yazması yok. Roshima ve kocası bu parayla balık yetiştiriciliğine başladı. Fakat günün birinde gölet bomboştu; tüm balıklar çalınmıştı ve her şeylerini kaybetmişlerdi. Kredi taksitlerini ödeyemediklerinde, NGO'nun adamları kulübeye gelip tehditler savurdu ve Roshima'nın burun halkasına el koydu. Sonunda aile her şeyi bırakıp Dhaka'ya kaçtı.

Roshima bir deri bir kemik kalmış ve avurtları çökmüş. Şimdi dört ailenin evinde temizlik yapıyor ve ayda 1.600 taka –yaklaşık 16 avro– kazanıyor; bu para yaşamaya yetmiyor, ayrıca burada kocası da hastalandı ve artık çalışamıyor. Buraya gelen insanların çoğu kötü koşullarda fabrikalarda çalışıyor, çöp toplayıp ayıklıyor veya seyyar satıcılık, rikşacılık veya inşaatlarda gündelikçilik yapıyor. Rekabet büyük, ücretler ise düşük. Roshima'nın kızı tekstil fabrikasında çalışıyor. Fatimah isimli güzel kızının on sekiz yaşında olduğunu belitiyor annesi. Fabrikalarda on sekiz yaşından itibaren çalışılabiliyor. Fakat Fatimah o denli narin ve kırılgan görünüyor ki, on beş yaşında olması da mümkün. Beşinci sınıfa kadar okula devam etmiş, ondan sonrası paralı. Şimdi çok zor koşullarda ayda 3.500 takaya ağır götürü işi yapıyor. Sabah saat 7'de evden çıkıyor ve geceyarısı geri dönüyor, mesailer için ücret ödenmiyor. Sendi-

kaya giren herkes işten atılıyor ve parça hedeflerini tutturamayanlar hakaret görüyor. Fatimah incecik sesiyle "Hatta bazen patronlar sırtımıza vuruyor" diyor. Eski yaşantısıyla şimdiki arasındaki farklar mı? "Köydeki hayat da ağır ve yoksuldu. Fakat en azından nefes alınabilecek temiz hava vardı. Burada her şey gürültülü, pis ve pahalı. Geriye dönme imkânımız artık yok." Bunları söylerken gözleri yaşlarla doluyor.

Öğlen Dhaka'da çalışan bir Alman kadınla yemeğe gideceğim. Lüks Gulshan semtindeki özel kulüp Germans Club'ta buluşuyoruz. Burada varlıklı yabancılar ve zengin Bangladeşliler yaşıyor. Yatırımcı ve tüccarları ağırlayan beş yıldızlı oteller ve uluslararası NGO'ların merkezleri bu semtte bulunuyor. Moosa Bin Shamster de burada oturuyor; 25 milyar dolar tahmini şahsi servetiyle Bin Shamster, Bangladeş'in tek milyarderi. Bin Shamster kendi kendisini prens ilan etti; servetini ise inşaatçılık, silah ticareti ve ucuz Bangladeşli işçileri Ortadoğu'ya pazarlayan bir acentayla edindi.

Germans Club, sakin bir yan yolda bulunan korumalı küçük bir bina. İçeriye yalnızca davetiyeyle girilebiliyor. Daha biraz önce sekiz kişiyle birlikte, pis kokulu gecekondu bölgesinde eski püskü bir yatağın üzerinde oturuyordum, şimdi ise yüzme havuzunun klor kokusunu alıyor, tenis toplarının tok sesini duyuyor ve menüde İtalyan kırmızı şarabının yanı sıra Alman usulü mantı da olduğunu okuyorum. Bir masanın etrafında üç tombul beyaz erkek, bambu koltuklara kurulmuş oturuyor; refah göbeklerinin üzerindeki ekose gömlek hafifçe gerilmiş; bileklerinde kalın saatler parıldıyor. Yüksek sesli konuşmalarından Ren şiveleri belli oluyor. Bira siparişlerini verir ve kanlı kalın bifteklerini bitirmeksizin tabakta bırakırken, imtiyazlı insanların tarzında gülüyorlar. "Kim bunlar?" diye soruyorum. "Tekstil satınalmacıları" diye yanıtlıyor ev sahibem. Belki de şu anda, hayatı bu dünyanın Fatimaları için daha kötü bir cehenneme çevirecek bir iş bağlantısını kutluyorlar; bu seyahatimde edindiğim korkunç izlenimler beni böylesi bir tahmine sürüklüyor.

Dhanmondi'deki otelime gittiğim motorlu rikşa iş çıkışı trafiğinde ilerliyor, Gulshan yollarında araba sayısı rikşalardan daha fazla. Arabaların arasında dolaşan çocuklar dileniyor veya kitap satıyor. Arabaların pencerelerine tuttukları kitap yığınının en üstünde bir kitabın başlığı okunuyor: *Banker of the Poor: The Autobiography of Muhammed Yunus, Founder of the Grameen Bank* [Yoksulların Bankacısı: Grameen Bank'ın Kurucusu Muhammed Yunus'un Özgeçmişi].

9
Gelsin Güzel Hayat!

"Eğitim görün çünkü tüm aklınıza ihtiyacımız var.
Faal olun çünkü tüm coşkunuza ihtiyacımız var.
Örgütlenin çünkü tüm gücünüze ihtiyacımız var."

Antonio Gramsci[1]

NEDEN YALNIZCA TOPLUM OLARAK ADALETLİ BİR REFAH İÇİN MÜCADELE EDEBİLİRİZ?

Kasım sisi Frankfurt çukuruna çökünce, "Mainhattan"ın parlak banka kuleleri aşağıdan görünmez. Fakat gökdelenlerin patron koltuklarında oturup üst katların pencerele-

1. Antonio Gramsci ve Pamilo Togliatti, *Arbeiterdemokratie*, 21 Haziran 1919, *L'Ordine nuovo*.

rinden dışarıya bakanlar; mavi gökyüzünü, güneşi, Taunus dağını ve altlarındaki sis bulutunu görür.

Aşağıda, Avrupa Merkez Bankası'nın önündeki çimenlik alanda soğuk havaya rağmen, Occupy Wallstreet örneğinde olduğu gibi paralelinde Almanya'nın bankalar merkezinde de kamusal alanı işgal edenlerin çadırları duruyor. Kasım ayında hâlâ yüz çadır var; çadırlar palet, yalıtım paspasları ve uyku tulumlarıyla kış için donanmış. Çadırlarda kalanlar çoktandır yalnızca alışıldık şüphelilerden oluşmuyor. Sıradan yurttaşlar gelip tartışmalara katılıyor ve göstericilere yemek getiriyor. Çadırlarda kalanların anlattığına göre bazı geceler, adalet duygularını tümüyle yitirmemiş bankacılar da konuşmak ve hoşnutsuzluklarını dile getirmek için aşağıya iniyor.

Bazıları çadırlardaki taban demokrasisi çabalarına hafif bir küçümsemeyle baksa ve protestocuların herhangi bir alternatif sunmadıklarını ve taleplerinin belirsiz olduğunu dile getirse de, medya organlarının çoğunun haberlerinde saygı ve hayranlık havası hâkimdi. Ayrıca daha adil bir ekonomik düzen talebinden daha somut bir talep söz konusu olabilir mi?

Yalnızca çok az kişi Occupy Frankfurt hareketini sinsice bir alay ve üstünlük kanıtı olarak kullandı. Bunların arasında *Generation Credo –Warum wir glauben– Junge Menschen erzählen* [İnançlı Nesil –Neden İnanıyoruz?– Genç İnsanlar Anlatıyor] isimli kitabın yazarı Constantin (özellikle "K" ile değil) Magnis de yer almakta. Magnis çadırların arasında dört gün geçirdi, orada "ıslak yün, yağlı saç, sigara ve bazen de Marihuana dumanı"nın kokusunu aldı ve ekonomik açıdan liberal politik açıdan ise sağ-muhafazakâr *Cicero* dergisi için "bir çadırdan diğerine sendeleyerek yürüyen sarhoşlar ve duygusal devrim aforizmaları" üzerine bir makale yazdı. otuz iki yaşındaki yazar, izlenimlerinden çıkardığı küçük sonucu daha başlıkta dile getirmeden edemiyor: Wie die Weltrevolution im Zeltlager scheiterte"[2] [Dünya Devrimi Çadırda Nasıl Son Buldu]. Bak hele! Frankfurt ve Berlin'de binlerce insan banka ve

2. http://www.cicero.de/kapital/occupy-frankfurt-demo-campkleingeister/46616.

holdinglerin gücüne karşı sokaklara çıktı. Frankfurt'ta göstericiler tüm bankalar bölgesini bir insan zinciriyle çavrelemeyi başardı. Hareket ABD'de tüm ülkeye yayıldı, işgalciler polisin gaddar müdahalesinden sonra bile kamp yerine geri döndü.

Daha o zamanlar havada bir şeyler var mıydı yoksa? Kışın ortasında, Aralık 2010'da Tunus'ta, gençlik ağırlıklı bir protesto hareketi Arap İlkbaharı'nın bayrağını dalgalandırmıştı; bunun akabinde giderek güçlenen bir özgürlük güneşi Yakın Doğu ve Kuzey Afrika'nın otoriter rejimlerini de etkilemeye başladı. Bu hareket, başka ülkelerde de devrimci tomurcukların serpilip gelişmesine yol açtı. İspanya'da İndignados –Öfkeliler– elli sekiz şehirde finans krizinin anti-sosyal sonuçlarına, gençler arasındaki yüksek işsizliğe karşı ve gerçek demokrasi için gösteriler düzenledi. İşgalciler Madrid'te Puerta de la Sol ve Barcelona'da Plaça de Catalunya'yı sembolik Tahrir Meydanı'na dönüştürdü. Yunanistan ve Rusya'da da kitlesel protestolar yükseldi. Bunlar henüz sert rüzgârlara dayanamayacak körpe fidanlara benzeseler de, bir olgu aşikâr bir şekilde ortadaydı: Oralarda bir şeyler harekete geçiyor.

YALNIZCA TEK BİR ÇÖZÜM SÖZ KONUSU DEĞİL

Almanya'da binlerce insan nükleer enerjiye karşı sokaklara döküldü ve holdinglerin gücüne karşı protestonun gücünü keşfetti. İki isyankâr kitap, bütün Avrupa'da çok satanlar listesine girdi: Direnişe çağıran Résistance savaşçısı Stéphane Hessel'in *Empört Euch!* [İsyan Edin!] isimli kitabı ("Yeni bir şey yaratmak direnmek demektir; direnmek yeni bir şey yaratmaktır")[3] ve "görünmez komite" tarafından yazılan *Der kommende Aufstand* [Gelen İsyan] başlıklı analitik deneme.[4] Her iki kitabın başarısı da halkın içerisindeki huzursuzluktan, edebi ve hatta poetik düzeyde dile getirilen bir özlemden kaynaklanıyor.

Ancak *Der kommende Aufstand* aynı zamanda yoğun bir kuşkuya da yol açtı. "Kitap, aşırı sol politikaya çekici bir çehre

3. Stéphane Hessel, *Empört Euch!*, Berlin 2010, s. 21.
4. Das unsichtbare Komitee, *Der kommende Aufstand*, Hamburg 2010.

kazandırmak üzere girişilen güncel bir deneme. Kendiliğindencilik, otonom anarşizmi ve pank şiirselliği esprili bir tarzda formüle edilerek bir araya getirilmiş" diye yazıyor *Taz* "Revolution mit Melancholie" [Melankoli İçerikli Devrim] başlıklı aşağılayıcı makalesinde. Makalenin ana tezi: "Kabul etmemek çok basite indirgenmiş."

Anarşi çağrısı, otoritenin gücü bir kez elinden alınınca her şeyin kendiliğinden yoluna gireceği fikri, yani *Der Kommende Ausfstand* kitabının son bölümü elbette eleştirilebilir. Fakat şiirsellik ve melankoliye itiraz etmek niye? Bizi barış içinde bir arada tutabilecek fikirlere ulaşmak için tam da bu romantizme ihtiyacımız yok mu? Durağanlıktan başka bir şey ifade etmeyen tutkusuz bir pragmatizme saplanıp kalmak yerine tertemiz hayalperestler olmamız gerekmiyor mu?

Piyasa ekonomisinin buz gibi mantığı, insanı insan yapan tüm değerleri öldürmüyor mu? Ruhu, fanteziyi, özlemi, rüyaları, iç huzuru, hüznü, adalet duygusunu, şefkati... Rekabeti hayatın her alanına taşıyan serbest piyasa öncelikleri birlikteliğimizi zehirledi, herkesi birbirinin korkak rakibine dönüştürdü ve herkesi birbirine karşı savaşa tutuşturdu. Korku ve çaresizlik bir toplumun temelini oluşturamaz, bunlar bireyin gelişmesini engelliyor ve dayanışma, empati ve güven duygusunu yok ediyor. Piyasa savunucularının dayanışma düşüncesinin her türlü kırıntısını "işe yaramaz bir hayırseverlik" olarak defetmesine, "politik kusursuzluk" diye aşağılamasına ve her türlü toplumsal eşitlik fikrini, sanki kapitalizm demokrasi anlamına geliyormuşçasına, komünist "tektipçilik' olarak mahkûm etmesine şaşmamak gerek. Oysa tam da Çin'in çok övülen ekonomik büyümesi kapitalizmin demokrasiye hiç ihtiyacı olmadığını gösteriyor. İngiliz bilim insanları Kate Picket ve Richard Wilson, *Gleichheit ist Glück: Warum gerechte Gesellschaften für alle besser sind* [Eşitlik Mutluluktur: Neden Adil Toplumlar Herkes İçin Daha İyidir?] kitabında konuyla ilgili tüm araştırmaları bir araya getirdi. İnkâr edilemez sonuç: Eşitsizlik mutsuz, hasta ve saldırgan yapıyor. Buna karşın kapi-

talizmin savunucuları, toplumun serbest rekabetten dünyanın herhangi bir yerinde ve herhangi bir şekilde yarar sağladığının kanıtını bulmakla yükümlüdür.

Bize bankaların "sistem için önemli" olduğu anlatıldı. Fakat açlık ve ölüm anlamına gelen gıda maddeleriyle bile spekülasyon yapılmasına izin veren bu sistem, nasıl bir sistem? Yoksullara yardım etmeyip onları kendi kaderlerinin "girişimcisi" yapan bir sistem mi? Şahsi borçlanmanın yoksulluğu yok edeceği bir sistem mi? Zenginlere kurban, yoksullara ise fail olarak bakıldığı bir sistem mi? Dünyadaki tüm insanların holding kârlarının kölesi haline getirildiği bir sistem mi? Böylesi bir sistem bizim için önemli olabilir mi?

Her akşam ana haberlerde borsa raporları okunup kumarhane kapitalizminin yeni kazanımları kutsanırken, ekonominin bizim için çok karmaşık olduğu ima ediliyor.[5] Ekonomi, gerçekten de bu kadar karmaşık mı? Dünya ekonomik sisteminin yoksulları giderek daha fazla yoksullaştırdığını ve zenginleri gün geçtikçe daha fazla zenginleştirdiğini anlamak bu kadar zor mu?

Bize "There is no alternative" [Başka seçenek yok!] deniliyor. Fakat azınlığın yararına ve büyük çoğunluğun zararına olan bugünkü yapı gerçekten de seçeneksiz mi? Bu sistem, bu dünyada birlikte yaşayabileceğimiz tem imkânı mı oluşturuyor?

Sistem savunucularının bu gibi durumlarda hep duymak istediği bir "çözüm"ü elbette burada ortaya koyamam. Zaten tek bir çözüm söz konusu değil, pek çok çözüme yol açan birçok fikir var. Örneğin gıda maddeleriyle spekülasyon yapmak gibi bazı yüz karası olgulara bugünden yarına son verilebilir. Üçüncü dünyanın borçlarının silinmesi ve zenginliklerin yukarıdan aşağıya doğru yeni bir dağılımının yapılması da çok çabuk karara bağlanabilir, büyük bir ihtimalle bağlanacak da zaten, tarihte pek çok böylesi örnek var. Yoksul ülkelerde, insanları kendi ihtiyaçlarını üretebilecek duruma getiren tarım

5. Mart 2011 tarihli *Enorm*, Fred Grimm'den güzel bir yorum.

reformları; koşulsuz bir temel gelir; bölgesel para birimleri; toprak, su, enerji, gıda ve diğer kaynakların ortak mal olarak sağlanması; özel holdingler yerine kooperatifler – bunun gibi pek çok alternatif mevcut. Bunların, insan ve kaynakların sömürülmesine dayanan alışıldık ekonomik büyüme fikriyle hiçbir ilgisi yok. Bunlar birliktelik ve bağımsızlıkla ilgili. Bir çözüme varabilmek için, bu yolların tartışılması gerek. Attac mottosu doğrultusunda başka bir dünyanın mümkün olduğunu yalnızca arzu etmek yetmez; buna inanmalıyız da. Ekonominin elitlerinin ise tek bir inancı var: Özelleştirme, deregülasyon ve sosyal giderleri kısma, yani "serbest piyasanın üçlemesi" (Naomi Klein).[6]

ÇARESİZ ÖFKE

Korku suskun; aşağılanma ise saldırgan yapar. 2011 yazında Büyük Britanya'da, dışlanmış gençlerin uzun zamandır içlerinde biriktirdiği nefret gözü görmeyen bir tahrip etme arzusu şeklinde boşaldı. "Londra ayaklanması" öfkeyle karşılandı, bu ayaklanmayı ezilmişlerin yerleşik düzene karşı onurlu bir başkaldırısı olarak kabul etmek mümkün değildi. Ortalığı kasıp kavuranlar kendi semtlerini yerle bir etti, başka yoksullara karşı şiddet uyguladı, evleri ateşe verdi, sıradan insanların hayatını mahvetti. Kendilerine ve ailelerine onca yıldır uygulanan yapısal şiddete, şiddetle karşılık verdiler. Geniş bir çoğunluk tarafından desteklenen sistemin tepkisi aynı sertlikte oldu, ağır cezalar verildi. Hâkimler tüm gençlere ibret olması amacıyla, üç şişe maden suyu çalan bir isyancıyı altı ay hapisle cezalandırdı.[7] Muhafazakâr Başbakan David Cameron halkı, refah devletinin yalnızca tembelliği ödüllendiren son can sıkıcı kırıntılarını da kaldırmakla tehdit etti. Kral IV. Wilhelm'in soyundan gelen, bir borsa simsarının oğlu ve aristokrat kökenli bir kadınla evliliğini sürdüren Cameron ayaklanan genç-

6. http://www.nachdenkseiten.de/wp-print.php?p=2853
7. http://www.faz.net/aktuell/feuilleton/krawalle-inengland-woher-kommt-diese-wut-11107451.html.

lerden yaşam tarzı itibarıyla çok farklı. Onları küçümsediği çok aşikâr; yoksulluk, dışlanma ve ruhsal tükenmeye yol açan yapıları sorgulamayı reddeden herkes gibi, bu duruma neden olan suçu, toplumun marjinal kesimlerinin yetersiz ahlaki değerlerinde görüyor.[8]

18-24 yaş aralığındaki her beş Britanyalıdan biri işsiz. Prince's Trust tarafından yapılan bir incelemeye göre, bu genç yaşlarda yaşanan işsizliğin depresyon, aşağılık kompleksi, özgüven kaybı gibi duygusal sonuçları oluyor ve bunlar insanları intihar düşüncelerine kadar sürükleyebiliyor.[9]

Buna benzer taşkınlıkların meydana gelmesi için, birçok şeyin birikmiş olması gerekiyor. Büyük Britanya'daki tetikleyici neden polisin yirmi dokuz yaşındaki siyahî aile babası Mark Duggan'ı vurması oldu. Siyahîler Büyük Britanya'da ayrımcılığa maruz kalıyor, özellikle gençler polisin baskısıyla karşılaşmakta. Almanya'da benzer bir durum beklenmiyor. Ancak aşağılanma ve dışlanma, şiddetin biçimleri ve karşı şiddetin oluşmasında büyük bir etkileri söz konusu. İnsanların değerli ve değersiz şeklinde bir ayrıma tabi tutulması früstrasyon ve agresyona yol açıyor ve Nöro-Biyolog Joachim Bauer'in *Schmerzgrenze* [Acı Sınırı] isimli kitabında gösterdiği gibi acı sınırına dayanıyor.[10] Bu sınırın ötesinde hiçbir empati yok. Dışlanma yalnızca bireyi değil, tüm toplumu tahrip ediyor.

"Korku ve tüketim toplumunun çılgınlıklarına katılma hırsının giydirdiği deli gömleğinden kurtulmak isteyenler, çok yeni bir tutum benimsemek zorunda değil. (...) Korkusuzca hepimizin sonuçta insan olduğunu, bu yıpranmış gezegene muhtaç bulunduğumuzu hatırlamak ve içimizde korku ve hırsa direnen sesi dinleyerek ruhumuzun şefkat, fantezi, sezgi ve duygudaşlık gibi değerlerini yeniden keşfetmek tamamıyla

8. Owen Jones, *Chavs, The demonazition of the working class*, London ve New York, özellikle s. 73'ten itibaren.
9. Jones, FAZ.
10. Joachim Bauer, *Schmerzgrenze: Vom Ursprung alltäglicher und globaler Gewalt*, Münih 2011.

yeterli" diye yazıyor psikolog Wolfgang Schmidbauer.[11] Sayıca kalabalığız ve yalnızca birbirimize sahibiz. Herkese yetecek kadar zenginlik var. Zenginlerin yoksullara karşı sürdürdüğü savaşın paralı askerleri olmayalım, hep birlikte direnelim.

11. Wolfgang Schmidbauer, *Das kalte Herz: Von der Macht des Geldes und dem Verlust der Gefühle*, Hamburg 2011, s. 13.

Teşekkür

Verdikleri destek, sevgi ve mutluluk için kocam Oliver ile anneme ve babama güven hissi ve dayanışma için tüm aileme; enerji dolu yardımları için özellikle teyzem Johanna'ya teşekkür ederim.

Özgürlük ve ilham için mükemmel editörüm Edgar Bracht'a, gösterdiği güven için Blessing Yayınevi'ne ve mükemmel anlaşma için menajerim Michael Gaeb'e teşekkür ederim.

Krishok Federation'dan Badrul Alam, Abdul Mannan Azad, Shepra Rani ve Pathak Lal Golder'e, Farooque Chowdhury ve ailesine, inanılmaz destekleri, harika sohbetleri, olağanüstü çalışmaları ve dostlukları için Anu Muhammed, Shahidur bin Sadar, Kushi Kabir, Rubina Ahmed, Meghna Guhathakurta ve

Korshed Alam'a teşekkür ederim. Tüm Bangladeşli kadın ve erkeklere bana evlerini ve kalplerini açtıkları için; çocuklara da neşelerini benden esirgemedikleri için teşekkür ederim.

Değerli bağlantılar ve danışma hizmetleri için Network Bangladesch'e, beni Bangledeş seyahatine lisan açısından çok iyi hazırlayan öğretmenim Budhadep Chakrabarti'ye teşekkür ederim.

Contact ve Münih Gıda Bankası'na sağladıkları izlenim ve bilgiler için; özellikle Hannelore Kiethe, Roswitha Kugelmann, Birgit Kramer*, Salvatore Tozzi, Carola Wagner, Saskia Fischer, Elisabeth Müller ve Christian Liebich'e ayırdıkları zaman ve gösterdikleri samimiyet için teşekkür ederim.

Stefan Selke, Wilhelm Heitmeyer, Michael Hartmann, Hartmut Häußermann, Andrej Holm, Thilo Bode, Ernst Ulrich von Weizsäcker, Stephan Lorenz, Sabine Werth, Stefanie von Berg, Constanze Petersen, Michael Dürrwächter ve Christian Lührs'e sorularıma verdikleri akıllıca yanıtlar için teşekkür ederim.

Son olarak da, beni dinleyip benimle tartışan tüm arkadaşlarıma ve gösterdikleri sabırdan ötürü "Freischreiber"deki meslektaşlarıma teşekkür ederim.

* İsimler değiştirilmiştir.

Dizin

A
Adamek, Sascha 168, 169
Ahlhaus, Christoph 147
Ahmed, Qazi K. 296, 304, 334
Akash, M. M. 297, 320
Akula, Vikram 319
Alam, Badrul 235, 278, 283, 334
Alam, Badrul 265, 266, 267, 335
Albrecht, Ernst 158, 195, 208
Albright, Madeleine 161
Ali, Shabeb 295
Alt, Franz 14, 40, 92, 119, 139, 141, 151, 157, 177, 189, 213, 228
Amin, Sardar 306
Andersen, Hans Christian 102
Anderson, Ruth 17
Azad, Abdul Mannan 235, 278, 334

B
Baring, Arnulf 181
Bartens, Werner 213
Bauer, Joachim 9, 332
Baumann, Zygmunt 135
Beethoven, Ludwig van 181
Begum, Dulali 281, 284
Begum, Lali 314
Begum, Menuda 320

Begum, Nasma 242
Begum, Niru 313
Begum, Nurjahan 302
Begum, Sufiya 279, 286, 301, 302
Begum, Shahida 292
Begum, Rashida 298
Begum, Hasne-Ara 320
Bensel, Norbert 206
Berger, Roland 59, 159, 206
Berg, Stefanie von 101, 103, 104, 105, 107, 109, 113, 115, 116, 118, 127, 149, 150, 151, 335
Berninger, Matthias 160
Bernstein, W. 105
Beust, Ole von 132, 146
Bill Gates 170
Bode, Thilo 63, 244, 335
Bono 224
Borchert, Jürgen 155
Bourdieu, Pierre 117
Böhnisch, Tomke 97
Brahms, Johannes 181
Braun, Uwe Peter 123
Brunner, Dominik 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 190
Brüderle, Rainer 158
Buffet, Warren 170, 171
Burnett, Leo 88, 89
Busse, Tanja 56, 60
Butterwegge, Christoph 18, 31

C-Ç
Camdessus, Michael 304
Cameron, David 17, 331
Carnegie, Andrew 171
Claasen, Utz 181
Clement, Wolfgang 158, 161, 196, 203
Clinton, Hillary 224, 286
Coelho, Paulo 224
Counts, Alex 301
Crowley, Joseph 304
Çavuşesku, Nikolay 304

D
Däubler-Gmelin, Herta 158
Dibelius, Alexander 162
Dichter, Thomas 291, 294
Diekmann, Kai 162
Ditfurth, Jutta 73, 161, 162, 173, 207, 209
Dohnanyi, Klaus von 131
Duggan, Mark 332
Dumont, Sky 141
Duvendack, Maren 300
Dübel, Arno 30
Dückert, Thea 209
Dürrwächter, Michael 150, 151, 335

E
Ebert, Jochen 30, 249, 256
Eichel, Hans 158
Elsässer, Martin 133, 134
Endres, Peter 228
Euba, Wolf 181

F
Ferraro, Gayle 301, 302
Fichter, Alina 305
Fiedler, Jobst 206
Fiedler, Angelika 144
Fischer, Andrea 160
Fischer, Heinz 206
Fischer, Joschka (Joseph Martin) 53, 158, 160
Fliege, Jürgen 183, 184
Frick, Franz 209
Friedrichsen, Gisela 186
Friedrichs, Julia 276

Fromm, Erich 173
Fuksas, Massimiliano 133
Furtwängler, Maria 183, 187

G
Gardiner, Angelika 146
Gates, Melinda 170, 171, 245
Gehrling, Michael 59
Geldof, Bob 224
Goetsch, Christa 143, 144, 147
Göpel, Willo 120, 121
Göring-Eckardt, Katrin 73, 74
Gramsci, Antonio 326
Green, Michael 171
Greer, Germaine 16
Greiner, Ulrich 79, 80
Groh-Samberg, Olaf 21
Großmann, Jürgen 152, 162
Gröhe, Herrmann 79
Guhathakurta, Meghna 233, 334
Gurría, Angel 148
Guttenberg, Karl-Theodor zu 158, 178

H
Habermann, Gerd 175
Habermas, Jürgen 176
Habibur Rahman 314
Hämmerling, Claudia 24
Hamprecht, Jürgen 260
Hartmann, Michael 17, 55, 61, 62, 88, 116, 139, 141, 153, 154, 155, 156, 158, 159, 164, 166, 167, 178, 179, 180, 191, 221, 229, 230, 232, 335
Hartz, Peter 11, 12, 13, 14, 15, 16, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 28, 29, 36, 37, 39, 40, 43, 45, 47, 53, 67, 68, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 81, 82, 83, 86, 95, 107, 114, 125, 154, 168, 174, 175, 177, 180, 181, 195, 197, 198, 199, 200, 203, 204, 206, 207, 208, 209, 210, 216, 271
Häuser, Gerd 50, 70, 72, 74, 75, 77, 78, 87, 88
Hausschild, Helmut 270
Häußermann, Hartmut 105, 117, 118, 119, 120, 124, 335
Heimann, Rolf 265
Heineke, Andreas 272
Heinemann, Tom 285, 286, 291, 293, 301, 302, 303
Heinig, Stefan 142
Heinsohn, Gunnar 177
Heisler, Julian 123
Heitmeyer, Wilhelm 27, 28, 29, 30, 71, 135, 164, 335
Henkel, Hans-Olaf 62, 80, 181, 222
Henzler, Herbert 181
Hering, Claudia 113, 114, 115, 129
Herrmann, Joachim 24, 31, 32, 79, 182
Herrmann, Ulrike 24, 32
Herzog, Jacques 131
Hessel, Stéphane 328
Hilgen, Bertram 70
Hiß, Stefanie 85, 86
Hoeneß, Ulrich 182, 183, 187
Holm, Andrej 104, 105, 106, 107, 111, 112, 118, 119, 335
Holstein 91, 139
Honneth, Axel 176, 177
Horkheimer, Max 137
Horn, Anouschka 122, 181, 182
Hötte, Ralf 215, 217
Hulme, David 297
Humberg, Kerstin 233, 236, 244, 249, 250, 251, 253, 254, 255, 256, 270

Hundt, Dieter 80
Huq, Muzzamed 306, 307

I-J
Ingeborg, Schleswig-Holstein Prensesi 139
Jahn, Christopher 276
James, William 9
Jauch, Günther 123
Joffe, Josef 175
Jolie, Angelina 224
Jones, Richard Palmer 300, 332
Joop, Wolfgang 123

K
Kabir, Khushi 233, 234, 240, 262, 320, 334
Kämmerer, Hans Jürgen 89
Kannegiesser, Martin 211
Kappel, Doris 95
Kapphan, Andreas 118
Karim, Lamia 283, 295, 312
Karoline, Lambsdorff Kontes 139
Katun, Chaba 302
Kauka, Johannes 125, 126
Kerber, Markus 159, 160
Kersting, Mathilde 40
Khabirpour, Ramin 228, 231, 232, 238, 249
Khan, Faruk 258
Khandker, Shahidur 299
Kiethe, Hannelore 46, 91, 92, 95, 96, 97, 335
Kirchner, Jens Holger 108, 110
Klas, Gerhard 251, 258, 261, 271, 275, 283, 286, 290, 294, 297, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 318, 319, 320
Klein, Naomi 218, 219, 246, 331
Klitschko, Wladimir 183
Knaut, Andreas 227
Koch, Roland 159
Kohlenberg, Kerstin 125
Kohl, Helmut 276
Kori, Nijera 233, 234, 262, 287
Köhler, Horst 183
Körber, Hans-Joachim 88
Kraft, Hannelore 24, 62, 65, 66, 245, 254
Kraljic, Peter 86, 207
Kreutzberger, Stefan 54, 55, 56, 58, 59, 64
Kube, Julie 12
Kugelmann, Roswitha 200, 201, 335
Kuhn, Johannes 17
Kurbjuweit, Dirk 110

L
Lalmia, Tarabuna 240
Leinemann, Susanne 175, 191, 192, 193
Leisler Kiep, Walther 276
Leyen, Ursula von der 37, 154, 155, 158, 213
Liebich, Christian 38, 335
Lindner, Martin 164
Lorent, Hans-Peter de 144
Lorenzo, Giovanni di 175, 178, 302
Lorenz, Stephan 36, 48, 49, 54, 72, 73, 75, 76, 85, 86, 93, 335
Lueg, Klarissa 179, 180
Lührs, Christian 150, 151, 335
Lütgert, Christoph 142

M
Magnis, Constantin 327
Magnus, Lambsdorff 139
Maizière, Thomas de 158

Malik, Abdul 314
Martell, Helmut 57
Marx, Karl 194
Marx, Richard 182
Marzahn, Christian 26, 27, 107
Matz, Martin 107
Maurer, Thomas 261
McNamara, Robert 19
Merkel, Angela 62, 158, 183, 208
Meuron, Pierre de 131
Miegel, Meinhard 20
Mirza, Maha 300, 301
Molling, Luise 75
Monaghan, Tom 171
Mondul, Afsl 255
Moon, Ban Ki 242
Mosley, Paul 297
Muhammad, Anu 224, 233, 244, 249, 257, 282, 284, 285, 287, 289, 295, 297
Murdoch, Jonathan 300
Muzzaman, Salim 240
Müller, Albrecht 34, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 81, 85, 98, 100, 195, 208, 335
Müntefering, Franz 25, 67

N
Nannen, Henri 193
Nestor, Camilla 319
Niebel, Dirk 245, 290
Nolte, Paul 40, 43, 44, 93
Nouripour, Omid 161

O-Ö
Okoronkwo, Emeka 187
Otto, Kim 168
Otto, Michael 215, 216, 217, 218, 260, 264
Özdemir, Cem 161

P
Petersen, Peter 143
Petersen, Constanze 150, 335
Pfeiffer, Sabine 66, 67
Pickett, Kate 214, 329
Pitt, Brad 224
Prahalad, C. H. 246, 247

R
Rahman, Aminur 282, 295, 297, 300, 314
Rani, Kolpona 311, 312
Rani, Shipra 235, 278, 334
Rashid, Lila 297
Ray, Paul 17
Reitz, Hans 267, 268, 269, 270, 273, 302, 303
Rekha 296
Richter, Roger 225
Robinson, Mary 277, 304
Rocard, Michael 304
Roodman, David 300
Roshida 293, 294, 298
Roth, Claudia 171
Röstel, Gundula 160
Ruba, Hosne Dil Afroze 252, 253

S-Ş
Sarkozy, Nicolas 224
Sarrazin, Thilo 13, 30, 33, 80, 108, 175
Schambach, Merit 271
Schäuble, Wolfgang 158, 170
Schavan, Annette 11, 151, 152
Scheuerl, Walter 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 150, 151
Schily, Otto 158
Schindler, Jörg 186
Schirach, Ferdinand von 191

Schleicher, Andreas 149
Schleswig-Holstein, Prinzessin Ingeborg 91, 139
Schleyer, Hans-Eberhard 207
Schmidbauer, Wilhelm 182
Schmidbauer, Wolfgang 333
Schmidt, Helmut 165, 166, 178
Schröder, Gerhard 24, 158, 160, 169, 196, 203, 206, 207, 208, 209, 222, 271
Schröder, Kristina 158
Schröder, Ole 158
Schuler, Thomas 208
Schumann, Harald 208
Schuster, Dieter 197
Schwab, Klaus 272
Schwetscher, Klaus-Dieter 145
Seehofer, Horst 182
Selke, Stefan 53, 66, 69, 70, 71, 78, 79, 84, 94, 99, 335
Shamster, Moosa Bin 324
Shomusta 294, 295
Siebenhüter, Sandra 210
Siliu, Abdul K. M. 312
Simmel, Georg 100
Sinn, Hans-Werner 80, 222
Sloterdijk, Peter 79, 167, 175, 176
Sobita 309, 310
Soros, George 319
Spiegel, Peter 47, 110, 123, 132, 165, 186, 209, 221, 222, 227
Spindler, Helga 209
Spitzweg, Carl 71
Starck, Philippe 116, 117, 121, 267
Stefanel, Giovanna 127, 129
Steffel, Frank 154
Steinbrück, Peer 158, 165, 166
Stifter, Adalbert 181
Stockinger, Barbara 184
Stoffel, Ludwig 127, 128, 129
Strötgen, Harald 182
Surina 237, 238, 239, 242
Sußebach, Henning 103

T
Thierse, Wolfgang 110
Thurn, Valentin 54, 55, 56, 58, 59, 64
Twickel, Christoph 130, 132

U-V
Ude, Christian 71, 182
Voelmle, Andreas 188
Volkert, Klaus 207
Voscherau, Eggert 207

W
Wagener, Monika 215, 216, 218
Wagenhofer, Erwin 58, 84
Wajed, Sheik Hasina 226
Weimar, Karlheinz 159
Werner-Lobos, Klaus 254
Werth, Sabine 47, 49, 59, 76, 77, 78, 88, 335
Westerwelle, Guido 24, 30, 158, 222, 276
Widmer, Albert 63
Wiessner, Frank 271
Wilhelm IV., Kral 331
Wilkinson, Richard 214
Will, Anne 23, 78
Wille, Ansgar 261
Wilson, Richard 329
Wissmann, Matthias 162
Wolfensohn, James 304
Wowereit, Klaus 70, 130

Y
Yunus, Muhammad 220, 222-227, 233, 235, 242, 244, 247-250,

253, 254, 256-260, 262, 265-271,
279-282, 285, 286, 287, 290, 292,
293, 298, 301-307, 310, 315, 316,
319, 320, 321, 325

Z

Zick, Tobias 62, 231
Zidane, Zinédine 253
Ziegler, Kerstin 212
Zypries, Brigitte 158

Piyasa ekonomisinin buz gibi mantığı, insanı insan yapan tüm değerleri öldürmüyor mu? Ruhu, fanteziyi, özlemi, rüyaları, iç huzuru, hüznü, adalet duygusunu, şefkati... Rekabeti hayatın her alanına taşıyan serbest piyasa öncelikleri birlikteliğimizi zehirledi, herkesi birbirinin korkak rakibine dönüştürdü ve herkesi birbirine karşı savaşa tutuşturdu. Korku ve çaresizlik bir toplumun temelini oluşturamaz, bunlar bireyin gelişmesini engelliyor ve dayanışma, empati ve güven duygusunu yok ediyor.

Avrupa'da ve dünyanın başka yerlerinde, işsizlerden ve emeklilerden, yetersiz ücretli ya da geçici işlerde çalışma döngüsüne kapılmış milyonlara, her gün giderek daha fazla insan ülkelerinin zenginliklerinden dışlanıyor. Eskiden, bu insanlar/bireyler toplumda kendilerine belli bir destek, bir dayanışma bulacaklarını varsayabilir, duruşlarını ve karşı çıkışlarını ona göre belirleyebilirlerdi ama artık geçti o günler...

Eğer bazı insanlar hızla değişen ekonominin hızına erişemiyorlarsa, bu onların sorunudur artık. Bu insanlar, otomatik olarak hemen eğitimsizlikle, sosyal beceri yoksunluğuyla ve çalışmaya gönlünün olmamasıyla suçlanır. Ne var ki, yoksulluk çoktan beri toplumun merkezine erişmiş bulunuyor... Kathrin Hartmann, günümüz tüketim toplumu ve zenginle yoksul arasında büyüyen uçurum üzerine çeşitli anlatımlar ve analizler sunuyor bu kitabında. Bir yanda, bakımlı, dışarıya kapalı korunaklı evlerde ve kulüplerde yaşayan zengin bir azınlık, öte yanda, yardımlarla, boğaz tokluğuna çalışarak ayakta durmaya çabalayan ve sayıları her gün katlanarak artan işe yaramazlar ordusu.

Günümüzde örnekleri giderek artan böyle bir toplumda zenginle yoksulun gerçekten karşılaşma ihtimali nedir? Toplumdaki dayanışma ağlarını parçalayan kapitalizm nasıl bir gelecek vaat ediyor? İşte bu kitabın yanıtını aradığı sorulardan birkaçı...

AYRINTI•İNCELEME
ISBN: 978-975-539-805-1
9 789755 398051

THG 601907 BRO

25 TL